

THIS NUMBER CONTAINS

THE SIGN OF THE FOUR

By A. CONAN DOYLE,

Author of "Mischance: his Statement," etc.

COMPLETE.

Wm. Harrison

(FEBRUARY, 1890)

LIPPINCOTT'S

MONTHLY MAGAZINE

CONTENTS

THE SIGN OF THE FOUR.	<i>A. Conan Doyle</i>	145-223
NATHANIEL HAWTHORNE'S "ELIXIR OF LIFE"—II.	<i>Edited by Julian Hawthorne</i>	224
EYERGREENS	<i>William H. Hayne</i>	235
WHY DO WE MEASURE MANKIND?	<i>Francis Galton, F.R.S.</i>	256
BOMBIN	<i>Daniel L. Dawson</i>	241
THE SALON IDEA IN NEW YORK	<i>C. H. Crandall</i>	243
VALENTINE	<i>Margaret H. Lawless</i>	253
SHELLEY'S WELSH HAUNTS	<i>C. H. Herford</i>	254
THE BLUE-AND-GOLD MAN-CHILD	<i>M. H. Catherwood</i>	258
GRACE	<i>Orelia Key Bell</i>	266
THE NEWSPAPER AND THE INDIVIDUAL: A PLEA FOR PRESS CENSORSHIP	<i>A. E. Watrous</i>	267
MARRIED GENIUSES	<i>John Habberton</i>	271
THE FORESTRY PROBLEM	<i>Charles Morris</i>	274
THE DISSIPATION OF READING	<i>Charles McDevaine</i>	278
TRADUTTORE TRADITORE		280
BOOK-TALK	<i>William S. Walsh</i> <i>Melville Phillips</i> <i>Charles Morris</i> <i>Maurice F. Egan</i> <i>H. C. Walsh</i>	283
NEW BOOKS		290
WITH THE WITS. (<i>Illustrated by leading artists</i>)		1-viii

PRICE TWENTY-FIVE CENTS

J: B: LIPPINCOTT: CO: PHILADELPHIA:

LONDON: WARD, LOCK & CO.

PARIS: BRENTANO'S, 17 AVENUE DE L'OPERA.

Copyright, 1890, by J. B. Lippincott Company. Entered at Philadelphia Post-Office as second-class matter.

Sir Arthur Conan Doyle

Avanture Sherlocka Holmesa

ZNAK ČETVORICE

Alfa

GRIMIZNA STUDIJA

Ovaj kratki roman, objavljen 1887. godine, prvo je djelo Conana Doylea u kojem se kao glavni lik pojavljuje Sherlock Holmes. Djelo je u javnosti prošlo prilično nezapaženo i u ono vrijeme nitko nije mogao slutiti da njime započinje novi literarni kult.

ZNAK ČETVORICE

U ovom romanu dr. Watson susreće svoju buduću suprugu, Mary Morstan, koja nagovara Sherlocka Holmesa da potraži njezina nestalog oca. Ona svake godine na tajanstven način dobiva po jedan dragulj, a sve vuče podrijetlo iz mračne priče ubojstva i izdaje iz vremena velike pobune u Indiji.

Preveli s engleskog:

Ružica i Aleksandar Vlaškin

Naslov originala:

A STUDY IN SCARLET

THE SIGN OF THE FOUR

Copyright (C) Jonathan Clowes Ltd.

SCAN, OCR & OBRADA

PRAETORIOUS

Sadržaj

GRIMIZNA STUDIJA

PRVI DIO

POGLAVLJE I: Gospodin Sherlock Holmes

POGLAVLJE II: Nauka o zaključivanju

POGLAVLJE III: Tajna Lauristonskog vrta

POGLAVLJE IV: Što je imao da ispriča John Rance

POGLAVLJE V: Jedan posjetilac dolazi na naš oglas

POGLAVLJE VI: Tobias Gregson pokazuje što zna

POGLAVLJE VII: Svjetlo u tmini

DRUGI DIO: ZEMLJA SVETACA

POGLAVLJE VIII: U velikoj Slanoj pustinji

POGLAVLJE IX: Cvijet iz Utaha

POGLAVLJE X: John Ferrier razgovara s Prorokom

POGLAVLJE XI: Bijeg za spas života

POGLAVLJE XII: Anđeli osvete

POGLAVLJE XIII: Produžetak uspomena dra med. Johna Watsona

POGLAVLJE XIV: Zaključak

ZNAK ČETVORICE

POGLAVLJE I: Vještina zaključivanja

POGLAVLJE II: Izvještaj o slučaju

POGLAVLJE III: U potjeri za rješenjem

POGLAVLJE IV: Priča jednog ćelavca

POGLAVLJE V: Tragedija u Pondicherry Lodgeu

POGLAVLJE VI: Kako Sherlock Holmes izvodi očevid

POGLAVLJE VII: Zgoda o buretu

POGLAVLJE VIII: Ilegalci iz Baker Streeta

POGLAVLJE IX: Prekid u lancu

POGLAVLJE X: Kraj otočanina

POGLAVLJE XI: Veliko blago Agre

POGLAVLJE XII: Neobična priča Jonathana Smalla

Sir Arthur Conan Doyle

Avanture Sherlocka Holmesa

GRIMIZNA STUDIJA

PRVI DIO

POGLAVLJE I:

Gospodin Sherlock Holmes

Godine 1878. dobio sam titulu doktora medicine na londonskom Univerzitetu, pa sam proslijedio za Netlev kako bih svršio kurs obavezan za vojne liječnike. Kad sam ondje upotpunio svoje znanje bio sam pridodat Petom puku Northcumberlandskih strijelaca kao pomoćni kirurg. Puk je u to vrijeme bio stacioniran u Indiji, no prije no što sam uspio da mu se priključim izbio je drugi afganistanski rat. Prilikom iskrcavanja u Bombavu doznao sam da mi je puk prodro kroz klance i da se već duboko nalazio na neprijateljskoj teritoriji. Odmah sam krenuo s mnogim drugim oficirima, koji su bili u istom položaju kao i ja, pa stigoh bez teškoća u Candahar, gdje zatekoh svoj puk, te sam smjesta preuzeo dužnost.

Ovaj pohod je mnogima donio čast i slavu, a meni samo muke i nevolje. Bio sam prekomandovan iz moje brigade u Berkshiresku, s kojom sam sudjelovao u zlosretnoj bici kod Maivvanca. Tamo me pogodi u rame metak iz duge afganske puške, koji me pogodi u kost i očeše se 0 potključnjačnu arteriju. I već bih dopao u ruke krvoločnim Ghazima, da nije bilo odanosti i hrabrosti mog posilnog Murrava, kome pođe za rukom da me teretnim konjem 1 sa mnogo muke prenese do britanskih položaja.

Onako iscrpena od bolova i onemoćala od dugotrajnih napora, prenijeli su me u velikom konvoju do baze u Peshawaru. U bolnici sam se bio već toliko oporavio da sam mogao hodati po hodnicima, pa čak pomalo i išetati na terasu, kad me odjednom obori trbušni tifus, to prokletstvo u našim kolonijama. Mjesecima mi je život visio o niti, a kad sam napokon postao rekonvalescent, toliko sam bio iscrpen i onemoćao, da se liječnička komisija složila kako ne treba časiti ni časa, već me smjesta vratiti u Englesku. Poslali su me na »Oronte«, vojni transportni brod, te sam se mjesec dana kasnije iskrcao na sidrištu u Portsmouthu, upropašten zdravstveno, ali s blagonaklonom dozvolom britanske vlade da se pokušam oporaviti u slijedećih devet mjeseci.

U Engleskoj nisam imao nikakve svojte, pa sam bio slobodan kao ptica na grani — onoliko slobodan koliko to može biti čovjek kada ima jedanaest šilinga i šest penija dnevno. Prirodno je da sam pod takvim uvjetima težio Londonu, velikoj kloaki u koju se neumitno slegnu svi ljenivci i besposličari Carstva. Neko vrijeme sam stanovao u hotelu na Strandu, vodeći beznačajan i jalov život, trošeći novac koji sam imao mnogo slobodnije nego što sam smio. Uskoro je moja financijska situacija postala tako zabrinjavajuća, da mi je postalo jasno da ću morati ili napustiti prijestolnicu i zakopati se negdje na selu ili potpuno izmijeniti svoj način života. Opredijelivši se za drugu alternativu, odlučio sam da napustim hotel i smjestim se negdje skromnije i jeftinije.

Onoga istoga dana kada sam se na to bio odlučio, stajao sam pred Criterion-barom, kad me netko lupnu po ramenu. Okrenuvši se, prepoznah mladoh Stamforda, koji je služio sa mnom u Bartsu. Osamljenom čovjeku uvijek je jako ugodno kad u velikoj londonskoj prašumi ugleda prijateljsko lice. Stamford nije nikada bio neki posebno prislan prijatelj, ali sada sam ga pozdravio oduševljeno, a i on kao da se oduševio što vidi mene. Dajući oduška svojoj radosti, pozvah ga na ručak u Holborn, te krenusmo dvokolicama onamo.

— Ma šta da ste radili — primijeti on s neprikrivenim čuđenjem, dok smo se kotrljali na kotačima kroz prepune londonske ulice — jedno je sigurno, da ste tanki kao prut, a lice vam je boje zemlje.

Ukratko mu opisah svoje dogodovštine, i zatim stigismo u Holborn.

— Jadnice — reče on suosjećajno, kad je čuo o mojim nevoljama. — A što namjeravate sad?

— Tražim stan — odgovorih. — Nastojim riješiti problem tako da nađem nekakve udobnije prostorije po pristupačnoj cijeni.

— Čudna stvar — primijeti moj prijatelj. — Vi ste mi danas već drugi, koji mi o tome govori.

— A tko je bio prvi? — zapitah.

— Neki čovjek koji radi gore u Bolničkom kemijskom laboratoriju. Jutros mi se požalio da ne može nikoga naći tko bi dijelio s njime neke zgodne prostorije, koje je pronašao, a koje su njemu odveć skupe.

— Zaboga — uskliknuli — pa ako taj zaista traži nekog s kim bi podijelio sobe i troškove, onda sam ja pravi čovjek za njega. Meni je i tako draže da živim u zajednici nego kao samac.

Mladi Stamford me nekako čudno pogleda preko svoje čaše vina. — Vi još ne poznajete Sherlocka Holmesa — reče on — možda vam baš ne bi prijao kao sustanar.

— Zašto, a kakav je to on?

— Oh, nisam rekao ništa protiv njega. Malo je čudnih ideja — oduševljeni pristalica nekih naučnih disciplina. Inače, koliko znam, sasvim je pristojan momak.

— Pretpostavljam, student medicine? — rekoh.

— Nije, nemam, zapravo, pojma na što se odlučio. Vjerujem da je dobro potkovan u anatomiji, a i kao kemičar je prvorazredan, no, koliko znam nikad nije sistematski pratio neka medicinska predavanja. Studije su mu potpuno nepovezane i ekscentrične, ali je prikupio gomilu nesvakidašnjih znanja koja bi iznenadila svakog profesora.

— Zar ga nikada niste pitali što studira? — zapitah.

— Nisam, nije čovjek od koga bi se nešto moglo izvući, premda, umije biti i prilično razgovorljiv.

— Volio bih da se nađem s njim — rekoh. — Ako treba s nekim da stanujem više volim mirna čovjeka koji nešto studira. Nisam još dovoljno ojačao da mogu podnijeti mnogo buke i uzbuđenja. U Afganistanu imao sam i jednog i drugog dovoljno za cijeli život. A da li bih mogao vidjeti tog vašeg prijatelja?

— Bit će sigurno u laboratoriju — uzvratih moj drug. — On ili tjednima izbjegava to mjesto, ili je tamo od jutra do mraka. Ako hoćete, možemo se poslije ručka odvesti onamo.

— Svakako — odvratih, pa razgovor krene drugim pravcem. Na putu u bolnicu Stamford mi dade još neke podatke o gospodinu s kojim sam namjeravao stanovati zajedno.

— Ne krivite mene, ako se ne budete s njim slagali — reče on. — Znam o njemu samo ono što sam doznao kad bih ga povremeno susretao u laboratoriju. Ovaj ste sporazum predložili vi, pa mene ne smatrajte odgovornim.

— Ako se ne budemo slagali, neće nam biti teško da se razidemo — odgovorih. — Čini mi se, Stamforde — dodadoh gledajući oštro u svog suputnika — da imate razloga što od te stvari perete ruke. Je li narav tog čovjeka tako strašna, ili je nešto drugo posrijedi? Nemojte okolišati.

— Nije lako izraziti ono što se ne da izraziti — odgovori on, smijući se. — Za moj ukus Holmes je nešto odveć naučno — nešto što graniči s hladnom krvoločnošću. Mogu ga zamisliti kako daje svom prijatelju najnoviji biljni alkaloid, i to ne iz zloradosti, već jednostavno da bi točno utvrdio kako djeluje taj alkaloid. Da budem pravedan prema njemu, mislim da bi ga isto tako spremno uzeo i

sam. Čini se da više od svega obožava egzaktna znanja.

— To je posve u redu.

— Jeste, ali ne valja ako se pretjeruje. I zaista je čudno kad takav čovjek udara štapom po lešinama u dvorani za seciranje.

— Udara po leševima?

— Baš tako. Jer, kako bi inače ustanovio u kolikoj se mjeri nakon smrti mogu izazvati modrice.

Gledao sam ga vlastitim očima kako to čini.

— Pa ipak tvrdite da nije student medicine?

— I nije. Sam đavo zna što on, zapravo, studira. Ali, evo nas, pa stvorite o njemu vlastiti sud. —

Dok je govorio zaokrenuli smo uskom stazom i ušli kroz mala, sporedna vrata, koja su vodila u jedno krilo velike bolnice. Ovo tlo sam dobro poznao. Kad pođosmo duž hodnika objeljenih zidova i sivkastih vrata, nije mi trebao nikakav vodič. Pri kraju hodnika odvaja se nisko zasvođeni prolaz, koji vodi do kemijskog laboratorija.

Bila je to poviša soba s mnogo poredanih boca. Svugdje unaokolo bili su široki, niski stolovi puni retorti, epruveta i malih Bunsenovih plamenika iz kojih su treperili modri plamičci. U sobi, nagnuta nad jednim poduljim stolom i zadubljena u posao, zatekli smo jednog jedinog studenta. Kad je začuo naše korake, osvrne se i očito zadovoljan skoči na noge. — Pronašao sam! Pronašao sam! — povika on mom prijatelju trčeći prema nama s epruvetom u ruci. — Pronašao sam reagens koji izaziva hemoglobin i ništa drugo. — Da je otkrio zlatni rudnik ne bi, valjda, bio sretniji.

— Doktor Watson, gospodin Sherlock Holmes — reče Stamford predstavljajući nas.

— Kako ste? — reče on srdačno stežući mi ruku snagom koju nisam očekivao. — Kako vidim, bili ste u Afganistanu?

— Otkud to znate, zaboga? — upitah iznenađeno.

— Nije važno — reče smijući se prigušeno. — Sada je u pitanju hemoglobin. Vi, nesumnjivo, uviđate koliko je značajno to moje otkriće?

— Kemijski je to, bez sumnje, zanimljivo — odgovorih — ali praktično ...

— Ali, čovječe, pa to je najpraktičniji sudsko-medicinski pronalazak u nekoliko posljednjih godina. Zar ne vidite da nam omogućava da nepogrešivo dokažemo mrlje krvi? Prijedite ovamo!

U svojoj revnosti on me uhvati za rukav od kaputa, pa me povuče na drugu stranu do stola za kojim je radio. — Uzmimo malo svježe krvi — reče on zabadajući sebi u prst dugačku, tupu iglu, pa jednom kemijskom pipetom izvuče kap krvi. Sad ovoj maloj količini krvi dodajem litru vode. Jeste li opazili da mješavina izgleda kao čista voda? Srazmjer krvi ne može biti veći od jedan prema milijun. Pa ipak, ne sumnjam da ću moći izazvati karakterističnu reakciju. — Dok je to govorio baci u posudu nekoliko bijelih kristala i doda nekoliko kapi nekakva prozračna fluida. Za tren oka tekućina dobi zagasitu boju mahagonija, a na dno staklene posude počeo se taložiti nekakav mrki prah.

— Ha, ha — povika on tapšući rukama kao razdragano dijete, koje je dobilo novu igračku. — Šta mislite o ovome?

— Čini mi se da je pokus vrlo delikatan — primijetih.

— Krasan! Krasan! Stari pokus sa guajacumom bio je jako nespretan i nesiguran. Isto tako i mikroskopski pregled krvnih stanica, koji ne pomaže ništa ako su mrlje stare nekoliko sati. Međutim, moj pokus čini se da je podjednako efikasan, bez obzira da li je krv svježija ili nije. Da je nešto prije pronađen, stotine ljudi, koji šetaju na slobodi, odavno bi već bili iskusili kaznu za svoje zločine.

— Zaista? — promrmljah.

— Kriminalni slučajevi zapinju uvijek na istom pitanju. Čovjeka osumnjiče za zločin možda mjesecima poslije samog djela. Jesu li to mrlje od krvi, blata, rđe, voća, od čega li su? To je pitanje

mučilo mnoge stručnjake, a zašto? Jer nije bilo pouzdana pokusa. Sad imamo pokus Sherlock Holmesa i neće više biti nikakvih nevolja.

Oči su mu blistale dok je govorio, zatim stavi ruku na srce i pokloni se kao da je zastao pred publikom koja mu aplaudira.

— Treba vam čestitati — primijetih, prilično iznenađen njegovim oduševljenjem.

— Prošle godine dogodio se onaj slučaj s von Bischoffom u Frankfurtu. Da se mogao izvesti ovaj pokus, on bi svakako bio obješen. Zatim: onaj Mason iz Bradforda i poznati Muller, pa Lefevre iz Montpelliera i Samson iz New Orleansa. Čitav niz slučajeva bih vam mogao imenovati u kojima bi baš ovaj pokus bio odlučujući.

— Vi kao da ste nekakav džepni kalendar zločina — reče Stamford, nasmijavši se. — Mogli biste izdavati novine samo o zločinima! Nazovite ih »Policijske vijesti iz prošlosti«.

— Bilo bi to i te kako zanimljivo štivo — primijeti Sherlock Holmes, lijepeći na vrh prsta komadić flastera. — Moram biti pažljiv — nastavi on okrećući se s osmijehom prema meni — jer imam mnogo posla s otrovima. — On u razgovoru ispruži ruku, te spazih kako je sva išarana sličnim komadićima flastera i nagrizenom od kiselina.

— Došli smo ovamo poslovno — reče Stamford, sjedajući na visoki tronožac i odgurnuvši nogom drugu stolicu u mom pravcu. — Ovaj moj prijatelj želi da negdje zabode svoj stijeg, pa kako ste mi se žalili da ne možete naći nikoga tko bi s vama dijelio stan, pomislih da vas dvojicu treba povezati.

Sherlock Holmes na pomisao da sa mnom dijeli stan kao da se oduševio. — Mjerkao sam neke sobe u Baker Streetu — reče on — koje bi nam savršeno odgovarale. Nadam se da vam miris jakog duhana ne smeta?

— I ja sam uvijek pušio mornarski — odgovorih.

— Jako dobro. Obično držim posvuda kemikalije, a s vremena na vrijeme i eksperimentiram. Hoće li vam to smetati?

— Ni najmanje.

— Da vidimo kakvi su mi ostali nedostaci. Katkad postanem tmuran i danima ne otvaram usta. Kad sam takav ne treba misliti da se durim. Ostavite me samo na miru, i brzo ću opet biti kao što treba. A šta vi imate da priznate? Veoma je preporučljivo da dva momka prije nego što počnu živjeti kao sustanari upoznaju svoje loše strane.

Nasmijah se na ovo unakrsno ispitivanje. — Držim malog buldoga — rekoh — i ne podnosim graju, jer su mi popustili živci, i dižem se u nemoguće sate i izuzetna sam lijenčina. Kada sam zdrav imam i drugu zbirku poroka, ali ovi su mi za sada najglavniji.

— Uključujete li i sviranje violine u tu svoju graju? — zapita on bojažljivo.

— To zavisi od svirača — odgovorih. — Dobro sviranje violine poslastica je za bogove, loše sviranje ...

— Oh, onda je u redu — povika on osmjehnuvši se veselo. — Mislim da možemo smatrati stvar svršenom, naravno, ako vam se sobe budu svidjele.

— E, pa onda kad ćemo ih pogledati?

— Dođite sutra u podne po mene, pa idemo skupa i sve ćemo urediti — odgovori on.

— Vrijedi, točno u podne — rekoh, rukujući se s njim. Ostavili smo ga da radi dalje sa svojim kemikalijama, a mi se prošetasmo do mog hotela.

— Uzgred budi rečeno — zapitah odjednom, zaustavivši se i okrećući se prema Stamfordu — otkud je znao da dolazim iz Afganistana?

Moj pratilac se tajanstveno nasmija. — U tome i jeste njegova osebujnost — reče. — Mnogi bi

željeli znati kako on otkriva takve stvari.

— Oh! tajna, zar ne? — povikah, trljajući ruke. — Stvar me veoma draška. Neobično sam vam zahvalan što ste nas povezali. Kao što znate, upoznavanje čovječanstva je upoznavanje čovjeka.

— Tada ga morate upoznati — reče Stamford pri oproštaju. — Premda ćete zaključiti da je on vrlo čvorast problem, kladim se da će on više doznati o vama, nego vi o njemu. Do viđenja.

— Do viđenja — odvratih i uputih se svome hotelu, u mislima veoma zaokupljen svojim novim poznanikom.

POGLAVLJE II:

Nauka o zaključivanju

Slijedećeg dana našli smo se kako smo se dogovorili i pregledali sobe, o kojima mi je pričao prilikom našeg susreta, u Baker Streetu br. 221. Bile su to dvije udobne spavaće sobe i jedna svijetla, vedro namještena dnevna soba, u koju je svjetlost prodirala kroz dva prostrana prozora. Stan se svakako doimao vrlo primamljivo a uvjeti, kad se podijele između nas, toliko su nam se činili povoljni da smo se odmah nagodili. Još iste večeri donio sam stvari iz hotela, a slijedećeg jutra s nekoliko kutija i vješalica došao je za mnom i Sherlock Holmes. Dan-dva proveli smo u razmještanju stvari, onako kako nam je najviše odgovaralo. Kad smo to završili, malo-pomalo smo se skrasili i privikli na novu okolinu.

Holmes nije nimalo bio osoba s kojom se teško živjelo u zajednici. Mirno se vladao i imao ustaljene navike. Poslije deset sati uvečer rijetko je kad bio na nogama, a svakog dana, bez izuzetka, doručkovao bi i izišao prije nego što sam ustao. Katkad bi proveo cijeli dan u kemijskom laboratoriju, katkad u dvoranama za seciranje, a ponekad opet u dugim šetnjama, i to, čini se, kroz najgore gradske četvrti. Kad bi dobio napad radinosti, njegovu energiju ništa nije moglo premašiti. Povremeno bi ga spopala reakcija i tad bi po cijele dane ležao na sofi u dnevnoj sobi i tek procijedio po koju ili se promeškoltio. U tim prilikama zapažao sam mu u očima toliko prazan i sanen izraz da bih ga mogao osumnjičiti da se odaje drogama, kad me umjerenost i čistunstvo u cijelom njegovu načinu života ne bi odvrćali od takve pomisli.

Iz tjedna u tjedan sve me je više zanimalo i sve sam više postajao radoznao što on zapravo smjera. Već i sama njegova ličnost i izgled bili su takvi da bi izazvao pažnju i sasvim slučajnog prolaznika. Bio je visok nešto iznad šest stopa, ali onako pretjerano mršav doimao se mnogo višim. Oči su mu bile oštre i prodorne, osim u onim periodima oba-mrlosti koje sam spomenuo; tanak, orlovski nos davao je cijeloj njegovoj figuri uvijek budan i odlučan izraz. I brada mu je bila istaknuta i četvrtasta, što je znak odlučna čovjeka. Njegove ruke, iako često umrljane tintom ili kalijem, bile su u dodiru izvanredno nježne što sam često imao prilike da uočim kad god sam ga promatrao kako postupa sa svojim krhkim kemijskim instrumentima.

Čitalac će me možda držati nekim beznadnim znatiželjnikom kad priznam koliko je taj čovjek izazivao moju radoznalost i koliko sam se samo trudio da shvatim njegov karakter. Ali, prije nego što donesem svoj sud, treba imati na umu koliko mi je život u to vrijeme bio besciljan i koliko me je malo stvari zanimalo. Zdravlje mi je branilo da izlazim, osim kad je bilo naročito pogodno vrijeme, a nisam imao prijatelja koji bi mi svojim posjetom pomogli da se oslobodim jednoličnosti svakidašnjice. Pod takvim uvjetima izvrsno mi je došla mala tajanstvenost koja je obavijala mog sustanara, te sam ubijao vrijeme u pokušajima da je riješim.

On nije studirao medicinu. U vezi s tim, i sam je, odgovarajući na jedno pitanje, potvrdio Stamfordovo mišljenje. A nije, čini se, pratio ni bilo kakva druga predavanja koja bi ga osposobila za nešto ili mu omogućila pristup među učeni svijet. Pa ipak, na nekim područjima nauke bio je izuzetno revnosta, a, u svojim ekscentričnim granicama, znanje mu je bilo toliko izvanredno opsežno i definirano da sam koji put ostajao zapanjen nekim njegovim zapažanjem. Nitko svakako ne bi toliko naporno radio istjecao tako iscrpna znanja ako nema na pameti određeni cilj. Čitaoci nadohvat

rijetko se ističu temeljitošću znanja. Nitko neće, ako zato nema jake razloge, opterećivati svoj um sitnicama.

Isto onako izuzetno kao znanje bilo mu je i neznanje. O suvremenoj književnosti, filozofiji i politici gotovo da nije imao ni pojma. Kada sam citirao Thomasa Carlvlea upitao me je najbezazlenije, tko je to i šta je taj uradio. Mom iznenađenju pak nije bilo kraja, kad sam slučajno otkrio kako ne zna čak ni za Kopernikovu teoriju, ni za Sunčev sistem, Da neko školovano ljudsko biće u devetnaestom stoljeću ne zna kako se Zemlja okreće oko Sunca, činilo mi se nevjerojatno i nije mi išlo u glavu.

— Čini se kao da ste se iznenadili — reče on, smiješeći se kad je vidio koliko sam se zgrnuo.
— Sada, budući da to znam, potrudit ću se da što prije zaboravim.

— Da zaboravite!

— Vidite — objasni on — držim da je čovječji mozak u početku jedna malena prazna potkrovnica u koju treba nagomilati namještaj po svom izboru. Samo budala ubacuje sve otpatke na koje nailazi, tako da zatrpava ono znanje koje bi mu moglo biti od koristi, ili se, u najboljem slučaju, izmiješa sa silom drugih stvari, tako da ga teško može dohvatiti. Stručan radnik, međutim, vrlo je izbirljiv prema onome što stavlja u svoju moždanu potkrovnicu. Čuva samo ona oruđa koja mu pomažu u poslu, tih ima u velikom izboru i drži ih u savršenom redu. Pogrešno je misliti da ta malena prostorija ima nekakve elastične zidove, koji se po volji mogu stezati i rastezati. Vjerujte mi, dođe vrijeme kad pri svakom dodavanju znanja zaboravljate nešto što ste prije znali. Prema tome, od najvećeg je značenja, da činjenice koje vam ne koriste ne istiskuju one koje vam koriste.

— Ali Sunčev sistem — pobunih se.

— A šta će mi on, kog vraga? — prekide me nestrpljivo. — Kažete da se vrtimo oko Sunca. Vrtjeli se mi oko Sunca ili Mjeseca za mene i moj posao nema baš nikakve razlike.

Na vrhu jezika bilo mi je da ga upitam, kakav li mu je taj posao, ali mi nešto u njegovu držanju oda da mu to pitanje ne bi bilo po volji. Stoga sam razmislio o našem kratkom razgovoru i iz njega pokušao izvući zaključke. Rekao je da ne želi stjecati ikakva znanja koja nemaju veze s njegovim ciljem. Prema tome, sva znanja kojima je raspolagao bila su samo znanja kojima se mogao koristiti. U sebi sam naveo sve one različite teme o kojima sam dosad saznao da je izuzetno dobro obaviješten. Čak sam uzeo i olovku, pa ih nabacao na papir. Kad sam dovršio taj dokument, nisam mogao odoljeti, a da se ne nasmiješim. Glasio je ovako:

1. Poznavanje književnosti — ništica
2. Poznavanje filozofije — ništica
3. Poznavanje astronomije — ništica
4. Poznavanje politike — slabo
5. Poznavanje botanike — različito. Dobro potkovan u beladoni, opijumu i otrovima uopće. O praktičnom vrtlarstvu ne zna ništa
6. Poznavanje geologije — znanje praktično, ali ograničeno. Vrste tla razlikuje na prvi pogled. Poslije šetnji pokazivao mi je blato na mojim nogavicama, i po njegovu sastavu i boji rekao bi mi u kojem sam se dijelu Londona uprskao
7. Poznavanje kemije — vrlo temeljito
8. Poznavanje anatomije — detaljno, ali nesistematsko
9. Poznavanje senzacionalističke književnosti — golemo. Čini se kao da poznaje i najsitniju pojedinost svih mogućih jezivih događaja koji su se zbili u ovom stoljeću.
10. Svira dobro violinu
11. Stručnjak je za biljar, boks i mačevanje

12. Posjeduje temeljno praktično znanje britanskog prava.

Kad sam stigao s popisom dotle, spopade me očaj i bacih ga u vatru. »Samo da mi je dokučiti šta želi postići taj čovjek skupljajući sva ova znanja? Za kakav li se on to poziv priprema«, govorio sam sebi i odmah se okanio da dalje čeprkam.

Primjećujem da sam spomenuo i da svira violinu. Pokazao je na tom polju veoma značajne sposobnosti, ali i tu, kao i kod svih ostalih njegovih dostignuća, bilo je nastranosti. Uvjerio sam se u to kad mi je na moj zahtjev odsvirao Mendelssohnovu »Lieder« te još neke, meni drage, kompozicije. Međutim, kada bi ostajao sam, rijetko bi svirao pravu muziku ili se okušao s nekom poznatom melodijom. Katkad bi se zavalio navečer u svoj naslonjač, zatvorio oči i gudio po violini, koju bi držao među koljenima. Žice bi katkad zazvučale razdragano a katkad sjetno, koji put sanjalački, koji put vedro. Ova je muzika jasno odražavala misli koje su ga obuzimale; ali da li je ona te misli potkrepljivala ili je samo puki odraz njihovih hirova i mašte, nisam mogao dokučiti, jer je to bilo iznad mojih mogućnosti. Ja bih se možda i pobunio protiv tih uznemirujućih solo točki, da ih on obično nije završavao time što bi, kao malu naknadu za zloupotrebu mog strpljenja, odsvirao čitav niz mojih najomiljenijih melodija.

U prvom tjednu nekako se dogodilo da nas nitko nije posjetio, pa sam pomislio da je moj prijatelj kao i ja čovjek bez društva. Međutim, brzo sam se uvjerio da ima mnogo poznanika u najrazličitijim društvenim slojevima. Bio je tu neki maleni čovjek, tamnih očiju, poput štakora, koga mi je predstavio kao gospodina Lestradea i koji je tri-četiri puta dolazio u toku jednog dana. Jedno jutro pojavila se i neka skladno odjevena mlada djevojka i ostala oko pola sata. Isto to popodne naišao je i neki sijedi, bijedni posjetilac, nalik na židovskog torbara, koji je djelovao jako uzbuđeno. Njega je u stopu slijedila neka žena u papučama. Drugom prilikom pojavi se neki stari gospodin, sijede kose, koji je razgovarao s mojim prijateljem, a jednom opet nekakav nosač sa željeznice u svojoj uniformi s pregačom od čohe. Kad bi se pojavila neka od ovakvih još neopisanih osoba, Sherlock Holmes bi me obično zamolio za dozvolu da upotrijebi dnevnu sobu, a ja bih se povukao u svoju spavaću. Pri tom mi je uvijek govorio da mu oprostim što me uznemirava. — Moram upotrebiti ovo mjesto kao poslovnu prostoriju — govorio je — a taj svijet su moji klijenti. — Ponovo mi se ukazala prilika da mu izravno postavim pitanje o svemu ovome, ali i opet mi moja suzdržanost nije dopustila da tražim od Holmesa da mi se povjeri. Postajao sam duboko uvjeren da postoji nekakav razlog zašto on to ne spominje, no ubrzo mi on sam izbi tu misao iz glave, jer je govorio o toj stvari kako je i kada htio.

Dogodilo se to 4. marta. Sjećam se datuma, jer za to imam jaki razlog. Ustao sam ranije nego obično i zatekao Sherlocka Holmesa za doručkom. Stanodavka je već bila navikla da kasno ustajem, tako da za mene nije ni pripremila kavu. Podstaknut onim bezrazložnim nestrpljenjem koje progoni čovječanstvo, zazvonio sam i odsječno stavio do znanja da sam spreman. Zatim digoh neke novine sa stola i pokušah njima prekratiti vrijeme, dok je moj prijatelj šutke grickao prženi kruh. Naslov jednog članka bio je obilježen olovkom, te sam ga, naravno, preletio pogledom.

Njegov malo pretjerano važan naslov glasio je: »Knjiga života«, a članak je pokušavao iznijeti šta bi sve neki promatrački nastrojen čovjek mogao naučiti proučavajući uredno i sistematski sve što mu se nađe na putu. Dojmilo me se kao čudna mješavina pronicavosti i besmislice. Rasuđivanje je bilo oštro i snažno ali su mi se zaključci učinili odveć neprirodni i pretjerani. Pisac je tvrdio kako se nekim trenutnim izrazom, trzajem mišića na licu ili pogledom oka mogu dokučiti i najskrivnije misli čovjeka. Po njemu se čovjek nije mogao prevariti, ako je vješt zapažanju i analizi. Zaključci u članku su bili nepogrešivi kao Euklidove teoreme. Njegovi rezultati bili su za sve neupućene osobe toliko iznenađujući, da su ga one, prije nego što bi shvatile kako je pisac došao do tih rezultata slobodno mogle smatrati i nekim običnim narkomanom.

Iz kapi vode, navodio je pisac, neki logičar bi mogao izvući zaključke o postojanju Atlantika ili Nijagare, iako ih nije ni vidio ni čuo. Tako je i sav život jedan veliki lanac, čija nam priroda postaje poznata čim upoznamo makar jednu njegovu kariku. Nauka o zaključivanju i analizi kao i svako drugo znanje, stječe se samo dugim i strpljivim proučavanjem, a život nije dovoljno dug da bi u tom području ikojem smrtniku omogućio da dostigne najviše mogući vrhunac. Prije nego što se osvrne na te nematerijalne i intelektualne vidove stvari, koji uključuju velike teškoće, onaj koji istražuje treba najprije da ovlada osnovnim problemima. Prilikom susreta s drugim smrtnikom treba da nauči kako će na prvi pogled uočiti sav historijat njegova života, njegovo zanimanje ili struku kojoj pripada. Ma kako ovo vježbanje bilo djetinjasto, ono izoštrava moć zapažanja i upućuje čovjeka kamo i u šta da gleda. Po noktima nekog, po rukavu njegova kaputa, po cipelama, koljenima na hlačama, žuljevima kažiprsta i palca, njegovu izrazu lica, po manšetnama od košulje — po svemu tome može se jasno otkriti čovjekov poziv. Skoro je nemoguće pretpostaviti, da svi ovi podaci ne bi u punoj mjeri pridonijeli nekom licu koje treba da rasvijetli neki slučaj.

— Al' je ovo teško lupetanje — povikah tresnuvši novine o sto. — Takvu glupost nisam pročitao otkad živim!

— Šta to? — zapita Sherlock Holmes.

— Pa ovaj članak — rekoh, ukazujući na njega žličicom za jaja dok sam sjedao za doručak. Vidim da ste ga pročitali jer ste ga obilježili. Ne poričem da je dobro napisan, ali mi ide na živce. To je očigledno teorija nekog besposličara koji sjedi u naslonjaču, i koji iz samoće svoje radne sobe ispreda sve te krasne, male paradokse. Ne vidim u tome nikakve praktične vrijednosti. Volio bih ga vidjeti onako šćućurenog, u zatvorenim kolima trećeg razreda podzemne željeznice, neka mi tamo imenuje zanimanja svojih suputnika. Kladio bih se u tisuću prema jedan protiv njega.

— Izgubili biste svoj novac — primijeti Holmes mirno. — Što se članka tiče, napisao sam ga ja osobno.

— Vi!

— Točno. Imam sklonosti za obje ove stvari, i za zapažanje i za zaključivanje. Teorije koje sam ovdje iznio, a koje vam se čine tako nestvarne, u biti su nevjerovatno praktične, toliko praktične, da od njih zavisi kruh moj svagdašnji.

— Kako to? — zapitah i nehotice.

— Pa, imam i ja svoj posao. Istina, pretpostavljam da sam jedini na svijetu. Ja sam detektiv-savjetodavac, ako shvaćate što to znači. Ovdje u Londonu imamo mnogo državnih detektiva i gomilu privatnih. Ti momci kad pogriješe dolaze k meni, a meni obično uspijeva da ih navedem na pravi trag. Iznesu mi sve dokaze, a ja sam obično u stanju, zahvaljujući poznavanju povijesti zločina, da ih usmjerim na pravi put. Među zlodjelima postoji velika srodnost, pa ako imate pojedinosti tisuće zločina u malom prstu, čudno bi bilo, ako ne uspijete riješiti i tisuću i prvi. Lestrade je priznat detektiv. Tu skoro zapao je u ćorsokak u nekom slučaju krivotvorenja, pa ga je to dovelo k meni.

— A oni drugi ljudi?

— Njih šalju obično neke privatne detektivske agencije. Svi su ti ljudi zbog nečega u nevolji, pa traže da im nešto rastumačim. Ja saslušam njihove pripovijesti, oni saslušaju moje opaske, a ja zatim stavim svoju nagradu u džep.

— Hoćete li time reći — primijetih — kako ne napuštajući svoju sobu, uspijevate raspetljati nekakav čvor koji drugi ne mogu raspetljati, iako su osobno vidjeli svaku pojedinost?

— Upravo to. Posjedujem nekakvu intuiciju te vrste. S vremena na vrijeme, pojavi se, međutim, i neki složeniji slučaj. Tada se moram promuvati unaokolo i vlastitim očima pogledati stvar. Vidite, znam mnogo specifičnih znanja koja mi u mnogome olakšavaju stvar. Ovi zakoni zaključivanja

izloženi u tom članku koji su vas tako ražestili, za mene su u praksi od neprocjenjive vrijednosti. Promatranje je velik dio mene. Iznenadili ste se kad sam vam prilikom našeg prvog susreta rekao da ste došli iz Afganistana.

— Bez sumnje su vam rekli.

— Ni govora. Znao sam da ste došli iz Afganistana. Tok misli mi već po ukorijenjenoj navici tako brzo prostruji kroz glavu, da pri tom nisam ni svjestan svih međustupnjeva logičnog mišljenja. Takav je stupanj, međutim, postojao i u ovom slučaju. Tok rasuđivanja je tekao ovako: »Evo jednog gospodina koji se doima kao liječnik; ali je vojničkog držanja. Dakle, očigledno vojni liječnik. Odkora je došao iz tropskih krajeva, jer mu je lice tamno, a to mu nije prirodna boja puti jer su mu zglavci na rukama svijetli. Preturio je bolest i tegobe preko leđa što se jasno vidi po izmučenom licu. Lijeva mu je ruka bila ozlijeđena: drži je kruto i neprirodno. Gdje bi u tropskim krajevima engleski vojni liječnik mogao vidjeti tolike tegobe, i biti ranjen u ruku? Jasno, u Afganistanu! Tada sam kazao kako dolazite iz Afganistana, a vi se iznenadili.

— Po tome kako bi tumačite, to je sasvim jednostavno — rekoh, smiješeći se. — Podsjećate me na Dupina Edgara Allana Poea. Nisam ni slutio da takvi pojedinci postoje i izvan pripovijesti.

Sherlock Holmes ustade i zapali lulu. — Vi, nesumnjivo, držite da mi time što me uspoređujete s Dupinom, laskate — primijeti on. — Pa lijepo, po mom mišljenju, Dupin je bio nesposobnjaković. Onaj njegov trik da prodre u misli svog prijatelja poslije šutnje od četvrt sata, zapravo je vrlo porazan i površan. U izvjesnoj mjeri, bez sumnje, imao je dara za analizu, ali ni u kom slučaju nije bio onakva posebna ličnost kakvom ga je zamišljao Poe.

— Jeste li pročitali djela od Gaboriaua? — zapitah. — Odgovara li Lecog vašem poimanju detektiva?

Sherlock Holmes šmrknu ironično. — Lecog je bio bijedna šeprtlja — reče on ljutitim glasom. — Mogao se podičiti samo jednim: svojom energijom. Od te sam se knjige jednostavno razbolio. Pitanje je bilo kako da se identificira nepoznati zatvorenik. Ja sam to mogao učiniti za dvadeset četiri sata. Lecogu je za to trebalo oko šest mjeseci. Od toga bi se dala napraviti vježbenica za detektive, da ih se nauči kako ne treba raditi.

Ogorčilo me što se s dvije ličnosti, kojima sam se divio, postupalo tako grubo. Odšetao sam do prozora i gledao, stojeći pokraj njega, na užurbanu ulicu. — Ovaj momak možda i jeste jako pametan — rekoh u sebi — ali svakako je i vrlo uobražen.

— Danas nema ni zločina ni zločinaca — govorio je on svadljivo. — Kakva je onda korist imati razuma u našem zanimanju. Svjestan sam da ga imam u tolikoj mjeri da bih mogao postati slavni. Nitko među živima, niti itko od onih koji su živjeli, nije pobrao toliko znanja i prirodnog talenta za istraživanje zločina kao ja. A rezultata? Nema zločina koji treba istražiti ili, u najboljem slučaju, postoje samo bijedna nevaljalstva, čije su pobude tako providne, da su jasne čak i službenicima Scotland Yarda.

Počeo me je smetati naduti način njegova izlaganja. Učini mi se da bi bilo najbolje da promijenimo temu razgovora.

— Što li hoće onaj momak — zapitah pokazujući na snažno, jednostavno odjeveno stvorenje, koje se s druge strane polako približavalo ulicom pažljivo zagledajući brojeve. U ruci je nosio veliku, plavu omotnicu. Očigledno nekakvu poruku.

— Mislite li na onog umirovljenog narednika mornarice? — reče Sherlock Holmes.

»Hvali se i kočoperi«, pomislih u sebi. »Vrlo dobro zna da ne mogu provjeriti njegovo nagađanje«.

Upravo mi se to vrzmalo po glavi, kad čovjek kojeg smo gledali, ugleda broj na našim vratima i

brzo pretrča preko ulice. Potom, začusmo odozdo glasno kuckanje i dubok glas, pa teške korake kako se uspinju stepenicama.

Evo prilike da ga se izliječi od umišljenosti. Nije na ovo pomišljao, kad je onako iznebuha odvalio. — Smijem li vas zapitati, mladiću, — rekoh najljubaznijim glasom — šta ste po zanimanju?

— Vrtar, poštovani gospodine — reče odsječno. — Vratarska uniforma mi je na popravku.

— A šta ste bili prije? — rekoh pogledavši malo pakosno u svog sustanara.

— Narednik, poštovani gospodine, u lakoj kraljevskoj mornaričkoj pješadiji. Odgovora nema?

Dobro, gospodine.

On zalupi potpeticama, pozdravi salutirajući i ode.

POGLAVLJE III:

Tajna Lauristonskog vrta

Priznajem da me je zaprepastio ovaj novi dokaz praktične primjene teorije moga prijatelja. Moje poštovanje prema njegovoj analizatorskoj sposobnosti čudesno je poraslo. Međutim, u meni je još ostala neka podsvjesna sumnja da je cio slučaj samo unaprijed pripremljena dogodovština s namjerom da mene opsjeni. A pitanje šta bi mogao biti razlog za to obmanjivanje, prelazilo je moju moć rasuđivanja. Kad sam ga pogledao, upravo je završio čitanje poruke, a oči su mu dobile onaj prazni mutni izgled što je sve pokazivalo da je odsutan duhom.

— Za ime boga kako ste to zaključili? — zapitah.

— Zaključio, šta? — reče mrzovoljno.

— Pa da je on bio umirovljeni narednik mornarice.

— Nemam vremena za sitnice — odgovori on odsječno, pa zatim smiješeći se doda. — Oprostite mi ovu grubost. Poremetili ste mi tok misli; ali možda je to i dobro. Znači, doista niste bili u stanju zapaziti da je taj momak bio mornarički narednik?

— Odista nisam.

— Lakše je to znati nego objasniti zašto znam. Kad bi zatražili od vas da dokažete kako su dva i dva četiri, možda biste imali teškoća, pa ipak ste u tu činjenicu sasvim sigurni. Na ruci tog druškana vidio sam, još dok se nalazio na drugoj strani ulice, veliko, plavo, istetovirano sidro. To miriši na more. Osim toga, imao je vojničko držanje i zaliske po propisima. Tako smo došli do mornarice. Bio je čovjek koji u izvjesnoj mjeri daje značenje samom sebi, određena, zapovjednička držanja. Trebali ste ga promatrati kako je samo držao glavu i mahao štapom. Da je postojan, častan, sredovječan čovjek, vidjelo mu se opet po licu. Sve su me te činjinice navele na pretpostavku da je narednik.

— Divno! — uzviknuh.

— Sasvim obična stvar — reče Sherlock Holmes, premda mi se po izrazu lica učini da je zadovoljan što sam se ja očigledno iznenadio i divio. — Baš sad sam rekao kako nema zločinaca. Čini se, da nisam imao pravo, pogledajte ovo! — On mi pruži poruku koju je bio donio vratar.

— Čujte — povikah, pošto sam je preletio očima — pa ovo je strašno!

— Čini se da je malo nesvakidašnje — primijeti on mirno. — Molim vas, pročitajte mi je glasno.

»Dragi moj gospodine Sherlock Holmes,

U toku noći u Ulici Lauriston Gardens broj 3, pored Brixton Rooda, dogodila se jeziva stvar. Naš stražar koji je bio na službi u tom kraju, ugledao je ondje svjetlo oko dva sata noću, pa kako je kuća bila prazna, posumnjao je da nešto nije u redu. Naišao je na otvorena vrata, a u prednjoj sobi, koja nije bila namještena, otkrio je tijelo nekog dobro odjevenog čovjeka, koji je u džepu nosio posjetnice s imenom Enoch J. Drebber, Cleveland, Ohio (SAD). Pljačke nije bilo, niti ima ikakvih dokaza o tome kako je taj čovjek izgubio život. U sobi postoje mrlje krvi, ali na njemu nema rane. Ne znam kako je dospio u praznu kuću i cijela je stvar sasvim zagonetna. Ako možete obići tu kuću u bilo koje vrijeme prije dvanaest sati, naći ćete me ondje. Sve sam ostavio in status quo, dok mi se ne javite. Ako ne možete doći, donijet ću vam detaljnije podatke. Smatrao bih velikom ljubaznošću s vaše strane ako me počastite vašim mišljenjem.

Vaš odani Tobias Gregson«

— Gregson je najzgodniji momak u Scotland Yardu — primijeti moj prijatelj. — On i Lestrade su najbolji u toj družini. Obojica su energični i brzi, ali ukalupljeni, strašno ukalupljeni. Pri tome su još i naoštreni jedan protiv drugo ga. Ljubomorni su jedan na drugog kao dvije krasotice. Ovaj slučaj bit će sasvim zabavan, ako su obojica krenuli u potjeru.

Zaprepastila me mirnoća kojom je to izustio.

— Ne smije se izgubiti ni trenutka — povikah. — Da siđem i naručim kola?

— Nisam siguran da ću otići. Ja sam najneizlječiviji, najljepiji vrug koji je hodao po zemlji — hoću reći, kad me to spopadne, jer ima trenutaka kad mogu biti i prilično živahan.

— Ali, eto vam baš prilike za kojom ste žudjeli?

— Dragi moj prijatelju, a šta se to mene tiče? Pretpostavite da cijelu ovu stvar i raspetljam. Budite sigurni, da će svi prigrabiti zasluge. Gregson, Lestrade & Co. Tako je to uvijek kada je čovjek neslužbena osoba.

— Ali, on vas moli da mu pomognete?

— Točno. On zna da se ne može sa mnom mjeriti. To mi priznaje, ali bi prije sebi iščupao jezik nego što bi tako nešto izjavio pred nekim trećim. Međutim, mogli bismo ipak poći i pogledati. Obradit ću taj slučaj za svoj groš. Ako već nemam ništa od toga, bar ću im se nasmijati u brk. Hodite!

On hitro navuče kaput, pa se tako užurba po stanu, da se jasno vidjelo kako je nastup apatije smijenio nastup energije.

— Uzmite svoj šešir — reče on.

— Želite li da pođem i ja?

— Da, ako nemate nešto važnije. — Trenutak kasnije nalazili smo se obojica u dvokolici i vozili se bijesno prema Brixton Roadu.

Jutro je bilo maglovito i oblačno, a tamno obojeni veo spustio se nad krovove kuća i doimao se kao odbljesak s vlažnih ulica. Moj suputnik je bio u najboljem raspoloženju i cijelog je puta čavrljao o kremonskim violinama i razlici između violine jednog Amatija i jednoj Stradivariusu. Što se mene tiče, bio sam šutljiv zbog tmurnog vremena a dušu mi je pritiskao čemeran posao kojeg smo se prihvatili.

— Čini se da ne mislite mnogo na stvar koja vas čeka — primijetili napokon, prekidajući Holmesovo ćeretanje o muzičkim instrumentima.

— Za sada još nema podataka — odgovori on. — Osnovna je greška teoretizirati prije no što se imaju svi dokazi. To ometa zaključivanje.

— Uskoro ćete imati svoje podatke — primijetih pokazujući prstom. — To je Brixton Road, a ovo je kuća, ako se ne varam.

— Tako je! Hej, kočijašu, zaustavite! — Bili smo još na nekih stotinu jardi od kuće, ali je on uporno zahtijevao da se zaustavimo, pa smo svoje putovanje završili pješice.

Lauriston Gardens broj 3 djelovao je turobno i zlokobno. To je bila jedna od četiriju kuća malo uvučena od ulice. Dvije od njih su bile nastanjene, a dvije prazne. Na posljednjoj, sivoj i tmurnoj, zjapila su tri prostrana, prazna i snuždena prozora. Natpisi »za izdavanje« zastrli su njena zamagljena okna kao neka mrena. S ulične strane svaku od ovih kuća je odvajao po jedan mali vrt, sav obrastao u busenje zapuštena zelenila. Kroz njega je vodila malena, uska staza žućkaste boje, posuta nekom mješavinom sitnog šljunka i gline. Posvuda je bilo mnogo blata zbog kiše koja je padala u toku noći. Oko vrata se nalazio zid od opeka, visok tri stope s drvenim letvama pri vrhu. Na njega se naslanjao neki snažan policajac okružen gomilom besposličara, koji su izdužili vratove, upijali očima i uzaludno očekivali da ulove makar neki odbljesak onoga što se događa unutra.

Zamišljao sam da će Sherlock Holmes odmah pohitati u kuću i razmahati se oko raspetljavanja

tajne. No to mu, čini se, nije ni palo na pamet. Potpuno ravnodušna držanja, koje je u ovakvoj situaciji graničilo s izvještačenošću, šetkao se gore-dolje po pločniku i ukočeno promatrao zemlju, nebo, kuće i redove letava preko puta. Kad je završio ovo istraživanje, krenuo je polako stazom naprijed, očiju prikovanih za tlo, ili bolje reći, niz rub izrasle trave s obje strane staza. U dva je maha zastao, a jednom ga vidjeh da se nasmiješio, te sam ga čuo kako je uskliknuo od zadovoljstva. Po vlažnom glinenom tlu bilo je tragova mnogobrojnih nogu, ali budući da je policija preko njih prelazila tamo-amo, meni nikako nije išlo u glavu šta moj prijatelj može izvući. Pa ipak, budući da sam se duboko uvjerio u njegovu izuzetnu moć uočavanja, nisam nimalo sumnjao da on primjećuje mnoge stvari koje su za mene potpuno neprimjetne.

Na vratima kuće susretne nas s bilježnicom u ruci neki visok, bljedolik čovjek, kose plave kao lan, koji jurnu prema nama i vatreno stisnu ruku mom suputniku. — Vrlo je ljubazno od vas što ste došli — reče on — ja sam sve ostavio netaknuto.

— Osim ovoga — odgovori moj prijatelj i pokaza na stazu. — Ni krdo bivola da je prošlo ovuda ne bi ostavilo veću zbrku. Vi ste, međutim, Gregsone, nesumnjivo izvukli svoje zaključke prije no što ste ovo dopustili.

— Toliko sam imao posla u kući — reče detektiv neodređeno. — Tu je moj kolega gospodin Lestrade, i ja sam vjerovao da će on pripaziti.

Holmes pogleda na mene pa ironično podiže obrve. — Kad su ovdje dva takva čovjeka kao vi i Lestrade, za trećeg neće biti mnogo posla.

Gregson poče samozadovoljno trljati ruke: — Mislim da smo učinili sve što se dalo — odgovori on — ipak, ovo je jedan neobičan slučaj, a vaša sklonost prema takvim stvarima mi je poznata.

— Jeste li došli ovamo kolima? — upita Sherlock Holmes.

— Nisam.

— Ni Lestrade?

— Ni on.

— Onda nas pustite da razgledamo sobu. — S ovako bezveznom opaskom on pođe u kuću, a zatim i Gregson, na čijem se licu zapažalo da se čudi.

U kratkom hodniku s podom od dasaka, punom prašine, koji je vodio u kuhinju i u ostave, nalazila su se po jedna vrata zdesna i slijeva. Jedna od njih su očigledno već više tjedana bila zatvorena, a druga su pripadala blagovaonici, u kojoj se zbio tajanstveni slučaj. Holmes i ja stupismo unutra s onim čudnim osjećajem koji izaziva prisutnost smrti.

Bila je to prostrana, četvrtasta soba, još prostranija, jer nije bila namještena. Zidove su ukrašavale proste, drečave tapete, mjestimično umrljane vlagom, na kojima su se ovdje-ondje odlijepile široke trake koje su opušteno visjele otkrivajući požutjelu žbuku. Nasuprot vratima nalazio se uočljiv kamin nad kojim je bila ploča od lažnog bijelog mramora. Na jednom njenom uglu bio je zalijepljen krajičak crvene, voštane svijeće. Jedinu prozor toliko je bio prljav da je cijela prostorija djelovala mutno i maglovito, dajući svemu tamnosivkastu boju. Sve je ovo pojačavala prašina što je prekrivala cio stan.

Sve sam te pojedinosti zapazio tek kasnije. U ovom času sva mi se pažnja usredotočila na neku mračnu, nepokretnu priliku što je ležala ispružena na daskama, i praznim, bezizraznim očima zurila na izbljedjeli strop. Bio je to čovjek od četrdeset tri godine, osrednja rasta, širokih ramena, s gustom kovrčastom kosom i kratkom četkastom bradom. Na sebi je imao dugačak kaput i prsluk od fine tkanine sa svijetlim hlačama i besprijekorno čistim ovratnikom i orukavi-cama. Kraj njega, na podu, stajao je dobro očetkan i uredan cilindar. Šake su mu bile stisnute, ruke ispružene, a zgrčene noge odavale su da se teško borio sa smrću. S ukočena lica je izbijao užas, a činilo mi se, i mržnja; i to

takva mržnja kakvu još nigdje nisam zapazio. Taj zlokobni, strahoviti grč na licu s niskim čelom, tupastim nosom i isturenom donjom čeljusti davao je mrtvom čovjeku nekakav čudni majmunski izgled, koji je još pojačavao neprirodno zgrčen položaj. Vidio sam smrt u mnogo prilika, ali mi se nikada nije ukazala u. strasnijem obliku od ovog u tom mračnom, prljavom stanu koji je gledao na jednu od glavnih kucavica londonskog predgrađa.

Lestrade, mršav, s lisičjim izrazom kao i uvijek, stajao je u vratima i pozdravio nas.

— Ovaj slučaj uskovitlat će prašinu, gospodine — primijeti on. — Nadmašuje sve što sam vidio do sada, a ja baš nisam mladunče.

— Nema nikakvih tragova — reče Gregson.

— Baš nikakvih — složi se Lestrade.

Sherlock Holmes se primače lešu, pa kleknuvši, poče ga pažljivo promatrati. — Zar ste sigurni da nema rane? — zapita pokazujući na mnogobrojne mrlje i lokve krvi, koje su bile posvuda unaokolo.

— Potpuno sigurni! — povikaše oba detektiva.

— Prema tome, ovo je krv neke druge osobe, vjerojatno samog ubojice, ako je riječ o ubojstvu. Podsjeća me na okolnosti koje su pratile smrt Van Jansena u Utrechtu godine '34. Sjećate li se tog slučaja, Gregsone?

— Ne sjećam se.

— Pročitajte ga. Trebali biste ga zaista pročitati. Ništa novo nema pod suncem. Sve je već bilo jednom učinjeno.

Dok je ovo govorio, tanki su mu prsti opipavali, pritiskali, otkopčavali i okušavali svugdje unaokolo, dok su mu oči zadržale onaj isti odsutni izraz, koji sam već zapazio. Ispitivanje je obavljeno takvom brzinom, da se nije moglo ni pretpostaviti koliko je samo bilo detaljno. Na koncu on omirisava mrtvačeva usta, a zatim pogleda na donove njegovih lakiranih cipela.

— Da li je leš pomaknut? — zapita.

— Ne više nego što je trebalo.

— Možete ga odnijeti u mrtvačnicu — reče Holmes. — Ovdje nema više šta da se dozna.

Gregson je imao pri ruci nosila i četiri čovjeka. Na njegov poziv oni uđuše u sobu, podigoše stranca i izniješe ga. Pri dizanju, pade, zveknuvši, neki prsten, i otkotrlja se preko poda. Lestrade ga dohvati i zagleda se u njega ispitivačkim pogledom.

— Ovdje je bila neka žena — povika on. — To je ženski vjenčani prsten.

Dok je govorio, držao ga je na ispruženu dlanu. Svi se okupiše oko njega, zagledavši se u prsten. Nije bilo sumnje da je ovaj kolutić od čistoga zlata jednom krasio prst neke nevjeste.

— Ovo samo još više otežava stvar — reče Gregson.

— Jeste li u to baš sigurni? — primijeti Holmes. — Ništa više nećemo saznati ako budemo zurili u njega. Šta ste mu našli u džepovima?

— Sve je ovdje — reče Gregson, pokazujući hrpicu predmeta na jednoj stepenici. Zlatni sat broj 97163 od Barrauda iz Londona, zlatni Albertov lanac, vrlo težak i masivan, zlatni prsten s masonskim znakom, zlatna igla — buldogova glava s rubinskim očima i jedna aktovka od kože s posjetnicama na ime Enoch J. Drebber iz Clevelanda, što odgovara onom E. J. D. na njegovu rublju.

— Lisnice nema, ali ima sitnog novca u vrijednosti od sedam funti i trinaest šilinga, jedno džepno izdanje Boccacciova »Decamerona« s imenom Josepha Stangersona na naslovnoj strani i dva pisma — jedno upućeno na ime E. J. Drebber, a drugo na Josepha Stangersona.

— A s kakvom adresom?

— Američka mjenjačnica. Strand, ostaviti dok se ne zatraži osobno. Oba potječu od brodarske kompanije »Guion« i tiču se polaska njezinih brodova iz Liverpoola. Jasno da se ovaj nesretnik

upravo htio vratiti u New York.

— Jeste li ispitali nešto o tom Stangersonu?

— Ispitao sam odmah — reče Gregson. — Razaslao sam oglase u sve novine, a jedan moj čovjek je otišao i u američku mjenjačnicu, ali se dosad još nije vratio.

— Jeste li pitali Cleveland?

— Jutros smo brzojavili.

— Kojim ste riječima tražili podatke?

— Opisali smo ukratko okolnosti i rekli da ćemo im biti zahvalni za svaku obavijest koja bi nam mogla pomoći.

— Jeste li zatražili pojedinosti o nekoj okolnosti koja bi vam se činila presudnom?

— Pitao sam za Stangersona.

— Ništa više? Zar nema drugih okolnosti od kojih bi mogla zavisiti cijela stvar? Hoćete li brzojaviti još jednom?

— Rekao sam sve što sam imao kazati — reče Gregson uvrijeđeno.

Sherlock Holmes se prigušeno nasmija i upravo se činilo da će staviti nekakvu opasku, kadli u hol gdje smo razgovarali upade važno i samozadovoljno trljajući ruke Lestrade, koji je dotada bio u prednjoj sobi.

— Gospodine Gregsone — reče on — upravo sam otkrio nešto naročito važno, nešto što bi se, da nisam pažljivo pregledao zidove, previdjelo.

Izgovarajući ovo, taj maleni čovjek sjajnih očiju, očigledno je likovao zato što je stekao jedno preimućstvo nad svojim kolegom.

— Duđite ovamo — reče hitajući u sobu koja se doimala nešto vedrije otkad je iz nje uklonjen njen sablasni stanovnik. — Stanite tamo!

On kresne šibicom o svoju cipelu, pa je podiže prema zidu.

— Gledajte ovo — reče likujući.

Bio sam već opazio da je papirnata tapeta bila mjestimice spala. U tome uglu odlijepio se jedan poveći dio otkrivajući veliki požutjeli četverokut žbuke. Preko ove gole površine krvavocrvenim slovima bila je ispisana jedna jedina riječ:

RACHE

— Šta kažete na ovo? — uskliknu detektiv s takvim izrazom na licu kakav obično ima neki izlagač kad pokazuje svoju izložbu. — Ovo nije bilo uočeno, budući da se nalazilo u najtamnijem kutku sobe, pa se nitko nije sjetio da pogleda onamo. Ovu je riječ napisao ubojica, on ili ona vlastitom krvlju. Gledajte onu mrlju koja se cijedila niza zid. Već ovo isključuje mogućnost da je posrijedi samoubojstvo. Zašto je izabran baš ovaj kutak da se to ispiše? Reći ću vam. Pogledajte onu svijeću na ploči od kamina. Da je zapaljena, ovo bi bio najsvjetliji dio zida, dok je sada, najtamniji. A svijeća je onda bila upaljena.

— Pa šta mislite sada kad ste to pronašli? — zapita Gregson podrugljivo.

— Šta mislim? Pa, mislim da je onaj tko je to napisao, namjeravao napisati žensko ime Rachel (Rahel), ali su ga, ili su je, u tome omeli prije no što je uspio završiti. Zapamtite što vam kažem: kad se cijeli ovaj slučaj bude rasvijetlio, vidjet ćete da je u svemu tome imala udjela i neka žena po imenu Rachel. Smijte se vi samo, gospodine Holmes! Budite i mudri i pametni, ali kad se sve svrši, ispada da stara metla ipak najbolje mete.

— Oh, molim vas, oprostite — reče moj prijatelj, koga spopadne pravi napad smijeha, koji je tom malenom čovjeku sasvim pokvario raspoloženje. — Nepobitno je da ste zaslužni kao što kažete, zato što ste ovo pronašli prvi, jer to jasno dokazuje da ga je napisao neki drugi učesnik u misteriji što

se zbila prošle noći. Nisam još imao vremena da razgledam ovu sobu, ali, ako mi dopustite, učinit ću to sada.

U razgovoru izvuče iz džepa metar na rasklapanje i veliku okruglu leću. S ova dva predmeta bešumno se razmahao po sobi, zastajkujući tu i tamo, kleknuvši katkad, a jednom se čak i opružio potrbuške na pod. Toliko ga je obuzeo taj posao da se činilo kao da je zaboravio da smo i mi u sobi; sve je vrijeme nešto mrmljao i potkrepljivao ono što bi pronašao uzvicima, mumljanjem, zvižducima i sitnim usklicima, stvarajući tako dojam ohrabrenja i nade. Dok sam ga promatrao, neodoljivo me je podsjećao na nekog čistokrvnog, dresiranog psa-lisičara, koji juri za tragom po cestaru cvileći od revnosti, sve dok ponovo ne nabasa na izgubljeni trag. Dvadeset i više minuta je istraživao, mjerio što je točnije mogao razmak između nekakvih tragova, koji su meni bili potpuno nevidljivi, i pri tome, na isto tako neshvatljiv način, prislanjao svoj metar uza zid. Na jednom mjestu vrlo pomno je pokupio s poda gomilicu sivog praha i stavio ga u omotnicu. Na koncu je pregledao povećalom onu riječ na zidu i najpomnije istražio svako slovo. Kad je sve to obavio, čini se da je bio zadovoljan, jer je vratio svoj metar i leću u džep.

— Kaže se da je genije onaj koji posjeduje neizmjernu sposobnost da se potruđi — primijeti on, smiješeći se. — Veoma loše kao definicija, ali se može primijeniti na detektivski posao.

Gregson i Lestrade promatrali su kako radi njihov amaterski kolega s velikom radoznalošću ali i podrugljivo. Propustili su, očigledno, da zapaze činjenicu, koju sam ja počeo shvaćati, da su postupci Sherlocka Holmesa pa i oni najbeznačajniji, upravljani nekom konkretnom cilju.

— Šta vi mislite o ovome? — zapitaše obojica.

— Ako se prepostavi da vam pomažem, moglo bi se reći kao da u ovom slučaju hoću da se zakitim vašim zaslugama — primijeti moj prijatelj. — Do sada ste se tako dobro držali da bi zaista bila prava šteta da se netko umiješa. — Iz njegovih riječi izbijala je velika ironija. — Ako me budete obavještavali o toku vaše istrage — nastavi on — bit će mi drago da vam pomognem što god više mogu. U međuvremenu, volio bih da govorim sa stražarom koji je pronašao leš. Možete li mi reći kako se zove i gdje stanuje?

Lestrade pogleda u svoju bilježnicu. — John Rance — reče on. — Sada nije na službi. Možete ga naći u Audlev Courtu broj 46, Kennington Park Gate.

Holmes zabilježi adresu.

— Hajdemo, doktore — reče on — pođimo da ga vidimo. Reći ću vam nešto što bi vam u ovom slučaju moglo pomoći — nastavi okrećući se prema dvojici detektiva. — U pitanju je ubojstvo, a ubojica je muškarac. Bio je nešto viši od šest stopa, u najboljoj snazi, za svoju visinu ima mala stopala, nosio je grube čizme sa četvrtastim kopicama i pušio cigaru Trihonopolv. Dovezao se ovamo sa svojom žrtvom u kolima na četiri točka, koja je vukao konj potkovan s tri stare potkovice, a na jednoj od prednjih nogu imao je novu potkovicu. Po svemu sudeći ubojica je bio rumena lica i izuzetno dugačkih noktiju na desnoj ruci. To je samo par oznaka, ali vam ove mogu biti od pomoći.

Lestrade i Gregson se uzajamno pogledaše, osmjehujući se s nevjericom.

— A kako je izvedeno ubojstvo, ako je ubijen? — zapita onaj prvi.

— Otrovom — reče odrješito Sherlock Holmes, pa krenu.

— Još nešto, Lestrade — dodade on okrećući se na vratima — RACHE je njemačka riječ i znači: osveta. Nemojte zato tratiti vrijeme tražeći gospođicu Rachel.

I tako, izbacivši iznebuha ovaj pogodak, on se udalji ostavljajući dva suparnika otvorenih usta.

POGLAVLJE IV: Što je imao da ispriča John Rance

Kada smo napustili Lauriston Gardens broj 3 bio je jedan sat. Sherlock Holmes me odvede do najbližeg telegrafa, odakle je poslao dug brzoglasnik. Zatim pozva jedna kola i naredi vozaču da nas odveze na adresu koju nam je dao Lestrade.

— Ništa nije bolje od iskaza prvog očevica — primijeti on. — Zapravo već sam stekao određeno mišljenje o ovom slučaju, ali ipak možemo doznati još neke okolnosti, koje nam mogu biti od koristi.

— Holmes, vi me iznenađujete — rekoh. — Ne može biti da ste baš tako sigurni u sve one pojedinosti koje ste naveli.

— Nisam mogao pogriješiti — odgovori on. — Prije svega, čim sam stigao opazio sam da su kotači nekih kola načinili dvije brazde uz sam rub pločnika. A sve do prošle noći tjedan dana nismo imali kiše, tako da oni kotači, koji su ostavili toliko dubok trag mora da su bili ovdje u toku noći. Vidjeli su se i tragovi konjskih kopita, a trag jednog isticao se mnogo jasnije od ostala tri, što dokazuje da je na njemu bila nova potkova. Kako su se kola ondje nalazila kad je kiša već padala, i kako jutros nisu dolazila druga kola — za to imam Gregsonovu riječ — jasno je da su kola ondje bila noćas, što znači da su se one dvije osobe njima dovezle u kuću.

— To izgleda prilično jednostavno — rekoh — ali kako ste utvrdili visinu onog drugog čovjeka?

— Visina čovjeka u devet od deset slučajeva može se utvrditi po dužini njegovog koraka. Prilično jednostavna računica, ali nema smisla da vam dosađujem brojkama. Korak tog čovjeka imao sam vani u blatu i na prašnom podu u kući. Zatim, imao sam mogućnost da svoj proračun i provjerim. Kad čovjek piše na zidu, on instinktivno piše u visini očiju. E pa sad, onaj natpis bio je taman nešto iznad šest stopa od poda. Taj proračun je bio dječja igra.

— A njegove godine? — zapitah.

— Pa, ako je čovjek u stanju da zakorači četiri i pol stope bez i najmanjeg napora, ne može biti s jednom nogom u grobu. Na stazi u vrtu nalazila se poširoka lokva preko koje je očigledno prešao. Lakirane cipele su je obišle, a one sa četvrtastom kapicom preskočile. Nema tu nikakve tajne. Samo primjenjujem neke od preporuka o zapažanju i zaključivanju koje sam zastupao u onom svom članku. Čudite li se još nečemu?

— Nokti i Trichinopolv — primijetih.

— Natpis na zidu je bio ispisan čovječjim kažiprstom umočenim u krv. Pomoću leće opazio sam da je žbuka tom prilikom bila malo zagrebena što se svakako ne bi dogodilo da je taj čovjek imao podsjećene nokte. S poda sam pokupio nešto rasuta pepela. Ovaj je bio ljuskast i tamne boje, takav pepeo ostavljaju samo cigarete Trichinopolv. Posebno sam se bavio pepelom od cigara — zapravo, napisao sam čitavu raspravu o toj temi. Laskam sebi da na prvi pogled mogu razlikovati pepeo od bilo koje poznate vrste cigare i duhana. U tim se pojedinostima baš i razlikuje jedan umještan detektiv, od onog drugog, sličnog Gregsonu i Lestradeu.

— A rumenilo lica? — zapitah.

— Ah, to je već jedan smjeliji potez, premda ne sumnjam da i tu imam pravo. Ali, to me nemojte sada pitati.

Prijedoh rukom preko čela. — U glavi mi je pravi darmar 1 — primijetih — što god čovjek više razmišlja, to stvar postaje tajanstvenija. Kako su došla ta dva čovjeka — ako se uopće radi o dva čovjeka — u tu praznu kuću? Šta je bilo s kočijašem koji ih je dovezao? Kako netko može natjerati

drugoga da uzme otrov? Odakle ona krv? šta li je bilo povod ubojstvu, jer ubijem nije bio opljačkan? Otkud se stvorio ženski prsten? A nadasve, zašto onaj drugi, umjesto da hvata maglu, piše njemačku riječ RACHE? Priznajem da ne vidim kako bi se mogle povezati sve te činjenice.

Moj prijatelj se nasmiješi odobravajući.

— Sažeto i pravilno ste naveli poteškoće — reče on. — Još mnogo čega ima što je nejasno, iako sam o glavnim činjenicama u potpunosti donio svoj sud. Što se tiče Lestradeova otkrića, riječ je o čistoj zamci koja je trebala navesti policiju na krivi trag, ukazujući na tajna udruženja. To uopće nije učinio Nijemac. Slovo »A« je, ako ste zapazili, bilo ispisano po njemački. Međutim, pravi Nijemac latinicom uvijek piše štampana slova tako da mirno možemo reći, da ovo nije napisao Nijemac, već neki nesprenjaković koji se zeznuo. To je samo lukavstvo da se istraga skrene u krivom pravcu. Ništa vam više neću kazati o ovom slučaju, doktore. Poznato je da zavjerenik više ne uživa povjerenja kad se jednom otkrije, pa bih se i ja izložio tome, ako biste zaključili, kako sam ipak na koncu konca sasvim obična osoba. I zato vam neću više ništa reći o svojoj metodi.

— Nikada to neću učiniti — odgovorih. — Na cijelom svijetu ne može se više približiti detektivski posao egzaktnoj nauci, nego što ste vi učinili.

Na ove moje ozbiljno izgovorene riječi moj suputnik porumeni od zadovoljstva. Već sam opazio da je volio čuti pohvale o svome umijeću, kao kakva djevojka o svojoj ljepoti.

— Reći ću vam nešto drugo — reče on. — Lakirane cipele i četvrtaste kapice došle su istim kolima, pa su sasvim prijateljski, najvjerojatnije ruku pod ruku, pošli niz stazu. Kad su ušli u kuću, šetali su gore-dolje po sobi. Zapravo, lakirane cipele su mirno stajale, dok su četvrtaste kapice išle gore-dolje. Sve sam to mogao pročitati u prašini, a mogao srna pročitati i da je postajao sve uzbuđeniji što je god duže hodao. Vidjelo se to po tome što su mu koraci postajali sve duži. Sve je vrijeme govorio i postepeno se razbjesnio. I tada je nastala tragedija. Rekao sam vam sad sve što znam, a ostalo su uglavnom pretpostavke i stjecaj okolnosti. Ipak, imamo dobru polaznu točku za dalju istragu. Moramo požuriti, jer hoću da stignem na Haleov koncert, kako bih danas popodne mogao čuti Normana Nerudu.

Dok smo mi tako razgovarali, kola su se probijala kroz mračne bočne prolaze i prljave uličice, koje su se nizale jedna za drugom. Naš vozač se zaustavi baš u najmračnijoj i najprljavijoj od svih. — Evo, tu unutra, tu vam je Audley Court — red dotrajalih kućeraka od izbljedjele opeke. — Čekat ću vas ovdje dok se vratite — nastavi.

Audley Court nije bio baš neko naročito privlačno mjesto. Uski prolaz doveo nas je u dvorište u obliku pravokutnika, opkoljeno bijednim zgradama i pokriveno kamenim pločama. Prokrčili smo sebi put kroz gomilu prljave dječurlije i redove prostrtog, izbljedjelog rublja, dok napokon ne dođosmo do broja 46. Na vratima je odskakala tanka pločica od mijedi na kojoj je bilo urezano prezime Rance. Kad smo se raspitali za njega, odgovorili su da je stražar u postelji. Uveli su nas straga u malenu sobu za razgovor, koja se nalazila u prednjem dijelu kuće, kako bismo ga ondje pričekali.

On se ubrzo pojavi, naizgled ljutit što smo ga uznemirili u snu. — Ponudio sam svoj službeni izvještaj — reče on.

Holmes izvadi iz džepa mali zlatnik, pa ga zamišljeno počeo vrtjeti među prstima. — Pomislili smo da bi možda bilo bolje kad bismo sve čuli neposredno iz vaših usta — reče on.

— S najvećim zadovoljstvom ću vam reći sve što znam — odgovori stražar, očiju uprtih u zlatnik.

— Dajte, ispričajte nam onako na svoj način, kako se to dogodilo.

Rance se posadi na sofu postavljenu konjskom dlakom, natušti obrve, kao da se odlučio da ništa ne izostavi u izlaganju.

— Ispričat ću vam sve od početka — reče on. — Radno vrijeme mi je od deset uvečer do šest

izjutra. U jedanaest sati izbila je tuča kod »Bijelog jelena«, no, uglavnom, držim da je na cijelom mom sektoru bilo prilično mirno. U jedan sat noću počela je padati kiša, a ja sam sreo Harry Murchera, onog što drži rajon Holland Grove, pa smo stajali i razgovarali na uglu Henrietta Street. Nakon tog razgovora, možda oko dva ili nešto kasnije, naumih da krenem do Brixton Rooda i vidim je li ondje sve u redu. Cijeli taj kraj bio je užasno prljav i ni žive duše nisam sreo na svom putu, jedino što je kraj mene prošlo par kola. Upravo sam se uputio ulicom misleći, među nama budi rečeno, kako bi neobično dobrodošla jedna čaša vrućeg džina, kad mi pade u oči tračak svjetla s prozora kuće o kojoj je riječ. Međutim, znao sam da su one dvije kuće u Ulici Lauriston Garden prazne, zato što vlasnik nije htio da sprovede kanalizaciju, iako je posljednji stanar, koji je živio u jednoj od njih, umro od tifusa. Iznenadio sam se kad sam vidio svjetlo u prozoru, pa sam posumnjao da nešto nije u redu. Kada sam došao do vrata...

— Zaustavili ste se i vratili se do ulaza u vrt — upade mu u riječ moj prijatelj. — Zašto ste to učinili?

Rance se trže od iznenađenja, pa se zablene u Sherlocka Holmesa. — Ama baš tako, gospodine — reče on — premda sam bogzna kako ste to otkrili. Znao sam, kad sam stigao do vrata, sve mi se učini tako pusto i prazno da pomislih kako ne bi bilo zgoreg, ako još netko krene sa mnom. Ja se, istina, ne bojim ničega na ovome svijetu, ali sam pomislio da se, možda, pojavio onaj koji je umro od tifusa, pa sada razgleda kanalizaciju koja mu je došla glave. Nekako me je presjekla ta pomisao, te sam se vratio do ulaznih vrata u vrt, ne bih li odatle vidio Murcherovu svjetiljku, ali ni od Murchera ni od koga drugog nije bilo ni traga ni glasa.

— Ulica je bila pusta?

— Ni žive duše, ni pseto se nije moglo vidjeti, gospodine. Tad stisnuh petlju, pa se vratim i širom otvorim vrata. Unutra je sve bilo tiho. Uđem u sobu gdje je gorjelo svjetlo. Na ploči od kamina treperjela je svijeća od crvena voska, i pri njenu svjetlu vidio sam ...

— Da, znam što ste vidjeli. Nekoliko puta ste obišli sobu, zatim ste klekli kraj leša, pa potom pošli ravno na kuhinjska vrata, pokušali ih otvoriti...

John Rance, sav preplašen u licu sumnjičavo pogleda i skoči na noge od iznenađenja. — Gdje ste se skrivali, kada ste sve to vidjeli? — povika on. — Čini mi se da znate više nego što je potrebno.

Holmes, smiješeći se, dobaci stražaru preko stola svoju posjetnicu: — Nemojte se zatvoriti zbog ubojstva — reče on. — Ja spadam među pse tragače, a ne među progonjene vukove; za to vam jamče gospodin Lestrade ili Gregson. Prema tome nastavite, šta ste uradili poslije toga?

Rance ponovo sjede na svoje mjesto ostajući i dalje zbunjen.

— Vratio sam se do vratnica i zviznuo u svoju zviždaljku — nastavi on. — Na ovaj signal dotrčali su Murcher i još dvojica stražara.

— Je li ulica bila prazna u to vrijeme?

— Pa, bila je prazna, ako mislite na nekoga tko bi mogao pomoći.

— Što time mislite reći?

Široki osmijeh prijeđe preko stražareva lica. — Vidio sam mnogo pijandura u svom životu — reče on — ali da je netko tako nakresan kao što je bio taj prikan, to nisam nikad vidio. Nalazio se kod vrata naslonjen o letve i urlao je na sav glas.

— U kakvu vrstu ljudi je spadao taj čovjek? — zapita Holmes.

Ovo skretanje s predmeta kao da je žacnulo Johna Rancea. Jedna izuzetno pijana vrst čovjeka — reče on. — Taj bi se sigurno našao u policijskoj stanici da nismo bili tako zauzeti.

— Kakvo mu je bilo lice, kakvo odijelo, jeste li zapazili? — prekide ga Sherlock Holmes nestrpljivo.

— Pa, naravno, da sam zapazio jer smo mu Murcher i ja pomogli da stane na noge. Bio je to nekakav dugajlija, sav crven u licu, a donji mu je dio lica bio umotan...

— To je dosta — povika Holmes. — Šta je bilo dalje?

— Dosta smo mi imali kubure i bez njega — reče policajac uvrijeđeno. — Kladim se da je ipak pogodio svoja vrata.

— Kako je bio obučen?

— U tamni gornji kaput.

— Da li je imao bič u ruci?

— Bič? Ne.

— Bit će da ga je negdje ispustio — promrmlja moj prijatelj. — Niste li možda nakon toga vidjeli ili čuli nekakva kola?

— Nisam.

— Evo vam malog zlatnika — reče moj prijatelj listajući i uzimajući šešir. — Bojim se Rance da u policiji nećete dočekati neko unapređenje. Glava vam prije može služiti samo za dekoraciju. Prošle noći imali ste priliku da se zakitite naredničkim zvjezdicama. Čovjek kojeg ste imali u rukama bio je upravo onaj što drži ključ cijele ove tajne i kojeg svi tražimo. Ali, sada nema smisla raspravljati; dovoljno je kad vam kažem da je tako. Hodite, doktore.

— Izrazita budala — reče Holmes gorko, dok smo se vozili u svoj stan. — Pomislite samo, imati tako sretnu priliku, a ne iskoristiti je.

— Meni, zapravo, još ništa nije jasno. Točno je da se opis tog čovjeka podudara s vašom predstavom o onoj drugoj osobi. Ali, zašto bi se ona vraćala u kuću pošto ju je već bila napustila? To zločinci obično ne rade.

— Prsten, čovječe, prsten, po njega se vratio. Ako ne budemo imali drugog načina da ga uhvatimo, još mu možemo baciti udicu s prstenom. Ulovit ću ja njega, doktore, kladim se u dva prema jedan. A za sve ovo moram zahvaliti vama. Da nije bilo vas možda ne bih ni otišao i tako bih propustio naj suptilniju studiju u svom životu — grimiznu studiju, šta kažete na to? Zašto da se malo i umjetnički ne izražavamo? Postoji jedna grimizna nit zločina, koja se provlači kroz bezbojno povjesmo života, a naša je dužnost da je razmrsimo, izdvojimo i prikažemo svaki njen djelić. A sada na ručak, pa zatim na koncert Normane Nerude. Dodir i potez njezina gudala su izvanredni. Koja je ona mala stvar od Chopina, što je onako prekrasno svira? Tra-la-la-la! Tra-la! Tra-lala!

Zavaljen u sjedalu kola zapjevao je ovaj lovački tragač kao ševa, dok sam ja razmišljao o mnogobrojnim pravcima u kojima se kreće ljudski duh.

POGLAVLJE V: Jedan posjetilac dolazi na naš oglas

Naši napori toga jutra bili su pretjerani za moje slabo zdravlje, i poslije podne osjećao sam se iscrpenim. Poslije Holmesova odlaska na koncert prilegao sam na sofu i pokušao odspavati nekoliko sati. Pokušao sam, ali uzalud. Suviše sam bio uzrujan zbog svega što se dogodilo, pa su mi se u mašti rojile najčudnije misli i pretpostavke. Svaki put kada bih sklopio oči, ugledao bih ubijenoga kako leži u svom skvrčenom položaju nalik na pavijana. Toliko me se jezivo dojmilo njegovo lice, da sam osjećao samo zahvalnost prema onome koji je osobu, kojoj je ono pripadalo, sklonio s ovog svijeta. Ako su crte na nečijem licu ikada izražavale porok u svom najizopačenijem smislu, onda se to izražavalo na licu Enocha J. Drebbera iz Clevelanda. Pa ipak, uviđao sam da se pravdi mora udovoljiti, i da izopačenost koja se vidjela na žrtvi u očima zakona nije predstavljala olakotnu okolnost za ubojicu.

Što sam god više razmišljao o tome, čudnija mi se činila pretpostavka mog prijatelja da je čovjek bio otrovan. Sjetih se kako mu je Holmes omirisao usne, i nisam sumnjao da ga je svakako nešto podstaklo da to učini. A onda, ako nije posrijedi otrov, šta li je drugo moglo izazvati smrt, kad nije bilo ni rane, niti znaka da je ugušen? No s druge strane, čija je bila ona krv koja se tako gusto prolila po podu? Nije bilo nikakvih znakova borbe, niti je žrtva uza se imala ikakvo oružje kojim je mogla ozlijediti suparnika. Osjetio sam kako ni Holmes ni ja nećemo moći mirno spavati dok se ovo pitanje ne riješi. Promatrajući njegovo mirno, samouvjereno vladanje došao sam do uvjerenja kako je on već stvorio svoju teoriju na osnovi koje se mogu rastumačiti sve činjenice, premda za sada još nisam mogao naslutiti njene konture.

Vratio se jako kasno, toliko kasno da mi je bilo jasno da nije mogao sve vrijeme provesti na koncertu. Večera ga je čekala na stolu.

— Bilo je veličanstveno — reče on sjedajući. — Sjećate li se šta je Darwin govorio o muzici? On tvrdi da je čovjek stvarao muziku mnogo prije nego što se pojavila moć govora. Možda baš zbog toga utječe ona toliko na nas. U našoj podsvijesti postoji neodređeno sjećanje na ona tamna stoljeća, kad je čovječanstvo proživljavalo svoje djetinjstvo.

— To mu dođe kao neka široka predodžba — primijetih.

— Naše predodžbe moraju biti isto tako široke kao priroda, ako treba da objasne samu prirodu — odgovori on. — Šta je? Ne izgledate mi kao obično? Ova stvar iz Brixton Rooda vas je potresla.

— Pa pravo da kažem i jeste — rekoh. — Poslije stečenih iskustava u afganistanskom ratu trebalo bi da sam čvršći. U Maiwandu sam vidio svoje drugove isječene na komade, a da pri tome nisam izgubio živce.

— To mogu da shvatim. Ovu stvar obavlja neka tajna koja podstiče maštu, a gdje nema mašte nema ni užasavanja. Jeste li vidjeli večernje novine?

— Nisam.

— O slučaju pišu sasvim dobro. Činjenicu da je, kada su podigli čovjeka, pao na pod ženski vjenčani prsten, ne spominju. A to je baš dobro.

— Zašto?

— Pogledajte ovaj oglas — odgovori on. — Jutros, neposredno poslije onog događaja, razaslao sam isti ovakav u sve novine.

On mi dobaci novine, te pogledah na mjesto koje mi je pokazao. Bio je to prvi oglas u stupcu

»nađeno«.

»U Brixton Roadu nađen je jutros« — glasio je — »zlatan vjenčani prsten na putu između krčme kod »Bijelog jelena« i Holland Grovea. Javiti se dru Watsonu, 221b — Baker Street, večeras između osam i devet sati«.

— Oprostite mi što sam upotrijebio vaše ime — reče on. — Da sam stavio vlastito, našao bi se neki zvekan koji bi vidio da ja tu nešto spremam i poželio da zabode svoj nos.

— Ne mari — odgovorih. — Ali, pretpostavimo da se netko javi, ja nemam prstena.

— Oh, da, imate ga — reče pružajući mi jedan. — Ovaj će poslužiti sasvim dobro. Skoro je posve isti.

— A koga očekujete da se javi na ovaj oglas?

— Pa, čovjek u tamnom kaputu, naš prijatelj rumenog lica sa četvrtastim kopicama na cipelama. Ako ne dođe on sam, poslat će nekog suučesnika.

— Neće li ovo smatrati odveć opasnim?

— Ni najmanje. Ako je moje gledište u ovom slučaju točno, a imam sve razloge da povjerujem da jest, ovaj čovjek bi radije stavio bilo što na kocku samo da ne izgubi prsten. Po mom mišljenju pao mu je dok se naginjao nad Drebberov leš, ali u tom času nije to spazio. Opazio je da ga je izgubio tek kad je napustio kuću i pohitao je natrag. Tada je, međutim, opazio da je ondje policija, zahvaljujući njegovoj vlastitoj gluposti, jer je ostavio zapaljenu svijeću. Nije mu preostalo ništa drugo već da odglumi pijanca, kako bi otklonio sumnju koju je mogla izazvati njegova prisutnost. E sad, stavite se na mjesto tog čovjeka. Kad je razmislio o stvari, moralo mu je pasti na pamet kako postoji mogućnost da je prsten izgubio na ulici, nakon što je naputio kuću. Što mu onda valja činiti? Preostaje mu da nestrpljivo čeka večernje novine, ne bi li ga možda pronašao među oglasima izsublijenih stvari. Razumije se da će mu u tom slučaju srce zaigrati od radosti. Bit će sretan i presretan. A zašto bi se bojao neke klopke? U njegovim očima pronalazak prstena ne mora da je u neposrednoj vezi s ubojstvom. On se sad sprema da dođe i doći će. Kroz jedan sat ćete ga vidjeti.

— A onda? — zapitah.

— Ah, tada ga prepustite meni da s njim raspravljam. Imate li kakva oružja?

— Imam svoj stari vojnički revolver i nekoliko metaka.

— Dobro biste uradili da ga očistite i napunite. Bit će to jedan očajnik. Premda ću ga uhvatiti sasvim nepripremljena, bolje je biti spreman na sve.

Otišao sam u svoju spavaću sobu i poslušao njegov savjet. Kad sam se vratio s pištoljem u ruci, stol je bio pospremljen, a Holmes zanesen svojom omiljenom zabavom — guslao je po violini.

— Zapetljava se stvar — reče on kad sam ušao. — Upravo sam na svoj američki brzoglav dobio odgovor. Moje gledište o slučaju je točno.

— A to je? — zapitah žustro.

— Ove moje gusle bile bi bolje s par novih žica — primijeti on. — Stavite svoj pištolj u džep. Kada dođe taj prikan razgovarajte s njim sasvim jednostavno. Sve ostalo prepustite meni. Nemojte ga zaplašiti gledajući ga suviše oštro.

— Sada je osam sati — rekoh pogledavši na svoj sat.

— Da, vjerojatno će biti ovdje za nekoliko minuta. Odškrinite malo vrata. To je dovoljno i stavite ključ s unutrašnje strane. Hvala vam. Ovo je čudna stara knjiga, koju sam jučer pokupio na nekoj tezgi. — »De iure inter gentes« — izdana u Liegeu u Nizozemskoj na latinskom jeziku 1642. godine. Glava Charlesa Stewarta stajala je još čvrsto na ramenima kada je ova mala mrko uvezana knjiga izišla iz štampe.

— Tko je izdavač?

— Neki Philippe de Croy. Na naslovnoj strani veoma izbljedjelom tintom stoji ispisano »ex libris Gulielmi Whyte«! Pitam se tko li je bio taj William Whyte? Pretpostavljam da je neki pravnik-pragmatičar iz sedamnaestog stoljeća. Rukopis mu djeluje nekako pravnički. Čini se da naš čovjek dolazi.

Nije još ni završio kad je zvonce oštro zazvonilo. Sherlock Holmes se lagano podiže i pokrenu svoju stolicu u pravcu vrata. Začusmo kako služavka prolazi kroz predvorje i oštar zvuk reze kad je otvorila vrata.

— Stanuje li ovdje doktor Watson? — upita prilično hrapav glas. Služavkin odgovor nismo mogli čuti, ali se vrata zatvoriše i netko se počeo uspinjati stepenicama. Koraci su se vukli nesigurno. Preko lica mog prijatelja, dok je osluškivao, prijede izraz iznenađenja. Koraci su se polako približavali hodnikom, i na koncu se na vratima začu slabo kucanje.

— Uđite — povikah.

Na moj poziv, umjesto zločinca, kojeg smo očekivali, u sobu se dogega neka starica puna bora na licu. Iznenađni dolazak na svjetlo kao da joj je zablješćio oči, pa, pošto se poklonila, zaškilji u nas svojim kratkovidnim očima. Zatim stade nervoznim, drhtavim rukama preturati po džepu. Bacih pogled na svog prijatelja. Opazio sam da se jako snuždio, a i ja sam se do krajnjih granica upinjao da se držim ozbiljno.

Starica izvuče nekakve večernje novine, pa mi pokaza naš oglas. — Evo, ovo me je dovelo k vama, dobra moja gospodo — reče ona, poklonivši se još jednom — zlatan vjenčani prsten u Brixton Roadu. Pripada mojoj kćeri Sally, koja je udata tek dvanaest mjeseci, a čiji je muž konobar na jednom britanskom brodu. Ne smijem ni pomisliti šta bi sve rekao da se vrati i zatekne je bez vjenčanog prstena; ta već je i ovako surov, a kad se napije pogotovo. Ne zamjerite, prošle noći je bila pošla u cirkus sa ...

— Je li to njezin prsten? — zapitah.

— Hvala neka je bogu — poviče starica. — Sally će noćas biti sretna žena. To je taj prsten.

— A gdje vi stanujete? — zapitah uzimajući olovku.

— Duncan Street broj 13, Houndsditch. Vrlo daleko odavde.

— Brixton Road ne leži između nekog cirkusa i Houndsditcha — reče Sherlock Holmes oštro.

Starica se okrete, pa ga oštro pogleda malim očima sa crvenim kapcima. — Gospodin me je pitao gdje ja stanujem — reče ona. — Sally živi u stanovima na broj 3 Mayfieldplace Peckham.

— Vi se zovete?

— Zovem se Sawyers, a ona Dennis, jer se njome oženio Tom Dennis. Zgodan i pristojan momak; kad plovi u cijeloj kompaniji nema konobara koji bi bio više na cijeni od njega. Ali, kad se nađe na kopnu — malo žene, a malo krčme ...

— Evo, vašeg prstena, gospođo Sawyery — prekidoj je postupajući tako prema znakovima koje mi je davao moj prijatelj — jasno je da pripada vašoj kćeri i drago mi je što ga mogu vratiti zakonitom vlasniku.

Starica ga strpa u džep promrmljavši pri tome svoju zahvalnost, pa se odgega niz stepenice. Sherlock Holmes skoči hitro iz naslonjača i pojuri u svoju sobu. Za nekoliko minuta pojavi se u ulsterskom kaputu i s kravatom. — Idem za njom — reče žurno — sigurno je da je riječ o suučesniku, i taj će me odvesti ravno k njemu. Pričekajte me.

Još se tako reći nisu ni zatvorila vrata za našom posjetiteljkom, a Holmes se već sjurio niz stepenice. Promatrajući kroz prozor, vidio sam staricu kako hoda drugom stranom ulice, dok ju je, na malom rastojanju, njen pratilac pratio u stopu. »Ili je cijela Holmesova teorija pogrešna« pomislih u sebi »ili će sada istina izići na svjetlo«. Holmes nije trebao zahtijevati od mene da ga sačekam budan

dok se vrati, jer sam vrlo dobro osjećao da neću moći oka sklopiti, dok god ne čujem kakav je ishod njegove pustolovine. Kad je izišao bilo je blizu devet sati uvečer; nisam mogao znati koliko će se dugo zadržati. Ali ja sam uporno sjedio, puštao kolutove dima iz svoje lule i prelistavao »*Vie de Boheme*« od Henri Murgera.⁴¹¹ Kad je prošlo deset sati, čuo sam korake naše služavke koja je otišla na spavanje. U jedanaest sati kraj mojih vrata čuli su se dostojanstveni koraci naše stanodavke koja je također krenula na spavanje. Tek kad je već bilo blizu dvanaest sati, začuh škljocanje njegova ključa u ključanici. Čim je ušao, vidjeh mu po licu da nije uspio i da se bori između neraspoloženja i veselosti. Na kraju prevlada veselost i on prasnu u srdačan smijeh.

— Nizašto na svijetu ne bih volio da za ovo saznaju oni iz Scotland Yarda — uskliknu on spuštajući se u naslonjač. — I suviše sam im se rugao da bi me pustili zbog ovoga na miru. Ali, na koncu se slobodno nasmijati sam sebi, jer znam da ću na kraju krajeva s njim ipak raščistiti račune.

— U čemu je stvar? — zapitah ga.

— E pa, evo da vam ispričam nešto i na svoju štetu. Starica je prevalila jedan kraći dio puta bez smetnji, a zatim poče hramati i pokazivati vidne znakove da je bole noge. Tad se odjednom zaustavi i pozva fijaker koji je prolazio. Međutim, meni pođe za rukom da joj se toliko približim, da sam sasvim nesmetano mogao čuti kad reče kočijašu kamo da je vozi. No nisam se morao toliko truditi, jer je tako glasno odvalila da je odjeknulo i na drugu stranu ulice: »Vozi u Duncan Street broj 113, Houndsditch«. Sad već počinje da nalikuje na istinu, pomislih, i, kad sam nasigurno utvrdio da se dobro smjestila zakačim se za fijaker. Jedno umijeće u koje bi morao biti stručnjak svaki detektiv. Sve dok nismo stigli u navedenu ulicu nismo zastali nijedanput. Ja sam se otkačio od kola nešto prije, pa krenem niz ulicu polako, bezbrižno i besposličarski. Tako sam vidio kako se kola zaustavljaju. Kočijaš skoči iz kola. Gledam ga kako je otvorio vrata, a onda stoji i čeka. Kad ono ne izlazi nitko. Dok sam ja stigao do njega, kočijaš je već naveliko razgledao po praznom fijakeru, dajući sebi oduška tako krasnom zbirkom psovki kakvu još nikad nisam čuo. Međutim, od njegova putnika nigdje ni traga ni glasa i bojim se da će proći poduže vremena dok naplati vožnju. Raspitismo se na broju 113 i utvrdismo da kuća pripada nekom čestitom tapetaru, po imenu Keswick, i da nitko nikada nije ni čuo za nekoga tko se zove Sawyer.

— Ama nećete valjda reći — povikah zaprepašteno — da je ona rasklimatana i nemoćna starica bila u stanju iskočiti iz kola u pokretu, a da je niti vi, niti kočijaš niste opazili?

— Starica, do vraga starica! — reče Sherlock Holmes kivno. — Starice smo mi kad su nas tako povukli za nos. To mora da je bio neki mladić i to vrlo okretan. Bez sumnje je opazio da ga pratim, pa se samo poslužio varkom da me navuče na krivi trag. To samo pokazuje da čovjek koga tražimo nije baš tako usamljen kao što sam zamišljao, već da ima i prijatelja, spremnih da se zbog njega izlože opasnostima. A sad, doktore, čini se da ste propisno umorni. Poslušajte moj savjet i povucite se na počinak.

Doista sam se osjećao veoma umorno, te poslušah njegov prijedlog. Holmesa sam ostavio da sjedi pred vatrom, koja je tinjala, i još dugo sam u noći slušao tihu i sjetnu tužbalicu njegove violine. Po tome sam znao da još neprestano razbija glavu o čudnom problemu, koji je uvertio sebi u glavu da riješi.

POGLAVLJE VI: Tobias Gregson pokazuje što zna

Slijedećeg dana novine su bile pune vijesti o »brixtonskoj misteriji«, kako su same nazvale taj slučaj. U svima su bili objavljeni izvještaji, a neke su osim toga, imale još i komentare. U njima se našla i poneka obavijest za koju nisam znao. Imam još mnogobrojne isječke o tom slučaju u svome svaštarniku. Evo nekoliko prikazanih u sažetom obliku.

Daily Telegraph je pisao da se u povijesti zločina rijetko dogodila tragedija s tako neobičnim karakteristikama. Njemačko ime žrtve, nepostojanje motiva, mračan natpis na zidu, sve to ukazuje da su zločin izvršile političke izbjeglice i revolucionari. U Americi ima mnogo političkih organizacija i pokojnik je nesumnjivo prekršio neki od njihovih nepisanih zakona, pa su mu oni došli glave. Pošto je površno spomenuo Vehmgericht, aquu tofanu, karbonare,^[2] markizu od Brinvilliersa, Darwinovu teoriju, Malthusove principe i ubojice iz Ratcliff Highwaya, članak je završavao s pozivom vladi da strože pripazi na strance u Engleskoj.

Standard je protumačio činjenicu da se nezakonita nasilja ovakve vrste redovno događaju pod vladom liberala, što dovodi do komešanja u masama i slabljenja svakog autoriteta. Pokojnik je bio gospodin iz Amerike, koji je boravio nekoliko tjedana u glavnom gradu. Stanovao je u privatnom pansionu gospođe Charpentier u Ulici Torquay Terrace u Camberwellu. Na putovanjima pratio ga je njegov tajnik gospodin Joseph Stangerson. U utorak 4. ovog mjeseca obojica su se oprostili od svoje stanodavke i pošli na stanicu Euston izjavivši kako žele da uhvate ekspresni vlak za Liverpool. Nakon toga viđeni su na peronu. I ništa se dalje nije znalo o njima dok god se, kao što je poznato, na mnogo milja od Eustona, u Brixton Roadu nije pronašao leš gospodina Drebbera. Kako je on tamo dospio ili kako ga je ondje zatekla njegova sudbina, zasad je još nerasvijetljeno. Ne zna se ni gdje je Stangerson. Pisac članka ističe da mu je drago što čuje da se gospoda Gregson i Lestrade iz Scotland Yarda bave ovim slučajem, pa pretpostavlja s punim povjerenjem da će ova dva vrsna službenika brzo rasvijetliti cijeli slučaj.

Daily News je primjećivao da je bez svake sumnje riječ o političkom zločinu. Despotizam i mržnja prema liberalizmu kojim su zadojene vlade na kontinentu, razlog je da na naše obale prelazi određeni broj ljudi, koji bi postali uzorni građani da ih nije ogorčila uspomena na sve ono što su pretrpjeli. Među njima vrijedi strogi zakon časti čiji se svaki prekršaj kažnjava smrću. Treba poduzeti sve da se pronađe tajnik Stangerson, kao i da se dođe do nekih pojedinosti iz pokojnikova života. S otkrićem adrese gdje je stanovao u Londonu, učinjen je veliki korak naprijed, a to otkriće u potpunosti dugujemo energiji i oštroumnosti gospodina Gregsona iz Scotland Yarda.

Sherlock Holmes i ja pročitali smo uz doručak sve ove bilješke; učinilo mi se kao da su ga silno zabavile.

- Kazao sam vam da će Gregson i Lestrade, ma šta se dogodilo, nasigurno pobrati plodove.
- To zavisi kako će se dalje razvijati cijela stvar.
- Oh, blaženi vi, to uopće nije važno; ako ga uhvate bit će to zahvaljujući njihovim naporima, a ako im pobjegne bit će to usprkos njihovim naporima. To vam je pis-mo-glava. Ma što učinili, uvijek će imati sljedbenike: »Un sot trouve toujours un autre sot qui l'admire«.^[3]
- Ama, šta je to, zaboga? — uzviknuh, budući se baš tada u predvorju začuše mnogobrojni koraci praćeni bučnim izražavanjem gađenja od strane naše stanodavke.

— To je policijsko-detektivski odred iz Baker Streeta — reče ozbiljno moj prijatelj. I još dok je govorio uletje u sobu čitava mala rulja musave i odrpane ulične djece.

— Mirno! — povika Holmes oštro, a njih šestorica se postaviše mirno kao ukipljeni. — Ubuduće slat ćete samo Wigginsa kao obaveštajca; ostali neka čekaju na ulici. Jeste li ga pronašli, Wiginse?

— Ne, gospodine, nismo — reče jedan od dječaka.

— Nisam ni očekivao baš tako sigurno da ćete ga pronaći. Evo vam vaše plaće; morate nastaviti dok god vam ne pođe za rukom. — On predade svakome po šiling.

— A sad mi se gubite s očiju, i slijedeći put dođite s boljim izvještajem.

On odmahnu rukom a oni strugnuše niz stepenište kao štakori. Već slijedećeg trenutka čuli smo im prodorne glasove na ulici.

— Od jednog ovakvog prosjačića može se iscijediti više nego od tuceta policajaca — primijeti Holmes. — Ljudima začepi usta već sama prisutnost neke službene osobe, dok ovi momčići stižu svagdje i čuju sve. A osim toga, bistri su kao suza; jedino što im nedostaje organizacija.

— Upotrebljavate li ih vi u slučaju Brixton? — zapitah.

— Da, postoji jedna pojedinost koju hoću da provjerim. No, to će već vrijeme pokazati. E hej, sada ćemo čuti nešto novo iz verzije o osveti. Evo nam se Gregson sav blažen u licu približava ulicom. Znam da je pošao k nama. Da, evo ga, zaustavlja se, tu je!

Naglo zazvoni zvono, a kroz nekoliko trenutaka, sve po tri stepenice preskačući, upade u sobu plavokos detektiv.

— Dragi moj druže — povika on, stiskajući Holmesovu opuštenu ruku — čestitajte mi. Cijelu sam stvar rasvijetlio jasno kao sunce. — Učini mi se da je preko izražajnog lica moga prijatelja preletjela sjena, kao da se malo prepao.

— Hoćete time reći da ste na pravom tragu? — zapita on.

— Na pravom tragu! Ama, gospodine, mi već držimo krivca s one strane brave.

— A kako se zove?

— Arthur Charpentier, mornarički potporučnik Njezina Veličanstva — povika svečano isprsviši se Gregson, trljajući svoje gojazne ruke.

Sherlock Holmes odmahnu, pa dopusti sebi i da se nasmije.

— Sjedite i kušajte jednu od ovih cigara — reče on — gorim od nestrpljenja da doznam kako vam je to pošlo za rukom. Hoćete li malo viskija s vodom?

— Nemam ništa protiv — odgovori detektiv. — Mnogo sam posla posljednjih dana preturio preko glave što me je potpuno iscrpio. Ne toliko fizički koliko duhovni naponi. Shvatit ćete to, gospodine Holmes, jer smo obojica umni radnici.

— Činite mi isuviše veliku čast — reče Sherlock Holmes ozbiljno. — Hajde da čujemo, kako ste došli do tako dobrog ishoda, Gregsone.

Detektiv sjede u naslonjač, pa poče ispuštati kolutove dima iz cigare, zatim se, odjednom, u izljevu oduševljenja udari po butini.

— Najsmješnije je — povika on — da je ona budala Lestrade, koji drži sebe tako silnim, krenuo ipak krivim tragom. Bacio se u potjeru za tajnikom Stangersonom, koji s tim zločinom ima baš toliko veze koliko i moja pokojna baka. Nesumnjivo ga je do sada već i uhvatio.

Ova je pomisao Gregsona toliko draškala da ce zacijenio od smijeha.

— A kako ste vi riješili ovu zagonetku?

— Ah, ispričat ću vam sve. Naravno, doktore Watsone, ovo je strogo među nama. Prva teškoća koju smo morali prebroditi bila je da se utvrdi što je Amerikanac radio prije ovog slučaja. Netko bi čekao dok ne dobije odgovor na svoje oglase, ili dok se same stranke ne pojave i dobrovoljno ne

daju obavještenja. Ali, tako ne radi Tobias Gregson. Sjećate li se šešira koji se nalazio kraj mrtvaca?
— Sjećam — reče Holmes. — Kupljen kod John Underwooda & sinova iz Cambervvell Rooda broj 129.

Gregson se odjednom snuži.

— Nisam znao da ste i vi to zapazili — reče on. — Jeste li bili ondje?

— Nisam.

— Ha! — povika Gregson glasom, pa kome se osjećalo da mu je laknulo. — Nikada ne propuštajte priliku, ma kako da je beznačajna.

— Veliki duh ništa ne smatra beznačajnim! — primijeti Holmes aforistički.

— I tako, pošao sam do Underwooda i zapitao ga da li je prodao neki šešir te veličine i oblika. Pregledao je svoje knjige, te je odmah naišao na njega. Taj šešir je bio poslao nekom gospodinu Drebberu koji je stanovao u Charpentierovu pansionu u ulici Torquay Terrace. Tako sam došao do njegove adrese.

— To vam je dobro, vrlo dobro — promrmlja Sherlock Holmes.

— Potom sam otišao do gospođe Charpentier — nastavi detektiv. — Kad sam došao k njoj bila je vrlo blijeda i zastrašena. U sobi joj se nalazila i kćerka, vrlo zgodna djevojka, ali kad sam joj se obratio, nije mi promaklo da ima uplakane oči i da joj podrhtavaju usne. Počinjao sam da kužim stvar. Vi poznajete taj osjećaj, gospodine Holmes. Kada se naiđe na pravi trag, živci nekako kao da zatrepere. Upitao sam: »Jeste li čuli za tajanstvenu smrt vašeg bivšeg stanara, gospodina Enocha Drebbera?«

Majka potvrdno kimnu glavom. Činilo se kao da nije u stanju progovoriti ni riječi. Kćerka brižnu u plač. Sad mi je odmah bilo potpuno jasno da o svemu tome nešto znaju. Zapitao sam: »U koliko je sati gospodin Drebber napustio vašu kuću i pošao na vlak?«

»U osam sati«, odgovori ona, progutavši pljuvačku da bi svladala svoje uzbuđenje. »Njegov sekretar gospodin Stangerson rekao je da kreću dva vlaka jedan u 9,15 a drugi u 11. Trebalo je da stignu na prvi«.

»Tada ste ga posljednji put vidjeli?«

— Na moje pitanje lice te žene strahovito se preobrazilo. Probljedila je kao krpa i tek poslije nekoliko sekundi pođe joj za rukom da izusti jedno »jeste«, i to glasom koji je zvučao muklo i neprirodno.

Za trenutak nastaje tajac, a tada mirnim i jasnim glasom progovori kćerka: »Nikakvo dobro ne može proizaći od pretvaranja, majko«, reče ona. »Budimo iskrene s ovim gospodinom. Mi smo još jedanput vidjele gospodina Drebbera«.

»Neka ti bog oprost«, povika dignuvši ruke gospođa Charpentier, pa klonu u svoj naslonjač. »Ubila si svoga brata!«

»I Arthur bi više volio da govorimo istinu«, odvrati djevojka uporno.

»Najbolje da mi ispričate sve«, rekoše. »Poluispovijedi gore su od nikakvih. Osim toga, vi i ne znate koliko mi znamo o svemu«.

»Neka bude tvoj grijeh, Alice« uzviknu mati, pa se onda okrene meni. »Reći ću vam sve, gospodine. Nemojte misliti da moja uzrujanost zbog sina proizlazi iz straha što bi on bio umiješan u ovu strašnu stvar; on je potpuno nevin. Strahujem zato što bi u vašim očima, i u očima drugih, moglo izgledati kao da se okaljao, dok, međutim, to uopće ne dolazi u obzir. Njegov svijetli karakter, njegovo zanimanje, te njegov predjašnji život potvrđuju da je to potpuno nemoguće«.

»Najbolje umirite svoju savjest«, odgovorih ja. »Oslonite se na to da se vašem sinu, ako je nevin, ne može ništa dogoditi«.

»Valjda je tako i bolje, Alice, ostavi nas nasamo«, reče ona i njena kćerka iziđe iz sobe. »E pa lijepo, gospodine«, reče ona, »nisam imala namjeru da vam pričam sve ovo, ali kad je već moja kći počela, drugog izlaza nema. Kako sam odlučila da progovorim, ispričat ću vam sve od početka do kraja, ne izostavljajući ni najmanju sitnicu«.

»To vam je najpametnije«, rekoj ja.

»Gospodin Drebber stanovao je s nama skoro tri tjedna. On i njegov tajnik, gospodin Stangerson, putovali su po kontinentu. Zapazila sam naljepnicu Kopenhagen, koja je stajala na svakom njegovu koferu, što je ukazivalo da im je to bilo posljednje boravište. Stangerson je sasvim miran čovjek, povučen u sebe, ali njegov poslodavac, na žalost moram reći, bio je sasvim drugačiji: čovjek veoma gruba ophođenja i neotesana držanja. Naljoskao se propisno još prve noći kad je stigao; zapravo za njega se ni jednog dana poslije dvanaest sati nije moglo reći da je trijezan. Neukusno, slobodno i prisno ponašao se prema služavkama, a što je najgore, uskoro je isti takav stav zauzeo i prema mojoj kćeri Alice, tako da joj se više puta obraćao na način za koji je ona odveć bezazlena da bi ga shvatila. Jednom prilikom čak ju je stisnuo u zagrljaj i poljubio. Nanio joj time toliku uvredu da se i sam njegov tajnik osjetio ponuknim da mu zamjeri zbog nedostojna vladanja«.

»Ali zašto ste vi sve to trpjeli?«, upitah. »Pretpostavljam da se svojih stanara možete otresti kad god vas je volja«.

— Na moje neposredno pitanje gospođu Charpentier obli rumen: »Da je htio bog, pa da sam mu još onog istog dana kada je došao, otkazala«, reče ona. »Ali to je bilo odveć veliko iskušenje. Plaćali su svaki po funtu na dan, 14 funti tjedno, a sad je mrtva sezona. Udovica sam, a sin u mornarici stajao me mnogo novaca. Nisam htjela izgubiti ovaj prihod. I tako sam postupala onako kako sam najbolje znala. Ali ovo posljednje prevršilo je svaku mjeru i zato sam mu dala otkaz. To je bio razlog što je otišao«.

»I onda?«

»Kad sam vidjela da se odvezao, meni je laknulo. Sin je baš sada na dopustu, ali mu ja o svemu tome ništa nisam pričala, jer je plahovite naravi i silno odan svojoj sestri. Kad sam za njim zatvorila vrata, učinilo mi se da mi je spao kamen sa srca. Ali, avaj! Poslije nepunog sata ponovo zazvoni zvono i vidjeh gdje se gospodin Drebber vraća. Bio je veoma uzrujan, a očigledno, još i pijan. On provali na silu u sobu gdje sam sjedila sa svojom kćerkom, pa nam nepovezano stavi na znanje kako je propustio vlak. Zatim se okrene prema Alice, i na moje oči je stade nagovarati da s njim pobjegne. »Vi ste punoljetni«, govorio je, »nema zakona koji bi vam to branio. Ja imam dovoljno novaca, i više no što mi treba. Ne obazirite se na ovu matoru, već odmah krećite sa mnom. Živjet ćete životom princeze«. Sirota Alice toliko se bila prepala, da je smjesta pred njim ustuknula, ali on ju zgrabi za ruku i pokuša je odvući do vrata. Meni se ote vrisak i u taj mah stvori se u sobi moj sin Arthur. šta se poslije toga dogodilo, ne znam. čula sam psovke i nekakvo nejasno gušanje. Isuviše sam se prestrašila da bih se usudila podići glavu. Kada sam na koncu pogledala, ugledala sam Arthura kako stoji u vratima, sa štapom u ruci i smije se. »Mislim da nas onaj fini druškan neće više uznemiravati. Idem za njim da vidim kamo se uputio«. S tim riječima on uze šešir i pođe za njim. Slijedećeg jutra čule smo za tajanstvenu smrt gospodina Drebbera«.

— Ovaj iskaz gospođa Charpentier dala je zastajkujući i uzdišući u govoru. Koji put bi tako tiho izgovarala neke riječi da sam im jedva razabrao smisao. Ali sam ja o svemu što je rekla načinio stenografske bilješke, tako da ne može biti nesporazuma.

— To je vrlo uzbudljivo — reče Sherlock Holmes, zijeajući. — Što se poslije dogodilo?

— Kad je gospođa Charpentier završila svoju izjavu — produži detektiv — vidio sam da cijeli slučaj zavisi od jedne jedine okolnosti. Promatrao sam je netremice onako kako samo to ja umijem i

što je kod žena uvijek djelovalo, i tada je zapitah u koje joj se vrijeme sin vratio kući.

»Ne znam«, odgovorila je. »Ne znate?«

»Ne, on ima svoj ključ od ulaza, pa ga nisam čula.«

»Nakon što ste legli?«

»Da.«

»Kada ste pošli u postelju?«

»Oko jedanaest.«

»Znači vaš sin je bio odsutan najmanje dva sata.«

»Jeste.«

»Možda i četiri i pet?«

»Jeste.«

»Šta je radio za to vrijeme?«

»Ne znam«, odgovori ona problijedivši kao krpa.

— Jasno je da se nakon toga nije imalo šta učiniti. Pronašao sam gdje se nalazi poručnik Charpentier, poveo sam sa sobom dva službenika i zatvorio ga. Kada sam mu dodirnuo rame, i upozorio ga da mirno krene s nama on je odgovorio: »Pretpostavljam, zatvarate me u vezi s umorstvom one hulje Drebbera«. Budući da mu mi to nismo ni spomenuli, njegova aluzija o ovome bila je krajnje sumnjiva.

— Krajnje sumnjiva — ponovi Holmes.

— Još je nosio onaj teški štap, za koji je rekla njegova mati da ga je ponio kad je pošao za Drebberom. Bila je to neka debela hrastova batina.

— Pa što vi iz svega ovoga zaključujete.

— Pa, moj zaključak je da je pratio Drebbera sve do Brixton Rooda. Kad su stigli onamo zapodjenula se ponovo rasprava među njima, u toku koje je Drebber dobio udarac štapom u truh. Te noći je lilo kao iz kabla tako da nikoga nije bilo u blizini, i Charpentier je bez po muke odvuкао leš svoje žrtve u praznu kuću. što se tiče svijeće, krvi, natpisa na zidu i prstena, sve su to samo trikovi, da bi se policija navela na krivi trag.

— Dobro izvedeno! — reče Holmes ohrabrujućim glasom. — Gregson, vi zaista napređujete, još će biti nešto od vas.

— Laskam samom sebi da sam to prilično uspješno izveo — odgovori detektiv ponosno. — Mladić je svojevrijedno dao iskaz u kojem je rekao da je Drebbera pratio neko vrijeme, da ga je ovaj opazio i uzeo kola kako bi mu izmakao. Na povratku kući sreo je nekog starog druga s broda, pa je s njim dugo šetao. Na pitanje gdje stanuje taj njegov stari prijatelj, nije u stanju dati zadovoljavajući odgovor. Stvar se, čini mi se, neobično dobro poklapa. Pomisao na Lestradea, koji je krenuo krivim putem, uveseljava me. Bojim se da neće izvući iz toga ništa naročito. Ali, zaboga, evo ga osobno!

I zaista, Lestrade je ulazio u sobu. Vidjelo mu se po licu da je zbunjen i zabrinut, a odijelo mu je bilo neuredno i prljavo.

Došao je očigledno da se posavjetuje sa Sherlockom Holmesom, ali ugledavši svog kolegu ušepRTLjao se i zbunio. Nervozno poigravajući svojim šeširom, stajao je nasred sobe u neizvjesnosti šta da čini. — Riječ je o jednom vrlo izuzetnom slučaju — izusti on na koncu — o jednoj sasvim nerazumljivoj stvari.

— Čini vam se, gospodine Lestrade! — uzviknu Gregson likujući. — Ja sam i mislio da ćete vi tako nešto zaključiti. Je li vam pošlo za rukom da pronađete tajnika, gospodina Josepha Stangersona?

— Tajnika, gospodina Josepha Stangersona? — upita Lestrade ozbiljno — ubijen je jutros oko osam sati u svratištu »Holiday«.

POGLAVLJE VII: Svjetlo u tmini

Obavještenje kojim nas je pozdravio Lestrade bilo je tako naglo i neočekivano, da smo sva trojica ostala bez riječi. Gregson skoči sa stolice i prevrne ostatak svog viskija s vodom. Ja sam, šuteći, zurio u Sherlock Holmesa, koji je stisnuo usne i natuštio obrve.

— Stangerson — promrmlja on. — Stvar se zapetljala.

— Već i prije toga bila je sasvim dovoljno zapetljana — progunđa Lestrade, uzimajući stolicu. — Čini se kao da sam upao na sjednicu ratnog savjeta.

— Jeste li sigurni u tu obavijest? — promuca Gregson.

— Dolazim iz njegove sobe — reče Lestrade. — Prvi sam otkrio što se dogodilo.

— Baš smo saslušali Gregsonovo mišljenje u toj stvari — primijeti Holmes. — Ako se slažete, recite nam što ste vidjeli i učinili?

— Slažem se — odgovori Lestrade sjedeći. — Otvoreno priznajem da sam mislio kako je Stangerson bio umiješan u Drebberovu smrt. Najnovi razvoj događaja mi je pokazao da sam bio na sasvim krivom putu. Potpuno obuzet svojom pretpostavkom bio sam se bacio na posao, da pronađem gdje se zavukao sekretar.

Obojica su trećega navečer viđeni oko osam i pol na stanici Euston. U dva ujutro pronađen je Drebber u Brixton Roadu. Pitanje koje mi se postavljalo bilo je da utvrdim što je radio Stangerson od 8 i pol do časa ubojstva i što se s njim dogodilo kasnije. Brzjavio sam u Liverpool, dao njegov osobni opis, upozoravajući ih da pripaze na američke brodove. Potom sam se bacio na posao i počeo obilaziti sve hotele i pansione u blizini stanice Euston. Znao, računao sam kao prirodno, ako su se Drebber i njegov suputnik rastali, da se Stangerson smjestio za tu noć negdje u blizini, kako bi se lako idućeg jutra opet pojavio na stanici.

— A može se pretpostaviti i da su najprije bili ugovorili mjesto sastanka — primijeti Holmes.

— Tako je i bilo. Cijelu jučerašnju večer sam se raspitivao bez ikakva rezultata. Jutros sam pošao vrlo rano, pa sam u osam sati stigao do svratišta »Holiday« u Little George Streetu. Na moje pitanje da li tu stanuje gospodin Stangerson, odmah sam dobio potvrđan odgovor.

»Vi ste, nesumnjivo, gospodin koga on očekuje« — rekoše oni. »On čeka tog gospodina već dva dana.«

»Gdje je sada?« — zapitah.

»Gore u krevetu. Rekao je da ga probudim u devet.«

»Poći ću odmah gore da ga vidim« — rekoh.

— Pomislio sam da bih ga mogao prestrašiti svojim iznenadnim posjetom i tako navesti da nešto izlaze. Hotelski momak mi pokaza sobu koja se nalazila na drugom katu i do koje se dolazilo kroz mali hodnik. Također mi je pokazao i vrata, i upravo se spremio da krene dolje, kad ja spazih nešto od čega mi je, usprkos dugogodišnjoj praksi, skoro pozlilo. Ispod vrata vijugao se tanak trag krvi, koji je krivudao po hodniku i preko puta, na samom rubu hodnika, stvorio malu lokvu. Kriknuh od uzbuđenja, našto se hotelski momak odmah vrati i kad to ugleda skoro se onesvijesti. Vrata su bila zaključana s unutrašnje strane, ali mi podmetnusmo leđa i provalimo. U sobi je prozor bio otvoren, a kraj njega, sklupčano, ležalo je tijelo nekog čovjeka u spavaćici. Bio je već mrtav, i to već poduže, jer su mu se udovi ohladnjeli i ukočili. Kad smo ga okrenuli, momak odmah prepozna gospodina, koji je pod imenom Josepha Stangersona bio unajmio sobu. Uzrok smrti je dubok ubod nožem s lijeve

strane, koje mora da je prodro da samog srca. A sada dolazi najčudniji dio cijelom tom zlodjelu. Šta mislite, šta je stajalo iznad mrtvaca?

Predosjećajući nešto stravično, spopadne me jeza još prije no što je odgovorio Sherlock Holmes.

— Riječ RACHE, ispisana krvlju — reče on.

— Tako je — reče Lestrade, glasom punim poštovanja, pa za časak svi zašutismo.

U postupcima tog nepoznatog ubojice bilo je nečeg toliko metodičnog i neshvatljivog, da je to njegovim zlodjelima davalo nekakvu posebnu stravičnost. Moji živci, inače tako čvrsti na bojnopolju, sad mi na ovu misao zatreperiše.

— Njega su i vidjeli — nastavi Lestrade. — Neki dječak, raznosač mlijeka, na prolasku u mljekaru, slučajno je išao stazom što je vodila iz staje iza hotela. Spazio je da su ljestve, koje su obično ondje ležale, bile prislonjene uz širom otvoren prozor na drugom katu. Osvrnuo se i vidio je kako se niz ljestve spušta neki čovjek. Silazio je tako mirno da je dječak pomislio kako je to neki stolar koji radi u hotelu. Nije na njega obratio naročitu pažnju, tek je pomislio da je malo rano da već u to vrijeme radi. Imao je dojam da je čovjek visoka rasta, crven u licu i da je odjeven u dugački tamnosmeđi kaput. Nakon ubojstva mora da se neko vrijeme zadržao u sobi, jer smo u umivaoniku, u kojem je oprao ruke, naišli na krvavu vodu, a plahta je bila krvava na mjestu gdje je obrisao nož.

Kad sam čuo opis ubojice koji se tako točno poklapao s onim koji je dao Sherlock Holmes, pogledah u njega. Međutim, na licu mu nije bilo ni traga neke razdraganosti ili zadovoljstva.

— Zar ništa niste našli u sobi, što bi nam moglo olakšati put do ubojice? — zapita Holmes.

— Baš ništa. Stangerson je u džepu imao Drebberovu lisnicu, no to je — čini se bilo uobičajeno, jer je on sve plaćao. U njoj se nalazilo osamdeset i nešto funti, ali ukradeno nije bilo ništa. Ma kakve da su pobude tih neobičnih zločina, pljačka svakako nije posrijedi. U džepu ubijenoga nije bilo nikakvih papira ili podsjetnika, osim jednog brzojava, koji je otprilike prije mjesec dana poslan iz Clevelanda s riječima: »J. H. je u Evropi«. Na toj poruci nije stajalo ničije ime.

— Ničeg drugog nije bilo — zapita Sherlock Holmes.

— Ničeg značajnijeg. Na postelji je ležao roman, koji je ubijeni ostavio kad je zaspao čitajući; na stolici kraj njega ležala je lula, na stolu čaša vode, a na prozorskom okviru mala kutija nekakva jeftinog balzama u kojoj se nalazio par pilula.

Sherlock Holmes uskliknu razdragano i skoči sa stolice.

— Posljednja karika — povika oduševljeno. — Za mene je slučaj sasvim jasan.

Oba ga detektiva zaprepašteno pogledaše.

— Sad imam u rukama sve niti koje su splele ovaj čvor. — reče moj prijatelj, povjeravajući se. — Naravno još poneku pojedinost valja popuniti, ali sam u sve glavne činjenice potpuno siguran od trenutka kad se Drebber rastao sa Stangersonom na stanici, pa sve do časa kad je otkriven Stangersonov leš. I to potpuno siguran, kao da sam ih vidio vlastitim očima. Pružit ću vam i dokaze o onome što znam. Možete li se dokopati tih pilula?

— Imam ih kod sebe — reče Lestrade vadeći nekakvu bijelu kutijicu. — ponio sam te pilule, novčanik i brzojav s namjerom da ih stavim na sigurno mjesto, u policijskoj stanici. Te sam pilule uzeo sasvim slučajno, jer, moram reći, da im ne dajem naročito značenje.

— Dajte ih ovamo — reče Holmes. — No, doktore — nastavi on okrećući se meni — jesu li to obične pilule?

— Razumije se da nisu. — Bile su bisernosive boje, malene, okrugle i, držane prema svjetlu, skoro providne. — Po lakoći i providnosti, rekao bih da se rastvaraju u vodi — primijetih.

— Upravo tako — odgovori Holmes. — Hoćete li sada otići dolje i uhvatiti ono nesretno psetance, onog jadnika, koji već tako dugo kunja, pa mu je jučer gazdarica htjela skratiti muke.

Otišao sam dolje i vratio se sa psetom u naručju. Po teškom disanju i staklastim očima vidjelo se da mu nije daleko kraj. Zapravo, već i po njegovoj snježnobijeloj njušci se vidjelo da je već davno prešao normalan pseći vijek. Smjestih ga na jastučice koji su se nalazili na sagu.

— Sada ću presjeći jednu od ovih pilula nadvoje — reče Holmes, vadeći nožić. — Polovicu ćemo vratiti u kutiju a drugu polovicu stavit ću u ovu vinsku čašu u kojoj ima vode taman za jednu malu žlicu. Vidite, naš prijatelj doktor ima pravo, odmah se rastvara.

— Možda je to vrlo zanimljivo — reče uvrijeđenim glasom Lestrade, glasom nekoga tko sumnja da mu se podsmjehuju. — Ipak, ne shvaćam kakve to veze ima sa smrću gospodina Josepha Stangersona.

— Strpljenja, prijatelju moj, strpljenja! Sve u svoje vrijeme. Vidjet ćete da ima i te kakve veze. Sad ću dodati malo mlijeka da mješavina bude ukusna; vidjet ćemo, kada je pružim psu, kako će je sasvim rado polizati.

Još dok je govorio, izlije on sadržaj vinske čaše u zdjelicu i stavi je pred psa i ovaj je brzo poliže. Ozbiljno držanje Sherlocka Holmesa tako je djelovalo uvjerljivo, da smo svi sjedili šutke i netremice promatrali životinju očekujući nekakvo iznenađenje. Međutim, iznenađenja uopće nije bilo. Pas je i nadalje ležao i teško disao; ali po svemu sudeći, od napitka mu nije bilo ni bolje ni gore.

Holmes izvadi svoj sat, pa kako je minutu za minutom prolazila bez ikakva rezultata, vidjelo mu se po licu da se razočarao. Grizao je usnu, lupkao prstima po stolu i živo pokazivao da je jako nestrpljiv. Toliko se uzбудio da mi ga je bilo žao. Oba detektiva su mu se podrugljivo smješkala, nimalo neraspoloženi što mu se ispriječila ovakva prepreka.

— Nije moguće da je to slučajno — uzviknu on, i na kraju skoči iz naslonjača i poče se uzrujano šetkati po sobi gore-dolje. — Nikako nije moguće da je po srijedi slučajnost. Iste te pilule na koje sam sumnjao u Drebberovu slučaju, sad su nađene i poslije Stangersonove smrti. Pa ipak ne djeluju. Šta li je to? U mojem rasuđivanju nema greške. Potpuno je nemoguće da sam pogriješio. Pa ipak, ovom nesretnom psu ništa nije gore. Ah, sjetio sam se! Znam! — on veselo uskliknu, pa jurnu prema kutijici, presiječe drugu pilulu nadvoje, rastopi je, doda mlijeka i stavi je pred psetance. Jezik nesretnog stvora se još nije čestito ni ovlažio, a pas se već grčio u smrtnim bolovima i opružio se ukočen kao da ga je ošinula munja.

Sherlock Holmes duboko odahnu i obrisa znoj sa čela. — Trebalo je da imam više povjerenja u sebe — reče. — Trebalo je da mi do sada bude jasno: jedna činjenica, ako se protivi cijelom nizu zaključaka, nesumnjivo pokazuje da se može podvrgnuti nekakvom drugačijem tumačenju. Od ove dvije pilule u kutiji jedna je najopasniji otrov, a druga potpuno bezopasna. To je trebalo da znam još prije nego što sam uopće i vidio kutiju.

Skoro sam pomislio da nije pri čistoj svijesti, tako me je iznenadila ova njegova posljednja tvrdnja. Međutim, evo tu je ležalo uginulo pseto kao opipljiv dokaz da mu je pretpostavka točna. Meni se učini kao da mi se postepeno raspršuje u glavi nekakva magla, pa sam počeo nazirati još nejasne, neodređene konture istine.

— Vama se sve to čini neobičnim — nastavi Holmes — jer ste u samom početku propustili da uočite važnost jednog pravog putokaza u rješenju ove zagonetke, koji vam se nudio. Mene je poslužila sreća da to zapazim, i sve što se poslije toga dogodilo samo je potvrđivalo moju prvotnu pretpostavku. Stoga, ono što je vas zbunjivalo i činilo vam stvar još zagonetnijom, meni je samo davalo više svjetlosti i potvrđivalo moje zaključke. Pogrešno je miješati ono što je neobično s onim što je tajanstveno. Najobičniji zločinac je obično najtajanstveniji, jer ne pruža nikakve nove ili posebne pojedinosti na osnovi kojih bi se mogli izvesti neki zaključci. Ovo bi se ubojstvo neizmjereno teže riješilo, da je žrtvin leš jednostavno pronađen na cesti, bez ijednog onako senzacionalnog, onako

»outre«¹⁴¹ dodatka, zbog kojih se ono naročito ističe. Ove neobične pojedinosti bile su daleko od toga da slučaj u-čine težim, zapravo su ga olakšavale.

Gospodin Gregson koji je ovo izlaganje slušao s velikom nestrpljivošću, nije se više mogao sudržati. — Čujte, gospodine Holmes, — reče on — priznajemo da ste sjajan čovjek i da imate vlastite metode rada. No, u ovom trenutku željeli bismo nešto više od gole teorije i propovijedi. Radi se o tome da se ubojica uhvati. Ja sam svoj slučaj istražio onako kako sam umio i znao i čini se da sam pogriješio. Mladi Charpentier u ovo nije mogao biti upleten. Lestrade je slijedio Stangersona; čini se da je i on bio na krivom putu. Vi dajete tu i tamo naslutiti ponešto, pa se dobija dojam kao da znate više nego mi. Sad je, međutim, došlo vrijeme da imamo pravo tražiti od vas da nam kažete bez uvijanja koliko znate o svemu ovome. Možete li imenovati ubojicu?

— Ne mogu se oteti osjećaju da Gregson ima pravo — primijeti Lestrade. — Obojica smo pokušali i obojica nismo uspjeli. Otkako sjedimo u ovoj sobi nekoliko puta ste kazali da raspolazete svim dokazima. Više ih, svakako, nećete prešutkivati?

— Svakako, dalje odlaganje da se ubojica uhapsi — primijetili — moglo bi mu dati priliku da učini još neko zlodjelo.

Pritješnjen ovako sa svih strana, Holmes kao da je postao neodlučan. On nastavi šetati pognute glave i natuštenih obrva gore-dolje po sobi, kao što je obično činio kad je razmišljao duboko.

— Nikakvo ubojstvo se više neće dogoditi — reče on na kraju, pa iznenada zastade i pogleda u nas. — Slobodno možete smatrati da ovako nešto ne dolazi u obzir. Da li znam ime ubojica? Ja ga znam. Pa ipak, znati njegovo ime sitnica je u usporedbi s mogućnošću da nam padne šaka. No, držim da će mi vrlo brzo i ovo poći za rukom. S obzirom na svoje već poduzete mjere, nadam se da sam na najboljem putu da to i ostvarim. No, pri tome se mora vrlo obazrivo postupati, jer imamo posla s jednim lukavim, očajnim čovjekom, kojeg pomaže, kao što sam mogao utvrditi, neki drugi isto toliko pametan kao što je i on. Dok god taj čovjek živi u uvjerenju da nitko ne posjeduje ključ za rješenje ove zagonetke ima nade da ćemo ga se dočepati. No ako i najmanje posumnja, promijenit će ime i za tren oka iščeznuti između četiri milijuna stanovnika ovog velikog grada. Ne želim da vrijeđam neke vaše osjećaje, ali sam dužan reći da su ovi ljudi policiji više nego dorasli, pa zato nisam ni tražio vašu pomoć. Ako ne uspijem, snosit ću, prirodno, i sve posljedice. No, ja sam na to spreman. Za sada vam obećavam da ću onoga časa kad vam uzmognem saopćiti ishod bez opasnosti za svoje kombinacije, odmah to i učiniti.

Gregson i Lestrade nisu bili nimalo oduševljeni ovim uvjeravanjem, bolje reći omalovažavajućom aluzijom na istražne policijske organe. Prvi je pocrvenio kao rak, drugi je zacaklio začuđenim i ozlojeđenim očima. Međutim, ni jedan ni drugi nije uspio doći do riječi, jer ih je prekinulo kucanje na vratima i u sobu uđe neugledna prilika mladog Wigginsa, kolovođe Holmesove ulične dječurlije.

— Izvol'te, gospodine — reče on zagladivši kosu. — Dolje me čeka fijaker.

— Dobro, mladiću — reče Holmes ljubazno. — A zašto vi ne uvedete ovaj model u Scotland Yard? — nastavi on, vadeći iz jedne ladice par čeličnih lisica. — Vidite samo kako lijepo radi ova opruga. Začas se stegne.

— I stari je sasvim dobar — primijeti Lestrade — samo ako ulovimo onoga kome bi ih trebalo nataći.

— Dobro, dobro! — reče Holmes smiješeći se. — Kočijaš bi mi mogao pomoći oko velikih kovčega. Deder, Wiginse, reci mu da dođe.

Iznenadio sam se kad vidjeh da moj prijatelj govori kao da se sprema na put, jer mi o tome nije ništa rekao. U sobi je stajao mali ručni kovčeg koji je sada Holmes izvukao, počeo ga zatvarati i baš

kad je oko toga bio zauzet u sobu uđe kočijaš.

— Deder, druškane, pomozite mi kod ove kopče — reče klečeći nad kovčegom i ne okrećući glavu.

Kočijaš priđe nekako mrgodno i naduto, pa spusti ruke na kovčeg da pomogne. U isti mah začusmo da je nešto iznenada oštro škljocnulo, kao zveket metala, na što se Sherlock Holmes hitro podiže na noge i viknu zažarena pogleda:

— Gospodo — dopustite mi da vam predstavim ubojicu Enocha Drebbera i Josepha Stangersona, gospodina Jeffersona Hopea.

Cijela stvar zbila se u sekundi: tako brzo da nisam imao vremena ni da se osvijestim. Vrlo se živo sjećam Holmesova likujućeg lica u tome trenutku, zvonkosti njegova glasa, i kočijaševa zaprepaštenja, unezvjerena lica, dok je zurio u svjetlucave lisice, koje su mu se kao nekakvim čudom sklopile oko ruku. Nekoliko sekundi stajali smo kao ukipljeni, a zatim naš zatočenik nerazgovijetno riknu, otrgnu se i baci se na prozor. Drvenarija i staklo popustiše, ali prije no što mu je uspjelo da se potpuno provuče, baciše se na njega Lestrade, Gregson i Holmes kao psi. Dovukoše ga u sobu i tad se zametnu strahovit okršaj. Bio je toliko razjaren i snažan da nas je svu četvoricu odbacio nekoliko puta. Kao da je posjedovao onu grčevitu snagu padavičara. Iako su mu i lisice i ruke bile strašno iznakažene uslijed pokušaja da se probije kroz staklo, gubitak krvi nimalo nije smanjio njegov otpor. I dok god Lestradeu nije pošlo za rukom da ga ščepa za maramu oko vrata, skoro da ga je ugušio, nije nam ga nikako uspijevalo uvjeriti da mu je otpor uzaludan. Pa čak ni tada se nismo osjećali sigurnim, sve dok mu nismo sputali noge isto kao i ruke. A kada smo i to izveli, ustali smo zadihani od iscrpenosti.

— Imamo njegov fijaker — reče Sherlock Holmes. — Poslužit će nam da ga sprovedemo u Scotland Yard. A sada gospodo, — nastavi smiješeći se — došli smo do kraja naše male zagonetke. Sada sam vam na raspolaganju i postavljajte mi pitanja kakva god želite, jer više nema opasnosti zbog koje bih vam uskratio odgovor.

DRUGI DIO: ZEMLJA SVETACA

POGLAVLJE VIII: U velikoj Slanoj pustinji

U srednjem dijelu velikog sjeveroameričkog kontinenta leži suha i odurna pustinja, koja je mnogo godina sprečavala napredovanje civilizacije. Od Sierra Nevade do Nebraske i rijeke Yellowstone na sjeveru pa sve do Colorada na jugu nalazi se područje šikare i pustoši. U toj mračnoj pokrajini priroda nije uvijek iste čudi. Tu su visoke planine prekrivene snijegom i tamne, tmurne doline, a brze rijeke probijaju se kroz krivudave kanjone i goleme udoline, koje su zimi bijele od snijega, a ljeti sive od slane prašine. Međutim, svima im je jedno zajedničko: nepristupačnost, samjad i bijeda.

U ovoj zemlji očaja nema stanovnika. Tu i tamo slučajno bi prošla po koja grupica Pawnee - Indijanaca¹⁵¹ ili Crnih nogu,¹⁶¹ kako bi stigli na druga lovišta. Čak i oni najsrčaniji bivali bi zadovoljni, kad bi im se izmakla iz vida ta strašna udolina i kada bi se ponovo našli u svojoj preriji. U šikari vreba kojot¹⁷¹, a ptica-škanj¹⁸¹ razmahuje krilima po zraku, dok nezgrapni sivi medvjed luta po tammim gudurama tražeći hranu među stijenama. Oni su jedini stanovnici te divljine.

Na cijelom svijetu nema strasnijeg pogleda od onoga što se pruža sa sjeverne padine planine Sierra Blanco. Dokle god oko dosiže pruža se prostrana nizina kao poprskana velikim mrljama alkalne prašine i ispresijecana busenjem patuljasta trnovita žbunja. Na krajnjem rubu horizonta prostire se dugačak lanac planinskih visova, čiji su oštri vrhovi mjestimično pokriveni snijegom. Na tom velikom području nema znakova života niti ičega što je pripadalo životu. Na nebu plavom kao čelik nema ptica, na zemlji, jednoličnoj i sivoj, nema ničega što bi se pomaklo, sve prekriva potpuna tišina.

Ma koliko osluškivali u toj sveopćoj divljini, do nas neće doprijeti niti jedan jedini zvuk.

Rekli smo da na cijeloj prostranoj niziji nije bilo ništa što bi pripadalo životu. Međutim, nije baš sasvim tako. Kad se pogleda sa Sierre Blanco vidi se staza što se proteže preko pustinje, zavija i gubi se u daljini, sva izlokana od kotača i izgažena nogama mnogobrojnih pustolova. Ovdje—ondje raštrkani su bijeli predmeti, koji se ljeskaju na suncu i strše iz jednolikih naslaga prašine. Ako im pridemo, vidjet ćemo kosti, neke veće, grublje, a druge manje i sitnije. Prve su pripadale volovima, a druge ljudima. Na tisuću pet stotina milja može čovjek da prati putovanje tog sablasnog karavana, prema rasutim ostacima tih grešnika što su izdahnuli kraj puta.

Četvrtog maja 1847. stajao je ondje usamljeni putnik i upravo gledao taj prizor. Doimao se kao demon ili utvara. Svatko tko bi ga promatrao teško bi odredio da li je bliže četrdesetj ili šezdesetj godini. U licu mršav i ispijen, a tamna koža mu se zategla preko jagodica kao pergament. Duga smeđa kosa i brada bile su umrljane i pune slane prašine. Oči su mu plantjele neprirodnim sjajem, a ruka kojom je držao pušku bila je skoro kao u kostura. Pri stajanju podupirao se na oružje. Pa ipak je njegova visoka prilika, kao i masivni sklop njegovih kostiju, odavao žilav i snažan organizam. Mršavo lice i odijelo, što mu je poput vreće visjelo na usahlu tijelu, jasno su govorili zašto je taj čovjek tako oronuo: umirao je od gladi i žeđi.

S mukom se ovukao niz jarugu, pa zatim uz mali uspon sve u nadi da će naići na kap vode. Sada mu je pukla pred očima velika slana ravnica i u daljini lanac neprohodnih planina, bez jednog jedinog drvceta, ili biljčice, po čemu bi se dalo naslutiti da je nekakav izvor u blizini. U cijelom tom prostranom krajoliku nije bilo ni tračka nade. Unezvjeranim, ispitivačkim pogledom gledao je na sjever, istok i zapad i tada je shvatio da je došao kraj njegovu lutanju, i da će na tom golom grebenu i umrijeti. A zašto ne tu, isto onako kako bi za dvadeset godina završio u nekoj mekanoj postelji, promrmlja on, sjedajući u sjenu neke velike, urušene gromače.

Prije no što je sjeo, spusti na tlo svoju već ionako beskorisnu pušku i neki poveći zavežljaj omotan u sivi šal, koji je nosio povezan preko desnog ramena. Nekako se činilo kao da mu je taj teret pretežak, jer ga je, spuštajući, prilično lupio o tlo. Iz sivog zavežljaja začu se bolan jauk, i uskoro se pomoli malo, prestrašeno lice s vrlo svijetlim, kestenjastim očima a zatim dvije male pjegave ručice s rupicama oko punačkih prstiju.

— Ozlijedio si me — reče dječji glasić prijekorno.

— Zar? — odvrati čovjek žaleći — nisam htio. — Dok je govorio, rastvori sivi šal, pa izvuče iz zavežljaja lijepu, djevojčicu od oko pet godina. Njene fine cipelice i krasna ružičasta haljina s malom platnenom keceljicom govorili su o brižljivoj majci. Dijete je bilo vrlo blijedo i nježno, ali bi se po zdravim ručicama i nožicama moglo zaključiti da se manje namučilo od suputnika.

— Kako ti je sada — zapita on zabrinuto, jer se mala stalno hvatala za svoje razbarušene, plave kovrčice koje su joj prekrivale stražnji dio glave.

— Poljubi me da prođe — reče ona sasvim ozbiljno, pokazujući mu ozlijeđeno mjesto. — To je i mama uvijek činila. A gdje je mama?

— Mama je otišla. Mislim da ćeš je skoro vidjeti.

— Otišla, hm! — reče djevojčica. — Čudno da nije rekla: do viđenja; skoro uvijek mi je tako govorila, čak i kad je trknula samo do tetiće na čaj; a sada je nema već tri dana, strašno sam žedna! Zar doista nema vode, ili nešto za jelo?

— Ne, nema ničega draga moja. Moraš biti samo malo strpljiva, samo malo strpljiva i sve će biti u redu. Nasloni glavu na mene, evo ovako, pa ćeš biti jača. Kad su ti usne suhe nije lako govoriti; mislim da je bolje otvoreno ti kazati kako stoje stvari, šta to imaš?

— Nešto lijepo! Nešto prekrasno! — uskliknu djevojčica oduševljeno dižući dva svjetlucava komadića mačjeg zlata. — Kad se vratimo kući, dat ću ih svome bratu, Bobu.

— Vidjet ćeš uskoro i ljepših stvari — reče čovjek u povjerenju. — Čekaj, samo malo pričekaj. Baš sam htio da ti kažem... sjećaš li se kad smo ostavili rijeku?

— Ah, da, sjećam se.

— Vidiš računali smo da ćemo uskoro naići na jednu drugu, je li tako? Ali, nešto nije bilo u redu, kompas ili mapa ili tako nešto, pa se rijeka nije pojavila. Vode više nema, osim još po koja kapljica da ti se nađe, pa ... pa ...

— Pa se ti nisi mogao umiti — prekide ga suputnica gledajući ga u mrko lice.

— Ni da se umijem ni da pijem. I tako gospodin Bender ode prvi, pa potom indijanski Pete, gospođa McGregor, pa Jean Hones, pa, zatim, milo moje, tvoja mati...

— Onda je i mamica, znači umrla? — izusti glasno djevojčica i gorko zaplaka, zagnjurivši lice u pregačicu.

— Da, svi oni odoše, osim mene i tebe. Tada pomislih da ću možda naići na vodu u ovom pravcu. Podigoh te na rame i tako smo zalutali. Sad nam se slabo piše.

— Hoćeš reći da ćemo i mi umrijeti? — reče dijete jecajući prigušeno i podiže lice obliveno suzama.

— Mislím, tako nekako.

— Pa, zašto to nisi rekao odmah? — reče ona i razdragano se nasmija. — Tako si me preplašio.

Pa, naravno, čim umrem bit ćemo opet s mamicom.

— Da, bit ćeš svakako, mala moja.

— Ali ćeš biti i ti. Reći ću joj kako si bio silno dobar. Kladim se da će nas dočekati na nebeskim vratima, s velikim krčagom vode i s mnogo vrućih kolača od heljde, isprženih s obje strane kao što smo voljeli Bob i ja. Hoćemo još dugo čekati na to?

— Ne znam, ne jako dugo. — On pogleda na horizont u pravcu sjevera. Na plavom nebeskom svodu pojaviše se tri točkice koje su se primicale sve više i više, i začas se pokaže da su to tri goleme, mrke ptičurine koje im počеше kružiti nad glavama, a zatim sletješe na jednu stijenu s koje se lijepo vidjelo njih dvoje. Bili su to lešinari Divljeg Zapada, i tko začuje lepet njihovih krila znači da mu se približava smrt.

— Pijevci i koke — uzviknu veselo djevojčica pokazujući ta zlokobna stvorenja i tapšući rukama. — Kako bi ih navela da se dignu u zrak? Reci, da li je bog stvorio i ovu zemlju?

— Razumije se da jeste — reče njen suputnik nekako iznenađen tim neobičnim pitanjem.

— On je načinio zemlju dolje u Illinoisu i stvorio Missouri — nastavi djevojčica. — Čini mi se da je zemlju u ovim krajevima stvorio netko drugi. Ni izbliza nije tako dobra. Zaboravili su na vodu i drveće.

— Šta misliš da se pomolimo? — zapita čovjek oklijevajući.

— Nije još noć — odgovori djevojčica.

— Ništa zato. Nije baš sasvim pravilno, ali on se na to ne osvrće. Hajde, izmoli onu koju si obično molila svake noći u kolima pod arnjevima dok smo prolazili kroz ravnicu.

— Zašto ti ne izmoliš neku — zapita dijete pogledavši začuđeno.

— Pozaboravio sam ih — odgovori on. — Od onoga doba kada sam bio skoro kao pola ove puške nisam izustio ni jednu. Nikad nije kasno. Moli se glasno, a ja ću stati kraj tebe i pratiti te.

— Onda moraš da klekneš na zemlju kao i ja — reče djevojčica, rasprostirući šal. — Ruke moraš podići ovako. U tom ćeš se položaju osjećati bolje.

Da je netko drugi pratio ovaj prizor, osim lešinara, veoma bi se začudio. Jedna kraj druge na uzanu šalu klečale su dvije skitnice; malo, brbljavo djetešce i okorjeli skitnica. Oba lica, i ono malo dječje i ono njegovo uglasto, okrenula su se prema nebu u iskrenoj, neometanoj molitvi. I oba glasa, i onaj jasni i tanki, i onaj drugi duboki i hrapavi ujedinili su se u molitvi. Kad su je završili, oboje ponovo sjedoše u sjenu od gromače, dok na koncu djevojčicu ne svlada san, i ona se šćućuri uz široka prsa svog zaštitnika. On je još neko vrijeme bdio nad njenim snom, ali ga je priroda nadjačala. Puna tri dana nije imao ni mira, ni počinka, vjeđe su mu se polako spuštale preko umornih očiju, a glava padala sve niže i niže, dok mu se prosijeda brada ne poče miješati sa zlatnim viticama malene suputnice. I tako oboje usnuše čvrstim, dubokim snom bez snova.

Da je skitnica ostao budan još jedno pola sata, ugledao bi pred sobom čudan prizor. Negdje daleko, na samom rubu alkalne ravnice podiže se nejasan oblačak prašine, najprije sasvim neodređeno, tako da se jedva razlikovao od izmaglice na horizontu, da bi postepeno postajao sve veći i veći, i na kraju se uobličio u jedan jasno ocrtani oblak. Taj se oblak povećavao i dalje dok se na koncu nije pokazalo da je mogao nastati jedino uslijed kretanja nekog velikog mnoštva živih stvorenja. Da je cijeli ovaj kraj bio plodniji, svatko, tko bi promatrao ovaj prizor, pomislio bi da se približava neko golemo krdo bizona pasući po preriji. No, u ovoj goloj pustinji tako nešto bilo je posve nemoguće. Kad se kovitlac prašine primakao usamljenom grebenu gdje su počivala dva naša izgubljena bića, iz uskovitlana oblaka počеше nicati kola pod arnjevima i naoružani konjanici. Na

kraju se pokaže da je sve to, zapravo, velik karavan, na svome putu na Zapad. Ali, kakav karavan! čelo mu je već stiglo u podnožje bregova, a na horizontu mu se još nije vidjelo kraja. Posred cijele ravnice pružala se kao nabujala rijeka kolona kola i prikolica, konjanika i pješaka. Na putu je bezbroj žena posrtalo pod teretom, a djeca se teturala kraj kola, dok su ona još manja, izvirivala ispod bijelih pokrivača. To, očigledno, nije neka obična grupa doseljenika, već prije čitav nomadski narod kojeg su prilike natjerale da potraži novu zemlju. Kroz čisti zrak miješali su se nejasan žagor i mumljanje velikog skupa ljudi sa škripom kotača i rzanjem konja. I sve to, ma koliko da je bilo glasno, nije moglo probuditi ona dva umorna putnika.

Na čelu kolone jahala je grupica od dvadesetak muškaraca; svi ozbiljni, odjeveni u tamno domaće sukno i naoružani puškama. Kad su stigli u podnožje grebena, zaustavili su se, i tu održaše kratko savjetovanje.

— Izvori su nadesno, braćo moja — reče jedan prosijedi, glatko obrijani muškarac s tankim usnama.

— Nadesno od planine Sierra Blanco, tako ćemo stići do Rio Grande — reče drugi.

— Za vodu se ne brinite — povika treći. — Onaj koji je mogao da stvori vodu iz stijene, neće ni sada napustiti svoj izabrani narod.

— Amen, amen — odgovori cijela družina.

Upravo su htjeli da nastave svoje putovanje, kad netko od onih najmlađih, sokolova oka, viknu i pokaza gore na oštru liticu. Na njoj se lelujalo nešto sićušno, ružičasto, vrlo upadljivo, što je odskakalo od sivih stijena u pozadini. Zaustave konje, skinuše puške, a neki konjanici odjezdiše u galopu, kako bi pojačali prethodnicu. Na svačijim ustima zadrhtala je riječ — crvenokošci.

— Tu Indijanaca ne može biti — reče neki stariji čovjek, koji je, čini se, zapovijedao družbom. — Pownee - Indijance smo prešli, i sve dok ne prijedemo preko velike planine, nema drugih plemena.

— Da pođem naprijed i izvidim, brate Stangersone? — upita jedan iz družine.

— I ja, i ja — povika desetak glasova.

— Ostavite svoje konje, a mi ćemo vas ovdje pričekati — odgovori onaj stariji. Za tren oka sjahali su ovi mladi lju di, vezali konje i počeli se uspinjati strmom padinom što je vodila do onog predmeta, koji im je pobudio radoznalost. Sigurni i spretni kao i svi uvježbani izviđači, bez ikakva šuma, primicali su se sve više naprijed. Oni koji su ih promatrali iz ravnice dobro su ih vidjeli kako se veru od stijene do stijene, i kako im se prilike ocrtavaju prema nebu. Vodio ih je onaj mladić koji je podigao uzbunu. Odjednom, oni koji su ga slijedili, opaziše svog predvodnika kako podiže ruke od iznenađenja. Kada su mu se primakli, ugledaše prizor koji ih se dojmio koliko i njega.

Na vrhu ogoljela brijega, na maloj zaravni stajala je samo jedna jedina divovska gromača, a na nju oslonjen, ležao je neki čovjek, duge brade, očvrsla lica, strašno mršav. Njegove neobične crte i ujednačeno disanje pokazivali su da spava dubokim snom. Uz njega se šćućurilo neko dijete, koje mu je okruglim, bijelim ručicama obgrlilo žilav, opaljen vrat, dok je dječja zlatnoplava glavica počivala na prsima. Iz rumenih, poluotvorenih usta provirivao je pri spavanju pravilan niz snježnobijelih zubića, a na dječjem licu titrao je vedri smiješak. Njene oble bijele nožice završavale su u bijelim čarapama i finim cipelama sa sjajnom kopčom i činile čudnu suprotnost s dugačkim i zgrčenim udovima njezina suputnika.

Iznad tog neobičnog para, dostojanstveno su se bila namjestila tri lešinara, koji, kad spaziše pridošlice, muklo i razočarano zagraktaše i ozlojeđeno odletješe široko razmahujući krilima. Graktanje odurnih ptičurina probudi ono dvoje, koji se počеше unezvjereno osvrutati na sve strane. Čovjek se pridiže na noge i baci pogled na ravnicu. Do malo prije, dok mu je san padao na oči, u njoj

nije bilo živa stvora, a sad struji velika rijeka ljudi životinja. Promatrajući ovo, lice mu dobi izraz nevjerice, pa prijeđe svojom koščatom rukom preko očiju. — Bit će da je to ono što nazivaju delirijum — promrmlja. — Dijete je šutke stajalo kraj njega, držeći se za skut kaputa i promatralo oko sebe začuđenim, ispitivačkim, djetinjim pogledom.

Grupi spasilaca ubrzo pođe za rukom da uvjeri skitnicu da se ne radi ni o kakvim halucinacijama. Jedan od njih dohvati djevojčicu i stavi je sebi na ramena, a druga dvojica stadoše podržavati njena izmorena suputnika, pružajući mu tako pomoć da stigne do kola s arnjevima.

— Zovem se John Ferrier — objasni skitnica. — Ja i ova mala jedini smo ostali na životu od dvadeset i jedne osobe. Svi ostali su pomrli od gladi i žeđi južnije odavde.

— Je li ovo vaše dijete? — zapita netko.

— Čini mi se da sada jeste — povika on izazovno — moja je, jer sam je spasio. Nema toga čovjeka koji će mi je uzeti. Od danas nadalje zove se Lucy Ferrier. Ali, tko ste vi? — nastavi on, gledajući radoznalo u snažne, suncem opaljene spasioce. — Čini se da vas je vrlo mnogo.

— Oko devet, deset tisuća — reče jedan od mladića. — Mi smo progonjena djeca božja, izaslanici anđela Merona.^[9]

— Nikada nisam čuo da se o njemu govori — reče skitnica. — čini se da vas je odabrao mnogo.

— Nemoj se rugati onome što je sveto — reče drugi strogim glasom. — Mi spadamo među one koji vjeruju u svete spise što su ispisani egipatskim slovima na pločama od kovanoga zlata i predati u Palmyri svetom Josephu Smithu. Krenuli smo iz mjesta Nauvoo u državi Illinois, gdje smo osnovali svoj hram i sad tražimo sklonište od tiranina i bezbožnika, pa makar to bilo i u srcu pustinje.

Ime Nauvoo je Johna Ferriera očigledno podsjetilo na nešto. — Razumijem — reče on — vi ste mormoni.^[10]

— Mi smo mormoni — odgovoriše u jedan glas.

— A kamo ćete?

— Ne znamo. Vodi nas ruka Božja u obliku našeg Proroka. Morate doći pred njega. On će reći što ćemo s vama.

U to vrijeme stigli su u podnožje brijega i okružili ih gomila hodočasnika — tu su se nalazile neke blijede žene, pokorna izgleda, snažna, nasmijana djeca i zabrinuti muškarci ozbiljna pogleda. Odasvud su dopirali povici čuđenja i sažaljenja. Međutim, pratioci, koji su ih pratili, nisu se zaustavljali već su stalno išli naprijed u pratnji velike gomile mormona. Napokon stigoše do nekih kola, koja su se isticala veličinom i lijepim izgledom. U njih je bilo upregnuto šest konja, dok su sva ostala imala samo dva ili u najboljem slučaju četiri konja. Pored vozača sjedio je čovjek, kojem nije moglo biti više od tridesetak godina, ali po čijoj se masivnoj glavi i odlučnom izrazu lica odmah vidjelo da je vođa. Čitao je nekakvu knjigu smeđih korica, no kad se gomila približila, on je gurnu u stranu i pažljivo sasluša izvještaj o cijelom događaju. Zatim se okrene prema ono dvoje zalutalih.

— Ako vas povedemo sa sobom — reče on svečanim glasom — možete poći samo kao vjernici naše vjere. Vukovi u našem stadu nisu nam potrebni. Bolje da vam se kosti posiju po ovoj pustoši nego da postanete klica raspadanja, koja s vremenom zarazi cijelu vočku. Polazite li s nama pod takvim uvjetima?

— Polazim ja s vama pod bilo kakvim uvjetima — reče Ferrier s takvim oduševljenjem, da ni njihovi ozbiljni Oci nisu mogli suzdržati smiješak. Samo je njihov vođa sačuvao svoj strogi izraz lica.

— Uzmi ga ti, brate Stangersone — reče on — daj mu da jede i pije, a isto tako i dijete. Zadatak ti je da ga poučiš našoj svetoj vjeri. Dovoljno smo se zadržali. Naprijed! Pođimo na Sion, na Sion!

— Na Sion, na Sion — zagrmi gomila mormona i te riječi odjeknuše duž cijelog dugog karavana,

sve dok se nisu izgubile negdje daleko, kao neko nejasno mrmljanje. Uz fijuk bičeva i škripu kotača velika kola krenuše naprijed i ubrzo cijeli karavan nastavi da vijuga po ravnici. Mormonski Otac čijoj su brizi bila povjerena oba beskućnika, odvede ih do svojih kola, gdje ih je već čekao pripremljen ručak.

— Ostat ćete ovdje — reče on. — Za nekoliko dana okrijepit ćete se od premora. A za to vrijeme, sada kao i navijekom, sjećajte se da ste naše vjere. Brigham Young je to rekao, a on je govorio u ime Josepha Smitha, koji je glas božji.

POGLAVLJE IX: Cvijet iz Utaha

Tu nije mjesto da navodimo sva iskušenja i žrtve koje su podnijeli doseljeni mormoni, prije no što su stigli do svog krajnjeg utočišta. S upornošću kojoj skoro nema premca u povijesti probili su se oni s obala Mississippija na zapadne padine Stjenovitih planina. Domoroce, divlje zvijeri, glad, žeđ, umor, boleštine i sve prepreke koje im je priroda mogla postaviti, savladali su oni s anglosaksonskom upornošću. Pa ipak, dugo putovanje i nagomilane strahote uzdrмали su hrabrost i najupornijih među njima. Kada su ugledali pred sobom, svu okupanu u suncu, prostranu dolinu Utaha, i kacj su saznali iz usta svoga vođe, da je to obećana zemlja, i da će ova dosad neobrađivana zemlja odsada pa zauvijek biti njihova, nije bilo niti jednog koji u iskrenoj molitvi nije pao na koljena.

Young se brzo pokazao i kao odličan administrator i kao odličan vođa. Sastavljeni su planovi i pripremljene karte na kojima je ocrtan budući grad. Svugdje unaokolo zemljište je raspodijeljeno i dodijeljeno prema društvenom položaju svakog pojedinca. Trgovcu je pripala trgovina, a obrtniku njegovo zanimanje. U gradu su kao čarolijom počele nicati ulice i trгови. Isušivalo se i ograđivalo zemljište, sadilo se i plijevilo dok idućeg ljeta pozlaćeno klasje nije urodilo plodom. U toj neobičnoj naseobini sve je napredovalo. A sve je to natkrililo i postajao sve viši i prostraniji velik hram, koji su podizali u središtu grada. Na tom spomeniku, koji su doseljenici podizali onome koji ih je proveo zdrave i žive kroz mnoge opasnosti, od svanuća do mraka nije prestajalo kucanje čekića i pilenje pila.

Oba stradalnika, John Ferrier s djevojčicom, koja je dijelila njegovu sudbinu i koju je usvojio, pratili su mormone do kraja njihova hodočašća. Mala Lucy Ferrier na putu je bila sasvim dobro smještena u kolima oca Stangersona, u kojima su se nalazile još tri njegove žene i sin, svojeglav i drzak dvanaestogodišnjak. Kako se zahvaljujući dječoj prilagodljivosti oporavila od udara koji joj je nanijela majčina smrt, brzo je postala ljubimica žena i pomirila se sa životom u novom, pokretnom domu pod platnom, čim se oporavio od napora, Ferrier se pokazao kao dobar vodič i neumoran lovac. On je tako brzo stekao poštovanje novih suputnika, pa su ovi kad stigoše poslije potucanja u obećanu zemlju, jednoglasno odlučili da mu treba dodijeliti isto tako velik i plodan dio zemlje kao i ostalima, izuzimajući jedino samog Younga, Stangersona, Kembalda, Johnstona i Drebbera, koji su bili četiri glavna oca mormonske zajednice.

Na posjedu koji je ovako stekao John Ferrier sagradi sebi jaku brvнару, koju je idućih godina toliko puta dograđivao da se preobrazila u prostranu vilu. On je bio praktična duha, vrijedan i vrlo spretan. Njegovo željezno zdravlje dopuštalo mu je da radi od jutra do mraka na poboljšanju i obradi svoje zemlje. Tako je ispalo da su mu farma i sve što mu je pripadalo izvanredno dobro napredovali. Za tri godine stajao je bolje od svojih susjeda, za šest bio imućan čovjek, za devet bogat, a za dvanaest godina nije se u cijelom Salt Lake Cityu ni pola tuceta ljudi moglo mjeriti s njim u bogatstvu. Od velikog jezera, pa sve do dalekih Wahsatchkih planina,^[11] nije bilo poznatijeg imena od Johna Ferriera.

U jednoj jednoj stvari vrijeđao je osjetljivost svojih istovjernika. Nikakvo uvjeravanje, nikakvi dokazi nisu ga mogli navesti da kao njegova mormonska braća zavede u svome domu mnogoženstvo. Nije navodio nikakove razloge za svoje uporno odbijanje, već se zadovoljavao time da odlučno i ustrajno ostane pri svojoj odluci. Neki su ga optuživali za mlakost prema prihvaćenoj vjeri, drugi su pak ovo pripisivali pohlepi za bogatstvom ili pak škrtosti. Ostali su opet govorili o nekoj davnoj

Ljubavi i nekoj plavokosoj djevojci, koja je svisnula od tuge na obalama Atlantika. Kakav god bio razlog, Ferrier je ostao uvjereni neženja. U svakom drugom pogledu strogo se pridržavao vjere mlade naseobine i stekao je ugled pravovjerna i ispravna čovjeka.

Lucy Ferrier odrasla je u brvnari i pomagala svom poočimu u svim poslovima. Oštri planinski zrak i ljekoviti miris četinara nadomjestili su djevojci dadilju i majku. Godina je prolazila za godinom i ona postajala sve viša i jača, obrazi su joj postajali sve rumeniji, a koraci sve gipkiji.

Češće bi se neki zalutali prolaznik sjetio svoje mladosti, prolazeći glavnom cestom kraj Ferrierova imanja, kad bi ugledao vitku djevojačku priliku, kako skakuće po žitnim poljima, ili kad bi je sreo na očevu mustangu, kojim je upravljala s lakoćom i spretnošću pravog djeteta Zapada. Tako se pupoljak rascvjetao u cvijet. U isto vrijeme kad joj je otac postao najbogatiji farmer, postala je i ona najljepši primjerak američkog djevojaštva, kakav se mogao naći samo u tom kraju.

Pa ipak, nije otac prvi otkrio da se dijete razvilo u ženu. To se i inače rijetko događa. Takva tajanstvena promjena je odveć postepena da bi se mogla mjeriti po datumima. Od svih je toga najmanje svjesna sama djevojka, sve dok joj na zvuk kakva glasa ili dodira neke ruke ne zadrhti srce, i ona s ponosom i strahom shvati da se u njoj probudila neka nova i bujnija priroda. Malo ih ima koji se ne mogu sjetiti dana i onih sitnih događaja koji najavljuju zoru novog života. U slučaju Lucy Ferrier ova je okolnost sama po sebi bila dovoljno ozbiljna, bez obzira na utjecaj koji će imati na njenu sudbinu, a i na sudbinu mnogih drugih.

Bilo je toplo junsko jutro, a Sveci naših dana^[12] bili su vrijedni kao pčele, čiju su košnicu i odabrali kao svoj znak. Po ulicama i na polju svugdje se čuo onaj isti žagor koji potječe od ljudskog rada. Prašnom glavnom cestom nizale su se duge povorke teško natovarenih mazgi. Sve je to hrlilo na Zapad, budući da je u Californiji izbila zlatna groznica, a kopneni put je vodio kroz grad Odabranih. Bila su tu stada ovaca i čopori goveda, koji su navirali s udaljenih pašnjaka, i povorke kola umornih iseljenika, u kojima su i konji i ljudi bili podjednako iscrpeni od beskonačno duga putovanja. Kroz svu ovu šaroliku skupinu krčila je sebi put u galopu Lucy Ferrier, vještinom izvrsnog jahača, sva zadihana i rumena u prekrasnom licu, dok joj je duga, kestenjasta kosa lepršala. Otac joj je naredio da obavi u gradu neki posao, a to je često činila sa svom onom mladenačkom neustrašivošću, koja misli samo kako će što bolje izvršiti svoj zadatak. Skitnice i pustolovi, prljavi od putovanja, iznenađeno su se osvrtni za njom, pa i same, naizgled, neosjetljive Indijance, koji su nailazili sa svojim risovim kožama, napuštala bi uobičajena mirnoća, dok su se divili ljepoti bljedolike djevojke.

Upravo je stigla do periferije grada kad spazi da joj se ispriječilo na putu veliko krdo, koje su tjerali prilično zapušteni pastiri iz doline. Onako nestrpljivoj pošlo je za rukom da prebrodi prvu prepreku ugruavši svoga konja u nešto što joj se učinilo kao da bi mogla iskoristiti kao prolaz. Međutim, kad je već prilično duboko zašla, životinje u krdu opet se izmiješale, i ona odjednom vidje kako je potpuno opkoljena tom pokretnom rijekom volova, mnogobrojnih unezvjerenih očiju i rogova. Položaj u kojem se našla nije ju zbunio jer je navikla postupati sa stokom. Koristila se svakom prilikom da progura svog konja što više naprijed, u nadi da će se probiti kroz krdo. Na nesreću, jedno živinče, slučajno ili namjerno, podbode rogovima mustanga u slabine, što ovoga jako usplahiri. Za tren oka podiže se na zadnje noge, stade frktati od bijesa i toliko se propinjati i bacakati, da bi izbacio iz sedla svakog tko nije iole vješt jahač. Cijela situacija bila je puna opasnosti. Pri svakom novom propinjanju usplahireni konj zakačio bi se ponovo o rogove, što ga je dovodilo do bjesnila. Djevojci nije preostalo ništa drugo, već da se održava u sedlu, jer bi joj jedna jedina omaška donijela groznu smrt pod kopitama nezgrapnih i preplašenih životinja. Ovako nenaviknutoj na iznenadne opasnosti zavrtila joj se u glavi, te poče popuštati uzde. Gušeći se u oblaku prašine i od isparavanja životinja koje su se natiskavale, možda bi u očajanju već odavno potpuno digla ruke, da

je neki ljubazan glas iza leđa ne poče uvjeravati kako će joj pomoći. Istog trenutka neka žilava, mrkoputa ruka pograbi zaplašena konja za uzde, pa je, krčeći joj put kroz krdo, brzo odvede do predgrađa.

— Nadam se da niste ozlijeđeni, gospođice — reče s poštovanjem njezin spasilac.

Ona podiže pogled na opaljeno, usplamtjelo lice, pa se zvonko nasmija. — Strašno sam se prestrašila — reče ona slobodno — tko bi mogao i pomisliti da će se Poncho toliko unezvjeriti zbog jedne gomile krava.

— Hvalite boga što ste se održali u sedlu — reče onaj drugi ozbiljno. Bio je to visok, mlad čovjek, gruba izgleda, a jahao je na snažnom čilašu i bio obučen u prosto lovačko odijelo s dugačkom puškom obješenom preko ramena. — Mislim da ste vi kćerka Johna Ferriera — primijeti on. — Vidio sam vas kad ste dojahali iz njegove kuće. Kada ga vidite, zapitajte ga da li se sjeća Jeffersona Hopea iz St. Louisa. Ako je on taj isti Ferrier, moj otac i on bili su zajedno kuhani i pečeni.

— Zar ne bi bilo bolje da dođete i upitate sami? — zapita ona stidljivo.

Mladiću je takav prijedlog bio po volji, jer su mu tamne oči zablistale od zadovoljstva. — Učinit ću tako — reče — dva mjeseca smo bili u planini, pa nismo baš opremljeni za posjete. Morat će nas primiti ovakve.

— On vama ima mnogo šta da zahvali, a imam i ja — odgovori ona. — Mnogo me voli. Da su me izgazile ove krave, nikad on to ne bi prebolio.

— Ne bih ni ja — reče njen subesjednik.

— Vi! Ne razumijem šta bi to značilo za vas. Vi čak niste ni naš prijatelj.

Na ovu opasku lice mladog čovjeka se toliko smrači, da se Lucy Ferrier glasno nasmija.

— No, no, nisam tako mislila — reče ona — naravno da ste nam sada prijatelj. Morate nas posjetiti. A sada moram pohitati, inače mi otac neće više povjeriti nikakav posao. Do viđenja!

— Do viđenja — odgovori on, skidajući široki sombrero i pri rukovanju joj se pokloni. Ona okrene svog mustanga, zviznu ga bičem i odjuri širokom cestom u oblaku prašine.

Mladi Jefferson Hope, snužden i šutljiv, nastavi da jaše sa svojim suputnicima. I on, kao i oni, bili su u potrazi za srebrom po planinama Nevade, te su se vraćali u Salt Lake City, nadajući se da će ondje doći do kapitala kojim bi mogli otvoriti rudnik na naslagama što su ih bili otkrili. Sve do ovog iznenadnog događaja koji mu je skrenuo misli u drugom pravcu, bio je isto toliko zaokupljen ovim poslom kao i ostali. Međutim, pojava ove lijepe djevojke, svježe i zdrave kao planinski povjetarac, duboko je uzburkala njegovo neobuzdano, vulkansko srce. Kad mu ona nestade s vidika, postalo mu je jasno da mu se nešto izmijenilo u životu i da mu rudnici srebra, ni išta drugo nikada više neće biti toliko važno kao ovaj novi osjećaj, koji ga je potpuno obuzeo. Ljubav što mu se pojavila u srcu nije bila nagao, varljiv i dječaćki hir, već divlja, žestoka strast čovjeka jake volje i naravi. Bio je naviknut da uspije u svemu što poduzima. Stoga se zarekao u sebi da neće popustiti ni u ovome, ako uspjeh bude zavisio od ljudskog napora i ustrajnosti.

Još iste večeri posjetio je Johna Ferriera, a zatim mnogo puta nakon toga, tako da se sasvim udomaćio u farmerovoj kući. John, onako izdvojen u toj dolini i obuzet svojim poslom, malo je imao prilike da posljednjih deset godina čuje novosti iz okolnog svijeta. Sve je to Jefferson Hope znao i ispričao na način koji je isto tako zanimao Lucy kao i njena oca. U Kaliforniji je bio pionir, pa je znao da ispriča mnogo čudnovatih pripovijesti o stečenim i izgubljenim bogatstvima u tim vrtoglavim danima. Bio je izviđač, traper, kopač srebra i rančer. Gdje god bi izbila neka uzbudljiva pustolovina, Jefferson Hope je bio tu. Ubrzo on postade miljenik starog farmera, koji ga je glasno obasipao pohvalama. Lucy ga nije hvalila, ali zato zarumenjeni obrazi i sjajne, presretne oči odveć su jasno pokazivale da više nije gospodar svog srca. Može biti da njen čestiti otac ove znake nije opažao, ali

oni nisu promakli čovjeku koji je osvojio to srce.

Jedne ljetne večeri dojahao je u galopu cestom i zaustavio se pred vratnicama. Lucy se nalazila na pragu, pa mu je pohitala u susret. On prebaci uzde preko ograde i pođe uz stazu.

— Odlazim, Lucy — reče držeći joj obje ruke u svojim i gledajući joj nježno u lice. — Ne tražim od tebe da već sada pođeš sa mnom, ali jesi li voljna da to učiniš, kad se budem vratio?

— A kad će to biti? — zapita ona uz osmijeh.

— U najgorem slučaju za nekoliko mjeseci. Doći ću, mila, i isprosit ću te. Nema nikoga tko bi nam se mogao isprijeciti.

— A šta će otac? — zapita ona.

— On je pristao pod uvjetom da ovi rudnici srebra dobro prorade. Ali, toga se ne bojim.

— E, pa naravno, ako ste se ti i otac sporazumjeli, onda se nema šta reći— prošapta ona, oslonivši svoj obraz na njegova široka prsa.

On se sagnu i poljubi je.

— Znači, riješeno je. Što duže stojim ovdje, tim će mi biti teže krenuti, čekaju me u kanjonu. Do viđenja, jedina, mila moja, do viđenja! Kroz dva mjeseca se vidimo.

Još dok je govorio, on se otrže od nje, pa uzjaha konja i udalji se u divljem galopu, ne okrenuvši se; kao da se plašio da će ga napustiti odlučnost, ako se obazre i još je jednom vidi. Ona je stajala na vratima dugo gledajući za njim, sve dok nije iščezao s vidika. A zatim se vrati u kuću, kao najsretnija djevojka u državi Utah.

POGLAVLJE X:

John Ferrier razgovara s Prorokom

Tri tjedna su prošla otkako je Jefferson Hope sa svojim drugovima napustio Salt Lake City. Johnu Ferriera se paralo srce pri pomisli na povratak mladog čovjeka i na gubitak usvojenice. Ali, njeno presretno lice više je djelovalo da se pomiri s tim dogovorom, nego ma koji razborit razlog. Negdje na dnu svoje odlučne naravi oduvijek je bio uvjeren da nema te sile koja će ga natjerati da uda svoju kćer za nekog mormona. On takav brak uopće nije držao brakom, već sramotom i nesrećom i ma šta da je mislio o mormonskom učenju, u ovoj stvari je bio nepopustljiv. No ipak, morao je držati jezik za zubima, budući da je tada u Zemlji Svetih bilo vrlo opasno iznositi bilo kakvo heretično mišljenje.

Da, bilo je vrlo opasno, tako opasno da su se svi, pa i oni najposvećeniji, usuđivali samo poluglasno iznositi svoja religiozna mišljenja, kako im se ne bi štogod omaklo, krivo protumačilo a onda uskoro i osvetlilo. Mormoni, iako su iskusili šta znači biti žrtvom progona, sad su i sami progonili, i to u najstrašnijem smislu te riječi. Ni Inkvizicija u Sevilji, ni njemački Vehmgericht, niti tajna talijanska udruženja nisu bila u stanju pokrenuti moćniji ubilački stroj od onog koji se kao mora nadnio nad državu Utah.

Nevidljivost i tajanstvenost u vezi s tom organizacijom činili su je dvostruko strašnom, činilo se da ona zna sve i može sve, iako se nije ni vidjela ni čula. Tko god bi se izjasnio protiv crkve, jednostavno je iščezao i nitko nije znao kamo je nestao i šta ga je snašlo. Kod kuće su ga čekali žena i djeca, ali se otac nikad nije vratio da ispriča kako se spro-veo u rukama tajnih sudaca. Zbog nesmotrene riječi i neobazriva postupka neumitno je slijedilo uništenje, a ipak nitko nije dokučio prirodu te strašne sile, koja je lebdjela nad njima. Otuda nije nikakvo čudo da su ljudi, kud god da su se makli, drhtali od straha, pa ni usred pustinje nisu smjeli ni pisnuti o onom što misle.

Iz početka se ta nevidljiva i strašna sila okomila samo na otpadnike koji su, prihvativši mormonsku vjeru, htjeli kasnije da je izopače ili napuste. Međutim, uskoro je uzela većeg maha. Broj odraslih žena bio je nedovoljan, a poligamija bez žena bila je sasvim jalova doktrina. Ovdje-ondje počеше da stižu glasine o ubijenim doseljenicima i poharanim logorima u krajevima gdje se Indijanci nikada nisu ni vidjeli. Međutim, u haremima Otaca pojavljivale su se nove žene koje su plakale i venule od tuge, a na licima nosile tragove neugasle strahote. Putnici, koji bi se u kasne sate vraćali iz planine, govorkali su o bandama maskiranih, naoružanih ljudi, sakrivenih i nečujnih, koji su im se prikradali u mraku. Ova zuckanja i prepričavanja dobivala su sve ozbiljnije srazmjere, sve češće se potvrđivala u stvarnosti, dok se na koncu nisu uobličila u sasvim određen i stvaran pojam. I dan-danas se na usamljenim rančevima američkog Zapada pominju zlokobna imena Daniteove bande i Anđela Osvetnika.

Ovako potpunije saznanje o organizaciji, koja izaziva ta čuda i pokore, nikako nije ublažilo već, naprotiv, još je više pojačalo stravu koja je obuzela te ljude. Nitko nije znao tko pripada toj bezobzirnoj družini. Imena sudionika tih krvavih i nasilnih djela počinjenih u ime vjere, držana su u dubokoj tajnosti. Isti onaj prijatelj kome ste povjerali svoje sumnje u Proroka i njegovu misiju, mogao je biti baš onaj koji će vam se pojaviti u noći da ognjem i mačem sprovede strašnu odmazdu. Stoga se svaki čovjek plašio susjeda i nitko nije govorio o stvarima koje su mu ležale na srcu.

Jednog lijepog jutra, kad se John Ferrier upravo spremao da iziđe na svoja žitna polja, začu kako je škljocnula brava, Pogleda kroz prozor i spazi kako se stazom uspinje neki debeli, sredovječni čovjek ridoplave kose. Pljuvačka mu zastade u grlu, jer ovo nije bio nitko drugi već sam veliki

Brigham Young. Pun strepnje jer je znao da od ovakva posjeta može očekivati malo dobra — Ferrier potrča do vrata da pozdravi velikog mormonskog vođu. Ovaj, međutim, primi njegov pozdrav hladno, pa ozbiljna lica pođe za njim u dnevnu sobu.

— Brate Ferrier — reče i sjedne gledajući oštro u farmera ispod svijetlih trepavica — pravi vjernici bili su ti dobri prijatelji. Pokupili smo te kad si u pustinji umirao od gladi, podijelili s tobom svoju hranu, doveli te mirno do izabrane doline, dali dobar komad zemlje i dopustili da pod našom zaštitom postaneš bogat. Nije li tako?

— Tako je — odgovori John Ferrier.

— Kao zauzvrat postavili smo samo jedan uvjet: da prigrliš pravu vjeru i da se u svemu držiš njenih običaja. To si obećao, i to si, ako je javno mnjenje točno, propustio da činiš.

— A šta sam to propustio? — zapita Ferrier podigavši ruke kao da traži objašnjenje. — Zar nisam dao za zajednički fond? Zar nisam odlazio u Hram? Zar nisam...

— Gdje su ti žene? — zapita Young, osvrćući se unaokolo. — Zovni ih, neka uđu, da ih pozdravim.

— Oženio se nisam, istina je — odgovori Ferrier. — Ali žena je bilo malo, a mnogo onih koji su imali veća prava od mene. Ja nisam bio usamljen, imao sam kćer koja je mogla da me posluži kada mi što ustreba.

— Baš o kćeri htio bih da govorim s tobom — reče vođa mormona. — Porasla je i postala cvijet Utaha, tako da je našla milosti u očima mnogih koji su na visokom položaju u ovoj zemlji.

John Ferrier osjeti zebnju.

— Kruže priče u koje bih želio da ne vjerujem — priče da se obećala nekom neznabošcu. To mora da je puka brbljarija. Kako glasi trinaesta zapovijest u knjizi posvećenog Josepha Smitha: »Neka se svaka djevojka uda za jednog od odabranih; ako se uda za neznabošca čini smrtni grijeh«. Budući da je tako, nije moguće da ti koji propovijedaš svetu vjeru, dopuštati svojoj kćeri da je prekrši?

John Ferrier ostao je bez riječi. Nervozno se poigravao svojim jahaćim bičem.

— Na ovom pitanju vidjet će se koliko je tvoja vjera iskrena; tako je odlučeno na Svetom Savjetu Četvorice. Djevojka je mlada i mi nećemo da je privjenčamo za sijedu kosu, niti hoćemo da je potpuno lišimo izbora. Mi, Oci, imamo mnogo junica¹¹³¹ ali njih moraju imati i naša djeca. Stangerson ima sina, a i Drebber; svaki od njih bi rado prihvatio tvoju kćer. Pusti je neka izabere među njima. Mladi su, bogati i u pravoj vjeri. Šta veliš na to?

Ferrier natmurenih obrva, izvjesno vrijeme osta šuteći. — Dajte nam vremena — reče on na kraju. — Moja kćer je vrlo mlada, tek što je dorasla za udaju.

— Imat će mjesec dana da bira — reče Young dižući se sa stolice. — A po isteku tog roka dat će nam odgovor.

Upravo je prolazio kroz vrata kad se odjednom, sav crven u licu, okrene gledajući očima koje su sijevale. I tad zagrmi: — Bolje bi bilo Johne Ferriere da ste oboje, i ti i ona, odavno ostavili svoje kosti da trunu usred Sierre Blanco, nego da se svojom bijednom voljicom suprotstavljate naredbama Svete Četvorice.

Zaprijetivši pokretom ruke, on se okrene od vrata i Ferrier začu kako mu škripe teški koraci po šljunčanoj stazi.

Podbočivši se rukama o koljena, sjedio je Ferrier i razmišljao kako da to sve kaže svojoj kćeri. Odjednom osjeti da se neka meka ruka spustila na njegovu. On diže glavu i ugleda Lucy. Jedan pogled na njeno blijedo i prestrašeno lice reče mu da je sve čula.

— Nisam mogla da ne čujem — reče ona, kao odgovor na njegov pogled. — Glas mu se orio po

cijeloj kući. Ah oče, šta ćemo?

— Ne plaši se — odgovori on privlačeći je k sebi i milujući je svojom širokom, grubom rukom po kestenjastoj kosi. Uredit ćemo to već nekako. Tvoja sklonost prema onom momku nije oslabjela, zar ne?

Jedini njezin odgovor bio je jecaj i stisak ruke.

— Nije, svakako da nije i ne bih ni volio da jeste. On je pošten i zgodan momak. Sutra kreće jedna grupa ljudi u Nevadu, pa ću udesiti da mu pošaljem poruku: da mu javim u kakvu smo škripcu. Koliko ga poznajem, stvorit će se on ovdje brže od brzjava.

Lucy se nasmija kroz suze.

— Kada dođe, posavjetovat će nas što da radimo. Ali ja se bojim za tebe, dragi moj. Čuju se... čuju se tako strašne priče o onima koji se suprotstave Proroku; njima se uvijek događa nešto strašno.

— Ali, mi mu se do sada još nismo suprotstavili — odgovori njen otac. — Bit će još vremena za kavgu. Pred sobom imamo još cio mjesec, a kad se on primakne kraju, mislim da će biti najbolje da se izgubimo iz države Utah.

— Da napustimo Utah.

— Tako otprilike.

— A farma?

— Ponijet ćemo ono što možemo u novcu, a ostalo ćemo napustiti: Da kažem istinu, Lucy, nije mi ovo prvi put da na tako nešto pomišljam. Ne volim ti ja da se klanjam na koljenima, kao što ovi ovdje čine pred svojim dronjavim prorokom. Ja sam Amerikanac, čovjek rođen u slobodi. Isuviše sam star da to naučim. Ako netko počne da mi zabada nos po farmi, može mu se lako dogoditi da naleti na metak.

— Ali, oni nas neće pustiti — primijeti njegova kći.

— Pričekaj samo da dođe Jefferson i vrlo brzo ćemo to urediti. U međuvremenu, milo moje, nemoj mi se uzrujavati i nemoj roniti suze, inače će, kad te ugleda, napasti mene. Nema razloga za strah, i nema nikakve opasnosti.

John Ferrier je veoma uvjerljivo izgovorio ove utješne riječi. Ipak Lucy nije promaklo da je on te noći s neuobičajenom pažnjom zaključao vrata i vrlo pomno očistio i nabio svoju staru, zardalu lovačku pušku, što je visjela na zidu u spavaćoj sobi.

POGLAVLJE XI:

Bijeg za spas života

Idućeg jutra, poslije razgovora s mormonskim prorokom, John Ferrier krene u Salt Lake City,^[14] pa čim je pronašao svog poznanika koji je išao u planine Nevade, prenese svoju poruku za Jefferson Hopea; da obavijesti mladića o neposrednoj opasnosti koja im prijete i kako bi bilo vrlo važno da se vrati. Kad je to obavio bi mu lakše, te se vrati kući kao da mu je kamen spao sa srca. Kad se približavao farmi, iznenadi se kad vidje da je o stup sa svake strane vratnica vezan po jedan konj. A još više se iznenadio kad je ušao u kuću i vidio da su mu dnevnu sobu zaposjela dva mladića. Jedan od njih, izbuljena, blijeda lica, zavalio se u stolicu za ljuljanje i upro nogama o peć. Onaj drugi, neki momak široka vrata i grubih crta lica, stajao je pred prozorom s rukama u džepovima, zviždučući neku poznatu crkvenu pjesmu. Kad je Ferrier kročio unutra, obojica mu kimnuše glavom, a onaj u stolici za ljuljanje poče razgovor.

— Ti nas možda i ne poznaješ — reče on. — Ovo je sin Oca Drebbera, a ja sam Joseph Stangerson, koji je s tobom putovao kroz pustinju, kada je gospod pružio ruku svoju i prihvatio te pod istinsko okrilje.

— Kao što će učiniti i sa svim narodima na svijetu, kad odabere za to svoj čas — reče drugi kroz nos. — On je spor, ali dostižan.

John Ferrier hladno se nakloni. Odmah je pogodio tko su mu posjetioci.

— Došli smo — nastavi Stangerson — da po savjetu svojih Otaca zaprosimo ruku tvoje kćeri za onoga od nas dvojice koji se bude tebi i njoj više svidio. Kako ja imam svega četiri žene, a brat Drebber sedam, čini mi se da je moj zahtjev opravdaniji.

— Ne, ne, brate Stangersone — povika drugi — nije u tome stvar koliko žena imamo, već koliko ih možemo izdržavati. Meni je otac sada predao svoje mlinove, i ja sam bogatiji.

— Ali, moji su izgledi bolji — reče drugi zagrijano. — Kada bog ukloni mog oca, nasljeđujem njegovu štavionicu i tvornicu kože. Osim toga, stariji sam od tebe, a i u Crkvi viši po položaju.

— Neka djevojka odluči — uzvratu mladi Drebber, smiješeći se izvještačeno vlastitom liku u ogledalu. — Prepustimo sve njezinoj odluci.

John Ferrier u kojem se sve uskuhalo, stajao je na vratima za vrijeme ovog razgovora i s mukom se uzdržavao da svojim jahaćim bičem ne raspali posjetioce po leđima.

— Slušajte vas dvojica — reče na kraju prilazeći im — kada vas moja kćerka bude pozvala, možete doći, a dotada mi nemojte više izlaziti na oči.

Oba mlada mormona se zaprepašteno zablenuše u njega. Ovo natjecanje među njima predstavljalo je u njihovim očima za nju i njena oca najveću čast.

— Iz ove sobe su dva izlaza — povika Ferrier — tamo su vrata, a tu je prozor. Birajte koji hoćete?

Tolika je razjarenost izbijala iz njegova preplanula lica, toliko je prijatnje bilo u dignutim, mršavim rukama, da oba posjetioca skočiše na noge i pokupiše se. Stari farmer pođe za njima do vrata.

— Obavijestite me kad se nagodite — reče podsmješljivo.

— Platit ćeš ti za ovo — uzviknu Stangerson, blijed od bijesa. — Suprotstavio si se Proroku i Svetoj Četvorici. Zažalit ćeš ti još zbog ovoga u životu.

— Ruka Gospodinova past će na tebe svom težinom svojom — viknu mladi Drebber. — Podići

će je i satrt će te.

— Onda ću s uništavanjem početi ja — uzviknu bijesno Ferrier i jurnu uz stepenice po pušku, koju bi svakako dograbio, da ga Lucy nije šćepala za ruku i zadržala. No, još prije nego što je uspio da je se oslobodi, razabrao je po topotu konjskih kopita, da su odmaglili.

— Balavi licemjerni nitkovi — uzviknu on, brišući znoj sa čela. — Više bih volio vidjet te u grobu, nego kao ženu jednoga od njih.

— Ja bih radije umrla, oče — odgovori ona hrabro, — ali Jefferson će brzo doći.

— Do njegova dolaska neće trajati još dugo. Čim prije to bolje. Ne znamo što će oni dalje poduzeti.

A zaista, bilo je već krajnje vrijeme da dođe netko tko bi bio u stanju da pruži savjet i pomoć starom, hrabrom farmeru i njegovu posvojčetu. U cijeloj povijesti ove neseobine nije se dogodio ovakav slučaj otvorene neposlušnosti prema autoritetu Očeva. Kad su se i manji grijesi tako strogo kažnjavali, kakva li tek sudba očekuje ovog buntovnika nad buntovnicima. Ferrier je dobro znao da mu tu neće koristiti ni njegovo bogatstvo ni položaj. Ta i drugi, isto toliko bogati i priznati kao on, išćezli su prije njega, a imovina im je predana crkvi. Iako je bio hrabar čovjek, zazeblo ga je pri srcu zbog nejasnog i mračnog bauka što se nad njim nadnio.

Hrabro, stisnutih zuba, suprotstavio bi se svakoj poznatoj opasnosti, ali je zazirao od ove neizvjesnosti. Međutim, pred kćerkom je prikrivao strah pretvarajući se kao da cijelu stvar uzima olako, samo što je Lucy, oštrim okom onoga koji voli, jasno vidjela da je zabrinut.

Očekivao je da će mu od Younga stići nekakva poruka ili prijekor zbog njegova vladanja i nije se prevario; samo što mu je ona stigla na jedan posve neočekivan način. Idućeg jutra, čim je ustao, zgrnuo se kad je zatekao u postelji četvrtast komad papira priboden na prekrivaču, baš u visini prsiju. Na njemu je stajalo ispisano velikim, nepravilnim slovima:

»Dano ti je dvadeset devet dana da se popraviš, a onda« ...

Jedna ovakva opomena ulijevala je više straha, od ma koje prijetnje. Način kako je ova opomena dospjela u njegovu sobu ostavljao je John Ferriera u dubokoj pometnji, budući da je posluga spavala u sporednoj zgradi i da su vrata i prozori bili čvrsto zatvoreni. Zgužvao je papir s namjerom da o tome ne kaže ni riječi svojoj kćerci, ali od ovog nemilog događaja počeo osjećati još jaču strepnju. Šta mogu snaga i hrabrost protiv neprijatelja naoružana takvim tajanstvenim silama? Ruka koja je tu iglu pribola, slobodno mu je mogla probosti i srce.

Slijedećeg jutra uzbudio se još više. Upravo su sjeli za doručak, kad Lucy kriknu od iznenađenja pokazavši na strop. Nasred stropa bio je našvrljan, po svemu sudeći ugarkom, broj 28. Njegova kćerka nije shvatila o čemu je riječ, a on joj još to nije bio razjasnio. Te noći je probdio i stražario s puškom u ruci. On nije ni vidio ni čuo ništa, pa ipak, ujutro mu je vani na vratima stajalo ispisano veliko 27.

Tako je prolazio dan za danom, i on je bivao načisto da su njegovi neprijatelji, redovno kao što je zora svitala, vodili svoj dnevnik i na nekom neočekivanom mjestu označavali koliko mu dana još preostaje od roka danog mu da donese odluku.

Katkad bi se ti zlokobni brojevi pojavili po zidovima, katkad po podovima, a ponekad u obliku plakatića zalijepljenih na dašćicama od vrata ili ograde. John Ferrier, usprkos svoj svojoj budnosti, nije mogao otkriti odakle su dolazile te svakodnevnne opomene. Kad bi ih ugledao, sad ga je već obuzimala nekakva skoro praznovjerna strava. Postajao je sve nespokojniji i nemirniji, a oči mu dobiše unezvjeren pogled, kao u progonjene zvijeri. Preostala mu je još jedna jedina nada: da će naići mladi lovac iz Nevade.

Dvadeset se pretvorilo u petnaest, petnaest u deset, a Jefferson Hope se nije pojavljivao. Brojevi

su se stalno smanjivali, a od njega još nikakva znaka. Kad god bi cestom odjeknuo topot nekog konjanika ili povik nekog goniča stada stari farmer bi pohitao do vratnica u nadi da je napokon pomoć stigla. Najzad kad vidje da se pet pretvori u četiri, a ovo u tri, on izgubi svu hrabrost i napusti svaku nadu u bijeg. Ovako sam, sa slabim poznavanjem planina koje okružuju naseobinu, znao je da je nemoćan. Ceste kojima se često saobraćalo strogo su čuvane i nadgledane, tako da njima nitko nije mogao proći bez propusnice Savjeta. Ma kud da se okrenuo, činilo mu se da ne može izbjeći udarac koji mu se pripremao. Ali u svojoj odluci, da radije raskrsti sa životom, no što će pristati na ono što je smatrao obeščašćenjem svoje kćeri, starac se nijednom nije pokolebao.

Jedne večeri sjedio je sam duboko razmišljajući o svojim brigama i uzaludno tražeći nekakav izlaz. Tog jutra se na zidu njegove kuće pokazala brojka 2, a slijedeći dan bit će posljednji. Šta li će se tada dogoditi? Uskipjelo mu je u glavi od zloslutnih i strašnih misli. A s kćerkom, šta li će biti s njom kad njega više ne bude? Zar iz te nevidljive mreže, koja se navlačila svugdje oko njih nema baš nikakva izlaza? Glava mu klonu na stol i starac zajeca pri pomisli na vlastitu nemoć.

Ali, šta je to? U noćnoj tišini čulo se vrlo jasno nekakvo šuškanje, kao da netko lagano grebe. Dopiralo je s kućnih vrata. Ferrier se prišulja u predvorje, pa načuli uši. Za nekoliko trenutaka nastupi tišina, a zatim se ponovi tih, prigušen šum. Očigledno je netko vrlo nježno kucao na vrata. Je li to ubojica, koji dolazi da u pola noći sprovede odluku tajnog suda? Ili samo neki glasnik koji stavlja znak da je počeo posljednji dan? Ferrieru se učini da bi lakše podnio iznenadnu smrt nego ovo iščekivanje koje mu je kidalo živce i ledilo srce. On se odluči, podigne rezu i širom otvori vrata.

Vani je bilo sve tiho i mirno. Noć je bila prekrasna, a gore su treperile zvijezde. Pred kućom prostirao se malen ograđen vrt. U vrtu i na cesti nije bilo ni žive duše. Ferrier odahnu. Stade se ogledati i pogled mu se slučajno zaustavi pred vlastitim nogama. Na svoje iznenađenje spazi nekog čovjeka koji se raširenih ruku i nogu prostro po zemlji.

Toliko ga je to uzrujalo, da se morao osloniti o zid i rukom stisnuti grlo da ne bi uzviknuo. U prvi mah je pomislio da je taj čovjek, prostrt pred njegovim nogama, nekakav ranjenik ili umirući, ali kad ga je bolje pogledao, opazi da se zmija po zemlji izvija i uvija u pravcu predsoblja. Čim se jednom našao u kući, čovjek skoči na noge, zatvori vrata i zgranuti farmer ugleda neustrašivo i odlučno lice Jeffersona Hopea.

— Blagi bože — procijedi John Ferrier, — vjere mi, baš si me prepao. Sta te je nagnalo da ulaziš na takav način?

— Dajte mi da jedem — reče promuklo lovac. — Četrdeset osam sati nisam okusio ni mrvice kruha, ni gutljaja vode. — Prionuo je svojski na kruh i hladno meso, koji su preostali na stolu od domaćinove večere, te halapljivo pojede sve što je zatekao. Kada je utolio glad, zapita: — Da li se Lucy dobro drži?

— Da. Ona ne zna za opasnost.

— To je dobro. Kuću čuvaju i motre sa svih strana. Da bih ih zavarao, morao sam se ovako došuljati. Mogu se oni sjetiti svakoga vruga, ali lovcu s wahsatchkih planina nisu dorasli.

Sada kada je vidio da ima odana saveznika, osjeti se John Ferrier sasvim drugim čovjekom. Zgrabio je mladića za žuljavu ruku, i stisnu je srdačno. — Ti si prava ljudina — reče on. — Malo ima takvih koji bi sada podijelili naše muke i nevolje.

— Sasvim dobro ste rekli — odgovori mladi lovac. — Ja vas veoma cijenim, ali da je riječ samo o vama, dva puta bih se predomislio prije nego što bih stavio glavu u ovaj osinjak. No da znate, došao sam ovamo zbog Lucy, i prije će biti jednog Hopea manje u državi Utah, nego što će joj netko smjeti nauditi.

— Pa šta da radimo?

— Sutra je vaš zadnji dan, ako noćas ništa ne poduzmete, propali ste. U Orlovskom klanecu čekaju me mazga i dva konja. Koliko imate novaca?

— Dvije tisuće dolara u zlatu i pet tisuća u novčanicama.

— To je dosta. I ja mogu da dodam isto toliko. Moramo se probiti kroz planine do Carson Cityja. U ovoj situaciji treba odmah probuditi Lucy. Dobro je i to što posluga ne spava u kući.

Dok je Ferrier bio odsutan i pripremao svoju kćer za put, Jefferson Hope zamota u mali zavežljaj sve namirnice koje je mogao naći, i napuni jedan zemljani krčag, jer je iz iskustva znao da u planini ima malo izvora i da su daleko jedan od drugog. Tek što je završio svoje pripreme, vrati se i farmer sa svojom kćerkom, odjevenom i spremnom za polazak. Zaljubljeni su se pozdravili toplo, ali kratko, jer je svaka minuta bila dragocjena, a trebalo je još mnogo toga učiniti.

— Moramo odmah krenuti — reče Jefferson Hope, govoreći tihim, ali odlučnim glasom, kao netko tko shvaća svu veličinu opasnosti, ali je očeličio svoje srce pa joj se u svako doba može suprotstaviti. — Prednji i stražnji ulaz nalaze se pod prismotrom. S malo opreza mogli bismo umaći kroz bočni prozor pa preko polja. Kad se jednom dočepamo cesta bit ćemo samo dvije milje od klanca gdje nas čekaju konji. Do svitanja mogli bismo prevaliti pola puta kroz planine.

— A što ćemo ako nas zaustave? — zapita Ferrier.

Hope se udari po dršci od revolvera koji mu je izvirivao iz futrole. — Ako ih bude mnogo, povest ćemo dvojicu, trojicu sa sobom na drugi svijet — reče on mračno se osmjehujući.

U kući su sva svjetla bila ugašena, tako da je Ferrier s tamnog prozora mogao po posljednji put pogledati svoja polja koja se sada spremao napustiti zauvijek. No, on se već, odavno, pripremao na ovu žrtvu, a pomisao na sreću i čast pokćerke bila je jača od žaljenja za razorenim domom. Sve je bilo tako mirno i sretno, i šuškanje drveća i bešumni, široki, žitni prekrivač, pa čovjeku ne bi palo ni na kraj pameti da u svemu tome vreba zao duh umorstva. Pa, ipak, blijed i odlučan izraz lica mladog lovca sasvim je jasno pokazivao šta je sve prilikom svog probijanja vidio: upravo toliko da stari Ferrier može biti posve zadovoljan s ovakvim obratom.

Ferrier je nosio kesu sa zlatom i banknotama, Jefferson Hope vodu i ono malo namirnica, dok je Lucy imala maleni zavežljaj s nekoliko svojih najdragocjenijih stvari. Otvorivši prozor veoma lagano i pažljivo dočekaše taman oblak koji je još više zamračio noć, pa se tada jedan za drugim provukoše u mali vrt. Uzdržavši disanje, zgureni, hitro pretrčaše spotičući se, pa se dograbiše zaklona u živici, duž koje prodoše neprimjetno do otvora što je vodio u žitno polje. Tek što su se primakli otvoru, mladić odjednom povuče dolje u sjenu svoja dva suputnika, pa se pružiše i ostadoše dršćući ne puštajući od sebe ni glasa.

Sreća da je Hopeu njegov prerijski život izoštrio sluh kao u risa. Tek što su mu se prijatelji šćućurili, na nekoliko jardi od njih začu se tužan zov planinske sove, kojem se odmah, nedaleko, odazva drugi. Tada se pred otvorom živice pojavi neka tamna, nejasna prilika koja ponovi taj tužni zov, nakon čega se u tami pomoli i onaj drugi.

— Sutra u ponoć — reče prvi, koji je izgleda bio važniji. Kad leganj¹¹⁵¹ tri puta krikne.

— Dobro — odvrati drugi. — Da li da kažem bratu Drebberu?

— Prenesi mu to, a od njega i drugima. Devet prema sedam!

— Sedam prema pet! — ponovi drugi, pa obje prilike nestadoše u različitim pravcima. Završne riječi bile su očigledno lozinka i odziv. Onog časa kada su im se koraci izgubili u daljini, Jefferson Hope se diže i pomogavši svojim suputnicima da prođu kroz otvor povede ih što je god brže mogao preko njiva, pridržavajući Lucy, a kad je ova počela da gubi snagu, skoro je i ponese.

— Žurite! Žurite! — govorio je zadihano, s vremena na vrijeme. — Prolazimo kroz pojas straže. Žurite, od brzine nam zavisi sve.

Kada su se jednom našli na glavnoj cesti, napredovali su brzo. Samo su jednom naišli na nekog, ali im uspije umaći u polje. Negdje ispred grada lovac skrenu na krševitu usku stazu, koja je vodila u planine. Nad njima su se pomolila dva tamna, zupčasta vrha, a procijep koji je vodio između ovih bio je Orlovski kanjon, gdje su ih čekali konji. S nepogrešivim instinktom snalazio se Jefferson Hope među velikim gromačama i duž korita nekog isušenog vodenog toka, te stigoše u jedan povučen kutak zaklonjen stijenama, gdje su čekale, privezane za kolac, vjerne životinje. Djevojku posadiše na mazgu, jednog konja uzjaha stari Ferrier sa svojom kesom novca, a drugog je strmom i opasnom stazom vodio sam Jefferson Hope.

Bio je to težak put, koji bi smutio svakog tko nije vičan da se s prirodom susreće u svoj njoj divljoj hirovitosti. S jedne strane, na tisuću i više stopa uzdizala se velika litica, crna, strašna i prijeteća, s dugim bazaltnim stupovima na hrapavoj površini, poput rebara nekog skamenjena čudovišta. Na drugoj strani je surovi kaos od gromača i hrpa stijena onemogućavao svaki prilaz. Između jednog i drugog provlačila se nepravilna staza, čas tako uska da su je morali prevaljivati jedan za drugim, čas tako teška, da njome uopće ne bi mogao prijeći neki neiskusni jahač. Pa ipak, usprkos svim opasnostima i teškoćama bjeguncima je odlanulo jer ih je svaki njihov korak udaljivao od onog užasa što je čekao tamo dolje.

Međutim, uskoro se pokazalo da su još u vlasti odabranih. Upravo kad su stigli u najkrševitiji i najtmurniji dio klanca, Lucy iznenada kriknu i pokaza gore. Na jednoj stijeni s koje se pružao pogled na stazu, i koja se zloslutno i jasno ocrtavala prema nebu, stajao je usamljen stražar. On ih je opazio, te kroz grobnu tišinu u klancu odjeknu njegov vojnički poziv: — Tko ide?

— Putnici za Nevadu — reče Jefferson Hope s rukom na pušci koja je visjela kraj sedla.

Lijepo su vidjeli kako se usamljeni stražar latio puške i netremice se zagledao dolje u njih, kao da nije zadovoljan njihovim odgovorom.

— Čijom dozvolom? — zapita on.

— Svete četvorice — odgovori Ferrier. Njegova mormonska iskustva poučila su ga da je to najviša vlast na koju se može pozvati.

— Devet prema sedam — povika stražar.

— Sedam prema pet — odgovori Jefferson Hope, sjetivši se lozinke koju je čuo u vrtu.

— Prođite, bog neka je s vama — reče glas odozgo. Ispod njegova stražarskog mjesta staza se širila, te su konji mogli prijeći u kas. Kad su se osvrnuli, vidjeli su usamljena stražara oslonjena na pušku, i postade im jasno da su prošli najistureniju stražu izabranog naroda i da je pred njima put u slobodu.

POGLAVLJE XII:

Andeli osvete

Cijelu noć krčili su sebi put kroz isprepletene klisure i krivudave i stjenovite staze. Nekoliko puta su zalutali, ali zahvaljujući Hopeovu temeljitom poznavanju planina izbili su ponovo na pravi put. U osvit pred njima puče veličanstven, premda surov krajolik. Sa svih strana ispriječili su se visoki snijegom prekriveni bregovi koji su izvirali jedan iznad drugog. S jedne i druge strane uzdizale su se okomito stjenovite padine, tako da im je ariš i borje skoro doticalo glave. Činilo se da bi ih dašak vjetra oborio na njih. Strah od takve mogućnosti nije bio baš tako neosnovan, jer je pusta dolina bila jednostavno zasuta drvećem i gromačama. Pa i sad, baš kad su prolazili, survala se gromoglasno neka velika stijena, tutnjeći potmulo, što izazva jeku po ponorima, a umorne i prestravljene konje natjera u galop.

Kako se sunce na istoku sve više dizalo, sve jasnije i jasnije postajale su snježne kape golemih planina, i kao da su se palile poput svjetiljki pred neku veliku svetkovinu dok nisu zablistale i postale sasvim crvene. Ovo veličanstveno obzorje razgalilo je srce troje izbjeglica i dalo im nove snage. Na jednom hučnom gorskom potoku koji je izvirao iz nekakve jaruge, zastadoše da napoje konje, i tu su na brzinu doručkovali. Lucy i njen otac bi se bili zadržali i duže, ali Jefferson Hope ostade neumoljiv.

— Vjerojatno da su nam dosad već ušli u trag — reče on. — Sve nam zavisi od brzine. Kada budemo u Carsonu, na sigurnom mjestu, moći ćemo se odmoriti do mile volje.

Cijelog tog dana probijali su se kroz tjesnac, a pred večer su računali da ih više od trideset milja dijeli od njihovih neprijatelja. Kad je pala noć izabrali su podnožje jedne isturene stijene, gdje su im litice pružale izvjesnu zaštitu od studena vjetra; sklopčavši se da se ugriju, prospavaše nekoliko sati. Ali još prije zore bili su na nogama i nastavili svoj put. Kako nije bilo znakova da ih progone, Jefferson Hope se ponadao da su skoro sasvim izvan dohvata strašne organizacije. Malo je znao o tome dokle dosežu ova željezna kliješta i kako će ih brzo zahvatiti i zdrobiti.

Oko podne, drugoga dana njihova bijega, počelo im je ponestajati hrane iz oskudne zalihe. Međutim, lovac se nije dao zbuniti, jer su planine bile prepune divljači. On je i prije često bivao prisiljen da se lati puške. Pronašao je jedno sklonište, skupio nešto suha granja i razgorio vatru, na kojoj su se njegovi suputnici mogli ogrijati. Nalazili su se skoro pet tisuća stopa iznad mora, i zrak je bio hladan i oštar. Hope je privezao konje i oprostio se od Lucy, prebacio pušku preko ramena i pošao u potragu za onim što donosi lovačka sreća. Kad se osvrnuo, vidio je još jednom starca i djevojku kako čuče kraj razgorjele vatre, dok su tri životinje nepomično stajale u pozadini. Zatim je zašao iza stijena.

Nekoliko milja hodao je uz klanac, niz klanac, bez ikakva uspjeha, mada je po tragovima na kori drveća i po drugim znacima zaključio da u blizini ima mnogo medvjeda. Na koncu, sav očajan, poslije dva-tri sata bezuspješna traganja, pomišljao je već i da se vrati, kad bacivši pogled nagore, ugleda prizor od koga mu srce zaigra od veselja. Na rubu jednog izbočenog grebena, tri do četiri stotine stopa nad njim, stajala je životinja pomalo nalik na ovcu, ali oboružana golemim parom rogova. Veliki rogonja, kako nazivaju ovu divlju ovcu Stjenovitih planina, vjerojatno je bio predstraža nekom stadu koje lovac nije mogao vidjeti. Srećom, životinja je išla u suprotnom pravcu i nije ga opazila. Legavši potrbuške, on osloni pušku na stijenu, pa dugo i pažljivo nanišani. Životinja odskoči u zrak, za trenutak se zatetura na rubu provalije, pa se surva u dolinu.

Kako je lovina bila odveć velika i teška, lovac samo odsiječe but i dio slabina. Prebacivši taj

trofej preko ramena, požuri da nađe put kojim je došao, jer se počela spuštati tama. Tek što je krenuo bi mu jasno u što je upao. U svojoj revnosti otišao je mnogo dalje od klanca koji je poznavao, pa mu sada nije bilo lako pronaći stazu kojom je došao. Dolina gdje se nalazio račvala se i dalje granala na mnogo usjeka, toliko sličnih jedan drugome da ih je bilo nemoguće razlikovati. Čitavu milju i više hodao je jednim kanjonom, dok nije došao do gorskog potoka za koji je znao da ga nikada nije vidio. Kad se uvjerio da je krenuo krivim pravcem pokušao je drugim, ali s istim rezultatom. Noć se brzo spuštala, već je počelo da se smrkava, kad ugleda jedan njemu poznati klanac. Pa ni tu čak nije bilo lako držati se pravog traga. Mjesec se još nije bio digao, a zbog visokih litica s jedne i s druge strane, mrak je postajao još gušći. Sav povijen pod teretom, premoren od naprezanja, sve je češće posrtao. Još ga je jedino održavala misao da se svakim korakom približava Lucy i da donosi sa sobom dovoljno hrane za preostali dio putovanja.

Sad je već stigao na ulaz onog tjesnaca u kome ih je ostavio, čak i u mraku mogao je prepoznati obrise litica koje su ga okruživale. Mislio je kako ga zabrinuto iščekuju, jer ga nije bilo skoro čitavih pet sati, stoga razdragano prinese ruke ustima, pa u znak da dolazi viknu glasno »Haloooo«!, a kroz tjesnac se razli ježe dvostruki odjek. On zastade da čuje odgovor. Odgovora nije bilo; čuo je samo vlastiti glas koji se sve nejasnije i stravično odbijao o klanac i u bezbrojnim ponavljanjima vraćao. On viknu ponovo, i to još jače nego prvi put: i ponovo zauzvrat ne dobi od svojih prijatelja nikakav znak života. Sada ga obuze neka neodređena, neiskazana slutnja, pa pomamno jurnu naprijed i u svom uzbuđenju odbaci i dragocjenu hranu.

Kad je zaobišao stijenu ukaza mu se mjesto gdje je gorjela vatra. Ondje je još svijetljela užarena gomila pepela od vatre koju od njegova odlaska očigledno nitko nije razgario. Posvuda unaokolo bila je grobna tišina. Uvjerivši se da su mu slutnje bile točne, on požuri. Pokraj ostatka ognjišta nije bilo ni žive duše: životinje, stari, Lucy, svi su iščezli. Bilo je jasno da se u njegovoj odsutnosti dogodila strašna, iznenadna nesreća, nesreća koja je zahvatila sve, a ipak nije ostavila nikakva traga.

Sav otupio od ovog udarca, Jefferson Hope osjeti da mu se vrti u glavi. Morao se osloniti na pušku da ne padne. No, kako je u biti bio čovjek od akcije, brzo se oporavi, ščepa jedan ugarak s vatre, puhnu i razgori plamen, te pomoću njega razgleda logor. Zemlja je bila izgažena konjskim kopitama, što je dokazivalo da je neka veća grupa konjanika napala bjegunce, a po pravcu tragova vidjelo se da su se vratili u Salt Lake City. Jesu li povelili sa sobom oba njegova suputnika? Jefferson Hope već je skoro povjerovao u to, kad spazi nešto što mu je sledilo krv u žilama. Malo podalje od logora nalazio se humak crvenkaste zemlje koji ranije sasvim sigurno nije bio na tom mjestu. Mogao je to biti samo svježije iskopan grob. Mladi lovac se približi i spazi da je u njega zaboden štap s račvom pri vrhu u kojoj je bio pričvršćen komad papira. Natpis je bio kratak i jasan:

John Ferrier

negdašnji stanovnik Salt Lake Cityja Preminuo 4. augusta 1860.

Snažnog starca kojeg je ostavio prije pet-šest sati više nije bilo. To mu je bio epitaf. Jefferson Hope je gledao izbezumljeno oko sebe ne bi li vidio još koji grob, ali je bilo jasno da drugoga nema. Lucy su odvukli njeni strašni gonioći da je zadesi sudbina koju su joj već prije namijenili i da uresi harem sina jednog od mormonskih otaca. Kad mladić razabra kakva je sudbina očekuje i koliko je nemoćan da to spriječi, on gorko zažali što ne leži zajedno sa starim farmerom u njegovu, posljednjem tihom odmaralištu.

Međutim, njegov poduzetni duh odbaci te jalove osjećaje koji uvijek izvire iz očaja. Ta, ako mu ništa drugo ne preostaje, on još može posvetiti sav svoj život osveti. Osim neiscrpna strpljenja i ustrajnosti Jefferson Hope je posjedovao svu žar suzdržane osvetoljubivosti, što je preuzeo od Indijanaca među kojima je živio. I tako, stojeći pokraj napuštene vatre, osjeti da njegovu bol još

jedino može ublažiti stvarna i potpuna osveta koju će izvršiti nad dušmanima vlastitom rukom.

Odlučio je da njegova čvrsta volja i nesalomljiva energija posluže samo tome cilju. Namrgođen, blijed u licu, krenuo je istim putem kojim je došao sve do mjesta gdje je ispustio ono što je ulovio, pa je zatim, podstaknuvši vatru koja je tinjala, skuhao sebi hranu za tri dana. Od toga napravi zavežljaj i onako premoren uputi se natrag kroz planine idući tragom koji su ostavili Anđeli osvjetnici.

Pet dana se probijao iscrpen i ranjav kroz iste one klance koje je prije prešao na konju. Noću bi se sklanjao negdje dolje među stijene, i ondje nekoliko sati otpočnuo, ali bi uvijek već prije zore uveliko poodmakao na svom putu. Šestog je dana stigao do Orlovskog kanjona, odakle su počeli svoj zlosretni bijeg. Odande je mogao promatrati kuće mormona. Sav iscrpljen, nasloni se na pušku, pa žilavom rukom zaprijeti ovom gradu, koji se, u tišini, nadaleko rasprostirao pod njim. Promatrajući, opazi da se po nekim glavnim ulicama vijore zastave i drugi znaci nekakva slavlja. Baš kad je razmišljao šta to znači, začu topot konjskih kopita. Hope ugleda nekog čovjeka koji mu je jahao u susret. Kad se približio prepozna mormona koji se zvao Cooper i kojem je nekoliko puta učinio neke usluge. Stoga mu priđe s namjerom da dozna šta se dogodilo s Lucy Ferrier.

— Ja sam Jefferson Hope — reče. — Sjećaš li me se?

Mormon ga pogleda s neprikrivenim čuđenjem. U toj odrpanoj skitnici, sablasnoblijeda lica i plamtećih, kivnih očiju teško je bilo prepoznati negdašnja gizdava lovca. Međutim, kad se na koncu ipak uvjerio da je to Hope, njegovo iznenađenje se pretvori u očaj.

— Ti si zaista lud kad dolaziš ovamo — izbrecnu se on. — I mene može stajati života ako me vide da govorim s tobom. Protiv tebe je izdana tjerajica Svete Četvorice, jer si pomagao Ferrierovima da pobjegnu.

— Ne plašim se ja ni njih ni njihove tjerajice — reče Hope ozbiljno. — Ti moraš nešto znati o toj stvari Coopera. Preklinjem te svim što ti je drago da mi odgovoriš na nekoliko pitanja. Uvijek smo bili prijatelji. Odgovori mi. Coopera, tako ti boga.

— A šta želiš znati? — zapita mormon osjećajući se nelagodno. — Hajde, brzo. I same ove stijene imaju uši.

— Šta se dogodilo s Lucy Ferrier?

— Jučer su je udali za mladog Drebbera. Hej! Hej! Drži se čovječe, drži se, u tebi nema ni kapi krvi.

— Ne osvrći se na mene — jedva izusti Hope. U licu mu zaista ne bijaše ni kapi krvi, te klonu na kamen o koji se bio oslonio. — Udali su je, veliš?

— Udali su je jučer. Zbog toga se i vijore one zastave u gradu. Mladi Drebber i mladi Stangerson su se posvadili zbog djevojke. Obojica su se nalazili u potjeri što je gonila bjegunce. Stangerson je čak ubio njena oca, pa se činilo kao da ima nekakvu prednost; no, budući da se o svemu raspravljalo u Savjetu, Drebberova stranka je pobijedila, pa je tako Prorok predao djevojku njemu. Međutim, s njom nitko neće provesti dugo, jer su joj dani izbrojani. Jučer sam to vidio na njenu licu. Više nalikuje na sablast nego na ženu. No, jesi li došao k sebi?

— Jesam, — reče Jefferson Hope i podiže se s mjesta gdje je sjedio. Lice mu je bilo kao isklesano od mramora, toliko mu je izraz bio tvrd i nepomičan. Oči su mu sjale zlokobnom svjetlošću.

— Kamo ideš?

— Nije važno! — odgovori on, pa prebaci pušku preko ramena i pođe niz klanac, a zatim dalje u srce planine, u carstvo divljih zvijeri. Među njima sada nije bilo ni jedne jedine tako divlje i tako opasne kao što je bio on.

Mormonovo proricanje vrlo se brzo ispunilo. Da li zbog strašne smrti oca, ili zbog posljedica odurna braka u koji su je natjerali, tek jedna Lucy nikada se više nije oporavila, već je kopnjela i za

mjesec dana izdahnula. Njen muž — razvratnik, koji se oženio uglavnom zbog posjeda Johna Ferriera, nije pokazivao veliku tugu što ju je izgubio, ali su je zato ožalile njegove druge žene i po mormonskom običaju bdjele kraj nje cijelu noć. U ranim jutarnjim satima, dok su još sjedile oko odra, vrata se odjednom naglo otvoriše i u sobu upade neki čovjek, sav odrpan i podivljao od potucanja po kiši i suncu. Ne osvrnuvši se ni jednim pogledom, ni jednom riječi na usplahirene žene, krene do bijele, onijemjele prilike u kojoj je negdje kucalo srca Lucy Ferrier. Kad se popeo na odar nagnu se nad nju i pun duboka poštovanja, spusti svoje usne na njezino ledeno čelo. Potom joj uhvati ruku, podiže je i skide s nje vjenčani prsten. — S ovim je neće pokopati! — riknu sav razjaren i prije no što su se žene snašle da zovnu na uzbunu, sjuri se strmoglavo niz stepenice i nestade. Ovaj uzgredni događaj bio je tako neobičan, tako munjevit, da se ni same narikače nisu mogle otriježniti. Nisu ni same bile načisto da li je to bio san ili java. Događaj je potvrđivala jedino činjenica da je nestao zlatan kolutić kojim su Lucy obilježili kao nevjestu.

Jefferson Hope koji se zadržao nekoliko mjeseci u planinama, provodio je čudan, poludivlji život i gajio u svom srcu neugaslu žudnju za osvetom.

Po gradu su kružile priče o nekoj neobičnoj prilici koju su vidali da se šulja po predgrađima i da se privida po usamljenim planinskim klancima. Jednom je Stangersonu kroz prozor prosvirao metak koji se zabio u zid, svega stopu od njega. Drugom prilikom, kad je Drebber prolazio ispod neke stijene, sruči se na njega velika gromada; umakao je strašnoj smrti bacivši se potrbuške. Obojici mladih mormona nije trebalo dugo da otkriju pravi razlog svih ovih nasrtaja. Povelili su nekoliko puta u planine cijele ekspedicije, u nadi da će uhvatiti ili ubiti dušmanina, ali uvijek bez uspjeha. Zaveli su posebne mjere: nikad nisu sami izlazili, a svoje su kuće čuvali. Poslije izvjesnog vremena mogli su ublažiti te mjere, jer se o njihovu protivniku ništa nije čulo. Ponadali su se da je njegova želja za osvetom s vremenom ipak iščezla.

No, nije bilo tako. Ako je vrijeme nešto i učinilo, ono je samo želju za osvetom još više pojačalo. Lovac je bio čvrste i nepopustljive prirode. Želja za osvetom toliko je ovladala njime da nije ostavila mjesta za bilo koji drugi osjećaj. Unatoč tome, on je bio nadasve realan čovjek. Poslije izvjesnog vremena zaključio je da unatoč željeznom zdravlju neće moći izdržati stalan napor kojem se izlaže. Neprekidno izlaganje opasnosti i nedostatak zdrave prehrane iscrpili su ga. Ako u planinama krepa kao pas, tko će izvršiti osvetu? A takva smrt snašla bi ga sigurno ako ovako nastavi. Osjetio je da to zapravo igra na kartu svojih neprijatelja. I tako se, iako nerado, vratio u stare rudnike u Nevadu da se oporavi i prikupi dovoljno novaca, što bi mu omogućilo da ostvari i svoj cilj.

On je namjeravao ondje provesti najviše godinu dana, ali ga je splet nepredviđenih okolnosti primorao da ostane u rudnicima skoro pet godina. Pa ipak, i nakon toliko godina, sjećanje na njegove nedaće i žudnja za osvetom ostali su isto onoliko snažni koliko i one nezaboravne noći kad je stajao pokraj groba Johna Ferriera. Vratio se maskiran i pod lažnim imenom u Salt Lake City, ne brinući se uopće o tome šta će biti s njegovim životom, želeći samo da postigne ono što je držao pravednim. Tamo sazna loše vijesti. Nekoliko mjeseci ranije izbila je među mormonima hereza. Neki mladi članovi Crkve pobunili su se protiv vlasti otaca, izdvojili se, napustili Utah i postali nevjernici. Među njima nalazili su se Drebber i Stangerson. Ali, nitko nije znao kamo su otišli. Čule su se glasine da je Drebber uspio pretvoriti dio svog imetka u novac i da je otišao kao bogat čovjek, dok je njegov prijatelj Stangerson u uspoređenju s njim bio siromašniji. Međutim, nije bilo nikakva traga o njihovu prebivalištu.

Skoro bi svatko suočen s jednom takvom teškoćom napustio svaku pomisao na osvetu ma koliko bio osvetoljubiv, ali se Jefferson Hope nije pokolebao ni jednog trenutka. S onim oskudnim sredstvima kojima je raspolagao, a koje je dopunjavao zaradama od povremenih poslova, putovao je

Sjedinjenim Državama od grada do grada, tražeći svugdje svoje dušmane. Godina se nizala za godinom i već su mu počele da sijede vlasi, a on je i dalje neprestano lutao kao krvožedan pas u ljudskom obliku i cijelim se svojim bićem potpuno usmjerio prema jedinom cilju. Na koncu njegova ustrajnost bude nagrađena. Radilo se samo o jednom letimičnom pogledu u jedno lice na prozoru, ali je taj jedini pogled bio dovoljan Hopeu da ustanovi da se ljudi koje progoni nalaze u Clevelandu u državi Ohio. Vratio se u svoj bijedni stan s potpuno smišljenim planom osvete. Međutim, slučaj je htio da je Drebber, gledajući s prozora na ulicu, prepoznao skitnicu i pročitao mu u očima ubilačke namjere. Odmah se uputio u sud u pratnji Stangersona koji je postao njegov tajnik, te je ondje izložio da su im životi u opasnosti zbog ljubomore i mržnje jednog negdašnjeg suparnika. Jefferson Hope je još iste večeri stavljen u pritvor i zadržan nekoliko tjedana, jer nije mogao položiti kauciju. Kad je izišao na slobodu, mogao je samo utvrditi da je Drebberova kuća napuštena i da su on i njegov tajnik otišli u Evropu.

Osvetnik je ponovo bio prevaren i opet ga je nagomilana mržnja navela da nastavi gonjenje. Bio mu je potreban novac, pa se morao izvjesno vrijeme zaposliti i štedjeti svaki dolar za svoje putovanje. Kada je uštedio dovoljno da se održi na životu, pošao je u Evropu tragajući za svojim neprijateljima od grada do grada, radeći i najgrublje poslove, ali se ni jedan put nije dokopao bjegunaca. On bi stigao u Petrograd, a oni su već otišli u Pariz, a kada je došao za njima doznao je da su upravo otputovali u Kopenhagen. U Danskoj prijestolnici opet je zakasnio za nekoliko dana, jer su oni otputovali u London, gdje mu je konačno pošlo za rukom da ih obori na zemlju. O onome što se ondje zbilo, najbolje je da navedemo iskaz ostarjela lovca, onako kako ga je vjerno zabilježio doktor Watson u svoj dnevnik, kojem već toliko dugujemo.

POGLAVLJE XIII:

Produžetak uspomena dra med. Johna Watsona

U bijesnom otporu našeg pritvorenika očigledno nije bilo zle namjere, jer kad se našao u bespomoćnom položaju učtivo se nasmiješi, te izrazi nadu da u gužvi nije nikoga ozlijedio: — Ako me želite odvesti u policijsku stanicu, — primijeti on Sherlocku Holmesu — moja kola čekaju pred vratima. Ako mi odvežete noge, sići ću sam, ne krećem se tako lako kao nekad.

Gregson i Lestrade izmijenije poglede kao da im se činilo da je to dosta smion prijedlog, ali Holmes mu odmah povjerava na riječ, i odveza ručnik koji smo mu bili vezali noge oko gležnjeva. On se podiže i opruzi noge kao da je htio provjeriti da li su mu doista slobodne. Sjećam se da sam u sebi pomislio da sam rijetko vidio snažnije građenog čovjeka. Njegovo tamno, suncem opaljeno lice, imalo je izraz odlučnosti i energije, što je djelovalo isto tako uvjerljivo kao i njegova fizička snaga.

— Ako je slobodno mjesto šefa policije, smatram da ste vi čovjek za to, — reče on, gledajući s neprikrivenim divljenjem prema mojem sustanaru. — Najbolji dokaz za to je način na koji ste mi ušli u trag.

— Pođite sa mnom — reče Holmes dvojici detektiva.

— Ja ću voziti kola — reče Lestrade.

— Dobro, a Gregson može ući sa mnom u kola. Vi ste, doktore, u ovom slučaju imali posla, pa se sad držite nas — obratio mi se Holmes.

Rado sam pristao. Naš zatvorenik nije pokušao bježati, već je mirno ušao u svoj fijaker a mi za njim. Lestrade se pope na sjedalo, osinu konja i za čas nas dovede do odredišta. Ušli smo u neku malu sobu gdje policijski narednik pribilježi ime našeg zatvorenika, te imena ljudi za čije se ubojstvo tereti. Ovaj službenik, neki bezosjećajni bljedoliki čovjek, obavio je svoju dužnost mehanički. — Zatvorenik će u toku ovog tjedna biti izveden pred istražnog suca — reče on. — Želite li nešto reći, gospodine Hope? Moram vas upozoriti da će se vaša izjava uzeti u zapisnik i moći će se upotrijebiti protiv vas.

— Imam mnogo šta da kažem — reče naš zatvorenik odmjereno. — Gospodo, želim da vam ispričam sve.

— Zar ne bi bilo bolje da to ostavite za sud — zapita narednik.

— Ja uopće neću biti suđen — odgovori on. — Nemojte se trzati. Ne mislim na samoubojstvo — zatim okrene prema meni tamne, užarene oči pa upita: — Jeste li vi liječnik?

— Jesam — odgovorili.

— Onda stavite ovamo svoju ruku — reče on s osmijehom, primakavši okovane šake prema grudima.

Učinio sam kao što je rekao, te sam odmah osjetio neobično lupanje i uznemirenost srca. Zidovi prsnog koša podrhtavali su i tresli se kao nekakva trošna zgrada u kojoj radi snažan stroj. Pri tišini koja je vladala u sobi lijepo sam mogao čuti prigušeni šum i struganje koje je dolazilo iz istog izvora.

— Pa vi imate proširene aorte — uzviknuh.

— To se tako zove — reče on mirno. — Prošlog tjedna bio sam kod liječnika. Rekao mi je da će pući kroz nekoliko dana. Pogoršavalo se godinama. To je posljedica pretjerana naprezanja i slabe prehrane u planinama oko Salt Lake Cityja. Sada sam završio svoj posao, pa mi je svejedno što ću uskoro na drugi svijet. Ipak bih volio da ostavim o ovom slučaju neki pismeni trag. Neću da ostanem u sjećanju kao običan zločinac.

Narednik i oba detektiva stadoše na brzu ruku raspravljati treba li dopustiti Hopeu da ispriča svoj slučaj.

— Smatrate li, doktore, da postoji neposredna opasnost? — zapita narednik.

— Bez sumnje — odgovorih.

— Tada je jasno da je u interesu pravde da načinimo zapisnik — reče narednik. — Od vas zavisi, gospodine, hoćete li dati svoj iskaz ovdje, a ja vas ponovo upozoravam da će ovaj biti zabilježen.

— S vašom dozvolom ću sjesti — reče zatvorenik, pa sjede. — Zbog ove svoje bolesti lako se zamaram. Razumije se da mi od maloprijašnje tučnjave nije ništa bolje. Jednom sam nogom u grobu i vjerujte mi da neću lagati. Svaka riječ koju izgovorim gola je istina i potpuno mi je svejedno kako ćete je upotrijebiti.

S ovim riječima zavalali se Jefferson Hope u naslonjač, pa poče svoj iskaz vrlo vrijedan pažnje. Govorio je mirno i pribrano kao da su događaji koje je iznosio bili posve svakodnevnici. Da je navedeni iskaz točan, jamčim, jer sam imao uvida u Lestradeovu bilježnicu u kojoj je zatvorenikova izjava bila zapisana od riječi do riječi.

— Za vas nije toliko važno zašto sam mrzio te ljude. — reče on. — Dovoljno je što su bili krivi za smrt dvoje ljudskih bića — oca i kćeri — i time su se ogriješili o sebe same i svoje živote izložili osveti. U vremenu koje je proteklo od njihova zločina, nije mi bilo moguće osigurati dokaze da bi odgovarali pred nekim sudom. Međutim, duboko sam bio svjestan njihove krivnje i zato sam odlučio da ću biti i sudac i izvršitelj. Vi biste učinili isto tako, da ste bili na mojem mjestu i ako imate u sebi imalo muškosti.

Ona djevojka o kojoj sam govorio trebala se prije 20 godina udati za mene. Međutim, bila je prisiljena da pođe za tog istog Drebbera, uslijed čega je i presvisla. S njena prsta skinuo sam vjenčani prsten i zarekao se da će Drebberove oči na samrtnom času biti uprte na taj isti prsten i da će mu posljednja misao biti o zločinu zbog kojeg je kažnjen. Prsten sam nosio posvuda sa sobom i išao za Drebberom i njegovim suučesnikom preko dva kontinenta, sve dok ih nisam uhvatio. Mislili su da će me iscrpsti, ali im to nije pošlo za rukom. Ako sutra umrem, što je vrlo lako moguće, umirem znajući da sam obavio svoj posao, i to dobro. Obojica su stradala od moje ruke. Nemam više čemu da se nadam, niti da žalim.

Oni su bili bogati, a ja siromah, tako da mi nije bilo nimalo lako da ih slijedim. Kad sam došao u London, džep mi je bio skoro prazan, pa sam se morao latiti posla da bih mogao opstati. Navikao na vožnju i jahanje, tražio sam posao kod nekog vlasnika fijakera, te sam ubrzo našao zaposlenje. Svake nedjelje sam vlasniku morao odnositi određenu svotu novca, a ostatak sam mogao zadržati. Rijetko kad je mnogo preostajalo, ali mi je nekako polazilo za rukom da povezem kraj s krajem. Najteže mi je bilo upoznati grad, jer priznajem da od svih gradskih labirinata koji su sagrađeni, ovaj najviše zbunjuje čovjeka. No imao sam plan grada, a kada sam jednom uočio važnije stanice i glavni je trgove, sasvim sam se dobro snalazio.

Trebalo mi je izvjesno vrijeme dok nisam pronašao gdje žive moja dva gospodina. Raspitivao sam se na sve strane dok im na kraju nisam ušao u trag. Nalazili su se u jednom pansionu u Cambervellu, tamo s druge strane rijeke. Kad sam ih pronašao, znao sam da su mi predani na milost i nemilost. Pustio sam da mi naraste brada, pa se nisam bojao da će me prepoznati. Odlučio sam da ih pratim u stopu kao pas sve dok mi se ne ukaže zgodna prilika. Zarekao sam se da mi neće ponovo umaći.

Pa ipak, usprkos svim mojim naporima, zamalo da mi nisu i ovaj put umakli. Ma gdje da su se kretali po Londonu, uvijek sam im bio za petama. Ponekad sam ih pratio u svojoj kočiji, katkad pješice, ali je prvi način svakako bio bolji, jer mi tako nisu mogli umaći. Kako sam jedino kasno u

noći i rano u zoru mogao nešto zaraditi, počeo sam zaostajati u plaćanju svome poslodavcu. No, na to se nisam mnogo obazirao, sve dok je bilo nade da ću ščepati tu dvojicu.

Bili su vrlo lukavi. Mora da su opazili da ih netko prati, jer nikada nisu izlazili sami i nikada po mraku. Cijela dva tjedna vozio sam svakog dana za njima i uvijek su bili zajedno. Drebber je bio skoro više pijan nego trijezan, ali Stangerson je uvijek bio oprezan. Motrio sam ih od jutra do mraka, no nije mi se ukazivala prava prilika. Pa ipak, nisam gubio hrabrost jer mi je nešto govorilo da je kucnuo čas. Jedino sam se bojao da mi ovo nešto u prsima ne prsne prerano, i da zbog toga propadne cijeli posao.

Konačno jedne večeri dok sam vozio gore-dole po Torquay Terrace, tako se zove ulica u kojoj su se bili smjestili, spazih da su se kod njihovih vrata zaustavila neka kola. Uskoro bude iznijet i nekakav prtljag, a poslije izvjesnog vremena iziđoše Drebber i Stangerson pa krenuše kolima. Ne gubeći ih nikako iz vida, potjeram konja. Uplašio sam se da mijenjaju stan. Kad su došli na stanicu Euston obojica iziđoše iz kola a ja prepustim nekom dječaku da mi čuva konja i odem za njima na peron. Čuo sam kako se raspituju za liverpulski vlak. Željezničar im je odgovorio da je jedan upravo otišao i da će drugi krenuti tek za nekoliko sati. Stangersonu kao da nije bilo pravo, ali je Drebber izgledao prije zadovoljan nego nezadovoljan. U gužvi pođe mi za rukom da im se toliko približim da sam mogao čuti svaku riječ. Drebber je govorio kako još ima da obavi neki svoj mali posao i da će se, ako ga Stangerson pričekava, brzo vratiti. Njegov suputnik poče se s njim prepirati, pri čemu ga podsjeti kako su odlučili da se ne razdvajaju. Drebber je odgovorio da je stvar delikatne prirode i da mora poći sam. Nisam mogao čuti šta je na to odgovorio Stangerson, ali Drebber poče psovati i dobaci Stangersonu da je on samo njegov plaćeni sluga, a utvara sebi da mu smije zapovijedati. Na to tajnik prekine svađu pa se nagodi s njim da ga potraži u svratištu »Holiday«, ako se ne vrati do posljednjeg vlaka za Liverpool. Drebber odgovori da se vraća prije 11 sati na peron, i napusti kolodvor.

Trenutak koji sam toliko iščekivao konačno je došao. Svoje neprijatelje držao sam u ruci: dok su bili zajedno mogli su štititi jedan drugoga, ali svaki za sebe bili su mi prepušteni na milost i nemilost. No ipak, nisam se žurio. Imao sam već dobro smišljen plan. U osveti nema zadovoljštine ako krivac ne shvati tko mu zadaje udarac i zašto ga je snašla osveta. Imao sam već skovan plan što će mi omogućiti da čovjeku, koji mi je nanio nepravdu, stavim do znanja kako ga je njegov stari grijeh stajao glave.

Dogodilo se da je baš nekoliko dana prije, neki gospodin, koji je inače nadzirao kuće u Brixton Roadu, ispustio u mojim kolima ključ jedne takve kuće. On ga je još iste večeri tražio i ja sam mu ga dao, ali sam u međuvremenu bio uzeo otisak i dao načiniti duplikat. Tako sam konačno imao jedno mjesto u ovom velikom gradu gdje sam mogao računati da me nitko neće ometati. Sad mi je bio najteži problem kako namamiti Drebbera u tu kuću.

Krenuo je niz ulicu i svrnuo u dva ili tri bifea gdje toče piće, ostavši u posljednjem skoro pola sata. Kad je izišao, noge su mu se zaplitale; očigledno je bio nakresan. Baš preda mnom nalazile su se neke dvokolice te ih on pozva. Pratio sam ih iz tolike blizine da je cijelim putem njuška mog konja bila na jardu rastojanja od njegova. Tandrkali smo preko mosta Waterloo, pa zatim miljama kroz ulice, dok se na moje iznenađenje ne nađosmo ponovo na Torquay Terraci, gdje je stanovao. Nisam mogao pretpostaviti zašto se naumio vratiti, ali sam produžio da ga pratim i na stotinjak jardi od te kuće, zaustavio svoj fijaker. On uđe, a njegova dvokolica se udalji. Dajte mi, molim vas, čašu vode. Usta su mi se osušila od govora.

Dadoh mu čašu vode i on je ispi.

— Sad je bolje — reče on. — Čekao sam nešto više od četvrt sata kad se u kući začuše povici

kao da su se ondje potukli. Slijedećeg trenutka otvoriše se širom vrata i ondje se pojavije dva čovjeka od kojih je jedan bio Drebber, a drugi neki mladi momak kojeg nisam nikad prije vidio. Ovaj je držao Drebbera za ovratnik, a kada su došli do mjesta gdje su se spuštale stepenice, ritnu ga i žestokim udarcem nogom izbaci nasred ulice. »Ti pseto jedno«, stade vikati, prijeteci mu svojim štapom. »Naučit ću ja tebe kako se vrijeđa poštena djevojka«. Toliko se bio uzrujao da bi, čini mi se, onom svojom batinom propisno isprašio Drebbera da to pseto nije posrćući potrčalo niz ulicu koliko su ga noge nosile. Dotrčao je do ugla i spazivši moja kola, pozvao me i skočio u njih. »Vozite me u svratiste »Holiday«.

Kad mi se stvarno našao u kolima, srce mi se toliko razigralo od radosti, da se uplaših da mi proširena aorta ne otkáže u posljednjem trenutku. Vozio sam polako razmišljajući šta bi bilo najbolje učiniti. Mogao sam ga odvesti izvan grada i ondje, na usamljenom mjestu, obaviti naš posljednji razgovor. Bio sam već skoro na to i odlučio, kad on sam riješi problem. Ponovo se bio pomamio za pićem, te mi naredi da se zaustavim pred jednom krčmom. On uđe, rekavši mi da ga pričekam. Ostao je do zatvaranja lokala, i kada je izišao bio je tako naljoskan da sam znao da je sad potpuno u mojim rukama.

Nemojte misliti da sam ga htio samo jednostavno ubiti. Da sam tako postupio, ispunila bi se samo stroga pravda; ali, s tim se nisam mogao pomiriti. Bio sam već odavno odlučio da i on mora sudjelovati u toj igri za vlastiti život, a ne samo ja. Među raznim poslovima koje sam obavljao u toku svog lutalačkog života u Americi bio sam u York Collegeu kućepazitelj i čistač laboratorija. Jednog dana je profesor govorio o otrovima i pokazivao studentima nekakve alkaloide, kako ih je nazvao, koje je izdvojio iz nekog južnoameričkog otrova. Otrov je bio toliko jak da je i najmanje zrno izazvalo trenutnu smrt. Zapamtio sam bocu u kojoj je držao tu mješavinu, pa kad su svi otišli, uzeo sam malo otrova. Radio sam i kao pomoćnik u apoteci tako da mi nije bilo teško od tog alkaloida načiniti malene rastvorljive pilule. Svaku pilulu sam stavio u jednu kutiju u kojoj se nalazila slična pilula ali neotrovná. Odlučio sam tada da će, kada dođe mojih pet minuta, svaki od ta dva gospodina morati izvući po jednu pilulu iz tih kutija, a ja ću pojesti onu koja preostane. A ta bi mogla biti i ona smrtonosna. Od toga dana nosio sam kutijice s pilulama uvijek sa sobom. A sada je bilo došlo vrijeme da ih konačno upotrijebim.

Bližio se jedan sat. Bila je mrkla i pusta noć, puhao je jak vjetar, a ja sam od neizmjerne sreće u sebi blistao — toliko blistao da bih bio mogao vikati od razdraganosti. Ako je itko od vas, gospodo, čeznuo i žudio za nečim punih 20 godina pa mu se odjedanput to našlo nadohvat, razumjet će kako sam se osjećao. Zapalio sam cigaru i puštao kolutove dima da se primirim. Ruke su mi podrhtavale a u sljepoočicama udaralo bilo. Dok sam vozio, vidio sam kako me iz mraka gledaju i smiješe mi se John Ferrier i moja draga Lucy. Jasno sam ih vidio, tako jasno kao što sada vas gledam u ovoj sobi. Cijelim putem su išli preda mnom, otac s jedne, a kći s druge strane konja, dok na koncu nisam zaustavio kola pred kućom u Brixton Roadu.

Ni žive duše, ni šuma, samo se čulo kako pljušti kiša. Kad sam pogledao kroz prozor u kola, vidjeh kako Drebber onako pijan spava, potpuno sklupčan. Stadoh ga potezati za ruku: »Vrijeme je da izidete« rekoh mu. »U redu, kočijama jašu« odgovori on. .

Mislio je, pretpostavljam, da smo došli do svratišta koje je spomenuo, jer je izišao bez pogovora i pošao za mnom u vrt. Morao sam ga pridržavati jer mu je glava još bila teška. Kad smo došli do vrata, otvorio sam ih i uveo ga u prednju sobu. Dajem vam riječ da su otac i kći cijelim putem išli ispred nas.

»Mračno je kao u paklu«, reče on, tapkajući naokolo.

»Odmah ćemo imati svjetlo« rekoh paleći šibicu i prinesoh je voštanoj svijeći koju sam donio sa

sobom. »A sada, Enoche Drebberu« nastavili, okružujući se i držeći svjetlo prema svom licu »tko sam ja?«

On se za trenutak upilji u mene mutnim pijanim očima, a onda spazih kako se u njima pojavljuje strava od koje mu se izobličilo lice. Po tome razabrah da me je prepoznao. Zatim problijedi kao krpa i zatetura. Vidjelo se kako mu po čelu izbijaju kapljice znoja; čulo se cvokotanje zuba, a ja se oslonih leđima na vrata i prasnuh u glasan i dugi smijeh. Oduvijek sam znao da će osveta biti slatka, ali se nikada nisam nadao takvom duševnom zadovoljstvu, kakvo me je tada obuzelo.

»Pseto jedno!« rekoh. »Gonio sam te iz Salt Lake Cityja do Petrograda, i uvijek si mi izmicao. Sad je i tvojim lutanjima došao kraj, jer ili ti ili ja nikad više nećemo vidjeti sunca«. Dok sam govorio, on ustuknu, a na licu mu spazih kako misli da sam pomahnitao. Moram priznati da sam tog trenutka i bio pomahnitao. Žile u slepoočicama tukle su mi kao kovački maljevi. Sigurno bi me pogodila kap da mi nije navrla krv iz nosa pa mi tako postade lakše.

»A šta sada misliš o Lucy Ferrier?« povikah, zaključavajući vrata i mašući mu ključem ispred lica. »Kazna je došla kasno, ali te je ipak dostigla«. Dok sam govorio vidio sam kako mu kukavički podrhtavaju usne, htio je da moli za svoj život, ali je vrlo dobro znao da mu to neće koristiti.

»Zar hoćeš da me ubiješ?« promuca.

»Tu nema ubojstva« odgovorih. »Tko govori o ubojstvu kad se radi o bijesnu psu? Kakve milosti si ti imao prema mojoj jadnoj, dragoj Lucy, kada si je odvuкао od ubijena oca i odnio u svoj prokleti, sramotni harem?«

»Nisam ja ubio njena oca« povika on.

»Ali, ti si joj slomio srce«, ciknuh, bacajući kutijicu pred njega. »A sada neka Svevišnji presudi među nama. Biraj i pojedi! U jednoj je smrt, a u drugoj život. Ja uzimam ono što ti ostaviš. Hajde da vidim ima li pravde na ovom svijetu ili nad nama vlada obična slučajnost«.

On prestravljen ustuknu, pa stade pomamno zapomagati i moliti za milost, no ja izvukoh nož i prislonih mu ga uz grlo, gdje sam ga držao sve dok me nije poslušao. Tad ja progutah drugu pilulu, pa smo šuteći više od minute stajali licem u lice, očekujući da vidimo kome je suđeno da živi, a kome da umre. Hoću li ikad zaboraviti pogled koji mu se pojavio na licu kad je nakon prvih bolova shvatio da mu se otrov razlijeva po tijelu? Nasmijah se tada pa mu dignem pred oči Lucyn vjenčani prsten. Trajalo je samo trenutak, jer je otrov djelovao brzo. Od bola se sav izobličilo, ispruži ruke preda se, zatetura i s promuklim se krikom stropošta na pod. Prevrnem ga nogom i stavim mu ruku na srce. Nije više kucalo. Bio je mrtav!

Iz nosa mi je curila krv, ali se na to nisam obazirao. Ne znam otkud mi je palo na pamet da s tom krvlju nešto napišem na zidu. Možda je to bila i neka nestašna namjera da navedem policiju na krivi trag, jer sam bio i razdragan i veseo. Sjetio sam se kako je u New Yorku nađen ubijen neki Nijemac, a nad njim je bila ispisana riječ RACHE. U novinama se u to vrijeme pisalo da su to vjerojatno učinile tajne organizacije. Pomislih da će ono što je dovelo u pomutnju one u New Yorku smutiti i Londonce, pa zamočih prst u vlastitu krv i na pogodnom mjestu na zidu ispisah taj natpis štampanim slovima. Tad sam sišao da svojih kola, vidio da u blizini nema nikoga i da je noć vrlo burna. Već sam bio malo poodmakao svojim kolima kad stavih ruku u džep gdje sam obično držao Lucyn prsten i spazih da ga nema. Bio sam zaprepašten jer mi je to bila jedina uspomena. Pomislih da mi je morao ispasti kad sam se nagnuo nad Drebberovo tijelo, te se vratih kolima, i ostavivši ih u nekoj uličici, pođem hrabro gore. Svašta bih tada učinio samo da nađem prsten. Kada sam stigao, uletio sam ravno u naručje nekog policajca koji je izlazio. Pretvarajući se da sam mrtav pijan uspio sam ga se osloboditi.

Tako je dolijao Enoch Drebber. Preostalo mi je još da to isto izvedem sa Stangersonom, i tako

naplatim dug za Johna Ferriera. Znao sam da stanuje u svratištu »Holiday«, te sam se motao oko njega cio dan, ali on nije izlazio. Mislim da je nešto sumnjao videći da se ne pojavljuje Drebber. Lukav je bio taj Stangerson i uvijek na oprezu, ali, ako je vjerovao da će me se osloboditi ostane li u sobi, jako se varao. Brzo sam utvrdio koji je prozor njegove spavaće sobe, pa sam slijedećeg dana rano ujutro iskoristio neke ljestve koje su stajale na prolazu iza hotela; i tako se u zoru uputih u njegovu sobu. Probudio sam ga i rekao mu da je kucnuo čas kada treba da odgovara za život koji je već tako odavno bio uništio. Opisao sam mu Drebberovu smrt, pa ponudih i njemu da bira pilule. Umjesto da se uhvati za tu posljednju slamku koja mu se nudila, on skoči iz kreveta pa me ščepa za gušu. Braneći se, probo sam ga nožem posred srca.

Imam još malo šta da dodam jer sam skoro na izmaku snaga. Nastavio sam još dan-dva kočijašiti u namjeri da sačuvam svoje mjesto i uštedim dovoljno novaca za povratak u Ameriku. Upravo sam stajao u dvorištu kad me neki mladi odrpanko zapita postoji li tu kakav kočijaš po imenu Jefferson Hope. Reče: kako neki gospodin, koji stanuje u Baker Streetu 221 b, traži njegova kola. Otišao sam tamo ne sumnjajući ništa. Međutim, doživjeli da mi ovaj mladi čovjek stavi lisice na ruke, a to tako spretno kako još nikada u životu nisam vidio. Eto, to je cijela moja pripovijest, gospodo! Vi me možete smatrati ubojicom, al' ja držim da sam isto toliko u službi pravde kao i vi.

Toliko je uzbudljivo djelovala priča ovog čovjeka, a njegovo vladanje ostavilo je tako dubok dojam, da smo ostali i dalje sjedeći zamišljeno u dubokoj šutnji. Čak su i profesionalni detektivi, ma koliko da su se navikli na svakojake zločine, bili vrlo zainteresirani Hopeovom pričom. Kada je završio, sjedili smo nekoliko minuta u tišini. Čula se samo škripa Lestradowe olovke, jer je još dodavao završne retke svom stenografiranom izvještaju.

— Postoji samo jedna točka o kojoj bih volio da me malo potanje obavijestite — reče na kraju Sherlock Holmes. — Tko je bio onaj vaš suučesnik koji je došao po prsten na moj oglas?

Zatvorenik namignu veselo mom prijatelju: — Vlastite tajne mogu da ispričam, — reče on — ali ne uvlačim druge u svoju nevolju. Opazio sam vaš oglas i pomislio da je posrijedi ili klopka ili prsten koji mi je nestao. Jedan moj prijatelj je dobrovoljno otišao k vama. Priznat ćete da je to sasvim vješto izveo.

— Bez sumnje — reče Holmes usrdno.

— Sada gospodo — primijeti ozbiljno narednik — mora se udovoljiti zakonskoj formalnosti. Pritvorenik će u četvrtak biti predveden pred istražnog suca, pa će biti potrebna i vaša prisutnost. Dotada ja odgovaram za njega. — Pri tom pozvoni i dva čuvara odvedoše Hopea iz sobe, a moj prijatelj i ja krenusmo iz policijske stanice, te se vratismo kolima u Baker Street.

POGLAVLJE XIV: Zaključak

Svi smo bili pozvani da se u četvrtak pojavimo kod istražnog suca, ali kad je došao četvrtak nismo morali svjedočiti. Slučaj je bio preuzeo najviši sudac, ali Jeffersonu Hopeu nije upućen sudski poziv. One noći poslije hapšenja prsila mu je aorta i ujutro su ga našli ispružena na podu ćelije, sa spokojnim osmijehom čovjeka koji je u svom smrtnom času bio svjestan da je korisno poživio i dobro obavio posao.

— Gregson i Lestrade će pući od bijesa što je umro — primijeti Holmes slijedeće večeri dok smo o tome čavrljali. — Šta li će sada biti s njihovom velikom reklamom?

— Ne vidim da su oni imali baš mnoge veze s ovim hvatanjem — odgovorih.

— Ono što činite za života nema važnosti — primijeti gorko moj prijatelj. — Pitanje je samo jeste li u stanju uvjeriti ljude da ste to vi učinili — nastavi on vedrije. — Ali, ne smeta ništa — nastavi poslije kraće stanke. — Ja ne bih nizašto propustio tu stvar. Ne sjećam se da je ovom slučaju bilo ravna. Bilo je u njemu, ma koliko da je jednostavan, i nekoliko vrlo poučnih momenata.

— To jednostavno! — uskliknuh ja.

— Pa, naravno, teško bismo ga drugačije označili — reče Sherlock Holmes, smiješeći se mom iznenađenju. — A dokaz da je jednostavan jest da sam se za tri dana dokopao ubojice, bez ičije pomoći, na osnovi svega nekoliko vrlo jednostavnih zaključaka.

— To je istina — rekoh.

— Jednom sam već kazao da ono što nije obično uglavnom predstavlja putokaz a ne prepreku. U rješavanju ovakvih problema velika je stvar znati zaključivati unatrag. To je jedno vrlo korisno dostignuće, nije nimalo teško, no ljudi se njime mnogo ne koriste. U svakodnevnim životnim poslovima korisnije je misliti unaprijed, pa se tako ono drugo zapostavlja. Na pedeseticu koji misle sintetički, dolazi samo jedan koji rasuđuje analitički.

— Priznajem — rekoh — da vas ne mogu potpuno slijediti.

— Hajd' da vam to bolje rastumačim. Većina ljudi, ako im opišete tok događaja, reći će vam kakav će biti ishod. Oni u mislima spajaju te događaje i onda zaključuju da će se nešto dogoditi. Malo ima ljudi koji su u stanju da vam, oslanjajući se na sam opis događaja i na svoju podsvijest, kažu koji su razlozi doveli do samog događaja. To je ta moć na koju mislim kada govorim o zaključivanju unatrag, ili analitičkom mišljenju.

— Razumijem. — rekoh.

— E, pa lijepo, ovo je bio slučaj kojem se znao samo kraj, a sve je ostalo trebalo da pronađete sami. Sada mi dopustite da vam pokušam prikazati različite stupnjeve svojeg rasuđivanja. Da počnem iz početka! Kao što znate, približio sam se kući pješice i bez ikakvih preduvjerenja. Naravno, počeo sam razgledati ulicu i odmah sam, kao što sam vam rekao, uočio otiske nekog fijakera koji je morao biti ondje još u toku te noći. Po uskom kolosijeku uvjerio sam se da je riječ o fijakeru, a ne o privatnim kolima. Obično londonsko tandrkalo mnogo je uže od gospodske kočije.

Time je učinjen prvi korak. Tada sam lagano krenuo niz vrtnu stazu, slučajno od gline, koja je izuzetno pogodna za ostavljanje otisaka. Vama se, bez sumnje, činilo da je riječ samo o jednoj izgaženoj brazdi u blatu, ali za moje izvježbano oko svaki taj trag na površini imao je svoje značenje. Nema grane u detektivskoj nauci koja je toliko važna, a toliko zapuštena, kao što je prepoznavanje otisaka. Srećom, ja sam u to uložio mnogo truda, a s obzirom na veliku praksu koristim se time kao da

mi je u krvi. Vidio sam otiske teških cipela dvojice policajaca, ali sam također zapazio i tragove dvojice ljudi koji su prošli vrtom prije njih. Lako je bilo utvrditi da su oni bili prvi, jer su im otiske mjestimično zatrli oni koji su došli poslije. Tako se stvorila moja druga karika na osnovi koje sam zaključio da su bila dva noćna posjetioca; jedan koji se isticao visinom, izračunao sam to pomoću dužine njegova koraka, a drugi moderno odjeven prema otiscima njegovih malih i elegantnih cipela.

Kad sam ušao u kuću, ta moja pretpostavka se potvrdila. Moj čovjek s lijepim cipelama ležao je preda mnom. Znači da je visoki izvršio ubojstvo, ako je uopće posrijedi ubojstvo. Na lešu nije bilo nikakve rane, ali me je unezvjeren izraz lica uvjerio da je predvidio svoju sudbinu prije no što ga je snašla smrt. Ljudima koji umiru od srčanih bolesti ili uslijed nekog iznenadnog prirodnog razloga, crte lica ostaju smirene. Kad sam pomirisao usne mrtvom čovjeku osjetio sam kiselkasti miris, pa sam zaključio da je bio prisiljen da se sam otruje. Dalje, pretpostavio sam, iz mržnje i straha što mu se odražavalo na licu, da je bio natjeran da ga uzme. Tako sam zaključio služeći se metodom eliminiranja, jer nikakva druga pretpostavka nije odgovarala činjenicama. Nemojte misliti da me nitko dosad na tako nešto nije sjetio. Prisilno uzimanje otrova nije nikakva novost u povijesti kriminalistike. Slučaj Dolskog u Odesi i Leturiera u Montpellieru sjetit će se odmah svaki znanstvenik koji se bavi otrovima.

Sada se postavilo veliko pitanje: što je razlog? Pljačka nije bila povod ubojstva, jer uzeto nije bilo ništa. Da li politika ili neka žena? Od početka sam bio sklon ovoj drugoj pretpostavci. Političkim ubojicama je stalo da što prije obave posao i umaknu. Ovo ubojstvo izvršeno je s najvećim umišljajem i počinitelj je ostavio tragove po cijeloj sobi, pokazujući da je sve vrijeme bio tu. Mora da se radilo o privatnoj, a ne o političkoj osveti. Natpis na zidu još me je više uvjerio da su moje pretpostavke točne. To je bila providna smicalica. Pronalaskom prstena dat je konačan odgovor na pitanje. Postalo je jasno da ga je ubojica upotrijebio kako bi svoju žrtvu podsjetio na neku umrlu ili odsutnu ženu. U vezi s prstenom pitao sam Gregsona da li se u svom brzojavu za Cleveland raspitao za neke pojedinosti iz prijašnjeg života gospodina Drebbera. On je odgovorio, kao što se sjećate, negativno.

Tako sam nastavio pažljivo pregledavati sobu, što je podržalo moju pretpostavku da je ubojica visok, a cigara Trichinopolv te dužine njegovih noktiju dali su mi još neke pojedinosti. Bio sam već zaključio kako nisu postojali nikakvi znaci borbe — da je krv na podu potekla ubojici iz nosa od uzbuđenja. Mogao sam zapaziti da se trag krvi poklapa s tragom njegovih stopa. Rijetko se dešava da nekom poteče krv od uzbuđenja, osim ako ima previše krvi pa sam se drznuo pomisliti da je zločinac vjerojatno neki znažan čovjek, crven u licu. Događaji su pokazali da sam rasuđivao pravilno.

Kad smo napustili kuću, nastavio sam ono što je Gregson propustio. Brzojavio sam šefu policije u Clevelandu, ograničivši se da pitam samo o ženidbi Enocha Drebbera. Odgovor koji sam primio bio je odlučujući. Iz njega sam saznao da se Drebber već obraćao molbom vlastima da ga se zaštiti od nekog starog suparnika u ljubavi koji se zove Jefferson Hope, i da je taj Hope sada u Evropi. Tada sam znao da držim ključ tog zagonetnog događaja. Preostalo je još da se dokopan ubojice.

U svojoj sam glavi već zaključio da čovjek koji je s Drebberom ušao u kuću nije mogao biti nitko drugi nego samo onaj koji je tjerao kola. Po tragovima konja na cesti zaključio sam da na konja nije nitko pazio jer se ne bi toliko premještalo. Gdje je bio kočijaš ako nije bio u kući? Osim toga, nema nikakva smisla pretpostavljati da bi ma koji normalan čovjek izvršio unaprijed smišljen zločin naočigled nekog trećeg koji bi ga sigurno izdao. Najzad, ako pretpostavimo da ako netko hoće da prati u stopu nekog drugog po Londonu, što je mogao pametnije uraditi nego uzeti fijaker. Sva ta razmatranja dovela su me do nepobitnog zaključka da Jefferson Hope treba da se pronade među fijakeristima ovog velikog grada.

Ako je takav postojao, nema razloga za pretpostavku da je prestao postojati. Naprotiv, s njegove točke gledišta svaka bi nagla promjena vjerojatno privukla pažnju na njega. Po svojoj prilici, bar još neko vrijeme nastavio bi obavljati svoj posao. Nije bilo razloga za pretpostavku da je uzeo lažno ime. Što bi mijenjao ime u zemlji u kojoj mu nitko i ne zna pravo ime? Stoga sam pokrenuo svoj detektivski odred dječurlije i uputio ih u svako fijakersko poduzeće u Londonu, dok nisu nanjušili čovjeka kojeg sam tražio. Još vam je svjež u sjećanju kako im je to dobro uspjelo i kako sam se brzo time okoristio. Ubojstvo Stangersona je događaj koji se desio sasvim neočekivano, i koje bi se teško moglo spriječiti. Preko njega sam, kao što znate, došao u posjed pilula čije sam postojanje već pretpostavljao. Vidite, cijela ova stvar lanac je logičnih nastavaka bez i jednog prekida i pukotine.

— To je sjajno! — povikah. — Vi biste trebali dobiti javno priznanje za svoje zasluge u ovoj stvari. Trebalo bi da objavite prikaz cijelog slučaja. Ako nećete vi, učinit ću ja umjesto vas.

— Učinite što vas je volja — odgovori on. — Evo — nastavi dodajući mi neke novine — pogledajte ovo.

Bio je to »Echo« od tog dana, a članak na koji je ukazao odnosio se na ovaj slučaj. On je glasio:

»Publika je ostala bez jednog senzacionalnog događaja zbog iznenadne smrti čovjeka po imenu Hope, koji je bio osumnjičen za umorstvo gospodina Enocha Drebbera i gospodina Josepha Stangersona. Pojednost, ovog slučaja vjerojatno se nikada neće doznati, premda smo iz pouzdanih izvora saznali da je zločin bio posljedica jedne davnašnje i romantične svađe u kojoj su ljubav i mormoni imali važnu ulogu. Čini se da su obje žrtve u svojoj mladosti pripadale mormonskoj sekti, a Hope, preminuli uhapšenik, porijeklom je također iz Salt Lake Cityja. Ako ovaj slučaj nije imao nikakvih drugih posljedica, on bar na vrlo izrazit način ispoljava efikasnost naše policije, i poslužiti će kao lekcija svim strancima da će pametnije uraditi ako svoje razmirice rješavaju kod kuće nego da ih prenose na britansko tlo. Javna je tajna da zasluga za ovo vješto izvedeno hvatanje u potpunosti pripada gospodi Lestradeu i Gregsonu, dobro poznatim službenicima Scotland Yarda. Čini se da je osoba za kojom se tragalo uhvaćena u stanu nekog gospodina Sherlocka Holmesa, koji je kao amater-detektiv pokazao izvjesnog talenta, pa se može očekivati da će s vremenom a uz pomoć takvih instruktora steći donekle i njihovu vještinu. Očekuje se da će oba službenika dobiti neku pismenu pohvalu kao priznanje za svoje zasluge«.

— Zar vam nisam rekao kad smo počeli — uzviknu Sherlock Holmes, smijući se. — Eto vam rezultata cijele naše »grimizne studije«, pribavimo im pismenu pohvalnicu!

— Ništa zato! — odgovorih. — Ja sam sve činjenice unio u svoj dnevnik pa će ih publika već upoznati. A dotad ćete se morati zadovoljiti sviješću o svom uspjehu kao onaj rimski škrtac:

»Populus me sibilat, at mihi plaudo

Ipse domi simul ac nummos contemplar in arca«.^{16}

Sir Arthur Conan Doyle

Avanture Sherlocka Holmesa

ZNAK ČETVORICE

POGLAVLJE I:

Vještina zaključivanja

Sherlock Holmes uze bocu s kamina, a iz lijepe kutije od safijana izvadi brizgalicu za davanje potkožnih injekcija. Dugačkim, nervoznim, bijelim prstima uglavi tanku iglu i podvi lijevi rukav košulje. Kratko vrijeme promatrao je zamišljeno čvornatu podlakticu i zglavak koji su postali pjegavi i izbrazdani od nebrojenih tragova uboda. Na koncu zabode oštri vrh igle, pritisnu maleni klip, pa se zaveli s dubokim uzdahom zadovoljstva u naslonjač presvučen baršunom.

Ovom činu prisustvovao sam mjesecima po tri puta dnevno, ali se nikako nisam mogao pomiriti s tom navikom. Naprotiv, iz dana u dan taj prizor me je sve više dražio, a savjest me je propisno pekla pri pomisli da mi nedostaje hrabrosti da se protiv toga bunim. Često sam se zaricao da ću mu reći što mislim o tome, ali je u onom hladnom, nemarnom stavu mog prijatelja bilo nečega što bi svakog spriječilo da dopusti sebi takvu slobodu. Njegove velike mogućnosti, gospodski nastup i spoznaja koju sam stekao o njegovim mnogobrojnim, čudnovatim odlikama, sve me je to činilo bojažljivim i neodlučnim da mu se suprotstavim.

No to popodne, bilo zbog crnog burgundskog vina koje sam popio uz ručak, bio zbog pojačane razdražljivosti koju je izazvala pretjerana smišljenost njegova postupka, osjetih odjednom kako se više ne mogu suzdržavati.

— Šta je na redu danas? — upitah — morfij ili kokain?

On tromo podiže oči sa stare otvorene knjige štampane goticom. — Kokain — reče on — sedampostotni rastvor. Hoćete li da malo okusite?

— Svakako da neću — odgovorih oštro. — Moja fizička kondicija još se nije oporavila od afganistanske vojne. Ne mogu sebi natovariti još nekakav poseban napor.

On se nasmija mojoj žestini. — Možda, Watsone, imate pravo — reče. — Dopuštam da škodi tijelu, ali ako tako izvrsno bistri um i podstiče umni rad, onda je njegovo drugorazredno djelovanje vrlo malo važno.

— Ali, razmislite — rekoh ozbiljno. — Računajte što vas sve stoji! Vaš mozak se možda, kako kažete, i podstiče, postaje živahan, ali riječ je o jednom nezdravom, patološkom procesu, koji povećava razmjenu materije, a na koncu može dovesti i do konačne slabosti. Znae i sami kakva vas crna reakcija spopadne. Zbog takve divljači ne vrijedi krenuti u lov. Zar ne vidite da biste mogli izgubiti one velike sposobnosti kojima ste nadareni, a samo zbog jednog prolaznog zadovoljstva? Sjetite se da vam ne govorim samo kao prijatelj prijatelju, već i kao što liječnik govori nekome za čije je zdravstveno stanje donekle odgovoran.

Nije se doimao da se uvrijedio, naprotiv, laktova uprtih u naslonjač, spojivši vrhove prstiju, djelovao je kao netko kome godi takav razgovor.

— Moj um — reče on — buni se protiv svake stagnacije. Dajte mi problem, dajte mi posla, najzamršeniju šifru, najzapetljaniju analizu, ja sam vam tada u svome elementu. Tada mogu biti i bez umjetnih nadražaja, ali se grozim životne jednolikosti, žudim za umnim uzbuđenjima. Zbog toga sam i izabrao svoj izuzetni poziv, ili bolje reći, stvorio ga, jer se na cijelom svijetu njime još nitko ne bavi.

— Zar ste vi jedini amater-detektiv? — rekoh podigavši obrve.

— Jedini neslužbeni savjetnik za detektivske poslove — odgovori on. — Ja sam u istragama posljednja i najviša instancija. Kad Gregson, Lestrade ili Athelnev Jones ne znaju kamo će — što je uostalom, kod njih obična pojava — stvar dođe pred mene. Razmotrim pružene podatke i dajem

stručno mišljenje. U takvim slučajevima ne tražim nikakvo priznanje. Moje se ime i ne pojavljuje u novinama. Najveća mi je nagrada sam posao, zadovoljstvo što sam pronašao posao koji mi najviše leži. O mojim metodama stekli ste i sami nekakvo iskustvo u slučaju Jeffersona Hopea.

— O i jošte kako — rekoh srdačno. — Nikad me se nije tako nešto dojmilo u životu. Čak sam to i opisao u jednoj brošurici pod malo fantastičnim naslovom »Grimizna studija«.

On kimnu glavom.

— Pregledao sam je — reče. — Iskreno rečeno, ne bih vam baš mogao čestitati. Istraživanje je, ili bar bi trebalo biti, egzaktna nauka, pa se ono tretira na isti hladan i neosjećajan način. A vi ste mu pokušali dati romantičnu žicu, što stvara dojam kao da ste preradili nekakvu ljubavnu priču, ili otmicu u petu Euklidovu teoremu.

— Šta ja mogu kad je bilo tako romantično — prigovorili. — činjenice nisam mogao mijenjati.

— Neke činjenice bi trebalo izostaviti, ili ih bar pravilnije usmjeriti prilikom razmatranja. Jedina pojedinost vrijedna spomena u tom slučaju jest neobično analitičko razmatranje posljedica kao uzrocima, pomoću kojih mi je pošlo za rukom da ga raspetljam.

Ovo kritiziranje djela koje je imalo posebnu namjenu da mu se sviđi, nije mi bilo ugodno. Također priznajem da me se ozlojedila i njegova samohvalisavost, koja kao da je smjerala na to da svaki red moje knjižnice bude posvećen samo njegovim dostignućima. U toku svog višegodišnjeg zajedničkog stanovanja s njime u Baker Streetu, više puta sam opazio kako pod mirnim i didaktičkim načinom moga prijatelja, tinja malo sujete. Međutim, nisam stavio nikakvu opasku, već sam sjedio i dalje premetao svoju ranjenu nogu. Kroz nju mi je prije izvjesnog vremena prosvirao metak iz dugačke afganistanske puške, pa me sada ometala u hodu i nesnosno me boljela pri svakoj promjeni vremena.

— Nedavno sam proširio praksu i na kontinent — reče Holmes, puneći svoju staru, drvenu lulu od velikog vrijesa. — Prošlog tjedna obratio mi se za savjet Francois Le Villard koji je, kao što vjerojatno znate, u posljednje vrijeme postao glavni u francuskoj detektivskoj službi. On ima onu keltsku moć brze intuicije, ali mu nedostaje širok vidokrug egzaktnog znanja, koji je i te kako potreban za dalji razvitak njegova umijeća. Slučaj se odnosi na nekakvu oporuku, a bio je donekle i zanimljiv. Ukazao sam mu na dva slučaja, jedan iz Rige 1857, a drugi iz Saint Louisa 1871. godine koji su mu pomogli da dođe do pravog rješenja. Evo pisma koje sam jutros primio i u kojem mi zahvaljuje na pomoći.

Još dok je govorio dobaci mi nekakav zgužvani list inozemnog papira za pisanje. Preletio sam očima nailazeći na izobilje oduševljenih opaski koje su kiptjele francuskim komplimentima «magnifiques»,^[17] «coup de maitre»^[18] i »tours de force«.^[19] Sve je ovo svjedočilo o Francuzovu vatrenom divljenju.

— Govori kao učenik svom učitelju — rekoh.

— Oh, precjenjujete moju pomoć — reče Sherlock Holmes skromno. — On je i sam izuzetno nadaren. Raspolaze dvjema od tri potrebne osobine za idealnog detektiva. Posjeduje moć zapažanja i moć zaključivanja. Nedostaje mu samo znanje, a to će doći vremenom. Sada prevodi neke moje sitnije radove na francuski.

— Vaše sitnije radove?

— Oh, zar niste znali? — povika on smijući se. — Da, ja sam kriv za nekoliko monografija. Sve su stručne prirode. Evo, na primjer jedne: »0 razlikovanju pepela raznih vrsta duhana«. U njoj nabrajam sto četrdeset vrsti cigara, cigareta i duhana za lule, a različite tabele prikazuju u boji pojedine vrste pepela. Činjenica koja se stalno pojavljuje u krivičnim sporovima, a koja je katkada od najveće važnosti kao putokaz. Ako se utvrdi da je ubojstvo učinio netko tko puši indijski lunkahu,

1201 onda se očigledno sužava polje istrage. Za jedno iskusno oko između crnog pepela jedne Trichinopoly cigare i bijela paperja od tanko križanog duhana postoji razlika kao između krumpira i zelja.

— Posebno ste obdareni za sitne pojedinosti — primijetili.

— Ja samo cijenim njihovo značenje. Evo moje monografije O ispitivanju otisaka nogu s nekoliko opaski o upotrebi pariškog asfalta kao čuvara otisaka. Evo i čudnog malog djela o utjecaju redovnog zanimanja na oblik ruke popločarača ulica, mornara, tkača, brusaa dijamanata, rezača plute i slovoslagara. To je stvar od velikog praktičnog značenja za detektiva-istraživača, posebno ako se otkrije nepoznat leš, ili pri utvrđivanju podataka o kriminalcima. No, ja vas, čini se, zamaram ovim svojim omiljenim temama.

— Ni najmanje — odgovorih ozbiljno. — Naprotiv, za mene je to u najvećoj mjeri zanimljivo pogotovu otkada sam imao prilike da promatram kako to primjenjujete u praksi. Sada ste baš govorili o zapažanju i zaključivanju. Zapažanje svakako do određene mjere uključuje i zaključivanje, kao i obratno.

— Neće biti tako — odgovori on, i zaveli se udobno u svoj naslonjač, pa poče ispuštati iz svoje lule debele, plave kolutove. — Na primjer, na temelju promatranja vidim da ste jutros bili na pošti u Wigmore Streetu, a na temelju zaključivanja pretpostavljam da ste odande poslali brzojav.

— Točno! — rekoh ja. — Točno je i jedno i drugo! Ali priznajem nije mi jasno kako ste to zaključili. Svrnuo sam onamo ponukan nekim iznenadnim podsticajem koji nisam nikome spominjao.

— Pa to je najjednostavnije — primijeti on prigušeno se smijući na moje iznenađenje — toliko jednostavno da nije potrebno nikakvo tumačenje, pa ipak, ta jednostavnost mogla bi vam poslužiti da razgraničite promatranje od zaključivanja. Promatranje mi kazuje kako s unutrašnje strane cipele imate crvenkastu naslagu blata. Baš preko puta poštanskog ureda u Wigmore Streetu dignut je pločnik i izbačena zemlja, tako da je teško ući u poštu, a ne nagaziti na blato. Ondje, koliko znam, zemlja je osobite crvene boje koja se ne nalazi nigdje u susjedstvu. Toliko o promatranju. Sve je ostalo zaključak.

— Kako ste onda zaključivanjem došli do brzojava?

— Pa tako, znao sam da niste pisali nikakvo pismo, budući da sam se cijelo jutro nalazio kraj vas. Znam i to da u vašoj otvorenoj ladici imate čitav list maraka i jedan debeli svežanj dopisnica. Pa iz kog biste tada razloga išli na poštu ako ne da pošaljete brzojav. Kad odbacite sve ostale činjenice, ona koja preostane mora biti istinita.

— U ovom slučaju svakako je tako — odgovorih poslije kraćeg razmišljanja. — Stvar je, kažete, vrlo jednostavna. Biste li me smatrali drskim ako podvrgnem vašu teoriju ozbiljnijoj probi?

— Naprotiv — odgovori on — to će me spriječiti da uzmem i drugu dozu kokaina. Bit će mi vrlo drago da se pozabavim bilo kakvim problemom.

— Čuo sam vas da kažete kako ljudi vrlo rijetko uspiju da na predmetima koje upotrebljavaju svaki dan ne ostave neke tragove svoje ličnosti iz kojih vješt promatrač može otkriti štošta. Evo sata koji je odskora u mom posjedu. Budite ljubazni pa mi recite što mislite o karakteru i navikama bivšeg vlasnika?

Predao sam mu sat s pritajenim zadovoljstvom jer je proba po mojem mišljenju bila neizvediva. Namjeravao sam ga i pomalo odviknuti od njegova dogmatska tona koji ga je katkad obuzimao. On zanjih sat u ruci, pažljivo zagleda brojčanik, otvori stražnji poklopac, promotri mehanizam, prvo golim okom, a zatim pomoću jake pupčaste leće. Jedva sam se suzdržao da se ne nasmijem, tako je, naime, bio pokunjen dok je zatvarao zaklopac i vraćao mi sat.

— Tu ima vrlo malo podataka — primijeti. — Sat je nedavno očišćen, pa sam ostao bez onih

tragova koji bi mi najviše mogli reći.

— Imate pravo — odgovorih. — Prije no što su mi ga poslali bio je očišćen.

A u sebi sam optužio svog prijatelja da se skriva iza nespretnih i plitkih isprika, želeći prikriti svoj neuspjeh. Kakve je podatke mogao očekivati od neočišćena sata?

— Moje istraživanje, premda nezadovoljavajuće, nije baš bilo sasvim jalovo — primijeti on zureći sanjivo u strop, očima bez sjaja. — Podvrgavajući se vašim ispravkama, rekao bih da je ovaj sat pripadao vašem starijem bratu, koji ga je naslijedio od vašeg oca.

— To, bez sumnje, zaključujete po inicijalima »H. W.« na poleđini.

— Potpuno točno. Ono mi ukazuje na vaše ime. Sat je mogao biti izrađen otprilike prije pedeset godina, a početna slova su isto toliko stara kao i sam sat, znači da je načinjen za prošlu generaciju. Nakit obično prelazi na najstarijeg sina, a ovaj je najvjerojatnije imao isto ime kao i otac. Vaš je otac, ako se dobro sjećam, već odavno umro. Eto, zato je sat pripadao vašem starijem bratu.

— Dotle je sve točno — rekoh. — Možete li reći još nešto?

— On je bio neuredan čovjek, vrlo neuredan i nemaran. Financijski je dobro stajao, ali je proigrao mnoge šanse koje su mu se pružale. Neko vrijeme živio je u siromaštvu s povremenim kratkim razdobljima obilja, ali, na kraju je počeo piti i sada je mrtav. To je sve što mogu da zaključim.

Skočio sam sa stolice i hramao nervozno s prilično gorčine.

— To nije dostojno vas, Holmes — rekoh. — Nisam mislio da ćete pasti tako nisko. Čačkali ste po prošlosti mog nesretnog brata, a sada tvrdite kako ste sve to zaključili na neki čudnovat način. Ne očekujete valjda od mene da vjerujem kako ste sve to pročitali iz njegova starog sata. To je, da kažem bez uvijanja, ružno od vas i krije u sebi i nešto šarlatansko.

— Oprostite mi, molim vas, dragi moj doktore — reče on ljubazno. — Promatrajući stvar samo kao apstraktan problem, zaboravio sam koliko je to za vas osjetljivo i bolno. Ipak, uvjeravam vas, nisam imao ni pojma da ste uopće imali brata, sve dok mi niste predali ovaj sat.

— Onda, tako vam svega najmilijeg na svijetu, kako ste došli do ovih činjenica? U svim pojedinostima slažu se u dlaku.

— Ah, imao sam sreću. Govorio sam samo ono što se kretalo u granicama vjerojatnosti. Nisam uopće očekivao da je sve potpuno točno.

— Ali, to nije bilo obično pogađanje?

— Nije, nije, ja se i ne služim pogađanjima. To je do zla boga loš običaj. On razorno djeluje na sposobnost logičnog mišljenja. Zapravo, čudite se zato što ne pratite redosljed mojih misli i ne primjećujete sitne činjenice od kojih može zavisiti donošenje važnih zaključaka. Na primjer, prvo sam tvrdio da vam je brat bio nemaran. Ako promatrate donji dio kutije ovog sata, spazit ćete da ona nije ugnuta samo na dva mjesta, već da je cijela izgrebana i oštećena, uslijed navike da se u istom džepu drže još nekakvi tvrdi predmeti, na primjer, ključevi i sitan novac. Svakako, nije velik pothvat ustvrditi za čovjeka koji tako olako postupa sa satom što vrijedi pedeset gvineja da je nemaran. A nije naročito neprirodan ni zaključak da je čovjek koji nasljeđuje predmete ovakve vrijednosti i u drugom pogledu vrlo izdašno opskrbljen.

Ja kimnuh glavom da pokažem kako pratim izlaganje.

— U Engleskoj je uobičajeno da se u zalagaonicama, kada se uzima sat u zalog, vrhom od igle na unutrašnjoj strani kutije ureze broj priznanice. To je sigurnije od naljepnice, jer nema mogućnosti da se broj izgubi ili zamijeni. Na unutrašnjosti ove kutije, pomoću leće, vide se ni manje ni više nego četiri takva broja. Zaključak — brat vam je često bivao u novčanoj oskudici. Dalji zaključak — bilo je povremenih razdoblja kad mu je išlo dobro, jer inače ne bi mogao da iskupi zalog. Na koncu,

molim vas, pogledajte ove silne ogrebotine oko ključanice na unutrašnjoj plohi. To su, zapravo, tragovi gdje je ključ skliznuo. Zar biste pretpostavili da bi jedan trijezan čovjek načinio ključićem takve brazdice pri navijanju. Međutim, na satu nekog pijanca naći ćete ih uvijek, on samo ostavlja trag svoje nesigurne ruke. I tu nema nikakve tajanstvenosti.

— To je jasno kao sunce — odgovorih. — Žalim što sam bio nepravedan prema vama. Trebalo je da imam više povjerenja i vaše sposobnosti. Smijem li vas zapitati da li vam je i sada povjerena neka takva istraga od zanata?

— Nije. Nikakva. I zato evo kokain. Ne mogu živjeti bez umnog rada. A zašto bi se drugo i živjelo? Stanite ovdje kraj prozora! Zar je ikada postojao ovako očajan, turoban i beskoristan svijet. Gledajte, od ove žute maglušine koja se vuče niz ulicu i pritišće te mrgodne kuće, ima li čega opipljivijeg i prozaičnijeg? Kakva mi je vajda od sposobnosti, doktore, ako ih nemam na što primijeniti? Zločin je tako nešto obično, postojanje tako nešto obično, na cijeloj je zemlji sve tako obično i prozaično.

Tek što sam otvorio usta da odgovorim na tu bujicu riječi, kad na vrata oštro zakuca pa zatim uđe naša stanodavka noseći posjetnicu na poslužavniku.

— Traži vas jedna mlada gospođa, gospodine — reče ona obraćajući se mom prijatelju.

— Gospođica Mary Morstan — pročitao on. — Hm! Tog se imena ne sjećam. Gospođo Hudson, neka mlada dama dođe gore. Nemojte otići, doktore. Više bih volio da ostanete.

POGLAVLJE II: Izvještaj o slučaju

U sobu je ušla koračajući sigurno, i na izgled pribrano, gospođica Morstan. Bila je to mlada dama, plave kose, nježna izgleda s finim rukavicama, odjevena s mnogo ukusa. Njena jednostavna i skromna odjeća ukazivala je da živi u skućenim materijalnim prilikama. Na sebi je imala haljinu od obične tamnosivkaste tkanine, bez ukrasa i porupčica, a glavu joj je resio malen turban, u istom tamnom tonu, bijelo perce po strani činilo ga je svijetlim. Na tom licu nisu se isticale neke prekrasne i naročito pravilne crte, ali joj je izraz ostavljao ljubak i mio dojam, a nadasve su joj se isticale produhovljene i suosjećajne velike plave oči. Iskusio sam mnogo štošta živeći među narodima na tri kontinenta, nagledao sam se raznoraznih žena, ali slobodno mogu reći da još nisam vidio lice koje bi jasnije odražavalo prefinjenu i osjećajnu prirodu. Dok je sjedala na stolicu koju joj je ponudio Sherlock Holmes, primjetno su joj podrhtavale usne, tresle joj se ruke. Bilo je očito da je jako uzbuđena.

— Došla sam k vama, gospodine Holmes — reče ona — jer ste jednom pomogli mojoj poslodavki, gospođi Cecil Forrester, da riješi neku svoju malu, domaću nevolju. Svojom ljubaznošću i vještinom ostavili ste na nju dubok dojam.

— Gospođa Cecil Forrester — ponovi on zamišljeno, — čini mi se da sam joj nešto malo pomogao. Sam slučaj, koliko ga se sjećam, bio je vrlo jednostavan.

— Ona nije mislila tako. No za moj se slučaj to ne može reći. Teško bih mogla i zamisliti čudnije i neobičnije okolnosti od ovih u kojima sam se našla.

Holmes protrlja ruke dok mu se oči zacakliše. Nagnu se naprijed u naslonjaču, a oštro, orlovsko lice kao da se zamislilo duboko.

— Iznesite svoj slučaj — reče on reskim, poslovnim tonom.

— Oprostite mi — rekoh, dižući se sa svoje stolice.

Na moje iznenađenje mlada dama podiže ruku u rukavici da bi me zadržala.

— Ako bi vaš prijatelj bio tako dobar da ostane — reče ona — mogao bi nam učiniti neprocjenjivu uslugu.

Spustih se ponovo na stolicu.

— Ukratko — nastavi ona — ovo su činjenice. Moj otac, koji me je još kao dijete poslao u domovinu, služio je u nekom indijskom puku. Mati mi je umrla, a u Engleskoj nisam imala rođaka. Smjestili su me u jedan dobar internat u Edinburghu, gdje sam ostala do svoje sedamnaeste godine. Moj otac, koji je u svom puku bio kapetan prve klase, dobio je 1878. godine dvanaestmjesečni dopust i došao kući. Poslao mi je brzojav iz Londona da je sretno stigao i naložio mi da odmah dođem k njemu u London; kao svoju adresu dao mi je hotel »Langham«. Koliko se sjećam, poruka mu je odisala ljubavlju i toplinom. Kad stigoh u London, odvezla sam se kolima u hotel »Langham«; ondje su me obavijestili da kapetan Morstan stanuje tu, ali da je prošle noći izišao i da se nije vratio, čekala sam cijeli dan ne dobivši od njega nikakvih vijesti. Te noći, po savjetu direktora hotela, prijavila sam nestanak oca policiji i slijedećeg jutra dali smo oglase u sve novine. Naše potrage nisu urodile nikakvim plodom; od tog dana do danas o mom jadnom ocu nikada se nije ništa čulo. Vratio se kući sa srcem punim nade da će naći mira, nešto udobnosti, a umjesto toga ...

Ona prinese ruku grlu, a kratak prigušen jecaj prekide joj rečenicu.

— Kada se to dogodilo? — zapita Sherlock Holmes, otvarajući svoju bilježnicu.

— Nestao je 3. decembra 1878 — skoro prije deset godina.

— A njegova prtljaga?

— Ostala je u hotelu. U njoj se nije našlo ništa što bi moglo navesti na ikakav trag — nešto odijela, nekoliko knjiga i znatan broj kurioziteta s Andamanskih otoka. On je bio jedan od oficira u straži jedne kaznionice.

— Da li je imao kakvih prijatelja u gradu?

— Jedan za kog smo znali bio je major Sholto iz istog 34-og bombajskog pješadijskog puka. Major je kratko vrijeme prije toga otišao u mirovinu i živio u Gornjem Norwoodu. Naravno, odmah smo se stavili s njim u vezu, ali on čak nije znao ni da je njegov oficirski kolega boravio u Engleskoj.

— Neobičan slučaj — primijeti Holmes.

— Još vam nisam ispričala najčudniji dio. Prije jedno šest godina, da budem točna, 4. maja 1882 — pojavio se u 'Timesu' oglas u kome se tražila adresa gospođice Morstan; isticalo se kako je u njenu interesu da se javi, ali adresa, ni kakvo ime nije bilo označeno. U to doba sam upravo počela raditi u porodici gospođice Cecil Forrester kao odgajateljica. Po njenom savjetu objavila sam u oglasima svoju adresu. Još istog dana stigla je poštom na moj novi stan malena kartonska kutija u kojoj sam našla jedan vrlo krupan i sjajan biser. Napisano nije bilo ništa. Od toga vremena svake godine istoga dana uvijek se pojavljivala slična kutijica u kojoj se nalazio sličan biser, bez ičega što bi navijestilo tko je pošiljalac. Neki vještak procijenio ih je kao rijetke i od velike vrijednosti. Možete se i sami uvjeriti da su vrlo lijepi.

Dok je govorila, ona otvori neku plosnatu kutiju i pokaza mi najljepših šest bisera koje sam ikad vidio.

— Vaš iskaz je veoma zanimljiv — reče Sherlock Holmes. — Je li vam se još što dogodilo?

— Jeste i to baš danas. Zato sam i došla k vama. Jutros sam dobila ovo pismo koje ćete možda i sami htjeti pročitati.

— Hvala vam — reče Holmes. — Omotnicu također, molim. Poštanski žig London, pošta Jugozapad, datum 7. jula. Hm! Otisak muškog palca u kutu — vjerojatno raznoslač. Najbolja vrst papira. Omotnica iz paketa od svega šest pensa. Neobičan čovjek s obzirom na pisači materijal. Nema nikakve adrese. »Budite večeras u sedam sati pored trećeg stupa s lijeve strane ispred kazališta »Lyceum«. Ako ste nepovjerljivi, dovedite dva prijatelja. Vi ste žena kojoj je nanesena nepravda i koja će dobiti zadovoljštinu. Nemojte dovesti policiju. Ako je dovedete, bit će sve uzaludno. Vaš nepoznati prijatelj«. Pa ovo je zaista vrlo lijep mali rebus. Šta namjeravate učiniti, gospođice Morstan?

— To sam baš htjela ja vas pitati?

— Onda ćemo sigurno ići — vi i ja i... pa da, doktor Watson je kao stvoren za to. Vaš dopisnik veli dva prijatelja. On i ja smo i prije surađivali.

— Da li će on htjeti? — zapita ona s nečim preklinjućim u glasu.

— Bit ću sretan i ponosan — rekoh živahno — ako vam budem od ma kakve pomoći.

— Obojica ste vrlo ljubazni — odgovori ona. — Živjela sam povučeno pa nemam prijatelja kojima bih se mogla obratiti. Ako budem ovdje u šest sati, bit će to dovoljno, zar ne?

— Ne smijete doći kasnije — reče Holmes. — Ipak ima tu još nešto. Je li ovaj rukopis isti kao na adresama onih kutija s biserima?

— Imam ih ovdje — odgovori ona vadeći šest omotnica.

— Vi ste zaista uzoran klijent. Sasvim dobro predviđate; da vidimo. — On raširi omotnice po stolu, pa kratkim, prodornim pogledima odmjeravaše svaku po redu. — Sve je pisano iskrenutim rukopisom — reče odmah — ali pisao ih je isti čovjek. Gledajte kako se izvija slovo »m«, a

pogledajte zaokret završnog »s«. Nesumnjivo potiču od iste osobe. Ne bih htio da dajem lažne nade, gospođice Morstan, ali ima li između tog rukopisa i rukopisa vašeg oca neke sličnosti?

— Nije ni nalik — odvrati ona.

— Očekivao sam da ćete to reći. Čekat ćemo, dakle, na vas u šest sati. Dopustite mi, molim vas, da zadržim ove papire. Mogao bih se dotle udubiti u stvar. Sada je tek tri i pol. Dakle, au revoir!^[21]

— Au revoir! — reče naša posjetiteljka, stavi svoju kutijicu s biserima u njedra, pogleda jednog i drugog vedrim, ljubaznim pogledom pa žurno iziđe iz sobe.

Stojeći kraj prozora, gledao sam je kako hitro odmiče niz ulicu, dok sivi turban i bijelo perce ne postadoše jedna mrljica u tamnoj gomili.

— Ala je ovo privlačna žena! — povikah, okrećući se prema svom prijatelju.

On ponovo zapali lulu pa se, zažmirivši, zavalio u naslonjač. — Jel' te? — reče on tromo, — nisam ni opazio.

— Vi ste zaista pravi stroj za računanje — povikah. — Katkad ima u vama nečeg što je izrazito neljudsko.

On se blago nasmija.

— Od najveće je važnosti ne dopustiti svom rasuđivanju — reče on — da bude podložno nečijim ličnim vrijednostima. Za mene je stranka samo jedinka, samo dio nekog problema. Uvjeravam vas da je najprivlačnija žena koju sam ikada upoznao bila obješena jer je otrovala troje male djece kako bi se dokopala njihove osigurnine, a najodurniji čovjek kojeg sam poznao, neki filantrop, koji je potrošio skoro četvrt milijuna na londonsku sirotinju.

— Ali u ovom slučaju ...

— Ja ne činim izuzetke. Izuzetak potvrđuje pravilo. Jeste li ikada pokušali da čitate nečiji karakter iz rukopisa, kakav vam se čini rukopis ovog prikana?

— Čitljiv je i pravilan — odgovirih. — Poslovan čovjek i prilično jakog karaktera.

Holmes zanjihla glavom.

— Gledajte njegova dugačka slova — reče on — jedva se ističu nad kratkima. Ovo »d« bi moglo biti »a«, ono »i« neko »e«. Ljudi jakog karaktera ističu dugačka slova ma kako nečitko pisali. U njegovu »k« ima kolebljivosti, a samouvažavanja u velikim slovima. Ja sad idem. Moram doći još do nekih obavijesti. Dopustite mi da vam preporučim ovu knjigu. Dosad jedna od najznačajnijih. To vam je »Mučeništvo čovjeka« od Winwooda Reada. Vratit ću se za jedan sat.

Sjedoh kraj prozora s tom knjigom u ruci, ali su mi misli odlutale daleko od smjelih piščevih postavki. Misao mi se vrzmala oko naše bivše posjetiteljke — njena osmijeha, duboke, zvučne boje glasa i čudne tajanstvenosti što je lebdjela nad njenim životom. Ako joj je u doba nestanka oca bilo sedamnaest godina, sada mora da joj je dvadeset i sedam — slatko doba kad je mladost izgubila svoju samouvjerenost i postala nešto treznija uz pomoć iskustva. Sjedio sam tako i razmišljao sve dok mi ne počеше padati na pamet tako opasne misli da brzo pohitah svom pisačem stolu i bijesno se zadubih u najnoviji članak iz patologije. Ama tko sam ja, vojni kirurg, s bolesnom nogom i još mršavijim bankovnim računom, da bih mogao pomišljati na takve stvari. A ona je bila samo jedinka, činilac i ništa više. Ako mi se priprema nekakva crna budućnost, svakako je bolje da je muški sagledam, nego što je pokušavam uljepšavati svojim maštovitim iluzijama.

POGLAVLJE III: U potjeri za rješenjem

Holmes se vratio prije pet i pol. Bio je vedar, živahan i u najboljem raspoloženju; duševno stanje koje se kod njega smjenjivalo s napadima najcrnje potištenosti.

— Nema tu neke velike tajanstvenosti — reče on uzimajući šalicu čaja koju sam mu nalio. — Čini se da činjenice dopuštaju samo jedno tumačenje.

— Šta! Zar ste već došli do njega?

— Hm, to bi bilo pretjerano reći. Otkrio sam jednu uvjerljivu činjenicu, koja govori vrlo mnogo sama za sebe. Nedostaju samo još neke pojedinosti. Proučavajući stupce »Timesa« na posljednjoj strani pronašao sam da je major Sholto iz Gornjeg Norvooda, ranije u 34. pješadijskom puku, preminuo 28. aprila 1882. godine.

— Možda je to ograničeno s moje strane, Holmes, ali ne vidim na što ukazuje.

— Ne vidite? Iznenadili ste me! Razmotrite slučaj ovako. Kapetan Morstan je nestao. Jedina osoba u Londonu koju je mogao posjetiti bio je major Sholto. Ovaj, međutim, poriče da je uopće čuo da je Morstan u Londonu. Četiri godine kasnije umire major Sholto. Tjedan dana nakon njegove smrti, kći kapetana Morstana dobiva dragocjen poklon, što se ponavlja iz godine u godinu, i sada vrhunac svega ovo pismo u kojem se o njoj govori kao o ženi kojoj je nanijeta nepravda. Kakva bi to nepravda mogla biti, ako ne ta što je izgubila oca? Zašto bi, inače, pokloni počeli stizati odmah nakon Sholtove smrti, osim ako njegovu nasljedniku nije nešto poznato o tajanstvenom događaju pa to želi da iskupi? Predviđate li kakvu drugu mogućnost koja bi se mogla dovesti u vezu s ovim činjenicama?

— Ali, kakva li čudnog iskupljivanja! Još na tako neobičan način? Dalje, zašto bi sada pisao pismo a ne prije šest godina? I na kraju, u pismu piše kako će dobiti zadovoljštinu. Kakvu zadovoljštinu može ona očekivati? Bilo bi zaista smjelo pretpostaviti da joj je otac još živ. U njenu slučaju nema nikakve druge nepravde za koju bi se znalo.

— Ima teškoća, svakako ima — reče Sherlock Holmes, zamišljeno — ali naša će ih noćasnja ekspedicija sve otkloniti. Ah, evo četvoroprega; gospođica Morstan je već u njemu! Jeste li spremni? Onda bolje sidimo jer je već malo kasno.

Uzeh svoj šešir i najdeblji štap, dok Holmes izvadi iz ladice revolver i strpa ga u džep. Bilo je jasno: mislio je da ćemo noćas imati ozbiljna posla.

Gospođica Morstan se umotala u tamni ogrtač, a izražajno lice bilo joj je blijedo i pribrano. Ne bi bila žena da nije osjećala nelagodnost zbog neobičnog poduhvata u koji smo zagazili. Pa ipak, savršeno je vladala sobom tako da spremno odgovori na još nekoliko dodatnih pitanja koje joj je postavio Holmes.

— Major Sholto je bio veoma dobar tatin prijatelj — reče ona. — Pisma su mu uvijek bila puna aluzija na majora. On i tata komandirali su trupama na Andamanskim otocima, te su obojica bili mnogo upućeni jedan na drugog. Moram vam još reći, u tatinu pisaćem stolu nađen je neki neobičan papir koji nitko nije mogao protumačiti. Ne pretpostavljam da je od naročitog značenja, ali ipak sam mislila da biste ga možda željeli pogledati. Donijela sam ga, evo ga!

Holmes pažljivo odmota presavijen papir, raširivši ga na koljenu. Zatim ga od početka do kraja vrlo pomno pregleda svojom dvostrukom lećom.

— Ovaj papir domaće radinosti izrađen je u Indiji — primijeti on. — Izvjesno vrijeme bio je pribijen čavlicem za nekakvu dasku. Čini se da dijagram koji se nalazi na njemu predstavlja plan

jednog dijela nekakve velike zgrade s mnogobrojnim većim prostorijama, hodnicima i prolazima. Na jednom kraju nalazi se malen križ obilježen crvenom tintom, a iznad njega stoji 3, 37; slijeva je nešto ispisano olovkom, ali je već izbljedjelo. U lijevom uglu nalazi se neobičan hijeroglif, kao četiri križa u jednoj liniji, tako da im se dotiču krakovi. Pored toga napisano je vrlo grubim i neispisanim slovima »Znak četvorice« — Jonathan Small, Mahomet Singh, Abdullah Khan, Dost Akbar. Priznajem, ne vidim u svemu ovome nikakvu vezu, no ipak, očigledno je riječ o nekom važnom dokumentu, vidi se i po tome što je pažljivo čuvan u nekoj bilježnici, budući da je s obje strane podjednako čist.

— Našli smo ga u njegovoj bilježnici — reče žena.

— Dobro ga čuvajte, gospođice Morstan, jer nam može biti od koristi. Sve više vjerujem da će se pokazati kako je ova stvar mnogo dublja nego što sam pretpostavljao. Moram ponovo razmisliti o svom stavu.

On se zavali u kolima te vidjeh po namrgođenim obrvama i ukočenom pogledu da duboko razmišlja. Gospođica Morstan i ja pričali smo o našem sadašnjem pohodu i njegovu vjerojatnom ishodu, dok je naš suputnik sve do kraja putovanja ostao nijem u svojoj neprobojnoj suzdržljivosti.

Bila je septembarska večer, nešto prije sedam sati. Dan je bio turoban, a gusta, vlažna magla nisko se spustila nad velikim gradom. Nad blatnjave ulice nadnijeli su se oblaci boje mulja. Dolje, kraj Stranda, svjetiljke su postale obične zamagljene mrljotine rasutog svjetla što je padalo u slabim, svjetlucavim krugovima na kaljavi pločnik. Žućkasto bljeskanje izloga — trgovina — prodiralo je u zrak prepun dima i pare, te je osvjetljavalo sumornom, titravom rasvjetom saobraćajne arterije koje su vrvjele od svijeta. Po mojem mišljenju u beskonačnim povorkama lica, tužnih i veselih, natmurenih i razdraganih, koja bi projurila kroz ove uske mlazove svjetla, bilo je nečeg nestvarnog i sablasnog. Kao i sav ljudski rod jurili su iz tame u svjetlo, pa se ponovo vraćali u tamu. Ne podliježem dojmovima, ali od ove sumorne i tjeskob-ne večeri, te zbog čudnog posla na koji smo krenuli, spopala me je nervoza i utučenost. Po kretnjama gospođice Morstan opazio sam da i nju muči isti osjećaj. Jedino je Holmes mogao umaći tim beznačajnim utjecajima. Na koljenu je držao otvorenu bilježnicu i s vremena bi na vrijeme, pri svjetlu džepne svjetiljke, zapisivao neke brojeve i podatke.

Kod kazališta »Lyceum« pred sporednim ulazima, nalazila se već velika gomila svijeta. Pred glavnim vratima čuo se klopot čitavog niza četvoroprega i dvokolica iz kojih su izlazila gospoda u frakovima s krutim košuljama i dame umotane u šalove i okićene draguljima, čim smo stigli do trećeg stupa, gdje smo imali sastanak, priđe nam neki maleni, mrkoput čovjek u kočijaškom odijelu.

— Jeste li vi društvo koje je došlo s gospođicom Morstan? — zapita on.

— Ja sam gospođica Morstan, a ova dva gospodina su moji prijatelji — reče ona.

On nas prodorno i ispitivački promotri.

— Oprostite mi, gospođice Morstan — reče nekako nabusito, — ali treba da zatražim vašu časnu riječ da nitko od vaših pratilaca nije policijski službenik.

— Dajem svoju riječ — odgovori ona.

Na njegov oštri zvižduk, neki ulični mangupčić dovede četvoropreg i otvori vrata. Čovjek koji nam se obratio pope se na bok, dok se mi smjestismo unutra. Kočijaš odmah zatim osinu konja i mi u bijesnom trku uletjesmo u maglovite ulice.

Čudna je bila ova situacija. Vozili smo se u nepoznatom pravcu po neznanom zadatku. Poziv na koji smo se odazvali bio je ili potpuna lakrdija, pretpostavka koja nije bila prihvatljiva, ili smo ipak imali razloga vjerovati kako će naš put uroditi dalekosežnim posljedicama. Držanje gospođice Morstan bilo je pribrano i odlučno. Pokušao sam da je zabavim i razgalim svojim uspomnama na doživljaje u Afganistanu, ali, istinu govoreći, i sam sam bio toliko uzbuđen zbog položaja u kom smo

se našli i toliko radoznao zbog cilja koji nas očekuje, da sam pričao prilično smušeno. Ona i danas uporno tvrdi da sam joj ispričao svoj kratki doživljaj kako sam u gluhoj noći čistio pušku, te kako sam pri tome dvocijevkom iznenada opalio kroz šatorsko krilo i ubio mladunče od tigra. U početku sam još znao u kojem pravcu idemo, ali uskoro zbog brzine, magle i slabog poznavanja Londona, sasvim izgubih orijentaciju; bio sam još jedino svjestan da putujemo dugo. Sherlock Holmes se, međutim, snalazio i kako su kola kloparala po nekom trgu, ulazila i izlazila iz neke zavojite ulice, on bi procijedio kroz zube njihova imena.

— Rochester Row — reče on — sada Vincent Square. Sada izlazimo na Vauxall Bridge Road. Očigledno, idemo na drugu stranu Temze u pravcu Surreya. Da, mislio sam to. Sad smo na mostu. Možete vidjeti odbljesak rijeke.

I zaista, bacimo letimičan pogled na tračak Temze sa svjetiljkama koje su osvjetljavale široku, mirnu vodu. Naša kola poletješe dalje te se ubrzo našosmo u labirintu ulica na drugoj strani.

— Wordsworth Road — reče moj suputnik. — Priory Road, Larkhall Lane, Stockwell Place, Robert Street, Coldhar-bour Lane. Baš nas vode u neke otmjene četvrti.

Našli smo se zaista u sumnjivom kraju. Natmurenost dugih redova kuća od opeka samo su donekle ublažavali loše osvjetljenje što je izbijalo iz prozora i drečavi sjaj gostionica po uglovima. Tada naiđe red dvokatnih vila s malim vrtom ispred svake, a potom opet beskonačni redovi novih, ukrućenih zgrada od opeka. U njima još nitko nije stanovao. Kuća pred kojom smo stali bila je mračna isto kao i susjedne. Jedino je s kuhinjskog prozora dopiralo nekakvo svjetlucanje. Čim zakucasmo, odmah nam neki sluga, Indijac pod žutim turbanom u bijeloj, prostranoj odjeći opasanoj širokim pojasom, širom otvori vrata. Iz tog ambijenta i te orijentalne prilike, što je stajala u okviru posve običnih vrata jedne trećerazredne, periferijske zgrade, izbijao je nekakav nesklad.

— Sahib vas očekuje — reče on i, još dok je govorio, iz unutrašnje sobe dopre visok, piskutav glas.

— Khitmutgare^{22} — uvedi ih k meni — povika. Uvedi ih ravno k meni.

POGLAVLJE IV: Priča jednog ćelavca

Pošli smo za Indijcem niz prljavi, neugledni hodnik, loše osvijetljen i još gore namješten, sve dok nije stigao do nekakvih vrata s desne strane i otvorio ih. Na nas pade snop žutog svjetla, a usred te rasvjete stajao je neki čovjek s jako četvrtastom glavom; oko tjemena je imao čekinjastu ridu kosu, a iz nje je stršala sjajna ćela kao vrh nekakva brijega iz četinara. Stajao je i kršio ruke, dok mu se lice stalno trzalo i poigravalo, sad smiješeći se, sad mrgodeći se, ali ne mirujući ni trenutka. Priroda ga je obdarila opuštenom donjom usnom i jednim odveć vidljivim nizom žutih, nepravilnih zubi koje je zalud pokušavao prikriti stalno prelazeći rukom preko donjeg dijela lica. Usprkos svojoj nametljivoj ćelavosti, ostavljao je dojam mlada čovjeka. Zapravo, mogao je tek navršiti tridesetu.

— Sluga sam pokoran, gospođice Morstan — ponavljao je tankim visokim glasom. — Sluga sam, gospodo. Udite, molim vas u moje malo svetište. Malo mjesto, gospođice, ali namješteno po vlastitom ukusu. Oaza umjetnosti u vapijućoj pustinji južnog Londona.

Sve nas je začudio izgled stana u koji nas je pozvao. U toj jadnoj kući ova prostorija djelovala je kao neki prvorazredni dijamant u bakarnom okviru. Zidove su resile vrlo bogate i sjajne zavjese i tapiserije, uvučene da bi istakle nekakvu raskošno uokvirenu sliku ili istočnjačku vazu. Sag na podu bio je boje jantara i crn i tako debeo i mek da je noga ugodno upadala kao u mahovinu. Dva popreko bačena tigrova krzna kao i jedna divovska nargila u kutu na nekakvoj prostirci još su više isticali dojam istočnjačke raskoši. U sredini sobe na zlatnoj, skoro nevidljivoj niti, visjela je i gorjela svjetiljka u obliku srebrne golubice, ispunjavajući sobu finim, aromatičnim mirisom.

— Gospodin Thaddeus Sholto — reče uz smiješak maleni čovjek stalno trzaj ući licem. — Tako se zovem, vi ste, razumije se, gospođica Morstan. A ova gospoda?

— Ovo je gospodin Sherlock Holmes, a ovo doktor Watson.

— Doktor, jel' te — povika on neobično uzbuđen. — Jeste li ponijeli svoj stetoskop? Da li biste bili tako ljubazni...? Ozbiljno brinem za svoje srčane zaliske, ako biste bili tako dobri... Na aortu se mogu osloniti, ali bih o zaliscima vrlo rado čuo vaše mišljenje.

Oslušnuo sam mu srce kao što je tražio, ali nisam pronašao ništa loše, samo što je on bio izbezumljen od straha; drhtao je od glave do pete.

— Oprostite mi što sam toliko zabrinut, gospođice Morstan, primijeti on živahno. — Ja sam veliki nesretnik i odavno sumnjam u te zaliske. Oduševio sam se kad sam čuo da su neoštećeni. Da je nešto vaš otac, gospođice Morstan, pričuvala svoje srce od napora mogao je živjeti još i sada.

Došlo mi je da tog čovjeka udarim posred lica, tako sam se raspalio što je tako nespretno i neumjesno spominjao jednu tako osjetljivu stvar. Gospođica Morstan probljedi kao krpa i sjede.

— Negdje na dnu duše nešto mi je kazivalo da je mrtav — reče ona.

— Mogu vas o svemu obavijestiti — reče on, — i štoviše, mogu vam pružiti i zadovoljštinu; i učinit ću to pa ma šta rekao moj brat Bartholomew. Veoma se veselim što su ovamo došli i vaši prijatelji, ne samo kao pratioci, već i kao svjedoci za sve ono što vam govorim i što ću vam reći. Nas trojica možemo hrabro istupiti pred bratom Bartholomewom. Ali, nikakvih nezvanih gostiju, ni policije, ni bilo kakvih javnih službenika. Mi sve možemo riješiti sasvim lijepo međusobno, bez ičijeg miješanja. Brata Bartholomewa ništa ne bi moglo više razljutiti od izbijanja stvari u javnost.

On sjedne na niski otoman i pogleda nas ispitivački blijedim, vodnjikavim, plavim očima.

— Što se mene tiče — reče Holmes — ma što da ste nam odlučili kazati, neće otići dalje.

I ja kimnuh glavom u znak da se slažem.

— Onda je dobro! Onda je dobro! — reče on. — Smijem li vam ponuditi čašu chiantija, gospođice Morstan? Ili tokajca? Ostala vina ne držim. Da li da otvorim bocu? Da ne otvorim? Pa dobro; onda valjda niste protiv mirisa duhana, miomirisnog istočnjačkog duhana. Malo sam živčan pa nargila djeluje kao dragocjeno umirujuće sredstvo.

On prinese velikom sudu jednu upaljenu svijeću i kroz ružinu vodu se veselo dim zapjenuša. Svi troje sjedosmo u polukrug, glava ispruženih naprijed, a brada oslonjenih na ruke, dok je u sredini dimio, osjećajući se nelagodno, ovaj čudni nemirni, mali čovjek s velikom, sjajnom glavom.

— U početku kad sam se odlučio da vam sve ovo ispričam — počeo on — mogao sam vam dati svoju adresu, ali me je plašilo da ćete možda shvatiti olako moju poruku pa povesti sa sobom neugodne ljude. Zato sam dopustio sebi slobodu da vam zakažem sastanak na ovakav način, kako bi vas prvo promotrio moj čovjek, Williams. Imam potpuno povjerenje u njegovu opreznu šutljivost, a on je dobio naredbu da ništa dalje ne započinje, ako vidi da niste postupili po mojoj preporuci. Oprostite zbog ovih mjera opreza, ali ja sam nekako povučen, mogao bih reći čak čovjek prefinjena ukusa, a nema ničega manje estetskog od policije. Nekako se oduvijek ustručavam svih oblika grubog materijalnog života. S neotesanim svijetom rijetko dolazim u dodir. Kao što vidite, živim u maloj, gospodskoj sredini. Mogao bih reći za sebe i da sam zaštitnik umjetnosti. To mi je slabost. Ovaj krajolik vam je originalni Corot,^{23} a premda di neki znalac u ovog Salvatora Rosu^{24} možda i posumnjao, o ovom Bouguereau^{25} ne može biti ni najmanje sumnje. Ja sam pristalica moderne francuske škole.

— Oprostite mi, gospodine Sholto! — reče gospođica Morstan. — Ali, došla sam ovamo na vaš zahtjev, da bih doznala nešto o onome o čemu me želite obavijestiti. Već je prilično kasno pa bih vas molila da razgovor bude što kraći.

— I u najboljem slučaju ne možemo biti tako kratki — odgovori on — jer svakako moramo još otići u Norwood da posjetimo brata Bartholomewa. Poći ćemo svi i pokušati ga uvjeriti. On je strašno ljut na mene što sam krenuo ovim putem, koji mi se čini ispravnim. Prošle su noći između nas pale teške riječi. Ne možete ni zamisliti kako je strašan kad se razjari.

— Ako treba da pođemo u Norwood, možda bi bilo dobro krenuti odmah — usudih se primijetiti.

On se nasmija tako da su mu se čak i uši zacrvenjele.

— To nije tako lako izvodljivo — povika on. — Ne znam što bi on rekao kad bismo svi mi banuli kod njega. Ne, ja vas prvo moram pripremiti i ispričati vam u kakvim smo mi odnosima. Najprije vam moram reći da u toj priči ima mjesta koja ni meni nisu jasna. Mogu vam izložiti činjenice samo onoliko koliko ih i sam poznajem.

Moj otac je, kao što ste vjerojatno već i sami pogodili, major John Sholto, bio nekada u indijskoj armiji. Prije svojih jedanaest godina povukao se u miran život i nastanio se u Pondicherry Lodgeu. Obogatio se u Indiji, pa je donio sa sobom pozamašnu svotu novaca, veliku zbirku dragocjenih rijetkosti i cijelu četu domorodačkih slugu. S ovakvim prednostima kupio je sebi kuću i živio veoma luksuzno. Moj blizanac Bartholomew i ja bili smo mu jedina djeca.

Dobro se sjećam senzacije koju je izazvao nestanak kapetana Morstana. Naširoko smo čitali u novinama i, znajući da je on bio prijatelj našeg oca, sasvim slobodno smo raspravljali o tome u njegovoj prisutnosti. Imao je običaj da nam se i sam pridruži u nagađanjima šta se moglo s njim dogoditi. Ni jednog trenutka nismo pomislili da cijelu tajnu nosi u sebi i da je od svih ljudi, samo njemu bila poznata sudbina Arthura Morstana.

Međutim, znali smo da neka tajanstvenost, neka stvarna opasnost lebdi nad životom našeg oca. Veoma se plašio da izlazi sam, a u Pondicherry Lodgeu držao je kao vratare dva boksača. Jedan od

njih je Williams, koji vas je noćas dovezao ovamo. Nekad je bio prvak lake kategorije u Engleskoj. Otac nam nikad nije htio reći čega se plaši, ali je imao izrazitu nesklonost prema ljudima s drvenom nogom. Jednom prilikom je čak opalio iz revolvera na nekog čovjeka s drvenom nogom. Poslije se ustanovilo da je bio neki bezopasan trgovački putnik koji je tražio kupce. Morali smo platiti veliku svotu da se zataška stvar. Moj brat i ja smatrali smo ovo kao puku čudljivost oca, ali su nas nakon toga vremena događaji naveli da promijenimo mišljenje.

Početakom 1882. godine otac je dobio iz Indije nekakvo pismo koje ga je neobično potreslo. Skoro se onesvijestio kad ga je otvorio za doručkom, i od toga dana je pobolijevao sve do smrti. Nikada nismo mogli otkriti šta je bilo u pismu, ali dok ga je držao u ruci mogao sam vidjeti da je bilo kratko i napisano neispisanim rukopisom. Dugi niz godina je patio od proširenja slezene, stanje mu se sada brzo pogoršavalo, pa smo potkraj aprila bili obaviješteni da mu više nema spasa i da nam želi povjeriti svoju posljednju volju.

Kad smo ušli u njegovu sobu zatekosmo ga kako leži uzdignut na jastucima i teško diše. On nas, sav ustreptao, zamoli da zaključamo vrata i da se primaknemo bliže, svaki s jedne strane kreveta. Zatim, glasom koji se kidao od bola i uzbuđenja, uhvati nas obojicu za ruke i tako nam održa svoju samrtničku besjedu. Pokušat ću vam to prenijeti njegovim riječima.

»Ovog uzvišenog trenutka, govorio je, gorko me mori samo jedno: moj postupak prema sirotoj Morstanovoj kćeri. Zbog proklete pohlepe, mog ukorijenjena poroka u toku cijelog života, ostala je bez blaga, bolje reći polovice blaga, koje je trebalo njoj pripasti. A ja se tim blagom čak nisam ni koristio, toliko je slijepa i okorjela škrtost. Moj užitak što ga posjedujem dotjerao me je dotle da mi je teško padala i pomisao na neku diobu. Pogledajte onaj vjenčić kraj boe s kininom, okićen biserima. Čak se ni od njega nisam mogao odvojiti, mada sam ga izvadio s namjerom da joj ga pošaljem. Sinovi moji, na vama je da joj predate njezin dio blaga iz Agre, koji po pravici pripada njoj, no ništa joj nemojte slati dok sam ja još živ, jer, na koncu, događalo se da su se i drugi osjećali loše, kao ja sada, pa su se kasnije ipak oporavili«.

Zatim moj otac nastavi:

»Da vam ispričam kako je umro Morstan. Godinama je patio od slabog srca, ali je to krio od svijeta; ja sam jedini za to znao. Za našeg boravka u Indiji stjecajem čudnovatih okolnosti dočepali smo se golemog blaga. Ja sam ga svojevremeno prenio u Englesku, tako da je Morstan još iste one noći po svom prispjeću krenuo ravno ovamo po svoj dio. Sa željezničke stanice je stigao pješice, a u kuću ga je uveo moj vjerni, stari sluga Lai Chowder, koji je umro. Morstan i ja imali smo različita gledišta o samoj diobi, te je došlo između nas do oštih riječi. U nastupu bijesa Morstan je skočio sa stolice, kad odjednom prinese ruku srcu, lice mu potamni i on padne na leđa ozlijedivši glavu o rub škrinje s blagom. Kad sam se sagnuo nad njim, na svoj užas vidjeh da je mrtav.

Dugo sam sjedio napola izgubljen, pitajući se šta da radim. Prva misao bila mi je da zovnem u pomoć, ali kako god okrenuo, vidio sam da bi me mogli okriviti za umorstvo. Okolnost da je umro u jeku svađe sa mnom, te rana na glavi očito su me teretili. A zatim, ne bi se mogla provesti ni službena istraga, a da ne izbiju na vidjelo izvjesne činjenice o blagu koje sam posebno htio da održim u tajnosti.

Morstan mi je govorio da nitko na svijetu ne zna kamo je krenuo iz Londona. Pri polasku ovamo uredio je sve tako da se nije znalo kamo je otišao.

Upravo sam o tome razmišljao kad, dignuvši glavu, ugledah da na vratima stoji moj sluga Lai Chowder. On se prikrao u sobu i stavio zasun na vrata. 'Ne bojte se, sahibe', reče, 'ne treba nitko ni da zna da ste ga vi ubili. Sakrijmo ga. Tko može išta doznati?' 'Nisam ga ja ubio', odgovorih, na što Lai Chowder odmahnu glavom nasmijavši se. 'Sve sam čuo, sahibe' reče on, 'čuo sam kako se

svadate, a čuo sam i udarac. Ali, moja su usta zapečaćena, a svi ukućani spavaju. Udružimo snage i sklonimo ga odavde'. Ovaj razgovor bio mi je dovoljan da smjesta donesem odluku. Ako ni vlastiti sluga ne vjeruje u moju nevinost, otkuda se mogu nadati da ću se oprati pred dvanaest glupih obrtnika u vijeću porotnika. Lal Chowder i ja sklonismo leš, a londonski listovi su nekoliko dana kasnije bili prepuni vijesti o tajanstvenom nestanku kapetana Morstona. Iz ovoga što sam rekao vidite da ja nisam kriv. Grijeh mi se sastoji u tome što nismo samo sakrili leš nego i blago, te što sam, osim vlastitog, zadržao i Morstanov dio. Eto, zašto želim da joj vratite ono što joj pripada. Priđite bliže da me bolje čujete. Blago je sakriveno ...«

Tog trenutka lik mu se strahovito preobrazi. Iskolači oči, opusti donju čeljust i glasom, koji dok sam živ neću zaboraviti, počeo vikati: »Ne puštajte ga unutra. Za ime boga ne puštajte ga!« Obojica se okrenusmo prema prozoru koji se nalazio iza nas i na koji se on bio okomio svojim pogledom. Iz mraka nas je gledalo nekakvo lice. Na prozorskom staklu lijepo smo mogli vidjeti kako mu se bijeli nos kojim je upro u prozor. Bilo je to lice okrutna pogleda, sve obraslo u bradu i dlake, s izrazom šušte zlobe. Moj brat i ja poletjesmo prema prozoru, ali čovjeka više nije bilo. Kad smo se vratili ocu, glava mu se opustila, a srce je prestalo kucati.

Još te iste noći pretražili smo cijeli vrt, ali čovjeku ni traga, osim što se upravo pod prozorom nalazio otisak jednog stopala. Da nije bilo toga traga, povjerovali bismo, možda, da je to divlje i okrutno lice bilo samo opsjena. Međutim, ubrzo smo otkrili još nepobitniji dokaz o postojanju nekakvih tajnih sila oko nas. U zoru je, naime, nađen u očevoj sobi otvoren prozor a svi njegovi ormari i kovčezi su bili ispreturani, a na prsima mu se nalazio komad papira s nažvrljanim riječima: »Znak četvorice«. Šta znači ovaj izraz i tko je bio naš tajni posjetilac, to nikada nismo doznali. Koliko smo mogli prosuditi od stvari mog oca nije bilo ništa ukradeno, iako je sve bilo ispreturano.

Naravno, moj brat i ja povezali smo taj neobični događaj sa strahom koji je progonio našeg oca za cijela njegova života; ali nam je taj događaj još do danas ostao neobjašnjen.

Mali čovjek zastade da bi ponovo zapalio nargilu, pa je nekoliko trenutaka šutke dimio. Zamišljeni i s velikom napetošću slušali smo njegovu neobičnu pripovijest. Dok je govorio o smrti njezina oca, gospođica Morstan je bila blijeda kao krpa, pa sam se u jednom času prepao da će pasti u nesvijest. Međutim, pribrala se kada je popila čašu vode koju sam mirno ulio iz jedne boce od venecijanskog stakla na stolicu za posluživanje. Sherlock Holmes se zavalio u naslonjač odsutna izraza, sa skoro sasvim spuštenim vjeđama preko iskričavih očiju.

Kad sam ga pogledao, nisam mogao a da se ne sjetim kako se baš danas gorko žalio na jednoličnost života. Evo na koncu problem u kojem će se najbolje moći istaći sva njegova dovitljivost. Gospodin Thaddeus Sholto promatrao nas je s očiglednim ponosom, želeći otkriti kakav je dojam izazvao njegov prikaz, pa zatim, između dimova svoje velike nargile nastavi:

— Možete pretpostaviti da je brata i mene veoma podstaklo blago o kojem je govorio moj otac. Tjednima i mjesecima kopali smo i prekopavali svaki dio vrta ne otkrivši ništa. Pomisao da mu je na samom času izdisaja bilo na vrhu jezika da izusti gdje je skrovište, dovodila nas je do ludila. O sjaju nestala bogatstva mogli smo suditi već po vjenčiću koji je bio izvadilo. Oko tog vjenčića smo se, moj brat Bartholomew i ja, malo porečkali. Biseri su očigledno bili velike vrijednosti. On se usprotivio da se od njih rastane, jer, među nama budi rečeno, moj je brat i sam pomalo sklon očevu poroku. A mislio je i na to da bismo se, ako se odvojimo od njega, mogli izložiti ogovaranju, i na koncu, dovesti same sebe u nepriliku. Uspio sam jedino da od njega dobijem pristanak da pronađem adresu gospođice Morstan, pa da joj u određenim razmacima šaljem po jedno biserno zrno, tako da se bar ne osjeća sirotom.

— Veoma ljubazno s vaše strane — reče naša suputnica.

Mali čovjek odmahnu rukom kao da je riječ o nekoj sitnici.

— Mi smo, po mom mišljenju, bili vaši staraoci — reče on, — premda se moj brat nije mogao sasvim pomiriti s takvim stavom. Bili smo puni novaca. Meni više nije trebalo. Osim toga, bilo bi sasvim neukusno uskratiti jednoj mladoj dami njeno pravo. »Le mauvais gout méne au crime«.¹²⁶ Francuzi veoma prikladno izražavaju takve stvari. Naša su se mišljenja u ovoj stvari toliko razilazila da sam odlučio uzeti zaseban stan i tako sam napustio Pondicherry Lodge. Poveo sam sa sobom starog Khitmutgara i Williamsa. Međutim, jučer sam doznao da se desio događaj od izvanredne važnosti. Blago je pronađeno. Odmah sam se stavio u vezu s gospođicom Morstan, pa sada samo preostaje da se odvezemo u Norwood i zatražimo svoj dio. Sinoć sam izložio svoj stav bratu Bartholomewu tako da će nas on čekati, iako ne baš razdragano.

Gospodin Thaddeus Sholto završi i skvrči se na svom divanu. Svi smo šutjeli, razmišljajući o obratu ovog tajanstvenog slučaja. Holmes prvi skoči na noge.

— Potpuno ste pravilno postupili, gospodine — reče on. — Valjda ćemo vam se moći odužiti time što ćemo baciti nešto svjetla na ono što je vama još zasad nejasno. Ali, kao što je gospođica Morstan maločas primijetila, prilično je kasno i najbolje je da stvar odmah privedemo kraju.

Naš novi poznanik veoma odlučno smota cijev svoje nargile, pa izvadi nekakvu dugačku dolamu s gajtanima, astrahanskim ovratnikom i manšetama što je stajala iza zavjese. Zakopčavao ju je veoma pomno, iako je noć bila sparna. Svoje oblačenje je dovršio kapom od zečja krzna s naušnjacima kojima je poklopio uši, tako, da mu se, izuzev njegova šiljasta i stalno promjenljiva lica, nije vidio ni jedan drugi djelić tijela.

— Ja sam malo nježna zdravlja — primijeti on, dok nas je vodio kroz hodnik. — Prisiljen sam da budem umišljeni bolesnik.

Naša kola čekala su vani. Program je očevidno bio pripremljen unaprijed, jer je vozač odmah krenuo brzim kasom. Thaddeus Sholto je svojim visokim glasom neprestano nadvikivao kloparanje točkova.

— Bartholomew je mudar deran — govorio je — šta mislite kako je pronašao blago? Zaključio je da ono mora biti negdje u kući pa ju je premjerio do posljednjeg inča i tada izračunao njenu zapreminu. Između ostalog, pronašao je da visina zgrade iznosi sedamdeset i četiri stope, ali kada se zbroje visine svih soba uzetih zasebno, i doda sav međuprostor, što je provjerio bušenjem, nije mogao istjerati više od sedamdeset. Nedostajale su četiri stope. Stoga je probušio rupu kroz strop od letava i žbuke u najvišoj sobi i tamo, razurnije se, pronašao malu zapečaćenu potkrovnice za koju se nije uopće znalo. Nasred ove male prostorije, na dvije grede, ležala je škrinja s blagom. On ju je kroz otvor spustio dolje i sad je kod njega. Vrijednost dragulja procijenio je na ništa manje nego pola milijuna funti.

Pri spomenu te goleme svote svi se pogledasmo raširenih očiju. Ako osiguramo njezina prava, gospođica Morstan pretvorit će se od siromašne odgajateljice u najbogatiju nasljednicu u Engleskoj. Svaki odan prijatelj morao bi se obradovati takvoj novosti. No mene je stid priznati da me je obuzela nekakva sebičnost, a srce mi postade teško kao olovo. Samo sam promumljao nekoliko suzdržljivih čestitki, pa malodušno opustih glavu i pogrušeno se smjestih na sjedalo, ne obraćajući uopće više pažnju na čavrljanje našeg novog poznanika. On je bio izrazit hipohondar. Nejasno, kao u bunilu, pratio sam ga dok je izlagao nebrojene simptome svojih boleština i kukao tražeći obavještenja o sastavu i djelovanju čitave gomile nadržiliječničkih recepata. Neke od njih je stalno nosio u džepu u kožnatoj lisnici. Iskreno se nadam da se nesjećam ni jednog odgovora koji sam mu dao u toku te noći. Holmes je kasnije izjavio da je čuo kako ga upozoravam na veliku opasnost ako uzme više od dvije kapljice ulja od dabra, dok sam mu, pak, preporučio da u velikim dozama uzima strihnin kao

umirujuće sredstvo. Kako bilo da bilo, tek kada nam se kola trgoše i zaustaviše, i kad je kočijaš skočio da otvori vrata, meni je laknulo.

— Gospođice Morstan, ovo je Pondicherry Lodge — reče gospodin Thaddeus Sholto pomažući joj da siđe.

POGLAVLJE V: Tragedija u Pondicherry Lodgeu

Kad smo stigli do posljednje postaje našeg izleta bilo je skoro jedanaest sati. Za sobom smo ostavili vlažnu maglu velegrada i noć je uglavnom bila ugodna. Sa zapada je pirio topao vjetar, po nebu se polako vukli teški oblaci, kroz čije pukotine je s vremena na vrijeme provirivao polumjesec. Bilo je prilično vidno, ali je Thaddeus Sholto ipak skinuo s kola jedan bočni fenjer da nam osvijetli put.

Pondicherry Lodge nalazio se na zemljištu koje je ulazilo u sastav tog posjeda. Okruživao ga je vrlo visoki kameni zid, posut na vrhu tucanim staklom. Jedini mogući ulaz predstavljala su uzana, jednokrilna vrata okovana željezom. Naš vodič otkuca po njima nekakav znak.

— Tko je? — povika grubi glas iznutra.

— To sam ja, McMurdo. Do sada si valjda već upoznao moj način kucanja.

Začulo se nekakvo gundanje, a zatim zveckanje i škripa u ključanici. Vrata se teško povukoše prema unutra i na njima se isprijechi neki omanji, zdepasti prsat čovjek. Žućkasto svjetlo njegova fenjera osvjetljavalo je ispruženu glavu i svjet lucave, žmigave i nepovjerljive oči.

— A, to ste vi gospodine Thaddeus! A tko su ostali? Za njih od gazde nisam dobio nikakvo naređenje.

— Zar nisi, McMurdo? Zaista sam iznenađen! Prošle noći rekao sam svom bratu da ću dovesti neke svoje prijatelje.

— On danas nije izlazio iz svoje sobe, gospodine Thaddeus, i ja nisam dobio nikakve zapovijedi. Vi vrlo dobro znate da se moram držati propisa. Vas mogu pustiti unutra, al' vaši prijatelji moraju ostati napolju.

To je bila neočekivana prepreka. Thaddeus Sholto pogleda zbunjeno i bespomoćno oko sebe.

— To nije nimalo lijepo od tebe, McMurdo — reče. — Ako ja za njih jamčim, onda ti to treba biti dovoljno. Tu je i jedna mlada dama. Ona u ovo doba noći ne može čekati na otvorenoj cesti.

— Veoma mi je žao, gospodine Thaddeus — reče vratar nepopustljivo. — Ti ljudi mogu biti vaši prijatelji, a da ipak ne budu i gazdini prijatelji. On mi daje dobru lovu da obavljam svoju dužnost, i eto ja je i obavljam. Ne poznajem nijednog od vaših prijatelja.

— Oh, poznajete, McMurdo — povika Sherlock Holmes veselo. — Ta niste me valjda zaboravili. Zar se ne sjećate one boksačke priredbe kod Alisone prije četiri godine koja je ispala u vašu korist? Ja sam se kao amater borio s vama u tri runde.

— Nisam zaboravio, gospodine Holmes! — povika grlato profesionalni boksač. — Bogara mu! Kako vas ne bih prepoznao. Da ste me nešto maznuli jednim od onih svojih krošea u bradu umjesto što ovdje mučki stojite, još kako bih vas poznao. Eh, vi ste jedan od onih što su pokazali svoj talent. Daleko ste mogli stići, da ste se zadržali na ringu.

— Vidite, Watsone, ako me sve iznevjeri, uvijek mi još preostaje jedna naučna profesija — reče Holmes smijući se. — Sad sam siguran da nas naš prijatelj neće ostaviti vani na hladnoći.

— Uđite, gospodine, uđite, i vi i vaši prijatelji — odgovori on. — Veoma žalim, gospodine Thaddeus, al' dobio sam stroga naređenja. Morao sam se osigurati tko su vaši prijatelji prije nego što ih pustim.

Unutra je, kroz zapušten vrt, krivudala šljunčana staza do mračne gromade koja je predstavljala kuću, četvrtastu i prozaičnu, potpuno utonulu u mrak; samo djelić zgrade osvjetljavao je tračak

mjesečine pa je u potkrovlju svjetlucao jedan prozor. Zazeblo nas je oko srca kad ugledasmo prostranu zgradurinu u mračnoj, grobnoj tišini, čini se da se i sam Thaddeus Sholto osjećao neugodno; vidjelo se po fenjeru u ruci koji mu je podrhtavao i zveckao.

— Ne shvaćam — reče on. — Mora da je posrijedi nesporazum. Izričito sam rekao svome bratu da dolazimo ovamo, pa ipak njegov prozor nije osvijetljen. Ne znam šta da mislim.

— Da li on svoje imanje uvijek tako čuva? — zapita Holmes.

— Da, nastavio je očev običaj. On je, znate, bio sin ljubimac, pa ja pomišljam katkad da mu je otac ispričao mnogo više nego meni. Eno prozora mog brata, ondje gdje pada mjesečina. Prozor je sasvim obasjan, ali mi se čini da unutra ne gori svjetlo.

— Ne gori — reče Holmes. — Ali vidim odsjaj nekog svjetla u onom prozorčiću kraj vrata.

— Ah, to je prozor domačice. Tamo stanuje stara gospođa Berstone. Ona će nam sve objasniti. Slažete li se da me pričekate ovdje koji trenutak, jer ako svi banemo, unutra, a ona ne zna da dolazimo, mogla bi se uzrujati. Pst! Šta je to?

On drhtavom rukom podiže fenjer i oko nas zatitra i zatreperi krug svjetlosti. Gospođica Morstan me zgrabi za ruku i, dok nam je srce ubrzano lupalo, zastadosmo kao ukopani. Iz velike crne kuće kroz tihu noć dopiralo je tužno cviljenje. Čulo se isprekidano jecanje neke preplašene žene.

— To je gospođa Berstone — reče Sholto. — Ona je jedina žena u kući. Pričekajte ovdje. Vraćam se odmah.

On pohita prema vratima i zakuca na svoj posebni način. Vidjeli smo kako ga propušta neka visoka starica koja se sva ozarila kad ga je ugledala.

— Oh, gospodine Thaddeuse, sada mi je lakše kad ste došli, gospodine Thaddeuse — ponavljala je jednolično, sve dok se vrata nisu zatvorila i tako prigušila njene riječi.

Naš vodič nam je prepustio fenjer. Holmes zanjihao njime polako unaokolo, pa se oštro zagleda u kuću i na veliku gomilu otpadaka koji su zakrčivali prolaz. Gospođica Morstan i ja stajali smo jedno pored drugog, a njezina ruka počivala je u mojoj. Ljubav se čudnovato oblikuje; tu smo, evo, stajali nas dvoje, nikad se do danas nismo vidjeli, nikada između nas nije izmijenjena ni jedna riječ, ni jedan pogled, pa ipak sad, u času opasnosti ruke su nam se nagoniski potražile. Kasnije sam se uvijek ovome čudio, ali tog trenutka mi se činilo kao nešto najprirodnije. Ona mi je često poslije pričala kako je osjetila nagonsku potrebu da je utješim i zaštitim. Stajali smo tako držeći se za ruke kao dva djeteta i u našim srcima vladao je blaženi mir, usprkos mračnim stvarima koje su nas okruživale.

— Ala je ovo neko čudno mjesto! — reče ona gledajući unaokolo.

— Čini se kao da su u njemu sve krtice Engleske puštene na slobodu. Tako nešto sam vidio samo na padini jednog brijega u blizini Ballarata^[27] gdje su se slegli svi mogući kopači zlata.

— Uzrok je isti — reče Holmes — i ove tragove su ostavili kopači zlata. Morate imati na umu da se punih šest godina i ovdje tražilo zlato. Nije nikakvo čudo da se cijela površina doima kao preorana.

Tog trenutka na kući se širom otvoriše vrata i iz nje istrča ispruženih ruku i očiju prepunih groze Thaddeus Sholto.

— S mojim bratom nešto nije u redu — promuca on. — Strašno se bojim! Živci su mi na izmaku.

I stvarno počeo je skoro blebetati od straha, a zgrčeno slabašno lice virilo je iz velikog astrahanskog ovratnika s bespomoćnim izrazom prestrašena djeteta.

— Hajdemo u kuću — reče Holmes na svoj reski i odlučni način.

— Jeste, hajd'mo — obrati se Thaddeus Sholto. — Ne osjećam se sposobnim da izdajem ikakve naloge.

Svi podosmo za njim u sobu domačice, s lijeve strane hodnika. Starica je nemirno, unezvjerena

pogleda, hodala gore-dolje, lomeći prste, no pojava gospođice Morstan kao da ju je malo umirila.

— Blagoslovio vam Bog vaše slatko, smireno lice — uz-viknu ona uz histeričan jecaj. — Lakše mi je kad vas gledam. Danas sam se grdno namučila.

Gospođica Morstan pomilova joj mršavu, izrađenu ruku i na ljubazan ženski način promrmlja nekoliko utješnih riječi, što starici vrati malo rumenila u obraze.

— Gospodin se zaključao u sobi i nikome ne odgovara — objasni ona. — Cijeli dan sam se nadala da će me pozvati, znate, događalo se češće da je želio biti sam, ali prije jednog sata pobjah se da ipak nešto nije u redu, i tako sam pošla gore i provirila kroz ključanicu. Morate otići gore, gospodine Thaddeuse, morate otići gore i pogledati sami. Deset punih godina gledala sam gospodina u tuzi i radosti, ali s takvim izrazom lica nisam ga vidjela nikad.

Sherlock Holmes uze fenjer i pođe naprijed, jer Thaddeus Sholto kao da je izgubio glavu, toliko su mu cvokotali zubi. Toliko je bio uzbuđen i toliko su mu klecala koljena da nije bio u stanju popeti se uz stepenice, pa sam ga morao podupirati. Dok smo se penjali, Holmes je dvaput iz džepa na brzinu vadio svoju leću i pažljivo promatrao na prostirci tragove koji su mi se činili kao neke bezoblične mrlje prašine. Stepenicu po stepenicu, držeći nisko fenjer išao je polako i oštro zagledao lijevo i desno. Gospođica Morstan je ostala dolje da pravi društvo preplašenoj domaćici.

Treće stepenice činile su neki uski, poduži hodnik u kome je s desne strane visjela velika slika od indijske tapiserije, dok su se slijeva nalazila troja vrata. Holmes krenu naprijed isto onako polako i pomno kao i malo prije, a mi smo ga pratili u stopu. U hodniku su se za nama izdužile naše goleme sjene. Vrata koja smo tražili bila su treća po redu. Holmes zakuca, ali ne dobivši odgovora, pokuša ih nasilno otvoriti. Međutim, vrata su ostala i dalje zatvorena nekim širokim i jakim zasunom, što smo lijepo vidjeli kad smo prema njemu prislonili fenjer. Ključ je bio okrenut i kroz otvor ključanice se moglo gledati. Sherlock Holmes se naže i zaviri ali se odmah podiže s teškim uzdahom.

— Ima neki đavo u svemu ovome, Watsone — reče on uzbuđeniji no što sam ga ikada vidio. — Šta kažete na ovo?

Sagnuh se do ključanice pa zgranut ustuknuh. Mjesečina je prodirala u sobu i osvjetljavala je neodređenom i nestvarnom svjetlošću. Preda mnom je visjelo kao da je ovješeno u zraku, jer se donji dio nije vidio kroz ključanicu, i buljilo u mene nekakvo lice — ama pljunuto lice našeg prijatelja Thaddeusa. Ista dugoljasta, ćelava glava, isti okrugli čekinjasti vijenac, riđe kose, ista ona bljedolika boja, samo što su se crte tog lica razvukle u jeziv osmijeh, u ukočeno i neprirodno cerekanje koje je u toj sobi, obasjanoj mjesečinom, ledilo krv u žilama više od ma koje druge rugobe i strahote.

— Ovo je jezivo — rekoh Holmesu. Ovo lice toliko je nalik na lice našeg mladog prijatelja da sam se okrenuo kako bih se uvjerio da li je on ipak među nama. I tada mi pade na pamet kako je spomenuo da su on i brat blizanci! — Šta da radimo?

— Vrata se moraju provaliti — odgovori on, pa bacivši se na njih, prenese se svom svojom težinom na bravu.

Cijuknula je i zaškripala, ali nije popustila. Tad se bacismo sva trojica na vrata pa ova uz iznenadnu lomljivu popustiše i mi se našosmo u sobi.

Soba je bila opremljena kao neki kemijski laboratorij. Na zidu prema vratima stajao je dvostruki red boca sa staklenim zapašaćima, a stol je bio prekriven Bunsenovim lampama, epruvetama i retortama. Po kutovima nalazili su se veliki baloni s kiselinama u korpama od pruća. Jedan od njih kao da je propuštao ili bio razbijen, jer je iz njega curio tanak mlaz tamne tekućine, a u zraku se osjećao čudan, težak zadah nalik na miris katrana. S jedne strane sobe, usred smeća od gredica i žbuke, stajale su dvostruke ljestve, a nad njima se na stropu nalazio otvor taman tolik da se čovjek mogao provući. U podnožju ljestvi ležalo je nekakvo nemarno bačeno klupko konopa.

Kraj stola, u drvenom naslonjaču sjedio je domaćin kuće, sav opušten, glave klonule na lijevo rame, dok mu je na licu titrao onaj nedokučiv, sablasni osmijeh. Bio je ukočen i hladan, očevidno već satima mrtav. Učini mi se kao da mu nije samo lice, već da su mu i svi udovi neobično zgrčeni i izobličeni. Na stolu, blizu njegove ruke, ležalo je nekakvo neobično oruđe, neki četvrtasti štap mrkosmeđe boje s kamenom glavom u obliku čekića, koja je bila pričvršćena grubom, prostom, dvostrukom vrpcom. Kraj njega se nalazio istrgnut komad papira na kojem je stajalo nažvrljano nekoliko riječi. Holmes pogleda papir i pruži mi ga.

— Vidite li — reče podižući značajno obrve. Zgrozivši se od užasa, pročitah pri svjetlu fenjera: »Znak četvorice«.

— Ama zaboga, što sve to treba da znači? — zapitah.

— To znači umorstvo — reče on saginjući se nad mrtvacem. — Ah! očekivao sam to. Gledajte ovamo!

On pokaza na nešto što je izgledalo kao dugačak trn zaboden u kožu baš iznad uha.

— Izgleda kao trn — rekoh.

— Pa to i jest trn. Možete ga izvući. Samo pazite, jer je otrovan.

Izvukao sam ga palcem i kažiprstom; tako je lako izišao iz kože da je jedva ostavio traga. Još se samo po maloj krvavoj pjegi vidjelo gdje je bio ubod.

— Sve je ovo za mene nerješiva tajna — rekoh — umjesto da postaje jasnije, ona biva sve mračnija.

— Naprotiv — odgovori on — svakog trenutka postaje sve jasnija. Nedostaje mi još nekoliko karika pa ću razjasniti cio slučaj.

Skoro smo i zaboravili na prisutnost našeg pratioca otkada smo ušli u sobu. On je još stajao na vratima, kao oličenje prestravljenosti, potmulo jadikovao i kršio ruke. Međutim, odjednom se razdera na sav glas:

— Blago je nestalo. Pokrali su ga. Eno, kroz onu rupu kroz koju smo ga spustili zajednički. Ja sam mu pomagao. Ja sam ga posljednji vidio. Prošle noći ostavio sam ga ovdje i još dok sam silazio, čuo sam kako zaključava vrata.

— Koliko je bilo sati?

— Deset. A on je sada mrtav! Doći će policija i sigurno će misliti da sam tu i ja umiješao svoje prste. Znam da će biti tako. Ali, vi ne mislite, gospodo, zar ne? Vi sigurno ne pomišljate da bih ja mogao biti ubojica. Ta zar bih vas inače dovodio ovamo? Oh, dragi moji, dragi moji. Izludjet ću!

On stade kršiti ruke i tapkati nogama u nastupu sumanuta, duboka uzbuđenja.

— Nemate razloga da se plašite, gospodine Sholto! — reče Holmes ljubazno stavljajući mu ruku na rame. — Poslušajte moj savjet i odvezite se do policijske stanice i prijavite ovaj slučaj. Stavite im se na raspolaganje i pomozite im. Pričekat ćemo vas ovdje.

Maleni čovjek skoro izvan sebe poslušao, te ga čusmo malo kasnije kako posrće u mraku niz stepenice.

POGLAVLJE VI: Kako Sherlock Holmes izvodi očevid

— Sada Watsone — reče Holmes trljajući ruke — imamo pol sata na raspolaganju. Dobro to iskoristimo. Za mene je slučaj, kao što sam vam rekao, skoro dovršen, ali ne smijemo se uljuljkati u pretjeranom samouvjerenju. Ma koliko sada slučaj bio jednostavan, on može imati i nekakvo duboko korijenje.

— Jednostavan — uzviknuh.

— Naravno — odvrati Holmes s izrazom profesora koji izlaže svojim učenicima na klinici. Sjedite samo tamo u kut da otisci vaših nogu ne otežaju rješavanje stvari. A sada na posao! Prvo, kako su ušli i izišli? Vrata nisu bila otvorena od prošle noći? Šta je s prozorom? — on, sve vrijeme glasno mrljajući, prenese do njega svoj fenjer, pa reče kao obraćajući se više samom sebi nego meni. — Prozor je uglavljen s unutrašnje strane. Okvir je čvrst. Na stranama nema šarki. Otvorimo ga. Pa ipak, neki se čovjek popeo kroz prozor. Prošle noći malo je kišilo. Evo jednog otiska stope na ploči od prozora. A evo i okruglog i blatnjavog otiska, evo ga opet na podu, ponovo kraj stola. Gledajte ovamo, Watsone. Ovo je, zaista, vrlo lijep mali očevid.

Ugledao sam jasno vidljive, okrugle, malene, blatnjave tragove.

— Ovo nije otisak stopala — rekoh ja.

— Nešto što je za nas mnogo vrednije. Otisak drvene noge! Vidite, tu na prozorskom pragu, otisak je teške čizme sa širokom metalnom petom, a pored nje je otisak drvene noge.

— To je neki čovjek s drvenom nogom.

— Tako je. Ali tu se nalazio još netko i taj je bio vrlo sposoban i djelotvoran saveznik. Da li biste se, doktore, mogli popeti uz ovaj zid?

Pogledah kroz otvoreni prozor. Mjesec je još osvjetljavao onaj isti kraj kuće. Nalazili smo se na dobrim šezdeset stopa od zemlje, i nigdje na zidu od opeke nisam vidio nekakvo uporište za nogu, ili ikakvu pukotinu.

— Pa to je potpuno nemoguće — odgovorih.

— Bez ičije pomoći svakako. Ali, pretpostavite da ovdje gore imate nekog dobrog prijatelja koji vam spusti ovaj dobri, debeli konopac, koji vidim u kutu, a čiji je jedan kraj ovješten za ovu kuku na zidu. Tada biste se, mislim ako ste poduzimljiv čovjek, mogli uspuzati i drvenom nogom, i sa svim ostalim. Na isti biste način, razumije se, i izišli, a vaš bi saveznik tad povukao bačeno uže gore, odvezao ga s kuke, zatvorio prozor, pričvrstio ga s unutrašnje strane i vratio se istim putem kojim je i došao. Kao manje značajan podatak treba zapaziti — reče on opipavajući konopac — da naš prijatelj s drvenom nogom, ma koliko bio dobar penjač, ipak po zanimanju nije pomorac. Nema baš nimalo žuljevite ruke. Pomoću svoje leće vidim nekoliko krvavih mrlja, naročito pri kraju konopca. Iz ovoga zaključujem da se morao spuštati velikom brzinom jer je oderao kožu s dlanova.

— Sve je to u redu — rekoh — ali stvar postaje samo još nerazumljivija. Kakav je to tajanstveni saveznik? Kako je došao u sobu?

— Da, saveznik — reče Holmes zamišljeno. — U vezi s tim saveznikom ima nekih zanimljivosti. On ovaj slučaj izdvaja od običnih. Mislim da je taj saveznik zaorao novu brazdu u povijesti zločina ove zemlje, premda se na slične slučajeve nailazi u Indiji, i, ako me pamćenje ne vara, u Senegambiji.

— No pa kako je ušao? — započeh ponovo. — Vrata su zaključana, prozor je nepristupačan. Da

li kroz dimnjak?

— Suviše je gusta rešetka — odgovori on. — Bio sam već uzeo u obzir i tu mogućnost.

— Kako onda? — uporno sam pitao dalje.

— Vi kao da ne primjenjujete moje preporuke — reče on kimajući glavom. — Koliko sam vam puta govorio, uklonite li ono nemoguće, ma kakav ostatak vam ostao, ma kako nevjerojatno djelovao, on mora sadržati istinu. Znamo da kroz vrata, prozor ili dimnjak nije ušao. Znamo i to da nije mogao biti sakriven u sobi, jer nema gdje da se sakrije. Odakle je, dakle, došao?

— Kroz rupu na krovu — povikah.

— Naravno. Mora da je tako ušao. Budite ljubazni i pridržite mi fenjer, proširit ćemo sada svoja istraživanja u prostoriju nad nama — u tajnoj prostoriji gdje je pronađeno blago.

Popeo se po ljestvama, pa uhvativši se objema rukama za jednu zabatnu gredu, ubaci se u potkrovnicu. Zatim, ležeći potrbuške, pruži ruku po fenjer koji je držao dok sam se ja penjao.

Prostorija u kojoj se našosmo bila je oko deset stopa u jednom i sedam stopa u drugom pravcu. Pod je bio od greda a između njih tanke letve i žbuka, tako da se pri hodanju moralo koračati od jedne grede do druge. Strop se završavao u šiljak i očigledno je predstavljao unutrašnju stranu kućnog krova. Namještaja nije bilo, a na podu je ležala debela prašina, nagomilavana godinama.

— Vidite, evo ga — reče Sherlock Holmes, stavljajući ruku na kosi zid. Ovo je preklopni prozorčić koji vodi na krov. Mogu ga gurnuti i, evo, ovdje se krov spušta pod blagim nagibom. To je, dakle, put kojim je ušao. Hajde da vidimo možemo li naći još nekakve tragove.

On spusti fenjer na pod i po drugi put te noći spazih mu na licu zaprepaštenje. Ja sam se, međutim, pogledavši za njim — sledio. Na podu su se vidno ocrtavali mnogobrojni otisci neke gole stope, jasne, izrazite i savršeno uobličene, ali upola manje od stope normalnog čovjeka.

— Holmes — rekoh šapatom — neko dijete je učinilo ovu grozotu.

On se brzo ponovo pribra.

— U prvi mah sam se zapanjio — reče on, — ali stvar je sasvim prirodna. Popustilo mi je pamćenje, jer sam mogao predvidjeti tako nešto. Tu nema više šta da se traži. Hajdemo dolje.

— Kako vi onda tumačite ove tragove? — zapitah znatiželjno kada smo se ponovo spustili u donju sobu.

— Dragi moj Watsone, analizirajte malo i sami — reče on nestrpljivo. — Moje metode su vam poznate. Primijenite ih, pa će biti poučno da usporedimo rezultate.

— Ništa ne mogu smisliti što bi bilo u skladu sa činjenicama — odgovorih.

— Uskoro će vam biti potpuno jasno — reče on nabusito. — Mislim da ovdje nema više ničeg značajnog, ali još ću provjeriti.

On dohvati svoju leću i centimetar, pa kleknuvši, s nosom skoro do poda, poče hitro mjeriti, uspoređivati i zagledati svugdje po sobi, dok su mu se užagrene, duboko usađene oči svijetljele kao u ptice. Pri tome je činio hitre, besmrtno kretnje kao pravi policijski pas. Nisam se mogao oduprijeti pomisli kakav bi strašan kriminalac bio da je svoju energiju i domišljatost okrenuo protiv zakona. Pri tom njuškanju stalno je mrmljao u sebi, dok konačno ne uzvikne od veselja.

— Zaista imam sreće — reče on. — Po svemu sudeći, preostaje nam da se još samo malo potrudimo. Na svoju nesreću stao je u kreozot. Kraj ove smrdljive lokve vidjet ćete obrise njegove malene stope. Balon je, kao što vidite, napukao, pa je sadržaj iscurio.

— Pa šta onda? — zapitah.

— Pa ništa, ulovili smo ga, to je sve — reče on. — Znam psa koji bi išao za ovim tragom na kraj svijeta. Ako je čopor lovačkih pasa u stanju da traga po mirisu haringe, koju vuku po čitavom okrugu, kako li će tek dobro uvježbani pas pratiti jedan tako prodoran miris kao što je ovaj. Jednostavno kao

pravilo trojno. Odgovor bi trebalo da nam da, ali, oho! evo i predstavnika zakona.

Odozdo se začuše bučni glasovi i tresak vrata.

— Prije no što naiđu — reče Holmes — stavite svoje prste na ruku ovog jasnika i tu, na njegovu nogu. Šta osjećate?

— Mišići su tvrdi kao drvo — odgovorih.

— Tako je. Skvrčio ih je izuzetno jak grč, dakle jače od uobičajenog »rigor mortis«^[28]. Povezujući ovu izobličenost lica, s ovim hipokratskim osmijehom, »risus sardonicus«^[29] kako ga nazivaju stari pisci, što zaključujete?

— Smrt uslijed nekog jakog, biljnog alkaloida — odgovorili — uslijed neke tvari slične strihninu, koja izaziva ukočenost.

— To mi je palo na pamet čim sam ugledao napete mišiće na licu. Zato sam odmah po ulasku u sobu potražio sredstva pomoću kojih je otrov ušao u organizam. Kao što ste vidjeli, otkrio sam trn koji je neznatnom snagom zabijen ili satjeran u lubanju. Obratite pažnju i opazit ćete da je sjedeći uspravno na stolici, pogođen u onu stranu kojom je bio okrenut prema otvoru na stropu. Sad pogledajte ovaj trn.

Veoma sam ga oprezno podigao i primakao na svjetlo fenjera. Bio je dugačak, oštar, crn, pri vrhu pocakljen kao da se na njemu osušila neka ljepljiva materija. Tupi kraj mu je bio otesan i zaokružen nožem.

— Potječe li taj trn iz Engleske? — zapita on.

— Ne, nikako.

— Koristeći se svim ovim podacima morali biste biti u stanju izvući neke točne zaključke. Ali, evo redovnih trupa; pomoćni odredi sad se mogu povući.

Dok je govorio, u hodniku su se čuli koraci koji su se približavali i u sobu stupi neki vrlo krupan, stasit čovjek u sivom odijelu. Bio je rumen, bucmast i zadržao. Iznad podbulih i nabreklih podočnjaka oštro su mu provirivala dva sićušna žmirkava oka. Za njim su nailazili neki narednik u uniformi i Thaddeus Sholto, koji je još drhtao.

— Tu će biti posla — prigušenim će glasom pridošlica. — Krasna posla. Ali, tko su ovi ovdje? Pa kuća je puna kao kunićnjak.

— Mislim da me se još sjećate, gospodine Athelnev Jones — reče Holmes mirno.

— Pa, naravno, da vas se sjećam — odgovori on hripljivo. — Vi ste gospodin Sherlock Holmes, onaj teoretičar. Sjećam vas se! Nikad neću zaboraviti kakvo ste nam predavanje održali o uzrocima, zaključcima i posljedicama u slučaju dragulja iz Bishopgatea. Dovedi ste nas, istina, na pravi trag, ali morate priznati, bila je to više sreća nego dobro obavljen posao ...

— Slučaj je bio školski primjer rješenja na osnovi zdravog rasuđivanja.

— Oh, ta nemojte! Ne stidite se priznati! Ali, šta je sve ovo? Nezgodno! Jako nezgodno! Tu samo činjenice govore, nikakvo teoretiziranje. Sreća da sam se zatekao u Norwoodu u povodu nekog drugog slučaja. Kad je stigla poruka, nalazio sam se još na stanici. Šta mislite od čega je umro ovaj čovjek?

— O tome nemam šta mnogo da teoretiziram — reče Holmes suho.

— Nemojte tako! Ne možemo poreći da vi koji put pogodite baš ondje gdje treba. Zaboga! Kako sam čuo vrata su bila zaključana, a nestalo je nakita u vrijednosti od pola milijuna. Kako je izgledao prozor?

— Bio je čvrsto zatvoren, ali se na prozorskoj dasci primjećuju tragovi.

— Aha! Pa da, pa da! Ako je bio čvrsto zatvoren, onda se tragovi možda uopće ne odnose na ovaj slučaj. Zdrav razum mi govori da je čovjek morao dobiti napad, pa je umro naprečac; poslije toga su

nestali dragulji. Aha! Sine mi tako ponekad! Narednice, izidite za trenutak, a i vi, gospodine Sholto. Vaš prijatelj može ostati. Šta mislite o ovome, gospodine Holmes? Sholto je prošle noći, po vlastitom priznanju, bio sa svojim bratom. Brat je dobio napad i umro, a Sholto je otišao s blagom. Kako vam se to sviđa?

— Onda se mrtvac veoma obazrivo podigao i zaključao vrata s unutrašnje strane — ironično će Holmes!

— Hm! Tu je praznina. Primijenimo zdrav razum. Ovaj Thaddeus Sholto je bio sa svojim bratom, došlo je, koliko znamo, i do svađe. Brat je mrtav, a nakita nema. I to znamo. Poslije Thaddeusova odlaska brata nitko nije vidio. U njegovu krevetu nije nitko spavao. Očigledno je da se Thaddeus nalazio u najvećem duševnom uzbuđenju. A ni izgled mu baš nije privlačan. Kao što vidite pletem svoje niti oko Thaddeusa. Mreža oko njega počinje da se zatvara.

— Još ne raspolazete svim činjenicama — reče Holmes. — Ovaj trn koji je po svemu sudeći otrovan, nalazio se duboko u lubanji pored uha gdje mu se još vidi trag; ova komad ispisana papira bio je na stolu, a pored njega nalazilo se i prilično čudnovato oruđe s kamenom glavom. Kako se sve te činjenice uklapaju u vašu teoriju?

— Samo još više potkrepljuju moju tvrdnju — reče debeli detektiv nadmeno. — Kuća je prepuna indijskih rijetkosti. Sve je ovo izveo Thaddeus. Ako je taj iverak otrovan, Thaddeus ga je isto onako kao i svaki mogao upotrijebiti u ubilačke svrhe. Taj je papir nekakva klopka, zavaravanje. Jedino se još postavlja pitanje kako je izišao? Ah, pa naravno, eno rupe na stropu!

S velikom pokretljivošću, neobičnom za njegove dimenzije, pohita uz ljestve i provuče se u potkrovlje. Ubrzo začusmo njegov glas koji nam je pobjedonosno javljao da je našao preklopni prozorčić na krovu.

— Umije i on da pronade ponešto — reče Holmes sliježući ramenima. — Katkad mu sine u glavu. »Il n'y a pas de sots si incommodes que ceux qui ont de l'esprit«!¹³⁰

— Vidite! — reče Athelney Jones, pojavljujući se ponovo na ljestvama. — Činjenice govore ipak bolje od teorije. Moje se gledište o ovom slučaju potvrdilo. Evo, vidim preklopan prozorčić koji je u vezi s krovom a djelomično je i otvoren.

— Otvorio sam ga ja.

— Oh, doista! Znači da ste ga zapazili? — reče malo pokunjeno. — Pa lijepo, on jasno pokazuje kako je umakao naš džentlmen. Narednice! — viknu.

— Molim, gospodine — začu se iz hodnika.

— Neka gospodin Sholto dođe ovamo. Gospodine Sholto — obrati mu se Athelney Jones — dužnost mi je da vas upozorim da sve što budete izjavili može biti upotrebljeno protiv vas. U ime kraljice lišavam vas slobode zbog smrti vašeg brata.

— Evo ti sad! Nisam li vam rekao? — povika siromah čovjek, ispruživši ruke i promatrajući sad jednog sad drugog.

— Ne uzrujavajte se zbog toga, gospodine Sholto — reče Holmes — jamčim vam da ću vas osloboditi ove optužbe.

— Ne obećavajte odviše, gospodine Teoretičaru, ne obećavajte odviše — prekide oštro detektiv. — Možete naići na tvrđi orah nego što mislite.

— Ne samo da ću ga osloboditi optužbe, gospodine Jonesu, nego ću vam i besplatno ustupiti imena i opis dvojice ljudi koji su prošle noći bili u ovoj sobi. Jedan se zove, imam sve razloge da u to vjerujem, Jonathan Small. On je polupismen čovjek, omanji i hitar, a drvena patrljica mu je s unutrašnje strane izlizana. Na lijevoj čizmi ima grubu potplatu četvrtasta oblika, a oko pete željeznu potkovu. Osim toga, srednje je dobi, jako opaljen od sunca i bivši robijaš. Ovih nekoliko podataka

mogli bi vam donekle koristiti, ako ih još dopunite činjenicom da mu na šaci nedostaje dobar dio kože. Drugi čovjek ...

— Aha, drugi čovjek — zapita podsmješljivim glasom Athelnev Jones, ali ipak prilično pod dojmom Holmesovih određenih tvrdnji.

— To je neka prilično čudna osoba — reče Sherlock Holmes okrenuvši se na peti. — Nadam se da ću uskoro biti u stanju da vam ih predstavim obojicu. Jednu riječ nasamo, Watson!

On me izvede do vrha stepeništa.

— Zbog ovog neobičnog događaja zamalo nismo izgubili iz vida glavni cilj našeg dolaska.

— I ja sam baš na to pomislio — odgovorih. — Nema ni kakva smisla da gospođica Morstan ostane u ovom zlokobnom domu.

— I nema. Vi je morate otpratiti kući. Ona živi s gospođom Cecil Forrester u donjem Cambervellu, a to nije daleko. Čekat ću vas ovdje, ako ponovo dođete kolima po mene. II' ste možda premoreni?

— Ni najmanje. Ne mogu imati mira sve dok ne saznam nešto više o ovom nevjerojatnom događaju. Nagledao sam se raznih i neugodnih stvari u životu, ali, dajem vam riječ, ovi noćasnji uzbudljivi događaji iskidali su mi potpuno živce. Bilo kako bilo, volio bih da zajedno s vama istjeram stvar do kraja.

— Vaša prisutnost će mi biti jako korisna — odgovori on. — Mi ćemo samostalno ispitati slučaj, a pustiti prikana Jonesa neka uživa nad svim svojim izmišljotinama koje mu padnu na pamet. Kada odvedete gospođicu Morstan, molim vas otiđite u Pinchin Lane broj 3, dolje na obali, blizu Lambetha. U trećoj kući s desne strane stanuje čovjek koji konzervira životinje a zove se Sherman. Vidjet ćete u prozoru lasicu koja drži kunića. Kucajte i dignite starog Shermana iz kreveta, pozdravite ga i recite mu da mi hitno treba Toby.

— Pretpostavljam da je riječ o psu.

— Da, neki čudan pas mješanac, sa zaprepašćujuće snažnim njuhom. Više mi je stalo do pomoći jednog Tobyja nego do sve sile policijskih detektiva u Londonu.

— Onda ću ga dovesti — rekoh. — Sada je jedan sat. Ako uspijem da dobijem odmorna konja, mogao bih se vratiti prije tri.

— A ja ću vidjeti — reče Holmes — što mogu doznati od gospođe Bernstone i od indijskog sluga, koji, kako mi veli gospodin Thaddeus, spava u susjednoj potkrovnici. A zatim ću se udubiti u Jonesove velike pronalaskе i slušati njegove, ne baš odveć ukusne, zajedljivosti. »Wir sind gewohnt dass die Menschen verhöhnen, was sie nicht verstehen«. ^[31] Goethe je uvijek jezgrovit.

POGLAVLJE VII: Zgoda o buretu

Policija je dovela sa sobom kola pa sam u njima otpratio kući gospođicu Morstan. Sve dok je trebalo podržati nekog slabijeg od sebe, slijedeći onaj milosrdni način koji imaju žene u tim prilikama, ona je bila mirna. Zatekao sam je kraj prestrašene domaćice prijaznu i staloženu. Međutim, u kolima je odjednom klonula. Briznula je u plač, vidjelo se koliko ju je bolno pogodio događaj ove noći. Kasnije mi je pričala da me je tada smatrala za hladna i ravnodušna čovjeka. Nije ni slutila šta se odigravalo u mojem srcu, niti je imala ikakvu predodžbu o velikom samosavlađivanju. Sva moja naklonost, sva moja ljubav hrlili su k njoj isto onako kao maloprije u vrtu moja ruka. Osjećao sam da mi čitava godina svakodnevnog života ne bi pružila toliko dokaza o njenoj dragoj smjeloj prirodi kao ovaj dan pun neobičnih doživljaja. No dvije misli ledile su mi riječi u grlu kojima sam htio dati oduška svojoj odanosti. Bila je potresena, slaba i bespomoćna. U takvu trenutku iskazivati ljubav značilo bi koristiti se njenim duševnim stanjem. A što je bilo još gore, sada je postala i bogata, treba da dobije veliko naslijeđe, ako Holmesova istraga urodi plodom. Pod takvim okolnostima ne bi bilo ni lijepo ni pošteno da jedan vojni kirurg s bolesničkom hranarinom iskoristi prijateljski odnos koji je nastao pukim slučajem. Zar ne bih ispao kao najobičniji lovac na miraz? Nisam smio dopustiti da tako nešto i pomisli. Ovo blago iz Agre ispriječilo se među nama kao nepremostivi jaz.

Kad stigismo do stana gospođe Cecil Forrester, bilo je skoro dva sata. Posluga se već odavno povukla na počinak, ali je gospođu Forrester toliko zanimao ishod čudne poruke koju je primila gospođica Morstan, da ju je željno očekivala.

Bila je to ljupka žena srednje dobi. Radovao sam se što vidim kako ju je gospođica Morstan srdačno ogrlila rukom oko pasa i kako joj je majčinski zvučao glas kad ju je ova pozdravila. Očevidno, gospođica Morstan nije bila samo jedna plaćena, zavisna osoba, već i prijatelj koga poštuju. Čim me je predstavila, gospođa Forrester me ozbiljno zamoli da uđem i ispričam šta nam se dogodilo. Ja sam pak, objasnio svu važnost zadatka koji je još preda mnom. Obećah, s puno poštovanja, da ću ih izvijestiti o svemu. U odlasku, kriomice, osvrnuh se i kad kola krenuše, vidjeh, a još i dan-danas vidim, na stepeništu dvije ljupke i zagrljene prilike, poluotvorena vrata, svjetlo koje se iz predvorja probija kroz obojeno staklo, barometar i sjajne poluge na stepeništu. Pogled, makar i letimičan, na miran engleski dom djelovao je, posred mračnog posla u koji smo se uplitali, vrlo umirujuće.

Što sam više mislio na ono što se zbilo, sve mi se više činilo mračnijim i burnijim. Prolazeći tihim ulicama, osvijetljenim plinskim svjetiljkama, uz jednolično kloparanje točkova, ponovo sam u mislima prošao cio tok čudnih zbivanja. Smrt kapetana Morstana, i slanje bisera, oglas, pismo — svi ti događaji su rasvijetljeni. Međutim, ovi događaji su nas doveli do još dublje i mnogo tragičnije tajne. Indijsko blago, neobičan plan pronađen među papirima kapetana Morstana, čudan događaj kad je umirao major Sholto, ponovo otkriće blaga nakon čega je uslijedila smrt onoga koji ga je otkrio, veoma čudne okolnosti zločina, otisci nogu, neobično oružje, riječi na papiriću koje su odgovarale riječima nađenim na platnu kapetana Morstana — sve je to bio labirint u kojem bi netko s manje izuzetne obdarenosti od mog sustanara izgubio nadu da će pohvatati niti.

Pinchin Lane predstavljao je niz trošnih kuća od opeka na dva kata u donjem kraju Lambetha. Dugo sam kucao na vrata kuće broj 3. Konačno se iza jednog prozorskog kapka pojavi svjetlo svijeća a na gornjem prozoru pomoli se neko lice.

— Gubi se odavde, pijanduro jedna — reče to lice. — Ako još i dalje budeš dizao galamu, otvorit ću sve štenare i četrdeset i tri psa pustiti na tebe.

— Pa ja sam upravo zato i došao, ali da pustite samo jednog — odvratih.

— Tornjaj se — zaurla glas. — Vidiš ovu kesu, u njoj je češagija; tako mi Boga, ako ne zavežeš, tresnut ću je o tvoju tikvu.

— Ali meni ne treba češagija, meni treba pas — povikah.

— Neću s tobom više da se objašnjavam — dreknu gospodin Sherman. — Smjesta se čisti odavde jer dok izbrojim do tri češagija će poletjeti.

— Gospodin Sherlock Holmes — počeh.

Moje riječi odjednom dobiše čarobno značenje; prozor se odmah zatvori a vrata se za tren oka otključaše i otvoriše. Gospodin Sherman je bio visok, suh starac, pognutih leđa i žilava vrata.

— Prijatelj gospodina Sherlocka Holmesa u svako doba je dobro došao — reče on. — Uđite, gospodine. Čuvajte se lasice, jer ujeda. Ah, nevaljalice, nevaljalice, ti bi zakačila ovog gospodina? — Ovo se odnosilo na jednu veliku lasicu koja je kroz rešetke od kaveza proturila svoje crvene oči i zlobnu njušku. — Nemojte se uzrujavati zbog ovoga. To je samo sljepić. Nema otrovnih zuba, pa ga puštam u sobu, jer uništava insekte. Ne smijete mi zamjeriti što sam u početku bio s vama malo opak; naiđe dječurlija pa me zavitlavaju, a i inače mnogi prolaze ovim putem pa me svaki čas uznemiravaju kucanjem. Što hoće gospodin Sherlock Holmes?

— Hoće jednog vašeg psa.

— Ah, to će biti Toby.

— Jeste, zove se Toby.

— Toby živi ovdje s lijeve strane na broju 7.

Držeći svijeću, on krenu sporo naprijed kroz čudnu porodicu životinja koju je okupio. Pri lelujavom svjetlu, punom sjena, nejasno sam razabrao kako iz svake štenare, iz svakog kuta izviruju i motre nas svjetlucave oči. Čak i zabatne grede nad nama bile su prepune uspavane živadi, koja se uznemirena zbog naših glasova, počela tromo premještati s noge na nogu.

Ispostavi se da je Toby ružan mješanac, s dugačkom dlakom i klopavim ušima, pola cunjavac, a pola lovački pas smeđe i bijele dlake, koji se gegao vrlo nespretno. Poslije malo oklijevanja, on primi od mene kocku šećera koju mi je dodao stari prirodnjak, pa pošto tako sklopismo prijateljstvo, Toby me doprati do kola ne protiveći se da pođe sa mnom. Vratio sam se u Pondicherry Lodge baš kad je na satu Palače otkucavalo tri. Tu sam saznao da je uhapšen i McMurdo i da su njega i gospodina Sholtoa odveli na policijsku stanicu. Dva policajca čuvala su uski ulaz ali kada sam spomenuo detektivovo ime pustili su me da prođem sa psom.

Holmes je stajao na kućnom pragu s rukama u džepovima i pušio lulu.

— Ah, doveli ste ga — reče on. — To vam je valjan pas! Jones je otišao. Otkad ste nas napustili bilo je velikog rasipanja energije. Uhapsio je ne samo našeg prijatelja Thaddeusa, nego i vratara, domaćicu i indijskog slugu. Cijela kuća je prepuštena nama, izuzev što se gore nalazi narednik. Ostavimo psa ovdje pa pođimo gore.

U holu smo vezali Tobyja za stol i još se jednom uspeli stepenicama. Soba je bila onakva kakvu smo je i ostavili, osim što je preko leša bila prebačena plahta. Umoran, policijski narednik se naslonio u kutu.

— Posudite mi svoj fenjer, narednice — obrati mu se moj prijatelj. — Sada mi privežite ovaj papir oko vrata tako da visi preda mnom. Hvala vam. Moram skinuti cipele i čarape jer ću se pozabaviti malo pentranjem. Watsone, umočite rubac u kreozot. To je sve. Sada pođite sa mnom za trenutak u potkrovlje. — Provukli smo se kroz rupu. Holmes i ovom prilikom upravi svjetlo na otiske

u prašini.

— Želim da posebno obratite pažnju na ove otiske stopa — reče on. — Zapažate li nešto posebno?

— Pripadaju — rekoh — nekom djetetu ili nekoj maloj ženi.

— Ali, na stranu njihova veličina. Zar ne primjećujete ništa drugo?

— Veoma nalikuju na ma koje druge otiske.

— Baš ništa ne nalikuju. Pogledajte ovamo. Ovo je otisak desne stope. Sad ću pored ove načiniti otisak svoje. Kakva je razlika?

— Vaši prsti su stisnuti jedan uz drugog. Na ovom drugom otisku prsti su jasno razdvojeni.

— Potpuno točno. U tome i jest stvar. Hoćete li sada biti tako ljubazni da priđete preklopnom prozorčiću i pomirišete rub drvenog okvira. Ja ostajem ovdje, jer držim ovaj rubac u ruci.

Učinio sam kao što mi je rekao. Osjetio sam neki miris nalik na katran.

— Evo, ovdje je stao nogom kad je izlazio. Ako čak i vi možete to osjetiti, za Tobvja mislim to neće predstavljati baš nikakvu teškoću. Sada otrčite dolje i pustite psa.

U trenutku kad sam se našao u vrtu, Sherlock Holmes je bio na krovu. Mogao sam ga lijepo vidjeti kako poput nekog golemog svica vrlo polako puže uz sam rub. Izgubio se iza grupe dimnjaka, ali se opet brzo pojavio i nestao na drugoj strani krova. Kad sam otišao na drugu stranu, našao sam ga kako sjedi na uglu strehe u udubljenju oluka.

— Jeste li vi to, Watson? — viknu on.

— Jesam.

— To je mjesto. Šta se ono crni tamo dolje?

— Bure za kišnicu.

— Je li poklopljeno?

— Jeste.

— Ima li u blizini kakvih ljestvi?

— Nema.

— Prokletnik! Veoma vratolomno mjesto. No trebalo bi da se mogu spustiti onamo odakle se on popeo. Ova vodovodna cijev čini se da je prilično čvrsta. Ići će.

Začu se struganje nogu i fenjer se počeo sigurno spuštati kraj zida, zatim, odskočivši, pade na vrh bureta, a odande na zemlju.

— Nije bilo teško ići za njim — reče on navlačeći čarape i čizme. — Crijep je duž cijelog puta kuda se kretao raskliman, a evo, u svojoj žurbi izgubio je i ovo. To potvrđuje moju, kako vi, doktore, kažete, dijagnozu.

Predmet koji mi je pružio bio je neka mala lisnica ili kesa, ispletena od obojenih trava; na njoj je unaokolo bilo nanizano nekoliko staklenih perlica. Po obliku i veličini mogla je poslužiti i kao kutija za cigarete. U njoj se nalazilo pola tuceta trnova od tamna drveta, zašiljenih na jednom i zaobljenih na drugom kraju, slični onome koji je dobio u glavu Bartholomew Sholto.

— Ovo su paklene stvari — reče on. — Pazite da se ne nabodete. Drago mi je da sam do njih došao, jer po svoj prilici ovo su svi koje je imao. Utoliko je manje opasnosti da ih uskoro vi ili ja dobijemo pod kožu. Radije bih se izložio metku iz karabina nego ovome. Jeste li orni za jednu šetnju od šest milja, Watson?

— Svakako — rekoh.

— Hoće li izdržati vaša noga?

— Oh, hoće.

— Ah, tu si, psiću moj! Dobri, stari Toby. Pomiriši Toby, pomiriši! — i on gurnu psu pod nos

rubac natopljen kreozotom dok je životinja stajala raširenih, dlakavih šapa i vrlo smiješno i kočoperno držala glavu, kao neki znalac koji miriše «bouquet»^{32} neke čuvene vrste vina. Holmes zabaci rubac, priveže mješancu oko vrata jak konopac i povede ga do bureta za vodu. Životinja odmah poče cviljeti pa uzdignuta repa, a s njuškom uperenom u tlo, tapkajući po tragu, uputi se žurno po stazi brzinom koja nas je primorala da gotovo trčimo.

Na istoku je postepeno svitalo pa se u hladnom i sivom svjetlu vidjelo prilično daleko. Nad nama se uzdizala četvrtasta, masivna kuća sa svojim crnim, praznim prozorima, golim zidovima sva izgubljena i žalosna. Put nas je vodio preko vrta, okolo-naokolo raštrkanih okopa i jama. Cijelo ovo mjesto s rasutim gomilama smeća, s divlje izraslim korovom, djelovalo je teško i sudbonosno i sasvim se podudaralo s mračnom tragedijom koja se nadnijela nad njega.

Pošto je stigao do graničnog zida, Toby poče trčati duž njega da bi se konačno zaustavio u jednom kutu koji je zaklanjala neka mlada breza. Na mjestu gdje su se spajala dva zida, ispalo je nekoliko opeka. Zemlja je na tom mjestu bila izgažena, a opeke u rupama na zidu zaobljene kao da su često služile za penjanje. Holmes se pope, pa preuzevši od mene psa, prebaci ga na drugu stranu.

— Evo otiska ruke Drvene noge — primijeti on kad sam se popeo za njim. — Vidite li na bijeloj žbuki sasušenu mrlju krvi? Sreća da od jučer nije pala kiša. Po cesti će se još moći nanjušiti miris, usprkos tome što su oni prošli ovuda čitavih dvadeset i osam sati prije nas.

Priznajem, pri pomisli na veliki saobraćaj koji je u međuvremenu prošao tom cestom u pravcu Londona, ja sam u to posumnjao. No uskoro sam se okanio svoje bojazni. Toby se nijednog trenutka nije dvoumio niti zastao već se neprestano na svoj posebni način gegao i njuškao sve dalje i dalje. Jetki miris kreozota očigledno je odudarao od svih ostalih mirisa.

— Nemojte misliti — reče Holmes — da moj uspjeh u ovom slučaju zavisi samo od pukog događaja što je ovaj prikan nagazio na kemikaliju. Sagledao sam mogućnosti da ih se dočepam na još nekoliko načina. Ovaj mi se samo čini najpogodniji, jer kao da nam je pao s neba i lud bih bio da ga ne iskoristim. S druge strane, zbog ove okolnosti slučaj se nije izmetnuo u lijep mali intelektualni problem kao što se činilo u prvi mah. Iz njega bi se dala izvući krasna iskustva da nema ovog odveć opipljiva putokaza.

— Krasna iskustva, ali isto tako i nedostataka — rekoh. — Uvjeravam vas, Holmes, divim vam se kakvim sve sredstvima uspijevate u ovom slučaju. Divim se još više nego u slučaju umorstva što ga je izveo Jefferson Hope. Ova mi se stvar čini još dublja i tajanstvenija. Kako ste, na primjer, s tolikom sigurnošću mogli da opišete čovjeka s drvenom nogom?

— Pih, dragi mladiću, pa to je bar bilo jednostavno. Neću da budem teatralan, jer sve je očigledno i jasno kao na tanjuru. Evo ovako: dva oficira koji su bili na dužnosti komandnog osoblja u kaznionici doznali su gdje je zakopano nekakvo blago. Englez Jonathan Small nacrtao im je mapu. Sjećate li se da smo to ime vidjeli na planu koji je bio u posjedu kapetana Morstana? On ga je potpisao u svoje ime i u ime svojih suučesnika, i ostavio znak četvorice, kako ga je, nekako dramatično, nazvao. Uz pomoć ovog plana oficiri ili oficir dolazi do blaga i odnosi ga u Englesku, ne ispunivši, kao što pretpostavljamo, neki od uvjeta pod kojim ga se dokopao. Zašto Jonathan Small nije sam prigrabio blago? Odgovor je jasan. Plan je datiran u vrijeme kad je Morstan došao u blizak dodir s robijašima. Jonathan Small se nije dočepao blaga, jer je bio robijaš kao i njegovi suučesnici pa nisu mogli napuštati kaznionicu.

— Ali to je samo pretpostavka — rekoh.

— Više nego pretpostavka. To je jedina hipoteza koja je u skladu sa činjenicama. Da vidimo kako to odgovara onome što je uslijedilo. Major Sholto nekoliko godina miruje kao blaženi posjednik blaga. Zatim prima neko pismo iz Indije koje mu ulijeva strah u kosti. Šta li je to bilo?

— Pismo koje je kazivalo da su ljudi kojima je načinio nepravdu pušteni na slobodu.

— Ili da su pobjegli. To je mnogo vjerojatnije jer može se pretpostaviti da je on znao kad njima ističe kazna. Inače ga to ne bi iznenadilo. I šta on poduzima? Čuva se čovjeka s drvenom negom — bijelog čovjeka, zapamtite, jer je jednog bijelog trgovca zamijenio s njim, i odmah pripucao na njega. Osim toga i na planu se nalazi ime samo jednog bijelca. Ostali su hindusi ili muhamedanci. Drugog bijelog čovjeka nema. Stoga pouzdano možemo tvrditi da je čovjek s drvenom nogom identičan s Jonathanom Smallom. Čini li vam se da ovakvo rasuđivanje ne stoji?

— Ne, ono je jasno i sažeto.

— Dobro. Stavimo se sada u položaj Jonathana Smalla. Promotrimo slučaj s njegove točke gledišta. On dolazi u Englesku s dvije namjere: da stekne ponovo ono što smatra svojim pravom i da se sveti čovjeku koji mu je nanio nepravdu. Pronalazi gdje stanuje Sholto i, vrlo vjerojatno, uspostavlja kontakt s nekim iz kuće. Postoji onaj Lal Rao koga nismo vidjeli. Gospođa Berstone ga opisuje kao osobu koja je daleko od toga da bude neki svetac. Međutim, Small nije mogao pronaći gdje je sakriveno blago, jer osim majora i jednog vjernog sluga koji je umro, to nitko nije znao. Small doznaje da je major na samrti. Izbeumljen da tajna blaga ne iščezne zajedno s majorom provlači se kao kroz šibe, pored stražara, probija se do samrtnikova prozora i ne ulazi jer ga ometa prisutnost obojice sinova. Međutim, izbeumljen od mržnje prema pokojniku, ulazi još iste noći u sobu i pretura po njegovim papirima u nadi da će naći neku bilješku koja se odnosi na blago. Na koncu, ne našavši ništa, ostavlja onaj napis na papiru kao znak svoje prisutnosti. Vjerojatno je još prije naumio da na lešu ostavi neku takvu opomenu u znak da nije riječ o običnom umorstvu već, s gledišta četvorice suučesnika, o nekoj vrsti zadovoljavanja pravde. Čudna i hirovita shvaćanja dosta su uobičajena u analima zločina i obično pruže vrijedne podatke o zločincu. Jeste li shvatili?

— Veoma dobro.

— Šta je, dakle, Jonathan Small mogao učiniti poslije smrti starog Sholta? Mogao je samo produžiti da tajno motri nastojanja sinova oko pronalaženja blaga. Možda čak napušta Englesku gdje se vraća samo povremeno. Sinovi otkrivaju potkrovnicu što on odmah doznaje. Ponovo nailazimo na trag nekog saveznika u kući. Jonathan je sa svojom drvenom nogom potpuno nesposoban da se dokopa sobe u potkrovlju. Ali, on vodi sa sobom nekog čudnog ortaka koji svladava tu prepreku. Ovaj nagazi svojom bosom nogom u kreozot i tako ostavlja trag.

— Znači, ubojstvo je izvršio ortak, a ne Jonathan.

— Tako je. I to ne baš po Jonathonovoj volji sudeći po mnoštvu tragova što ih je ovaj neoprezno ostavio. Jonathan nije izrazito neraspoložen prema ubijenome; draže bi mu bilo da ga je jednostavno mogao vezati i začepiti mu usta. On nije htio njegovu glavu. Međutim, tu se nije dalo pomoći; provalili su divljački instinkti njegova ortaka i otrov je učinio svoje. Vidjevši to, Jonathan Small ostavlja na papiru opomenu, spušta kovčeg s blagom kroz prozor pa izlazi s njim. Eto toka događaja kako sam ga ja uspio odgonetnuti. Što se tiče njegova ličnog izgleda, mora da je neki sredovječan čovjek i opaljen od sunca jer je odslužio svoj rok u onakvoj pećici kao što su Andamani. Visina mu se može lako odrediti po dužini koraka. Da je imao bradu, znamo po tome što je to bila jedina stvar koja se dojmila Thaddeusa Sholta kad ga je ugledao na prozoru. Ne znam ima li još što?

— A ortak?

— Ah, pa ni u tome nema velike tajne. Doznat ćete uskoro i o tome sve. Kako je divan jutarnji zrak. Gledajte onaj ružičasti oblačak što lebdi kao pero nekog divovskog flaminga. Rumen sunčeva ruba upravo probija oblake londonske magle. Obasjat će mnogo ljudi, ali, nitko se među njima, kladim se u to, ne bavi čudnijom rabotom od vas i mene. Ah, što se u prisutnosti velikih, suštinskih sila prirode osjećamo malenim zbog svojih sićušnih ciljeva i težnji. Kako stojite s vašim Jean

Paulom?

— Prilično... Naišao sam na njega čitajući Carlylea. ^{33}

— To vam je kao da idete potokom do izvornog jezera. Dao je čudnu, ali duboku opasku, kako glavni dokaz stvarne čovjekove veličine leži u njegovu poimanju koliko je sitan. To ukazuje na moć uspoređivanja i procjene, koja je sama po sebi dokaz plemenitosti. Ima mnogo osnova za razmišljanje i u Richteru. Jeste li ponijeli sa sobom pištolj?

— Imam svoj štap.

— Možda će nam ustrebatu tako nešto, ako stignemo do njihove jazbine. Jonathana prepuštam vama, a onog drugog, ako bude neugodan, morat ću ubiti.

On u razgovoru izvadi revolver, stavi u njega dva metka, i vrati ga u desni vanjski džep svog kaputa.

Za ovo vrijeme Toby nas je vodio prema glavnom gradu nekim sporednim cestama kraj kojih su se nizale kuće. Međutim, sad smo stigli u povezane ulice u kojima su se uveliko kretali ranoranioci i dokeri, dok su bunovne žene skidale kapke s vrata i čistile ulazna stepeništa. Po gostionicama na uglovima upravo je počinjao posao, pa su iz njih izlazili ljudi neuredna izgleda otirući rukama svoje brade poslije jutarnje kapljice. Psi veoma čudnih vrsta nicali su i gledali nas iznenađeno, ali se naš neusporedivi Toby nije osvrtao ni lijevo ni desno već je trčkarao naprijed s njuškom upravljenom ka zemlji cvileći kad bi nabasao na svježe očuvan trag.

Prešli smo Streatham, Brixton, Camberwell i sada smo se nalazili u Kennington Laneu, budući da smo bočnim uličama došli istočno od trga Oval. Ljudi koje smo pratili išli su neobično krivuda vim putem, vjerojatno u želji da zavaraju trag. Nikad nisu išli glavnom ulicom, ako su se mogli koristiti nekom usporednom, sporednom. U podnožju Kennington Lanea zaokrenuli su lijevo kroz Bond Street i Miles Street. Ondje gdje te ulice završavaju u Knight Placeu, Toby zastade, s jednim naćulenim a jednim spuštenim uhom, pa zatim poče trčati sad naprijed, sad natrag. Prva slika psa u nedoumici. Tada se zbuni njuškajući ukrug i s vremena na vrijeme pogledajući nas kao da traži pomoć.

— Koji je đavo s ovim psom? — progundā Holmes. — Ta valjda nisu uzeli kola ili odletjeli balonom.

— Možda su stajali ovdje neko vrijeme — primijetili.

— Ah, u redu je. Opet je krenuo — reče moj suputnik s prizvukom olakšanja.

Zaista, krenuo je još jednom onjušivši svuda naokolo, onda se naglo odluči i pojuri takvom silinom i odlučnošću kakve do tada još nije bio pokazao. Čini se da je miris sad bio mnogo jači nego prije, jer čak nije morao ni njuškati već je jednostavno zatezao uzicu, pokušavajući da poleti trkom. Po sjaju u Holmesovim očima vidio sam da vjeruje da smo blizu cilja.

Sad nas je put vodio niz Nine Elma, sve dok nismo stigli do velike drvare Broderick & Nelson, kraj krčme kod »Bijelog Orla«. Ovdje se naš pas, izvan sebe od uzbuđenja, sjuri kroz boćna vrata u dvorište gdje su pilari već bili na poslu. On proleti niz stazu po strugotini i piljotini, zaobiđe između dvije gomile drva, pa, konaćno s pobjednićkim lavežom skoći na jedno veliko bure koje se još nalazilo na rućnim kolicima kojim su ga dovezli. Užagrenih očiju i ispružena jezika stajao je Toby na buretu gledajući sad Holmesa sad mene očekujući priznanje. Duge od bureta i kotaći kolica bili su umazani nekakvom tamnom tekućinom, a u zraku se osjećao jak miris kreozota.

Sherlock Holmes i ja glupo se pogledasmo pa prasnusmo istovremeno u nezadrživ smijeh.

POGLAVLJE VIII: Ilegalci iz Baker Streeta

— Šta ćemo sad — zapitah. — Tobyjeva nepogrešivost postala je sumnjiva.

— Postupio je prema svojim sposobnostima — reče Holmes skidajući ga s bureta i izvodeći iz dvorišta drvare. — Ako razmislite koliko se kreozota svakodnevno raznosi po Londonu, nije nikakvo čudo da se trag za kojim smo pošli zametnuo. Kreozot se sada mnogo upotrebljava u preradi drveta. Ne treba kriviti jadnog Tobyja.

— Moramo se, mislim, opet dokopati pravog traga.

— I sreća što nam nije daleko. Psa je očigledno zbunilo to što su na uglu Knight Pleaca dva traga polazila u različitim pravcima. Mi smo krenuli baš onim pogrešnim. Sad nam preostaje da pođemo onim drugim.

U tome nije bilo nikakvih poteškoća. Kad smo doveli Tobyja na mjesto gdje je pogriješio, on načini velik krug i na kraju poleti u novom pravcu.

— Moramo paziti da nas sad ne dovede do mjesta odakle su donijeli kreozot — primijetih.

— Mislio sam na to. Ali, gledajte, on se drži pločnika; a bure je prolazilo ulicom. Ne, sad smo na pravom tragu.

Ovaj se protezao prema obali rijeke prolazeći kroz Belmont Place i Prince's Street. Na kraju Bond Streeta doveo Has je ravno do obale, gdje se nalazio mali drveni kej. Toby nas dovede do samog ruba, pa ondje stade kao ukopan cvileći i gledajući u tamni tok rijeke ispod sebe ...

— Nemamo sreće — reče Holmes. — Ovdje su uzeli čamac.

Unaokolo po vodi i na rubu keja bile su vezane male barke i čamci. Ponijeli smo Tobyja do tih čamaca, ali on, premda je ozbiljno njuškao, ne dade nikakva znaka.

Blizu sasvim jednostavnog pristaništa nalazila se mala kućica od opeka kroz čiji je drugi prozor bila proturena drvena ploča na kojoj je stajalo velikim štampanim slovima: »Mordecai Smith«, a ispod toga »Čamci za iznajmljivanje na dan ili sat«. Jedan drugi natpis koji se nalazio iznad vrata obavijestio nas je da ovdje drže i izletnički parni brodić što je potvrđivala i velika gomila koksa koja se nalazila na nasipu. Sherlock Holmes se polako prošeta unaokolo, s licem punim loših slutnji.

— Ovo ne miriše na dobro — reče on. — Ti su momci lukaviji nego što sam mislio, čini se da su zametnuli svoje tragove. Bojim se da je ovdje bilo i unaprijed pripremljenih postupaka.

Kad se približio vratima kuće, ova se otvoriše, a iz njih istrča neki kovrčavi dječaćić od svojih šest godina; za njim je išla podebela žena, sva rumena u licu, držeći u ruci veliku spužvu.

— Odmah da se vratiš i da se opereš, Jack — vikala je. — Vraćaj se, ugursuze jedan, jer ako ti dođe otac kući i zatekne te ovakva, imat ćemo što čuti od njega.

— Zgodan mali švrćo — povika Holmes. — Lijepo rumeno spadalo. Hajd', Jack, što bi htio da ti dam?

— Htio bih šiling — reče.

— Ne bi li htio još nešto?

— Htio bih dva šilinga — odgovori čudo od djeteta poslije izvjesnog razmišljanja.

— Eto ti! Ulovi ih! Zlatno dijete, gospođo Smith.

— Bog vas blagoslovio, gospodine, i jest, napredan je. Skoro odveć, da bih mogla izići s njim na kraj, naročito kad mi muž nije po nekoliko dana kod kuće.

— Zar je odsutan? — reče Holmes razočaranim glasom. — Baš mi je žao jer sam želio

razgovarati s gospodinom Smithom.

— Nema ga od jučer ujutro, i, istinu govoreći, već sam se počela zabrinjavati. No, ako se radi o nekom čamcu, gospodine, mogla bih vam i ja pomoći.

— Želio sam da unajmim njegov parni brodić.

— Ah, dragi gospodine, on je baš brodićem i otišao. To me i zabrinjava, jer znam da nije ponio više ugljena nego do Woolwicha i natrag. Da je otišao maonom ne bih pomislila ništa, jer ga je posao već više puta odveo čak i do Gravesenda, pa ako je bilo više posla znao se zadržati i duže. Ali, kakva vajda od parobroda bez ugljena?

— Ugljen bi mogao kupiti i na nekom pristaništu niz rijeku.

— Mogao bi, ali on to ne radi jer su visoke cijene koje traže za par bijednih vreća. A osim toga, ne volim ni onog ružnog čovjeka s drvenom nogom i stranim izgovorom. Šta hoće i zašto se stalno mota unaokolo?

— Čovjek s drvenom nogom — reče Holmes iskreno iznenađen.

— Da, gospodine, neki čovjek majmunska lica, koji io više puta dolazio mojem matoru. On ga je i digao prošle noći i, što je još čudnije, moj je znao da će doći, jer je brodić držao pod parom. Govorim vam otvoreno, gospodine, nije mi nimalo ugodno zbog svega toga.

— Ali, draga gospođo Smith — reče Sherlock Holmes sliježući ramenima — vi se plašite bez razloga. Otkud možete tvrditi da je noćas dolazio baš čovjek s drvenom nogom? Ne razumijem kako možete biti tako sigurni?

— Njegov glas, gospodine. Poznajem mu glas, nekako je dubok i promukao. Moglo je biti oko tri, kad je zakucao na prozor. 'Diž, se — rekao je — vrijeme je da se ide na smjenu'. Moj matori probudi Jima, to je moj najstariji sin, pa odoše ne rekavši ni riječ. Lijepo sam čula kako mu lupa drvena noga po kamenju.

— A je li taj čovjek s drvenom nogom bio sam?

— Ne bih mogla sigurno reći, gospodine. Nikog drugog nisam čula.

— Žao mi je, gospođo Smith, jer sam želio brodić, a čuo sam dobrih stvari o ... Kako se ono zvaše?

— »Aurora«, gospodine.

— Ah, je li to onaj stari, zeleni brod sa žutom, vrlo širokom trakom na pramcu?

— Nikako. To je sasvim zgodan, mali brodić, ljepši od ikojeg drugog na rijeci. On je svježe obojen u crno, s dvije crvene trake.

— Hvala. Nadam se da ćete uskoro čuti o gospodinu Smithu. Idem dolje niz rijeku, pa ako slučajno ugledam »Auroru«, javit ću im da ste u brizi. Crni dimnjak, rekoste?

— Ne, gospodine. Crni s bijelom trakom.

— Ah, pa da. Crni su bokovi na brodu. Zbogom, gospođo Smith. Eno čamdžije sa skelom, Watsone. Uzet ćemo je i prevesti se preko.

— Najvažnija je stvar kod ljudi te vrste — reče Holmes dok smo sjedili na skeli — nikad ne pokaži kako su njihova obavještenja od bilo kakve važnosti. Ne postupite li tako, zatvorit će se odmah kao kamenica. Ako ih, naprotiv, slušate protiv volje, kao što smo činili, čut ćete vrlo vjerojatno ono što vam i treba.

— Naš je pravac, čini se, sada prilično jasan — rekoh.

— Pa šta biste vi učinili?

— Unajmio bih parobrod i pošao niz rijeku u potragu za »Aurorom«.

— To bi, dragi prijatelju, bio golem posao. Mogao je da se ukotvi odavde pa sve do Greenwicha, na svakom pristaništu sa obje strane rijeke. Iza mosta proteže se miljama pravi labirint pristaništa.

Trebalo bi tri dana da ih sve pregledate, ako se toga latite sami.

— Onda pozovite policiju.

— Ne. Vjerojatno ću tek u posljednjem trenutku pozvati Athelneva Jonesa. On nije loš čovjek, pa ne bih htio da išta učinim što bi ga uvrijedilo profesionalno. Ali, kad smo već odmakli tako daleko, nalazim zadovoljstvo baš u tome da sam završim tu istragu.

— Mogli bismo dati oglas u novine i zatražiti obavještenje od lučkih vlasti.

— Sve gore i gore. Ljudi za kojima tragamo doznali bi da im je potjera za petama, pa bi pobjegli iz zemlje. Po ovome kako sada stoje stvari, oni će vjerojatno otići, ali dok budu vjerovali da su sigurni, neće im se žuriti. Tu će nam koristiti Jonesova upornost, jer će se njegovo gledište o zločinu svakako progurati u dnevnu štampu, pa će bjegunci misliti da je sve krenulo krivim putem.

— Pa šta ćemo onda? — zapitah kad smo se iskricali blizu kaznionice kod Millbanka.

— Uzmite ova kola, odvezite se kući, doručkujte i odspavajte koji sat. Bezuvjetno moramo noćas opet biti na nogama. Hej, kočijašu, stanite pred poštom. Tobyja ćemo zadržati, jer nam on još može biti od koristi.

— Ne znam.

— Sjećate li se detektivskog odreda iz Baker Streeta koji sam upotrijebio u slučaju Jeffersona Hopea?

— Kako da ne — rekoh smijući se.

— Ovo je baš prilika u kojoj oni mogu biti od neprocjenjive koristi. Ako iznevjere, imamo i drugih sredstava, ali ću pokušati najprije s njima. Poslao sam brzopjav mom malom, prljavom suradniku Wigginsu i očekujem da nam se on i njegova banda jave još prije no što završimo doručak.

Bilo je između osam i devet sati. Poslije svih noćasnijih uzbuđenja osjećao sam jaku reakciju. Bio sam iscrpljen i klonuo, u glavi mi se mutilo, a tijelo mi je malaksalo. Nije me ponijelo ono profesionalno oduševljenje koje je nosilo mog prijatelja, niti sam se mogao udubiti u stvar, kao u čisto intelektualni problem. A umoreni Bartholomew Sholto — ta o njemu sam već i ovako malo šta dobrog čuo, tako da prema njegovim ubojicama nisam osjećao neke naročite antipatije. Naravno, blago, to je nešto posebno. Ono je, ili bar njegov dio, po svim pravilima pripadalo gospođici Morstan. I sve dok je postojala ma i jedna jedina mogućnost da se ono pronađe, gotov sam da samo tome cilju posvetim sav svoj život. Istina, ako ga pronađem, ono će je odvojiti od mene. Pa ipak, bila bi to sebična i sitna ljubav kad ne bih tako postupio. Ako Holmes radi zato da pronađe zlikovce, ja sam imao deseto-rostruko jači razlog.

U Baker Streetu sam se okupao i presvukao. Osjetih se izvanredno svjež. Kad sam sišao u našu zajedničku sobu, vidjeh da je stol postavljen za doručak i da Holmes nalijeva kavu.

— Evo — reče smijući se i pokaza na otvorene novine. — Energični Jones i svugdje prisutan novinar međusobno su uredili stvar. No, vama je već dosta ovog slučaja. Bolje je da najprije uzmete svoja jaja sa šunkom.

Uzeo sam novine od njega i pročitao kratku bilješku nad kojom je stajao: »Tajanstveni slučaj u Gornjem Norwoodu«.

»Prošle noći, oko dvanaest sati« pisalo je u Standardu, »nađen je mrtav u svojoj sobi gospodin Bartholomew Sholto iz Pondicherry Lodgea u okolnostima koje ukazuju na nasilje. Koliko smo mogli doznati, na tijelu gospodina Sholta nisu pronađeni tragovi grube sile, ali je nestalo zbirke skupocjenih indijskih dragulja, koju je pokojnik naslijedio od svog oca. Stvar je prvo otkrio gospodin Sherlock Holmes i doktor Watson, koji su došli u kuću s gospodinom Thaddeusom Sholtom, pokojnikovim bratom. Čudnom igrom slučajnosti u policijskoj stanici u Norwoodu zatekao se i dobro poznati detektiv gospodin Athelney Jones, koji se već pola sata poslije otkrića slučaja našao na

mjestu događaja. Ovaj je odmah usmjerio svoje oprobane sposobnosti na hvatanje zlikovca, što je brzo urodilo plodom. Već su uhapšeni Thaddeus Sholto, brat ubijenog, paziteljica kuće, gospođa Berstone, indijski sluga Lal Rao i vratar po imenu McMurdo. Potpuno je sigurno da su lupež ili lupeži bili dobro upoznati s rasporedom kuće, jer su opće poznato tehničko znanje kao i moć zapažanja gospodina Jonesa omogućili da se sa sigurnošću dokaže kako počinitelji zlodjela nisu ušli niti kroz vrata niti kroz prozor već preko krova zgrade, kroz jedan preklopni prozorčić u prostoriju povezanu sa sobom u kojoj je nađen leš. Ova činjenica, nepobitno utvrđena, potpuno dokazuje da se ne radi samo o slučajnoj pljački. Brzi i energični zahvat naših policijskih organa jasno pokazuje koliko je važna u takvim trenucima prisutnost jednog jedinog snažnog i poduzetnog duha. Ne možemo da se otrgnemo od pomisli kako i ovaj slučaj pruža jedan argument u korist onih koji žele da se decentraliziraju naša policijska služba i tako dovede u bližu i korisniju vezu sa slučajevima u kojima joj je dužnost da postupaju.

— Zar to nije slavno? — reče Holmes, kikoćući se nad svojom šalicom. — Šta mislite?

— Mislim da smo i nas dvojica za dlaku umakli da budemo uhapšeni zbog umorstva.

— Čini se i meni. Još i sad ne bih rado odgovarao za našu sigurnost; još postoji opasnost da ga ponovo spopadne neki njegov napad energije.

U tom trenutku netko zazvoni na vratima, pa začuh našu gospođu Hudson kako sva zbunjena jadikuje.

— Tako mi boga, Holmes — rekoh dignuv se napola. — čini mi se da su zaista došli po nas.

— Ne, nije baš tako strašno. To su neslužbene snage — ilegalci Baker Streeta.

Dok je govorio, po stepenicama se začu topotanje bosih nogu i žagor tankih glasova, pa uletje u sobu čitavo tuce prljave, poderane, ulične dječurlije. Među njima je ipak postojalo nešto nalik na disciplinu, jer se, i pored svog burnog ulaska, odmah postaviše u jedan red i upiljiše se u nas licima punim iščekivanja. Jedan od njih, viši i stariji od ostalih, istupi naprijed s izrazom besposličarske nadmoćnosti, koja se doimala vrlo zabavno na jednom tako neuglednom malom strašilu.

— Primili smo vašu poruku, gospodine — reče on, — pa sam ih odmah doveo. Tri kinte za karte.

— Evo vam — reče Holmes vadeći nešto srebrnog novca. — Ubuduće neka se obraćaju samo tebi, Wigginse, a ti ćeš meni. Ne mogu dopustiti da mi se na ovaj način pravi darmar po kući. No, ovaj put je dobro ispalo, moći ćete bar čuti moje instrukcije. Želim pronaći gdje se nalazi parni brodić »Aurora«, vlasnik mu je Mordecai Smith. Brod je crn sa dvije crvene trake, a dimnjak crn s jednom bijelom trakom. Nalazi se negdje dolje, niz rijeku. Jedan dječak treba da bude na pristaništu Mordecai Smitha, preko od Millbanka, kako bi nas obavijestio ako se vrati brod. Podijelite se i temeljito pregledajte obje obale. Čim nešto doznate, odmah mi javite. Je li sve jasno?

— Jeste, šefe — reče Wiggins.

— Stara tarifa, a dječaku koji pronađe brod, gvineja pride. Evo jedne dnevnicke unaprijed. A sada, gubite se.

On dade svakom po šiling, poslije čega se sjuriše niz stepenište a trenutak kasnije vidjeh ih kako su se raspršili po ulici.

— Ako se parni brodić nalazi na vodi, oni će ga pronaći — reče Holmes kad se podigao od stola i zapalio lulu. — Oni mogu da prodru svugdje, vide svašta i prislušuju svakoga. Očekujem da će ga pronaći još prije večeri. U međuvremenu, ništa nam drugo ne preostaje nego sjesti i čekati. Ionako ne možemo pohvatati prekinute tragove dok ne pronađemo bilo »Auroru«, bilo gospodina Mordecaia Smitha.

— Možda bi ove ostatke mogao pojesti Toby. Idete li u postelju, Holmes?

— Ne, nisam umoran. Imam neki čudni tjelesni sastav. Ne sjećam se da sam se ikad od rada

zamorio; samo me lijenost potpuno iscrpljuje. Pušit ću i razmišljati o ovom čudnom poslu u koji nas je uvela naša klijentica. Ne bi trebalo biti lakšeg posla od ovoga. Ljudi s drvenom nogom ne rode se na kruškama; a, onaj drugi, za njega mogu slobodno reći da je sasvim jedinstven primjerak.

— Opet taj drugi.

— Ne mislim da tajim i pred vama. O njemu mora da ste i sami stvorili nekakvo mišljenje. Razmotrite najprije dobro podatke. Mali otisci stope, prsti koje nikad nisu sapinjale cipele, bosa stopala, drveni batić s kamenom glavom, velika spretnost, mali otrovni trnovi. Šta o svemu tome mislite?

— Mislim da je riječ o nekom divljaku! — povikah. — Možda jedan od onih Indijaca koji su bili suučesnici Jonathana Smalla.

— Teško da je tako — reče on. — U prvi mah kad sam ugledao tragove onog čudnog oruđa, bio sam sklon da i ja na to pomislim, ali poseban karakter otisaka stopa nagnao me je da mijenjam mišljenje. Neki stanovnici indijskog poluotoka malena su rasta, ali nijedan ne bi mogao ostaviti takve tragove. Pravi Indijac ima dugačko usko stopalo; muhamedanci imaju palac odvojen od ostalih prstiju jer provlače uzicu od sandala između palca i dopalca. Onakav maleni trn mogao se izbaciti samo na jedan način. Kroz duhaljku. No, pa gdje možemo naći ovakvog divljaka?

— U Južnoj Americi — usudih se ja.

On ispruži ruku, pa skide s police jedan debeli svezak.

— Ovo je prvi svezak zemljopisnog imenika koji sada izlazi iz štampe. Možemo ga smatrati kao pouzdan i najnoviji izvor. Šta imamo ovdje? Andamanski otoci leže na 340 milja sjeverno od Sumatre u Bengalskom zaljevu. Hm, šta je ovo? Vlažna klima, koralni sprudovi, morski psi, Port Blair, barake robijaša, Rutlandsko otočje, pamukovac. Ah, evo nas! Domoroci Andamanskih otoka mogu se s pravom smatrati za najmanju rasu na svijetu, premda im neki antropolozi pretpostavljaju afričke Bušmane, američke Digger Indijance i stanovnike Terra del Fuego. Srednja visina im je nešto ispod četiri stope, premda se može naći mnogo potpuno zrelih ljudi koji su znatno ispod te visine. Kao ljudi su divlji, mrzovoljni i svojeglavi, premda su u stanju da postanu i veoma odani prijatelji, ako se jednom stekne njihovo povjerenje. Zapamtite, Watson! Sada slušajte ovo: »Izgledaju ružno, jer imaju velike nezgrapne glave, sitne krvoločne oči i nepravilne crte. Međutim, noge i ruke su im izuzetno male. Tako su divlji i svojeglavi da su ostali bezuspješni pokušaji britanskih službenika da ih bar donekle pridobiju. Bili su strah i trepet brodolomaca jer su im razbijali lubanje svojim batinama s kamenim glavama ili ubijali svojim otrovnim strelicama. Ti pokušaji završavali su se bez izuzetka ljudožderskim gozbama«. Fin, gostoljubiv svijet, Watson! Da je nešto ovaj draškan imao potpuno odriješene rake, stvar je mogla uzeti još sablasniji tok. Već i pri ovakvom stanju stvari čini mi se da bi Jonathan Small volio da se uopće nije poslužio njime.

— Ali, kako je on došao do tako čudnog ortaka?

— Ah, to je već više nego što mogu reći. No, kako smo ustanovili da je Small došao s Andamanskih otoka, nije nikakvo čudo da je s njim i ovaj otočanin. No sve u svoje vrijeme, pa ćemo i o tome doznati više. Da vas vidim, Watson! Ta vi ste propisno umorni. Ležite tu na sofu, pa ćemo vidjeti mogu li vas uspavati.

On izvadi iz ugla svoju violinu, i kad sam se ispružio on poče da gudi nekakvu tihu, sanjivu, melodičnu pjesmu, bez sumnje svoju vlastitu, jer je imao poseban dar za improvizaciju. Sjećam se kao kroz maglu njegovih tankih prstiju, ozbiljna lica kao i dizanja i spuštanja gudala. A onda, tiho sam se uljuljkao na mekim talasima tonova, sve dok se nađoh u zemlji snova, gdje me je milovalo svojim pogledom ljupko lice Mary Morstan.

POGLAVLJE IX:

Prekid u lancu

Kad sam se probudio okrijepljen i odmoran, bilo je već kasno po podne. Sherlock Holmes je sjedio onako kako sam ga i ostavio, izuzev što je položio na stranu svoju violinu i udubio se u neku knjigu. Dok sam se meškoltio na sofi, on me pogleda te spazih da mu je lice natmureno i zabrinuto.

— Čvrsto ste spavali — reče on. — Plašio sam se da će vas naš razgovor probuditi.

— Nisam ništa čuo — odgovorih. — Jeste li dobili kakvih svježih vijesti?

— Na žalost, nisam. Priznajem da sam iznenađen i razočaran. Očekivao sam da će se do ovog vremena nešto presudno dogoditi. Baš sad je bio Wiggins i podnio izvještaj. Kaže da od tog broda nema ni traga ni glasa. A to me uznemiruje, jer nam je svaki sat dragocjen.

— Mogu li vam u čemu pomoći? Osjećam se sad potpuno svjež i potpuno spreman za novi noćni izlazak.

— Ne, ne možemo učiniti ništa. Preostaje nam samo da čekamo. Ako iziđemo, u našoj odsutnosti može stići poruka pa bi došlo do zastoja. Vi radite kako hoćete, ali ja moram ostati ovdje na straži.

— Onda ću časkom otići preko u Camberwell kod gospođe Cecil Forrester. Jučer me je pozvala.

— Idete kod gospođe Cecil Forrester? — upita Holmes sa smiješkom u očima.

— Pa naravno, i do gospođice Morstan. Sinoć su veoma željele da čuju šta se sve dogodilo.

— Ne bih im previše pričao — reče Holmes. — Ženama nikad ne treba potpuno vjerovati — pa ni onim najčestitijim.

Nisam se zadržao da raspravljam o ovoj zlobnoj opasci.

— Za sat-dva se vraćam — primijetih.

— U redu. Sretno! No, mislim, ako već prelazite preko rijeke možete istovremeno vratiti i Tobyja, jer mi se čini da nam više neće trebati.

Tako sam poveo i mješanca kojeg sam ostavio skupa s malim zlatnikom kod starog prirodnjaka u Pinchin Laneu. U Camberwellu sam zatekao gospođicu Morstan, malo umornu od noćasnje dogodovštine, kako željno očekuje vijesti. A i gospođa Forrester je bila vrlo radoznala. Ispričao sam im sve što smo uradili, izostavivši samo one strasnije dijelove tragedije. Iako sam govorio o smrti gospodina Sholtoa, nisam rekao kako je umoren. No, ostale su zaprepaštene i pored toga što sam izostavio pojedinosti.

— Pa to je čitav roman — uzviknu gospođa Forrester.

— Gospa kojoj je nanijeta nepravda, blago od pola milijuna, crni ljudožder i jedan grubijan s drvenom nogom. Ovo mu dođe umjesto zmaja ili mračnog viteza.

— K tome još i dva viteza litalice, koji pritrčavaju u pomoć — doda gospođica Morstan pogledavši me toplo.

— Eto, Mary, vaša sreća zavisi od ishoda ove istrage. Čini mi se da niste ni blizu onoliko uzbuđena koliko bi trebalo. Zamislite šta znači biti toliko bogat da imate cijeli svijet pred svojim nogama.

Nešto me štreću u srcu od radosti kad vidjeh da nije zbog toga baš nimalo razdragana. Naprotiv, ona gordo odmahnu glavom kao da se radi o nečem do čega joj nije mnogo stalo.

— Plašim se za gospodina Thaddeusa Sholtoa — reče ona.

— Drugo ništa nije važno. Za sve vrijeme ponio se toliko ljubazno i časno da ne može biti bolje. Naša je dužnost da ga oslobodimo te grozne i neosnovane optužbe.

Kad sam napustio Camberwell spuštala se večer, a kad sam stigao kući bio je već potpuni mrak. Knjiga i lula mog prijatelja ležale su kraj stolice, ali njega nije bilo. Pogledah unaokolo nadajući se da ću naći kakvu poruku, no ne nađoh ništa.

— Pretpostavljam da je gospodin Holmes izišao — rekoh gospođi Hudson kad je ušla da spusti roletne.

— Ne, gospodine. Otišao je u svoju sobu. Da znate — reče spustivši glas u značajan šapat — brinem se za njegovo zdravlje.

— Zašto, gospođo Hudson?

— Pa, nekako je čudan, gospodine. Kad ste otišli, on je šetao i šetao gore-dolje, gore-dolje, da sam se umorila slušajući njegove korake. Čula sam kako govori sam sa sobom, a svaki put kad bi zvono zazvonilo izlazio bi na stepenište i pitao: »Šta je to, gospođo Hudson?« Sada se povukao u svoju sobu i još šeta. Usudila sam se da mu spomenem lijek za smirenje, ali se on okrete prema meni i tako me pogleda da još ni sad ne znam kako sam izišla iz sobe.

— Mislim da nema razloga da se zabrinjavate, gospođo Hudson — odgovorih. — Viđao sam ga takvog i prije. Ima neku malu brigu koja mu ne da mira.

Pokušavao sam da odgovorom smirim našu čestitu domaćicu, premda sam se i sam nekako nelagodno osjećao, dok sam na mahove, cijele noći slušao tupi bat njegovih koraka: bio sam svjestan da se to njegov poduzetni duh buni protiv ove nametnute nepokretnosti.

Za doručkom je djelovao premoreno i oronulo, s malom crvenom grozničavom mrljom na obrazima.

— Upropastit ćete se, prijatelju — primijetih. — Čuo sam vas kako šetate cijele noći.

— Nisam mogao oka sklopiti — odgovori. — Ovaj me pakleni problem uništava. Biti spriječen zbog jedne tako sićušne prepreke sad kada je sve ostalo savladano, to je zaista odviše. Znam i ljude i brod i sve, pa ipak ne mogu doći do vijesti. Upotrijebio sam sva sredstva koja mi stoje na raspolaganju i pokrenuo sve i sva. Cijela rijeka i s jedne i s druge strane je pretražena, ali bez uspjeha, pa čak ni sama gospođa Smith nije ništa čula o svom mužu. Dolazim do zaključka da su potopili brod. No, i tome se može prigovoriti.

— Ili nas je gospođa Smith navela na krivi trag.

— Ne, mislim da tako nešto možemo odbaciti. Dao sam ispitati stvar, parni brodić takvog opisa zaista postoji.

— Da nije pošao uzvodno?

— I tu mogućnost sam razmotrio. Grupa tragača će krenuti sve do Richmonda. Ako ni danas ne bude nikakvih vijesti, sutra polazim sam, i tražit ću ljude, a ne brod. Ali, dotle ćemo svakako već nešto doznati.

Ali, nismo doznali ništa. Nije bilo glasa ni traga od Wigginsa, ni s koje druge strane. Skoro svi listovi pisali su o tragediji u Norwoodu. Proizlazilo je da su svi manje-više neprijateljski raspoloženi prema jadnom Thaddeusu Sholtou. Ni u jednom od njih nije bilo nekih novih pojedinosti, osim da će se narednog dana održati istražno ročište. Predvečer sam odšetao u Camberwell da obavijestim dame kako smo do sada bili slabe sreće. Po svom povratku zatekao sam Holmesa rastresena i prilično mrzovoljna. Jedva da je odgovarao na pitanja, a cijelu se večer zabavljao nekom kemijskom analizom, koja je zahtijevala veliko zagrijavanje retorti i destilaciju pare, da bi se ba koncu završilo nekim mirisom koji me je skoro istjerao iz stana. Sve do u sitne jutarnje sate mogao sam čuti zveckanje njegovih epruveta što je govorilo da je još zadubljen u svoje smrdljive pokuse.

Rano u zoru trgao sam se iza sna i iznenadio kad sam ga ugledao kako stoji kraj mog kreveta u širokom mornarskom odijelu, s kratkim plavim kaputom i s grubom crvenom maramom oko vrata.

— Watsone, ja odoh niz rijeku — reče on. — Razmislio sam o svemu, vidim samo jedan izlaz. Svakako vrijedi pokušati.

— Dakako, onda ću i ja s vama — rekoh.

— Ne, vi možete mnogo više koristiti, ako ostanete ovdje kao moj zastupnik. Ja veoma nerado odlazim, jer u toku dana može naići neka poruka, premda je Wiggins prošle noći postao prilično malodušan. Želim da otvorite sve pismene poruke i brzrojave, te da postupite po vlastitom nađenju ako stignu kakve vijesti. Mogu li se osloniti na vas?

— Potpuno.

— Na žalost, nećete mi moći brzrojaviti, jer za sada još ne znam gdje ću sve biti. Ako budem imao sreće, možda ipak neću biti baš tako daleko. Ali, kad se vratim moram imati bilo kakvih vijesti.

Za doručka više ništa nisam čuo o njemu. Međutim, kad sam otvorio 'Standard', vidjeh da su se u povodu tog slučaja pojavile izvjesne nove okolnosti.

»Imamo razloga da vjerujemo« — pisalo je — »da je tragedija u Gornjem Norvwoodu dublja i tajanstvenija nego što se to mislilo u početku. Novi dokazi pokazuju da je potpuno nemoguće dovesti u vezu gospodina Thaddeusa Sholta sa samim događajem. On kao i domaćica, gospođa Berstone, sinoć su pušteni na slobodu. Međutim, vjeruje se da se niti koje vode do pravih krivaca nalaze u rukama policije, te ih gospodin Athelney Jones iz Scotland Yarde uporno slijedi dobro poznatom sebi svojstvenom energijom i spretnošću. Svakog trenutka očekuju se nova hapšenja«.

»Ovo je zasad povoljna vijest«, pomislih. »Bar je naš prijatelj Sholto na miru«. Pitao sam se kakve bi to mogle biti niti o kojima je riječ, premda se, čini se, radilo samo o uobičajenom načinu pisanja kad policija nešto zabrlja.

Bacio sam novine na stol, ali u tom trenutku pade mi u oči tekst u rubrici ličnih oglasa. Taj je glasio:

»Izgubljen: — ovim obavještavamo da su Mordecai Smith, lađar i njegov sin Jim napustili svoje pristanište prošlog utorka oko tri sata izjutra parobrodom »Aurora«, crne boje sa dvije crvene trake, dimnjaka crna s bijelom trakom. Svatko tko bude dao obavijest o mjestu prebivališta navedenog Mordecaia Smitha i brodića »Aurora« dobit će nagradu od pet funti. Adresa: Gospođa Smith, Smithovo pristanište ili Baker Street 221 b, London.«

Prema adresi Baker Streeta 221 b to je očigledno bilo Holmesovo djelo. Dojmilo se prilično bezazleno, bjegunci su ga slobodno mogli pročitati i vidjeti u njemu samo posve prirodnu zabrinutost žene za svojim nestalim mužem i ništa više.

Ovaj se dan strahovito oduljio. Svaki put kad bi netko zakucuo na vrata ili kad bi se začuo oštar korak na ulici, učinilo mi se da je ili Holmes, ili netko s odgovorom na njegov oglas. Pokušao sam čitati, ali bi mi misli zaokupile ili ova neobična istraga, ili čudan par koji smo gonili. Pitao sam se da možda ne postoji nekakva temeljna greška u rasuđivanju mog prijatelja? Da nije postao žrtva vlastitog pretjeranog samopouzdanja? Nije li možda njegov dovrtljivi, oštri um izgradio nekakvu zanesenu teoriju na krivim temeljima? Nisam znao da je ikada pogriješio, ali i najoštroumniji mislilac može pasti u zabludu. Mislio sam da je možda upao u zabludu baš zbog prefinjenosti svoje logike — zbog sklonosti ka prefinjenijim i neobičnijim tumačenjima, premda su mu i običnija pri ruci. A, s druge strane, i sam sam vidio i čuo dokaze i razloge koji su ga naveli da zaključuje onako kako je i zaključivao. Kad sam se podsjetio na dugi niz čudnih okolnosti koje su mnoge u svojoj biti beznačajne, a ipak sve usmjerene u jednom pravcu, nisam se mogao oduprijeti misli da bi prava teorija, čak i ako Holmesovo objašnjenje ispadne netočno, ipak morala predstavljati nešto outre^[34] i iznenađujuće.

U tri sata poslije podne zazvonilo je zvono i u predvorju začu se nečiji prodorni, zapovijednički

glas. Na moje iznenađenje uvedoše nikog drugog nego lično gospodina Jonesa. No sada je bio sasvim drugačiji od onog odlučnog i beskompromisnog predavača o zdravom razumu, koji je tako samouvjereno preuzeo slučaj u Gornjem Norvwoodu. Lice mu je bilo utučeno, držanje blago, i čak kao da se izvinjavao.

— Dobar dan, gospodine, dobar dan — reče. — Gospodin Sherlock Holmes je, kako sam razumio, izišao?

— Da, i ne mogu sa sigurnošću reći kad se vraća. Hoćete li ga pričekati? Sjednite na tu stolicu i kušajte jednu od ovih cigara.

— Hvala vam, nemam ništa protiv! — reče on brišući lice crvenim rupčićem od svile.

— A šta kažete na jedan viski sa sodom?

— Pa, pola čaše. Veoma je toplo za ovo doba godine, a imao sam dosta muke i nevolje. Poznata vam je moja postavka o onom slučaju u Norvwoodu.

— Sjećam se kad ste je izložili.

— Pa, eto, bio sam prisiljen da je mijenjam. Čvrsto sam stegao mrežu oko gospodina Sholtoa, kad se on odjednom praćaknuo i izmigoljio kroz jednu njenu rupu. Uspjelo mu je dokazati svoj alibi. Od časa kad je napustio sobu svog brata, uvijek je bio s nekim i tako sad on više ne dolazi uopće u obzir kao osoba koja se popela na krov i ušla kroz prozorčić. Slučaj je vrlo nejasan. Sav moj dobri glas u struci je ugrožen. Malo bi mi pomoći došlo kao kora kruha.

— Svima nama katkada ustreba pomoć — rekoh.

— Vaš prijatelj, gospodin Sherlock Holmes, sjajan je čovjek, gospodine — reče on muklim, povjerljivim glasom. — Njemu nema ravna. Promatrao sam tog mladog čovjeka kako istražuje mnogo slučajeva, ali nikada do sada nisam vidio da neki nije bio u stanju rasvijetliti. Istina, služi se neuobičajenim metodama, malo je prebrz u postavljanju svojih teorija, no, svejedno mislim da bi bio izvrstan policijski službenik, koji bi mnogo obećavao. Kažem vam ovo i baš me briga šta će drugi o tome reći. Jutros sam dobio od njega brzopjav i shvatio da je došao do nekog podatka u ovoj Sholtovoj stvari. Evo poruke.

Izvadio je iz džepa brzopjav i predao ga meni. Bio je predan u Polparu, u dvanaest sati. »Pođite odmah u Baket Street«, glasio je »ako se još nisam vratio, pričekajte me. Na bliskom sam tragu Sholtovoj bandi. Noćas možete s nama, ako želite prisustvovati završnici«.

— To dobro zvuči. Očigledno se opet dokopao traga — rekoh.

— Ah, znači da je i on pogriješio — povika Jones s očiglednim zadovoljstvom. — Čak i najbolje od nas odvedu na krivi trag. Naravno, mogla bi i ovo da bude nekakva lažna uzbuna, ali je meni kao čuvaru zakona dužnost da pazim da mi ne promakne nikakva mogućnost. Evo nekoga na vratima. Možda je on!

Na stepenicama se začuše nečiji teški koraci, uz hripanje i krkljanje čovjeka koji je teško disao. On zastade jedanput, dvaput, i tada se pojavi na vratima. Zvucima koje smo čuli odgovarao je i izgled ovog čovjeka. Bio je to starac odjeven u mornarsko odijelo, u do grla zakopčanom kaputu. Leđa su mu bila povijena, koljena klecava, a disao je vrlo sipljivo. Oslonio se na svoju tešku, hrastovu batinu i morao je napinjati ramena da bi uvukao zrak u pluća. Oko brade je imao obojenu maramu, pa sam mu od lica vidio samo dva oštra, prodorna, tamna oka, nad kojima su se nadnijele guste sijede obrve i dugi bijeli zalisci. Davao je dojam nekog čestitog pomorskog kapetana koji je zašao u godine i pao u bijedu.

— Šta je, starce? — zapitah.

On pogleda oko sebe polagano i pažljivo, kao što to običavaju stariji ljudi.

— Je li tu gospodin Sherlock Holmes? — zapita starac.

— Ne, ali ja ga zastupam. Meni možete predati bilo kakvu poruku za njega.

— Ali, želio bih je predati samo njemu lično — reče on.

— Kažem vam da ga ja zastupam. Odnosi li se to na brodić Mordecaia Smitha?

— Da, znam gdje se nalazi. A znam i gdje su ljudi koje on traži. A znam i gdje je blago. Znam sve o tome.

— Onda recite meni, pa ću mu ja prenijeti.

— Samo njemu namjeravam reći — ponavljao je ćudljivom upornošću.

— Dobro, onda ga morate pričekati.

— Ne, ne, ne želim da izgubim cio dan ni za čiju ljubav. Ako gospodin Holmes nije ovdje, onda će gospodin Holmes morati sve pronaći sam. Ne sviđate mi se ni jedan ni drugi, pa vam neću kazati ni riječi.

On se dovuče do vrata, ali Athelnev Jones se postavi pred njega.

— Pričekajte malo, prijatelju! — reče on. — Vi imate važnu obavijest i sada ne smijete otići. Mi ćemo vas zadržati, htjeli vi to ili ne, sve do povratka našeg prijatelja.

Starac teško potrča prema vratima, ali kako je Athelnev Jones naslonio na njih svoja široka leđa, on uvidje da se nema smisla protiviti.

— Krasan postupak — povika udarajući štapom. — Dolazim ovamo da vidim jednog gospodina, a vas dvojica, koje nikad u životu nisam vidio, hvatate me i postupate sa mnom na ovakav način.

— Nećemo vam učiniti ništa nažao — rekoh. — Dat ćemo vam naknadu za izgubljeno vrijeme. Sjednite na sofu. Nećete morati dugo čekati.

On prilično nabusito pređe preko sobe i sjedne, oslonivši se licem na ruke. Jones i ja nastavismo pušiti cigare i razgovarati. Međutim, odjednom se umiješa Holmesov glas.

— Mislim da biste i mene mogli ponuditi cigarom — reče on.

Obojica se trgosmo na svojim stolicama. Kraj nas je sjedio Holmes s izrazom čovjeka koji se zabavljao na naš račun.

— Holmes — uzviknuh — vi ovdje! Ali, gdje je starac?

— Evo starca — reče on dižući gomilu sijede kose. — Evo ga, vlasulja, zalisci, obrve i sve ostalo. Znao sam da sam se prilično uspješno prurušio, ali nisam bio siguran da ću izdržati i ovu probu.

— Ah vi, vraže jedan, — povika Jones vrlo razdragano. — Al' biste vi bili glumac i to kakav glumac! Kašljali ste kao pravi starac, a one slabašne noge vrijede vam deset funti tjedno. Ali, moram reći da mi se učinilo kao da sam prepoznao sjaj iz vašeg oka. Vidite, niste uspjeli da nas se baš tako oslobodite.

— Radio sam ovako prurušen cio dan — reče on paleći svoju cigaru. — Već me priličan broj kriminalaca počinje prepoznavati, pogotovo otkad je ovaj moj prijatelj počeo objavljevati neke moje slučajeve; tako sad mogu izlaziti na poprište samo ovako prurušen u starca. Jeste li primili moj brzoglav?

— Jesam. Zbog njega sam i došao.

— Kako je napredovao vaš slučaj?

— Sve se završilo ni na čemu. Dva svoja zatvorenika morao sam pustiti, a protiv ostale dvojice nema dokaza.

— Ne brinite. Dat ćemo vam drugu dvojicu umjesto njih. Ali se morate staviti pod moje vodstvo. Sve javno priznanje neka pripadne vama, ali morate postupiti onako kako vam budnem odredio. Jesmo li se sporazumijeli?

— Potpuno, samo ako ste voljni pomoći da ih se dočepamo.

— Dobro, onda kao prvo treba mi jedan brzi policijski brodić u sedam sati kod Westminsterских stepenica.

— To ćemo lako. Ondje je uvijek bar jedan, ali ja ću preći preko puta i telefonirati da budemo sigurni.

— Zatim, trebat će mi dva snažna čovjeka ako bi oni pružali otpor.

— Na brodiću bit će ih trojica. Šta još?

— Kad uhvatimo ljude, doći ćemo i do blaga. Mislim da će ovaj moj prijatelj sa zadovoljstvom odnijeti kutiju onoj mladoj dami, kojoj s pravom pripada polovina. Neka je ona prva otvori. Šta velite, Watsone?

— To bi me zaista usrećilo.

— Malo protupropisan postupak — reče Jones, kimajući glavom. — No, kako je cijela stvar nekako izvan propisa, mislim da ćemo morati malo zažmiriti. Blago će se ipak odmah poslije toga morati odmah uručiti vlastima sve do završetka službene istrage.

— Svakako. To će biti lako. Ali još nešto. Veoma mi je stalo da neke pojedinosti o ovom slučaju čujem lično iz usta Jonathana Smalla. Vi znate da ja volim ulaziti u sve pojedinosti. Ima li prepreke da s njim neslužbeno razgovaram bilo ovdje u mojem stanu, bilo na drugom mjestu, pod uvjetom da bude pod dobrom paskom.

— E, pa vi ste gospodar situacije. Ja do sada nisam imao nikakvih dokaza o postojanju tog Jonathana Smalla. Međutim, ako vi možete da ga ulovite, ne vidim kako bih vam mogao zabraniti da razgovarate s njim.

— Znači da smo se sporazumjeli?

— Potpuno. Ima li još što?

— Jedino što još izričito tražim, to je da s nama večerate. Večera će biti gotova za pola sata. Imam kamenice i par mladih tetrijeba, a i mali izbor bijelih vina. Watsone, vi još nikada dosad niste priznali moje domaćinske sposobnosti.

POGLAVLJE X: Kraj otočanina

Naš obrok je bio veoma veseo. Holmes, kad je za to bio raspoložen, znao je biti izvanredno duhovit u razgovoru. Kako je, izgleda, bio i živčano napet, ovaj put je zaista bio sjajan. Skakao je s predmeta na predmet — s mirakula^{35} na srednjovjekovno grnčarstvo, sa Stradivariusovih^{36} violina na budizam na Cejlonu i ratne brodove budućnosti — raspravljajući kao da je sve to posebno studirao. Njegov vedri humor kao da je bio reakcija na mračnu potištenost proteklih dana. I Athelney Jones je dokazao kako u trenucima dokolice umije biti društven i na večeri se pokazao kao pravi bon vivant. Što se mene tiče, razdragao sam se pri pomisli da se naš zadatak bliži kraju, pa sam i ja poprimio nešto od Holmesove veselosti. Za vrijeme večere nitko od nas nije spomenuo razlog zbog kojeg smo se našli.

Kad su istresli stolnjak, Holmes pogleda na svoj sat i napuni tri čaše portom.^{37}

— Da se kucnemo — reče on. — Za uspjeh našeg malog pothvata. A sad, krajnje je vrijeme da krenemo. Imate li pištolj, Watsone?

— Imam u stolu svoj stari vojni revolver.

— Najbolje je da ga ponesete. Treba biti spreman. Vidim da su kola pred vratima. Naručio sam ih za šest i pol.

Bilo je nešto poslije sedam kad smo stigli na Westminsterško pristanište i našli brod koji nas je čekao. Holmes ga kritički odmjeri.

— Ima li nešto na njemu po čemu se vidi da je policijski brod?

— Da, zeleno svjetlo o boku.

— Skinite ga.

Napraviše tu malu izmjenu i mi se ukrcasmo, a zatim poskidaše konope. Jones i Holmes i ja sjedili smo na pramcu. Jedan čovjek je sjedio na krmi, jedan je nadgledao stroj, a dva snažna policijska narednika sjedila su sprijeda.

— Kamo? — zapita Jones.

— Prema Toweru. Recite im da se zaustave preko puta Jacobsova brodogradilišta.

Naš brod je bio veoma brz. Proletjeli smo pored dugog niza nakrcanih maona, koje kao da su mirovale. Kad smo prestigli i ostavili za sobom neki riječni brod, Holmes se zadovoljno smiješio.

— Morali smo biti u stanju sustići sve što plovi na rijeci — reče on.

— Pa, skoro da je tako. Svakako nema mnogo brodova koji bi nas mogli prestići.

— Treba da ulovimo »Auroru« za koju govore da je neka brzoplovka. Reći ću vam u čemu je stvar, Watsone. Sjećate li se kako sam bio ljut što mi se ispriječila jedna tako mala stvar.

— Sjećam se.

— E, pa lijepo, ostavio sam mozak na paši i onda sam se udubio u neku kemijsku analizu. Jedan od naših najvećih državnika rekao je da je najbolji odmor promjena rada. Tako i jeste. Kada sam uspio da rastvorim hidrokarbon na kojem sam radio, ponovo sam se vratio na Sholtov problem i u mislima još jednom prešao cio slučaj. Moji momci obišli su i uzvodno i nizvodno, ne našavši ništa. Ni na jednom keju, ni na jednom pristaništu nije bilo broda; a nije se vratio ni u svoje pristanište. Da su ga potopili kako bi prikrili tragove, bilo je teško vjerovati, premda je ova mogućnost ostajala još kao hipoteza, ako sve drugo iznevjeri. Znao sam da je taj Small mali lukavac, ali ga nisam smatrao

sposobnim za nešto veće. S obzirom na to da je svakako boravio izvjesno vrijeme u Londonu i da smo imali dokaza kako je stalno bdio nad Pondicherry Lodgeom, pretpostavio sam da nije mogao odmah krenuti, već da mu je trebalo malko vremena, makar toliko da sredi svoje stvari. Na to je, ako ništa drugo, upućivao zakon vjerojatnosti.

— To mi se čini malo slabo — rekoh. — Vjerojatnije je da je svoje stvari sradio prije nego što je krenuo na pohod.

— Ne, slabo vjerujem u to. Ovdašnja njegova jazbina pružala mu je za slučaj nužde isuviše dobro sklonište, da bi je napustio prije no što bude siguran da može i bez nje. Ali, više me se dojmila jedna druga mogućnost. Jonathan Small je morao uočiti da neobičan izgled njegova ortaka, pa ma kako da ga je opremio, izaziva govorkanja, a možda se čak i povezuje s tragedijom u Norwoodu. Bio je dovoljno oštrouman da toga bude duboko svjestan. Zato su oni i krenuli iz svog prebivališta pod zaštitom mraka, a zato je i hitao natrag želeći da stignu prije no što svane. Dakle, po gospođi Smith, bilo je prošlo tri sata kada su došli do brodića. Kroz jedan sat sasvim se razdanilo, a ljudi se razmiljeli na sve strane, stoga sam držao da nisu mogli stići daleko. Dobro su platili Smitha da drži jezik za zubima, unajmili njegov brod za bijeg, i požurili se sa škrinjom blaga u svoj stan. Kroz nekoliko noći, kad budu vidjeli što pišu novine o umorstvu i postoji li neka sumnja, uputit će se pod okriljem mraka u Gravesend ili Downs, gdje su, nesumnjivo, već sve uredili da krenu u Ameriku ili u kolonije.

— Ali, brodić? Nisu valjda i njega ponijeli u svoji stan?

— Naravno da nisu. Smatrao sam da brodić ne može biti daleko, iako ga se nije moglo vidjeti. Tada sam stavio sebe u položaj Smalla i promotrio stvar, kao što bi to učinio čovjek njegova kova. On bi vjerojatno, smatrao da bi policiji, ako mu je na tragu, vraćanje broda ili njegovo držanje u nekom pristaništu, olakšalo potjeru. Na koji način je mogao sakriti brod, a da ga ipak ima pri ruci, kad mu zatreba? Pitao sam se šta bih ja učinio da sam u njegovoj koži. Mogao sam smisliti samo jedno. Predao bih brod nekom brodograditelju na popravak. Ovaj bi tada smjestio brod u svoj hangar i brod bi zapravo bio sakriven, a ja bih lako došao do njega, pod uvjetom da ga zatražim nekoliko sati prije.

— To se čini prilično jednostavnim.

— I eto, baš ove vrlo jednostavne stvari previde se najlakše pa sam odlučio da krenem od ove pretpostavke. Odmah sam krenuo niz rijeku u onoj bezazlenoj mornarskoj odjeći raspitujući se po svim brodogradilištima. Petnaest puta nagazio sam u prazno, ali šesnaesti put, kod Jacobsona, saznao sam da im je neki čovjek s drvenom nogom dva dana prije predao »Auroru« da se na njoj obavi nekakav beznačajni popravak na krmi. 'Ne fali toj krmi ni vruga,' rekao je nadglednik. 'Eno, privezana je ondje, ona sa crvenim prugama'. I tko se u tom trenutku pojavljuje? Sam Mordecai Smith, iščezli brodovlasnik. Prilično je bio nakresan. Ja ga, razumije se, ne bih poznao ali on izlanu svoje ime i ime broda. 'Treba mi noćas u osam', reče, 'točno u osam, zapamtite, jer imam dva gospodina, koji ne vole da čekaju'. Očigledno su ga dobro platili, jer je bio široke ruke i sipao ljudima šilinge. Neko sam vrijeme išao za njim na izvjesnom odstojanju, ali on svrnu u nekakvu pivnicu. Vraćajući se u brodogradilište, sreo sam jednog od svojih dječaka, kojeg sam bio ostavio da motri na brod. Kazao sam mu da stoji na obali i da nam mahne maramicom kad oni krenu. Mi ćemo privezati svoj brodić nešto više uzvodno i bit će pravo čudo ako ne pohvatamo i ljude, i blago i sve ostalo.

— Bez obzira jesu li baš to ti ljudi koje tražimo, ili neki drugi, vi ste razradili sve ovo u tančine — reče Jones — ali da sam na vašem mjestu doveo bih u Jacobsonovo brodogradilište odred policije i sve ih odreda pohapsio čim se pojave.

— Pa da uprskamo čitavu stvar. Small je veoma lukav druškan. Mogao bi poslati nekoga kao

izvidnicu i, ako bi mu se išta učinilo sumnjivim, mirno bi negdje ostao šćućuren još koji tjedan.

— Ali, vi ste se mogli držati Mordecai Smitha, pa ustanoviti gdje im je skrovište.

— Tada bih izgubio dan. Osim toga, uvjeren sam sa sto prema jedan da Smith uopće ne zna gdje oni žive. Sve dok ima da cuga i dok ga dobro plaćaju, zašto bi se on uopće raspitivao? Oni mu šalju samo poruke šta da čini. No, sve moguće načine sam prevrnuo u glavi, ali ovo je najbolji.

U toku ovog razgovora prošli smo kroz sve mnogobrojne mostove koji povezuju obale Temze. Kad smo prolazili kraj Cityja posljednje zrake sunca zlatile su križ na vrhu crkve svetog Pavla. Kad smo stigli do Towera, već je bio sumrak.

— Ovo je Jacobsonovo brodogradilište — reče Holmes pokazujući na pravi krš od jarbola i brodske opreme na Surrevskoj strani Temze. — Plovite polako, gore-dolje, zakljanjujući se iza onog niza maona. — On izvadi svoj noćni dogled iz džepa, pa se zagleda prema obali. — Svog stražara vidim na mjestu — primijeti on — ali ne daje nikakav znak maramicom.

— Šta mislite da se spustimo malo nizvodno pa da ih dočekamo — reče nestrpljivo Jones.

Sad smo već postali nestrpljivi, čak i policajci i ložači, koji su imali vrlo nejasnu predodžbu o čemu se radi.

— Ništa ne smijemo prihvatiti kao sigurno — odvrati Holmes. — Vjerujem deset prema jedan da će poći nizvodno, ali sigurni ne možemo biti. Mi s ove točke možemo vidjeti ulaz u brodogradilište, dok je, međutim, malo vjerojatno da oni nas mogu vidjeti. Imat ćemo vedru, veoma dobro osvijetljenu noć. Moramo ostati tu gdje smo. Pogledajte preko kako se roji narod pod plinskim svjetiljkama.

— Odlaze s posla iz brodogradilišta.

— Djeluju kao prljavi odrpanci, ali znam da u svakom od njih tinja po iskrica besmrtnosti, što ne biste pomislili kad ih vidite ovako jadne, čudna je zagonetka čovjek.

— Netko ga naziva dušom skrivenom u životinji! — primi jetih.

— Tu temu dobro razrađuje Winwood Read — reče Holmes. — On tvrdi da je čovjek kao pojedinac nerazrješiva zagonetka, a u gomili, u svom agregatnom stanju, postaje matematička izvjesnost. Tako, na primjer, nikada ne biste mogli reći što će učiniti jedan čovjek, ali točno možete predvidjeti na šta je spremna jedna određena gomila. Pojedinci se razlikuju, ali omjeri u procentima ostaju isti. Tako tvrde statističari. Ali, oho, vidim li ja tu maramicu? Naravno, tamo se preko leprša nešto bijelo.

— Da, to je naš dječak! — povikah. Jasno ga vidim.

— A eno i »Aurore« — uzviknu Holmes. — Juri kao vrag. Strojovođo, naprijed punom parom. Uzmite pravac za onim brodićem sa žutim svjetlom. Tako mi boga, nikada sebi neću oprostiti ako nam umakne.

»Aurora« se neprimjetno provukla iz brodogradilišta, prošla je iza nekoliko malih brodića, i već je uveliko imala brzinu kad smo je ugledali. Sada je nevjerojatnom brzinom letjela niz rijeku, blizu obale. Jones stade zabrinuto promatrati za njom pa zavrti glavom.

— Veoma je brza — reče on. — Sumnjam da ćemo je stići.

— Moramo je uhvatiti — procijedi Holmes kroza zube. — Ložite, ložači! Natjerajte do najveće brzine. Moramo je se dočepati makar sagorjeli brod.

Sad smo je sasvim lijepo slijedili. Kotlovi su tutnjali, a snažni strojevi pištali i klopotali kao neko veliko metalno srce. Naš oštri i okomiti pramac sjekao je mirnu vodenu površinu rijeke, ostavljajući s lijeve i desne strane dvije ustalasane brazde. Za svakim drhtajem stroja poskakivali smo i tresli se kao na nekoj živoj životinji. Velika žuta svjetiljka s našeg pramca bacala je dugi mlaz iskričava svjetla, a točno ispred nas pomaljalo se »Aurora«. Bila je kao neka tamna mrlja, samo je kovitlac bijele pjene iza nje pokazivao kako brzo odmiče. Prohujali smo kraj maona, parobroda i

trgovačkih brodova, zaobilazeći s ove ili one strane jedne, ili provlačeći se uz druge. Glasovi s brodova dovikivali su nam iz mraka. »Aurora« je tutnjala sve dalje, a mi smo jurili tik za njom.

— Trpajte ljudi, trpajte — vikao je Holmes nagnut dolje nad strojarnicu, odakle mu je sjaj vatre osvjetljavao oštro, orlovsko lice — isterajte i posljednji gram snage.

— Čini mi se da je pomalo sustižemo — reče Jones očiju uprtih na »Auroru«.

— Siguran sam — rekoh ja. — Za samo nekoliko trenutaka mi ćemo ih stići.

U tom času kao da nas je pratila zla kob, uplovi među nas neki tegljač s tri maone. Spasilo nas je od sudara jedino što smo naglo zaokrenuli. No dok smo ih mi zaobilazili i ponovo uzimali pravac, »Aurora« je izmakla za dobrih dvije stotine jardi. Još smo je dobro vidjeli, iako se sumrak pretvarao u vedru zvjezdanu noć. Naši kotlovi brektali su pod najjačom parom, a krhki trup je sav drhtao i škripao gonjen pomamnom snagom koja je tjerala stroj. Projurili smo kroz Pool i prošli kraj dokova West India, niz dugi Deptfordski žal, na koji smo ponovo izbili, kad smo obišli Pseće ostrvo. Nejasna mrlja ispred nas sada se već prilično jasno pretvorila u elegantnu »Auroru«. Jones uperi u nju reflektor, tako da smo lijepo mogli vidjeti prilike na njenoj palubi. Na krmenom dijelu sjedio je neki čovjek nagnut nad nečim crnim što je držao među koljenima. Kraj njega je ležala nekakva tamna masa koja je nalikovala na njufendenskog psa. Dječak je držao kormilo, a pri crvenom svjetlu ložionice mogao sam vidjeti starog Smitha kako gol do pasa, trpa lopatom ugljen kao da mu se radi o životu. Iz početka možda i nisu mislili da ih pratimo, ali sada, kad smo ponavljali njihov okret i zaokret, u to više nisu sumnjali. U Greenwichu smo bili na jedno tri stotine koraka iza njih. U Blackwallu nismo mogli biti više od stotinu i pedeset. U toku svog uzbuđljivog probijanja kroz život, lovio sam po raznim zemljama najrazličitija stvorenja, ali mi ovaj sport nikad nije izazvao tako jezovito uzbuđenje kao ovaj sumanutí lov na ljude koji su se dali u bijeg niz Temzu. Uporno smo im se približavali jard po jard. U noćnoj tišini već smo čuli brektanje i klopotanje njihova stroja. Čovjek na krmi stalno je i dalje čučao na palubi. Ruke su mu se kretale kao da nešto radi, samo bi s vremena na vrijeme podigao pogled i odmjerio koliko smo još daleko. Približavali smo im se sve više, a Jones im stade vikati da stanu. Bili smo im se približili na četiri dužine našeg brodića, a oba broda letjela su luđačkom brzinom. Tok rijeke bio je sasvim pregledan, Barking Level na jednoj, a nujni Plumstead Marshes na drugoj strani. Na naš poziv da stanu čovjek s palube zaprijeti nam stisnutim pesnicama i poče nas visokim, promuklim glasom obasipati psovkama. Bio je to dobro građen nažan čovjek i dok je raskoračeno stajao, održavajući se u ravnoteži, lijepo sam mogao vidjeti kako mu se od bedra proteže drvena noga. Na njegovu ljutitu viku, nešto se poče meškoljiti u šćućurenoj gomilici na palubi. Gomilica se odjednom uspravila i mi ugledasmo nekog crnog čovjeka — najmanjeg čovjeka kog sam ikada vidio — s velikom nezgrapnom glavom i gomilom raščupane i razbarušene kose. Holmes je već bio izvukao svoj revolver, a i ja, ugledav ovo divlje, izobličeno stvorenje, trgnem svoj. Bio je ogrnut nekom vrstom tamnog ulsterskog kaputa ili gunja, tako da mu se vidjelo samo lice. Dovoljno je bilo samo pogledati ovo lice, pa izgubiti svaku volju za san. Groznije crte na licu nisam vidio cijelog svog vijeka. Očice su mu plantjele nekakvom zloslutnom vatrom, a iza debelih usana iskolačili mu se zubi kojima se kezio, škrugućući kao pobješnjela životinja.

— Ako digne ruku, palite — reče Holmes mirno.

Tog smo se trenutka nalazili udaljeni od njih za svega, dužinu našeg brodića, skoro nadohvat svog plijena. Još sada gledam onu dvojicu kako stoje: bijeli čovjek, široko raskoračenih nogu, obasipajući nas na sav glas kišom psovki, i đavolji patuljak sa svojim odurnim licem i snažnim žutim zubima, kojima je pri svjetlosti našeg fenjera škrgutao u našem pravcu.

Bilo je dobro da smo ga tako jasno mogli vidjeti, jer je u jednom času izvukao ispod svog ogrtača neku kratku, drvenu duhaljku, nalik na školsko ravnalo i prinio je ustima. U isti mah naši pištolji

pripucaše. On se okrete, podiže ruke i s nekom vrstom prigušena kašlja strovali se niz bok broda. Usred pjenušave, uskovitlane vode, u hipu, vidio sam još zloslutan, grozan pogled njegovih očiju. Tog istog trenutka baci se čovjek s drvenom nogom na krmu, pa je naglo zavrnu tako da mu brod odjednom skrete prema južnoj obali, a mi prošišamo ispred njegova krmena dijela za svega nekoliko stopa. Za tili čas okrenusmo u njegovu pravcu, no on se već skoro dohvatio obale. Nalazili smo se na nekom pustom i usamljenom mjestu, a mjesec je treptao nad prostranim močvarama ustajale vode i sablasnom truleži barskih biljaka. Brod se tupim udarcem nasukao na obalu, s pramcem u zraku a s krmom u vodi. BjeGUNac iskoči ali mu se drvena noga cijelom dužinom zari u meko tle. Koprcao se i trzao, ali uzalud, nije mogao ni naprijed ni natrag. U teškom bijesu mahnitao je, udarao onom drugom nogom po mulju, pri čemu se vršak drvene noge samo još dublje zabadao u ljepljivo blato. Kad pristadosmo sa svojim brodićem pored njega, toliko se već duboko zaglibio da smo ga morali izvlačiti konopom iz mulja i prebaciti na palubu. Oba Smitha, otac i sin, sjedili su natmureno na svom brodiću, ali su sasvim pokorno prešli na naš brod kada im se naredilo. »Auroru« smo odsukali i vezali za svoju krmu. Na palubi je stajala čvrsta indijska škrinja, ona ista koja je sadržavala zlokobno blago Sholtovih. Nije imala ključa, ali kako je bila prilično teška, morali smo je pažljivo prenijeti u našu malu kabinu. Polako smo krenuli natrag, pažljivo pretražujući rijeku, ali od malog, opasnog otočanina nije bilo ni traga. Kostii ovog neobičnog, nesvakidašnjeg gosta u našoj zemlji ležale su negdje u mulju, na dnu Temze.

— Gledajte — reče Holmes pokazujući na drveni rub palubnog grotla. — Nismo baš bili najbrži sa svojim pištoljima. — I zaista, iza mjesta gdje smo malo prije stajali, bio je zaboden jedan od onih ubitačnih trnova koje smo tako dobro poznavali. Mora da je prozujao između nas baš onog trenutka kad smo opalili. Holmes se nasmija na ovo, pa slegnu ramenima na svoj uobičajeni, prirodni način; priznajem, skoro mi je pozlilo pri pomisli kakva nas je strašna sudba mimoišla te noći.

POGLAVLJE XI: Veliko blago Agre

Naš pritvorenik sjedio je u kabini nasuprot škrinji koje se dokopao poslije toliko čekanja i tolikih muka. Lice boje mahagonija prekriveno gustom mrežom bora govorilo je o teškom životu pod vedrim nebom. Istaknuta i isturena čeljust obrasla bradom odavala je čovjeka kojeg nije bilo lako odvratiti od cilja. Moglo mu je biti oko pedeset godina, što je odavala crna, kovrdžava kosa gusto izmiješana sjedinama. Lice, kad je bilo opušteno, nije djelovalo neugodno, ali kad bi se naljutilo, guste obrve i upadljiva brada ostavljali su strašan dojam. Sjedio je držeći u krilu ruke u okovima, s glavom spuštenom na prsa. Svojim oštrim, svjetlucavim očima promatrao je škrinju, razlog njegovih nedjela. U njegovu krutom držanju bilo je, kako mi se činilo, više tuge no ljutnje. Jednom me je pogledao očima kojima se, učinilo mi se, čak malko smijao.

— A sad, Jonathane Smalle — reče Holmes paleći cigaru — žao mi je što je do ovoga došlo.

— I meni je žao, gospodine — odgovori on iskreno. — Ne vjerujem da ću se sad moći izmigoljiti. Na Bibliju vam se kunem da nikada nisam digao ruku na gospodina Sholtoa. Ono vraško malo pseto Tonga odapeo je na njega taj svoj prokleti trn. Ja s tim nisam imao nikakve veze, gospodine. Bilo mi ga je žao, kao da mi je rod rođeni. Istukao sam tog malog vruga krajem od konopca, ali ono što je učinjeno, učinjeno je, nisam mogao ispraviti.

— Izvolite cigaru — reče Holmes. — Dobro biste uradili da trgnete koji gutljaj iz moje ploške, jer ste jako mokri. Kako ste mogli očekivati da će tako slab čovjek, kao što je bio onaj crni đavo, moći savladati gospodina Sholtoa i držati ga dok se vi ne popnete uz konopac?

— Govorite, gospodine, kao da ste bili tamo. Zapravo, ja sam očekivao da u sobi neće biti nikog. Prilično sam poznao običaje te kuće, a tada je upravo bilo vrijeme kad je gospodin Sholto obično silazio na večeru. Neću tajiti ništa. Najbolje ću se braniti ako kažem голу istinu. Dakle, da je to bio stari major, ja bih mirna srca pristao da budem obješen. Bio bih u stanju da mu zarinem bodež kao što pušim ovu cigaru. Ali je vraški teško što ću biti suđen zbog ovog mladog Sholtoa s kojim nikad nisam imao nikakvih nesuglasica.

— Nalazite se pod paskom gospodina Athelneya Jonesa iz Scotland Yarda. On će vas dovesti u moj stan a ja ću zatražiti od vas istinit iskaz o svemu. Morate se otvoreno ispovjediti, jer, nadam se da ću vam, ako to učinite, moći biti od koristi. Mislim da mogu dokazati kako otrov djeluje tako brzo da je čovjek bio mrtav još prije nego što ste se spustili u sobu.

— Tako i jeste, gospodine. Nikad se u životu nisam tako potresao kao kad sam ugledao kako se naherene glave ceri na mene, dok sam puzao po konopcu. Veoma sam se uzbudio. Zamalo da nisam ubio Tongu zbog toga, samo da mi nije umakao. Tako se dogodilo da je ostavio štap i nekoliko svojih trnova, kao što mi je rekao, a što je vama omogućilo, ako smijem reći, da nam uđete u trag. Moram priznati da mi nije jasno kako ste ga uspjeli slijediti. Ja vam to ne uzimam za zlo, premda je zaista čudnovato — doda s gorkim osmijehom — da ću ja koji imam stvarna prava na pola milijuna provesti polovinu svog života gradeći branu na Andamanskim otocima, a drugu polovinu, čini se, kopajući kanal za isušivanje zemljišta u Dartmooru. U zao čas sam ugledao trgovca iz Ahmeta i uputio se u cijelu ovu rabotu s blagom iz Agre koje nikad ništa drugo nije donijelo čovjeku koji ga posjeduje osim prokletstva. Njemu je donijelo umorstvo, majoru Sholtou vječni osjećaj straha i krivnje, a meni doživotnu robiju.

U tom trenutku Athelney Jones proturi glavu i ramena u kabinu.

— Prava porodična idila — primijeti on. — Čini mi se da ću gucnuti i ja iz te boce, Holmese. A čini mi se i to da možemo jedni drugima čestitati. Kakva šteta da i onog malog nisam ulovio živog, ali izbora nije bilo. Zaista, Holmes, morate priznati da ste stigli u pravi čas. Učinili smo sve što se dalo učiniti da prestignemo »Auroru«.

— Konac djelo krase — reče Holmes. — Zaista nisam znao da je »Aurora« takva brzoplovka.

— Smith tvrdi da je ona jedan od najbržih brodova na rijeci i kako je mi nikad ne bismo stigli samo da je imao još jednog čovjeka kod stroja. Kune se da pojma nije imao o onome što se odigravalo u Norwoodu.

— Pa i nije — povika naš pritvorenik. — Ništa nije znao. Izabrao sam njegov brod jer sam čuo da je brz kao strijela. Nisam mu ništa govorio ali smo ga dobro platili i nešto lijepo obećali ako stignemo na svoj brod, »Esmeraldu«, koja se u Gravesendu priprema za Brazil.

— Pa dobro, ako nije učinio nikakvo zlo pobrinut ćemo se da mu se i ne dogodi. Ako smo brzi u hvatanju ljudi, koje gonimo, nismo brzi u tom da ih osudimo. — Bilo je zabavno slušati kako je hvalisavi Jones opet počeo pridavati sebi zasluge u hvatanju zločinaca. Po malom smiješku što je zatitrao na Holmesovu licu, mogao sam primijetiti kako mu nije izmaklo to hvalisanje.

— Doktore Watsone — reče Jones — uskoro ćemo biti kod mosta Vauxhall, gdje ćemo vas iskrcati s kovčegom blaga. Ne treba ni da vam spominjem koliku sam veliku odgovornost time preuzeo na sebe. To je sasvim protupropisno, al' naravno, dogovor je dogovor. Ipak ću morati po službenoj dužnosti poslati s vama i jednog narednika, budući da sa sobom nosite tako dragocjen teret. Bez sumnje ćete ići fijakerom?

— Svakako fijakerom.

— Šteta što nema ključa, kako bismo mogli napraviti službeni popis. Morat ćete ga otvoriti na silu. Gdje je ključ, čovječe?

— Na dnu rijeke — reče Small kratko.

— Hm! Nije trebalo da nam stvarate i ovu nepotrebnu brigu. Zbog vas smo imali već i onako dosta posla. Najzad, doktore, mislim da vas ne treba upozoravati na oprez. Donesite kutiju u Baker Street. Naći ćete nas ondje na putu za policijsku stanicu.

U Vauxhallu su me iskricali s mojom teškom škrinjom u pratnji jednog srdačnog i dobroćudnog narednika. Poslije četvrt sata vožnje stigli smo do kuće gospođe Forrester. Služavka se iznenadi kad ugleda tako kasnog posjetioca. — Gospođa Cecil Forrester je večeras izišla — objasni ona — i vjerojatno će se vratiti jako kasno. — Gospođica Morstan, međutim, bila je u salonu; tako sam ja s kovčegom u ruci otišao u salon, a predusretljivog narednika ostavio u kolima. Sjedila je kraj otvorena prozora, obučena u neki prozirni bijeli materijal s malenim crvenim ukrasom oko vrata i isto tako crvenim pojasom. Sa svjetiljke pod sjenilom padalo je meko i blago svjetlo na nju, onako naslonjenu u pletenom naslonjaču, i poigravalo joj se na prijaznom i ozbiljnom licu, dajući bujnim uvojcima raskošne kose neki neodređen metalan odsjaj. Jedna snježnobijela ruka pala joj je preko naslona, a iz cijelog držanja i pojave izbijala je nekakva nujnost. Međutim, čim začu moje korake ona ustade, a blijedi joj se obrazi zarumenješe od iznenađenja i razdraganosti.

— Čula sam da se zaustavljaju neka kola — reče ona. — Pomisila sam da se možda gospođa Forrester vratila kući ranije; nisam ni slutila da ste to vi. Kakve ste novosti donijeli?

— Donio sam vam nešto bolje od novosti — rekoh, spuštajući kovčeg na stol i govoreći ovo sasvim dobrodušno i prilično bučno, premda mi se stezalo srce. — Donio sam vam nešto što je vrednije od svih novosti na svijetu. Donio sam vam bogatstvo.

Ona pogleda kovčeg.

— To li je, dakle, to golemo blago iz Agre — zapita ona prilično hladno.

— Da! To je golemo blago iz Agre. Polovica je vaša, a druga polovica pripada Thaddeusu Sholtou. Svaki od vas imat će par stotina tisuća. Pomislite samo! Godišnja renta od deset tisuća funti. Bit će malo mladih dama u Engleskoj koje su bogatije od vas. Zar to nije divno?

Mislim da sam svojim oduševljenjem pretjerao. Kao da je otkrila prazan prizvuk u mojim čestitkama, jer joj se obrve malo podigoše, pa me pogleda radozvalo.

— Ako ga imam — reče ona — onda to dugujem vama.

— Ne, nikako — odgovorih — ne meni već mom prijatelju Holmesu. Kraj sve najbolje volje nikad ne bih bio u stanju pohvatati sve ove niti koje su zbunile čak i tog izvanrednog analitičara. Prema onome kako su stvari tekle, skoro smo ga izgubili u posljednjem trenutku.

— Molim vas sjednite i pričajte mi, doktore — reče orla. Ukratko sam ispričao što se sve dogodilo otkad sam je posljednji put vidio: Holmesov nov način istrage, otkrivanje »Aurore«, posjet Athelneva Jonesa, naš večerašnji pohod, i uzbudljiva potjera niz Temzu. Ona je moje izlaganje pratila otvorenih usta i užarena pogleda, a kad sam govorio o onom trnu koji nas je za dlaku promašio, probljedjela je kao krpa te sam se prepao da će se onesvijestiti.

— Nije to ništa — reče ona, kad sam pohitao da joj pružim čašu vode. — Sad mi je opet dobro. Uzbudilo me je kad čujem u kakvu sam groznu opasnost uvukla svoje prijatelje.

— No, sad je sve prošlo — odgovorih. — Nije to bilo ništa. Neću vam više pričati o tim mračnim pojedinostima. Pređimo na nešto vedrije. Evo blaga, i, šta djeluje vedrije od njega? Dobio sam dozvolu da ga donesem sa sobom misleći kako će vas radovati ako ga vi prva vidite.

— O, veoma će me radovati — reče ona. No u glasu joj nije bilo neke velike revnosti. Nesumnjivo joj se učinilo da bi moglo izgledati neljubazno s njene strane, ako se pokaže ravnodušna prema blagu do kojeg se tako teško došlo.

— Ala je lijepa ova kutija — reče ona naginjući se nad nju. — Pretpostavljam da je indijski ručni rad.

— Da, to je kujundžijski rad iz Benaresa.

— I tako teška — povika ona, pokušavajući da je podigne. — Pa i sama kutija mora da je vrijedna. Gdje je ključ?

— Small ga je bacio u Temzu — odgovorih. — Moram upotrijebiti žarač gospođe Forrester.

S prednje strane nalazio se kovani kračun u obliku sjedećeg Bude. Gurnuo sam pod njega žarač i potegao ga kao polugu. Kračun, škljocnuvši glasno, odskoči. Drhtavim prstima podigoh zaklopac. Oboje smo se zaprepašteno zagledali u kutiju koja je bila prazna.

Nije bilo nikakvo čudo da je kovčeg bio težak. Željezni kujundžijski rad bio je sa svake strane debeo po dvije trećine inče. Kovčeg je bio načinjen za pohranjivanje dragocjenosti, dobre izrade, veoma čvrst, ali u njemu nije bilo ni trunka skupocjena metala ili dragulja. Zjapio je potpuno prazan.

— Blago se izgubilo — reče mirno gospođica Morstan. Kad sam čuo te riječi, meni postade sasvim jasno šta one znače i kao da mi pade velik kamen sa srca. Sve dosad, kad je postalo jasno da ga nema, nisam bio svjestan koliko me je ovo blago iz Agre tištalo. To je, nesumnjivo, bilo sebično, neloyalno i ružno, ali ja ni na šta drugo nisam mogao misliti već samo da između nas nema više zlatne zavjese.

— Hvala bogu — ote mi se iz sveg srca. Ona me pogleda naglim, upitnim smiješkom.

— Zašto to kažete? — upita ona.

— Zato što ste mi sada opet postali dostižni — rekoh uzimajući je za ruku. Ona je nije povukla. — Zato što te volim, Mary! Volim kao nitko na svijetu. Zato što mi je ovo blago, ovo bogatstvo bilo zapečatilo usta. Sada kad ga više nema, smijem slobodno da ti kažem koliko te volim? Eto, zbog toga sam rekao »hvala bogu«.

— Onda ću i ja reći »hvala bogu« — prošapta ona, kad sam je privukao sebi.
Kome je drago da izgubi blago? — ali ja znam da sam ga te noći stekao.

POGLAVLJE XII: Neobična priča Jonathana Smalla

Narednik koji me je čekao u kolima bio je veoma strpljiv čovjek, jer otkad sam ga napustio bilo je već prošlo prilično vremena. Kad sam mu pokazao prazan kovčeg, lice mu se natuštilo.

— Ode naša nagrada! — reče on zlovoljno. — Gdje nema novaca, nema ni nagrade. Da se to blago pronašlo, ovaj noćni posao donio bi po desetinu i meni i Brovnu.

— Gospodin Thaddeus Sholto je bogat čovjek — rekoh ja. — Pobrinut će se da dobijete nagradu, pa bilo blaga ili ne.

Međutim, narednik obeshrabreno odmahnu glavom.

— Loš posao — ponavljao je on — a i gospodin Athelney Jones mislit će tako.

Njegovo predviđanje pokazalo se točnim, jer je detektiv izgledao prilično tupo kad sam se vratio u Baker Street i pokazao mu praznu škrinju. Holmes, pritvorenik i on, tek što su stigli, jer su izmijenili svoj plan i uz put se najprije prijavili jednoj policijskoj stanici, a potom došli u Baker Street. Moj prijatelj se odmarao u svom naslonjaču, uobičajena nehajna izgleda, dok je Small ravnodušno sjedio preko puta njega, prebacivši svoju drvenu nogu preko zdrave. Kad sam pokazao prazan kovčeg, on se zavalio u svom sjedalu i prasnu u smijeh.

— Small, to je vaše djelo — reče Athelney Jones ljutito.

— Jeste, i sklonio sam ga ondje gdje ga nikad nećete naći — povika ovaj razdraženo. — Blago je moje, pa ako ne mogu plijen da dobijem ja, onda ću se vraški pobrinuti da nitko drugi ne dođe do njega. Kažem vam da na njega nitko živ nema prava, izuzev ona tri čovjeka koji se kao robijaši nalaze u barakama na Andamanima, i mene. Sad znam posve sigurno da se njime ni ja ni oni ne možemo koristiti. Sve vrijeme sam isto toliko radio za njih koliko i za sebe. Uvijek smo se pridržavali znaka četvorice. A ja vrlo dobro znam da i oni hoće da učinim ono što sam učinio, kao i da će se prije složiti da bacim blago u Temzu, nego da ono pripadne Sholtou ili kome iz roda Sholta ili Morstana. Nismo mi smakli Ahmeta da njih učinimo bogatima. Naći ćete blago ondje gdje je i ključ, i gdje se nalazi mali Tonga. Kad sam vidio da će nas vaš brod sustići, sklonio sam blago na sigurno mjesto. Neće bit' rupija za vas na ovom putovanju.

— Vi nas varate, Small — reče Athelney Jones strogo. — Da ste željeli baciti blago u Temzu, najlakše bi vam bilo da ga hitnete skupa sa kovčegom.

— Meni lakše da bacim, ali i vama lakše da nađete — odgovori on gledajući nas iskosa lukavo. — Onaj koji je bio toliko spretan da me potjera niz rijeku, bit će isto toliko vješt da izvuče sa dna rijeke željezni kovčeg. Sada kad je razbacano skoro duž pet milja, sad bi mu bilo malo teže. Pa ipak, srce mi se paralo dok sam to činio. Već sam skoro pomahnitao kad ste nas sustigli. Ali, jadikovati nema smisla. U životu sam doživio i uzdizanja i padove, ali sam naučio da ne plačem nad prolivenim mlijekom.

— Small, to je veoma ozbiljna stvar — reče detektiv. — Da ste doprinijeli pravdi, umjesto što ste je na ovaj način ometali, imali biste bolje uvjete na svom suđenju.

— Pravdi! — podsmjehnu se bivši robijaš. — Lijepa mi je to pravda! Čiji je ovo plijen, ako nije naš? Gdje je ta pravda po kojoj bi trebalo da ga predam onima koji ga nikada nisu zaradili? Pogledajte kako sam ga ja zaradio! Dvadeset dugih godina u onoj grozničavoj močvari, rintajući cijeli dan pod drvećem mangrova, a cijele noći u lancima po onim prljavim robijaškim kolibama, izjedan od komaraca, ispijen srdoboljom i zavitlavan od svakog vražjeg, crnog policajca, koji je

nalazio užitka da se iživljava na bijelcu. Tako sam ja zaradio blago iz Agre, a vi mi nemojte govoriti o pravdi, jer ne mogu podnijeti pomisao kako sam ja sve to propatio da bi drugi mogao uživati u njemu. Prije bih pristao da me stotinu puta vješaju ili iskusio neki Tongov trn u svojoj koži, nego da živim u robijaškoj ćeliji i znam kako se drugi čovjek baškari u palači s novcem koji bi trebalo da je moj.

Small je zderao stoički svoju krinku i sve mu je ovo navrlo u neobuzdanom kovitlacu riječi, dok su mu iz očiju sijevale varnice i lisice zveckale od pomamnih pokreta ruku. Kad sam vidio bijes i neobuzdanost ovog čovjeka shvatio sam da strah koji je obuzeo majora Sholtoa kad je prvi put doznao da mu je uvrijeđeni robijaš za petama, nije bio nimalo bezrazložan i neprirodan.

— Zaboravljate da mi ne znamo ništa o svemu tome — reče Holmes mirno. — Nismo čuli vašu pripovijest pa ne možemo ni reći koliko je pravo na vašoj strani.

— Dobro, gospodine, bili ste prema meni veoma pristojni, premda vidim da vama mogu zahvaliti što nosim ove okove na rukama. Pa ipak, ne zamjeram vam zbog toga. Ako želite da čujete moju priču, neću vam je prešutjeti. Sve što kažem, svaka je riječ istinita. Hvala vam, stavite čašu kraj mene; okvasit ću usne ako mi se sasuše.

Ja sam iz Worcestershirea, rođen blizu Pershorea. Primjećujem da ćete i sad, ako potražite, naći tamo čitavo jato ljudi koji se prezivaju Small. Pomišljao sam koji put da odem i pogledam to mjesto, ali ruku na srce, u svojoj porodici nikada nisam bogzna kako stajao, pa sumnjam da bi mi se obradovali. Svi su oni bili trijezni, pobožni, mali zemljoradnici, poznati i poštovani u okolici, a ja sam oduvijek bio pomalo pustolov. Međutim, kad sam navršio osamnaest godina nisam im više zadavao briga. Zbog neke djevojke zapao sam u izvjesnu nevolju, pa sam se mogao izvući samo tako što sam se odazvao na vojni poziv, i bio raspoređen u Treći istočno-kentski puk, koji je upravo kretao u Indiju.

Nije mi bilo suđeno da ostanem dugo u vojsci. Tek što sam naučio paradni korak i rukovanje puškom, kad mi se rodi lakomislena pomisao da zaplivam u Gangesu. Srećom po meni u vodi se nalazio u isto vrijeme i narednik iz moje čete, John Holder, jedan od najboljih plivača u armiji. Upravo kad sam se našao na polovici rijeke, šćepao me je krokodil i odgrizao mi desnu nogu iznad koljena, odgrizao tako besprijekorno da ni kirurg ne bi uradio bolje. Od straha i gubitka krvi onesvijestio sam se i sigurno bih se udavio da me Holder nije uhvatio i izvukao na obalu. Zbog toga sam proveo pet mjeseci u bolnici, a kad sam na kraju bio u stanju da iziđem, hramajući ovom drvenom nogom vezanom za svoj patrljak, zatekoh se kao vojni invalid, nesposoban za bilo kakav teži posao.

Kao što vidite, još u to vrijeme sreća me nije bogzna kako služila, jer sam već prije svoje dvadesete godine postao bogalj. Međutim, uskoro mi se nesreća preobrazi u sreću. Nekom čovjeku po imenu Abel White, koji je došao u Indiju kao plantažer indiga, bio je potreban nadglednik koji će se brinuti o njegovim kulijima i nadzirati ih kako rade. Pokazalo se da je bio prijatelj našeg pukovnika koji se od mog nesretnog slučaja bio zainteresirao za mene. Ukratko, pukovnik me toplo preporučio za to mjesto pa, kako se posao uglavnom obavljao jašući, noga mi nije mnogo smetala, budući da sam se preostalim dijelom svoje noge mogao čvrsto držati u sedlu. Posao mi je bio da jašem po plantaži, pazim na ljude kako rade i prijavljujem lijenčine. Plaća mi je bila pristojna, imao sam dobar smještaj, i ja bih se sasvim zadovoljio time da preostali dio svog života provedem sadeći indigo. Gospodin Abelwhite je bio ljubazan čovjek, i, kako se tamo bijelci približe jedni drugima mnogo više nego kod kuće, često bi svraćao u moju malu baraku i popušio sa mnom lulu.

Na žalost, sreća me nikad nije dugo pratila. Odjednom, potpuno neočekivano se sruči na nas velika buna. Mjesec dana prije Indija je bila mirna i spokojna kao Surrey⁴³⁸ ili Kent⁴³⁹, a slijedećeg

mjeseca se već pokrenulo dvije stotine tisuća crnih vragova i cijela je zemlja postala pravi pakao. Vi, gospodo, sigurno o svemu tome znate više od mene, jer čitanje nije moja naročita odlika. Znam samo ono što sam vidio vlastitim očima. Naša plantaža nalazila se u mjestu Muttra, blizu granice sjeverozapadnih pokrajina. Noćima je cijelo nebo gorjelo od zapaljenih bungalova, a danima su nam prolazile kroz posjed gomilice Evropljana sa ženama i djecom na putu za Agru, gdje su se nalazile naše najbliže jedinice. Gospodin Abelwhite bio je tvrdoglav čovjek. Uvrtio je sebi u glavu da je cijela pobuna preuveličana i da će se isto tako naglo ugasiti kao što se i upalila. Tako je on mirno sjedio na svojoj verandi, ispijao čaše viskija i pušio cigare, dok je kraj oko njega bio sav u plamenu. Njegov upravitelj i knjigovođa Dawson sa ženom i ja nismo ga, naravno, napustili. Jednom sam bio otišao na neku udaljenu plantažu i uveče jahao polako kući, kad spazih kako leži nešto sasvim sklupčano na dnu strmog korita sasušene rječice. Odjahao sam da vidim i krv mi se sledila u žilama. Ustanovio sam da je to Dawsonova žena, sva isječena i uzduž i poprijeko, napola izjedena od domaćih pasa i šakala. Uz put, malo dalje, potbuške ležao je i sam Dawson, mrtav i ukočen s praznim revolverom u ruci; ispred njega ležali su jedan preko drugog četiri Sepoya.¹⁴⁰ Zategoh dizgine svome konju i baš sam se pitao šta da činim, kad tog trenutka ugledah kako se iz bungalova Abel Whitea podiže dim i kako kroz krov suklja plamen. Bilo mi je jasno da svom poslodavcu ne mogu biti ni od kakve koristi već da bih samo stratio svoj život uludo, ako se u to umiješam. S mjesta gdje sam stajao mogao sam vidjeti na stotine crnih neprijatelja s crvenim ogrtačima na leđima, kako igraju i urlaju oko zapaljene kuće. Nekolicina pokaza na mene, te mi par metaka prosvira kraj glave. I tako se dadoh u bijeg preko rižinih polja, dok se nisam dokopao sigurna zaklona među zidinama.

Međutim, pokazalo se da nije ni tamo bilo sasvim ružičasto i sigurno. Cijela pokrajina uskomešala se kao osinjak. Englezima je još jedino preostalo da se okupljaju u manje grupe koje su se održavale samo dokle su dosezale njihove puške. Ondje gdje im to ne bi uspijevalo, pretvarali bi se u gomile bjegunaca, prepuštenih na milost i nemilost. Bila je to borba milijuna protivu stotina. Najbolnije nas je pogađalo što smo se borili protiv onih istih pješaka, konjanika i tobdžija, koje smo svojevremeno sami odabirali, obučavali i uvježbavali, a koji su sada okrenuli protiv nas naše vlastito oružje i trubili naše vlastite signale. U Agri su se nalazili Treći puk bengalskih strijelaca, nešto Sikha, dva eskadrona konjice i baterija artiljerije. Od činovnika i trgovaca stvoren je jedan dobrovoljački odred. Njemu sam se pridružio i ja, svom dušom i tijelom, uključiv i moju drvenu nogu. Početkom jula napustili smo grad i stupili u okršaj s pobunjenicima Shahgunga. Za neko vrijeme smo ih suzbili, ali nam je ubrzo ponestalo municije, te smo se morali vratiti u grad.

Sa svih strana stizale su nam samo najgore vijesti, što uostalom nije bilo nikakvo čudo, jer ako pogledate na mapu vidjet ćete da smo se nalazili u samom središtu pobune. Lakno je skoro više od stotinu milja na istok, a Cawnpore isto toliko na jug. Sa svih strana dopirale su sve samo vijesti o mučenjima, ubojstvima i nasiljima.

Grad Agra je veliko mjesto koje vrvi od fanatika i gorljivih obožavalaca svih vrsta đavla. Među njegovim uskim, krivudavim ulicama naša šaka ljudi kao da se nije ni opazala. Stoga je naš komandant naredio pokret preko rijeke, i zauzeo ondje položaj u staroj tvrđavi Agre. Ne znam, gospodo, da li je itko od vas štogod čitao ili čuo o toj drevnoj tvrđavi. To je veoma neobično mjesto — toliko neobično kakvo nikad nisam vidio, a ja sam se baš nagledao čudnih kutaka na ovom svijetu. Prije svega, golemih je srazmjera, tako da mi se prostor koji su zidine obuhvaćale činio kao neko malo područje. Postoji moderan dio tvrđave u koji je stao cijeli naš garnizon, sa ženama, djecom, zalihama i svim i svačim, pa je ipak još preostalo mnogo mjesta. Ali, moderan dio još nije ništa prema veličini starog dijela u koji nitko ne ulazi i koji je potpuno prepušten stonogama i škorpionima. U njemu zjape mnogobrojne velike, napuštene dvorane, zavojiti prolazi i dugi hodnici koji krivudaju

tamo-amo, tako da se ljudi lako mogu izgubiti. Otud je rijetko tko odlazio onamo, osim s vremena na vrijeme po koja četa u izviđanje.

Čeonu stranu stare tvrđave zapljuskuje i zaštićuje rijeka, ali se na bočnim kao i na stražnjim zidinama nalaze mnoge vratnice koje je, naravno, trebalo čuvati i to kako u starom, tako i u novom dijelu tvrđave. Šta smo bili, šaka jada! Nije nas bilo dovoljno ni da zaposjednemo sve uglove te goleme građevine, niti da opslužimo topove, a kamoli da postavljamo jake straže na svim tim vratnicama. Završilo se na tome da smo u srcu utvrđenja smjestili središnju stražarnicu, a na svake vratnice stavili po jednog bijelca s dva-tri urođenika. Mene su odabrali da čuvam u određenim noćnim satima neka mala, usamljena vrata na jugozapadnoj strani tvrđave. Dva konjanika, Sikha, stavljena su pod moju komandu, a meni je naređeno da u slučaju potrebe pripucam kako bih dobio pomoć iz središnje stražarnice. S obzirom na to da se stražarnica nalazila na dobrim dvije stotine koraka, i da je međuprostor bio sav ispresijecan čitavim labirintom prolaza i hodnika, jako sam sumnjao da bi mogli stići na vrijeme i biti od neke koristi u slučaju stvarnog napada.

Eto tako, prilično sam bio ponosan što sam dobio tu malu komandu, jer nisam bio uvježban vojnik a uz to sam još bio samo s jednom nogom. Sa svojim ljudima iz Pendžaba⁴¹¹ stražario sam dvije noći. Bili su to visoki momci odlučna gleda, Mahomet Sing i Abdullah Khan, stari borci, koji su se ranije borili protiv nas kod Chilian-Wallaha. Dosta dobro su govorili engleski, ali se od njih slabo što moglo izvući. Radije su se držali zajedno i cijele noći šuškali bi na svom neobičnom narječju Sikha. Ja sam pak najčešće stajao pred vratima gledajući dolje na široku, zavojitu rijeku i žmigavo svjetlo velikog grada. Lupa doboša, bubnjeva tamtama, povici i urlici buntovnika, omamljenih od buke i opijuma, cijele nas je noći neprekidno podsjećalo na opasne susjede s one strane rijeke. Dežurni oficir je u toku noći svaka dva sata obilazio sve položaje da provjeri stanje.

Treće noći mog stražarenja bilo je mračno i blatno; padala je sitna, uporna kiša. Po takvu vremenu bilo je teško provoditi čitave sate stojeći u vratima. Ja sam stalno zbog toga pokušavao zapodjenuti razgovor sa svojim Sikhima, ali mi je trud bio uzaludan. U dva sata ujutro su prošle straže i donekle prekinule ovu dosadu. Uvidjevši da moje društvo neće da progovori, izvadio sam lulu i spustio pušku da zapalim šibicu. U taj mah oba Sikha nasrnuše na mene. Jedan od njih zgrabi moju kremenjaču i uperi mi je u glavu, a drugi mi stavi veliki nož pod grlo pa se stade zaklinjati kroz zube da će mi ga zariti u gušu ako se pomaknem.

Prva misao mi je bila da su ovi momci povezani s buntovnicima i da je to početak prepada. Ako naše vratnice padnu u ruke Sepoya, tvrđavi je odzvonilo, a sa ženama i djecom postupili bi isto onako kao u Cawnporeu. Možda, mislit ćete, gospodo, da suviše povoljno po sebe prikazujem stvar, ali, evo vam riječ da sam kraj sveg noža pod grlom pri pomisli na te grozote, otvorio usta da se proderem pa makar mi to bio i posljednji krik, samo da upozorim glavnu stražu. Čovjek koji me je držao, čini se da mi je pogađao misli, jer mi brzo prošapta, još prije nego što sam uspio nešto da izustim: »Ne pravi buku! Tvrđava je sasvim sigurna. S ove strane rijeke nema pobunjeničkih pasa«. Glas mu je zvučao kao da govori istinu, a ja sam veoma dobro znao da sam gotov samo ako pustim glas od sebe. Pročitao sam mu to u tamnim očima. Stoga sam šutio i čekao da čujem šta hoće.

»Slušaj me, sahibe«, reče onaj viši i odlučniji, onaj koga su nazivali Abdullah Khan. »Ti sad moraš biti ili s nama il' ćeš biti ušutkan zauvijek. Stvar je odveć ozbiljna da bismo oklijevali. Il' ćeš se zakleti na kršćanski križ da ćeš dušom i tijelom biti s nama, ili ćemo ti leš još ove noći baciti u opkop, a mi ćemo prebjeći svojoj braći u buntovničkoj vojsci. Srednjeg puta nema! Šta hoćeš, život ili smrt? Za odluku ti možemo dati samo tri minute, jer vrijeme prolazi, a sve se mora obaviti prije no što ponovo prođe straža.«

»Kako mogu da se odlučim«, rekoh. »Pa niste mi rekli ni šta hoćete od mene. Ali vam velim, ako

iole ima veze sa sigurnošću tvrđave, neću s tim da imam nikakve veze i slobodno zabodi svoj nož kao što si naumio.«

»Ništa nije upereno protiv tvrđave«, reče on. »Mi tražimo od tebe samo ono zbog čega tvoji zemljaci i dolaze u ovu zemlju. Zahtijevamo od tebe da postaneš bogat. Ako noćas pristaneš da budeš jedan od naših, zaklet ćemo ti se na ovaj goli nož, i to trostrukom zakletvom Sikha, za koju se dobro zna da je nikad nijedan Sikh nije pogazio, da ćeš i ti imati pristojan udio u plijenu. Četvrtina blaga bit će tvoja. Pošteniji ne možemo biti.«

»Ali, pobogu, kakvo je to blago?« zapitah. »Ja sam isto toliko spreman kao i vi da postanem bogat, samo mi morate reći na koji način ćemo to postići.«

»Onda ćeš se zakleti«, reče on, »kostima svog oca, čašću svoje majke, na križ svoje vjere, da niti sada, niti ikada nećeš podići ruku, niti reći riječ protiv nas.«

»Zaklinjem se«, rekooh, »pod uvjetom da to ne dovodi tvrđavu u opasnost.«

»Onda ćemo se moj prijatelj i ja zakleti da ćeš dobiti četvrtinu blaga, koje ćemo ravnomjerno podijeliti nas četvorica.«

»Ali nas smo samo trojica«, rekooh.

»Nismo, i Dost Akbar mora dobiti svoj dio. Dok čekamo na njih, ispričat ćemo ti cijeli priču. Ti, Mohamedu, stani na vrata i javi kad budu dolazili. Stvar stoji ovako, sahibe, pričam ti zato što Feringhee^[42] poštuje zakletvu i što ti zato možemo vjerovati. Da si lažljivi mnogobožac, makar se zakleo na sve bogove u njihovim poganim hramovima, krv bi ti kapala s ovog noža, a tijelo ležalo u vodi. Ali, Sikh poznaje Engleza, a Englez poznaje Sikha. Slušaj, dakle, što ću ti reći.

U sjevernim pokrajinama postoji neki mali radža koji je vrlo bogat, premda mu je zemlja malena. Naslijedio je mnogo od svog oca, a još više stekao i sam jer je škrtac, pa je radije gomilao svoje zlato nego da ga je trošio. Kad su izbili neredi htio je da bude prijatelj objema stranama, i s lavom i s tigrom; sa Sepovima i s vlastima Kompanije.^[43] Međutim, uskoro mu se učini kao da je bijelcima odzvonilo jer je slušao po cijeloj zemlji samo o tome kako ih ubijaju i ruše s vlasti. No, budući da je oprezan, smislio je kako će, bar pola njegove imovine ostati sačuvano, ma kakav bio konačan ishod. Sve što je bilo od srebra iz zlata sklonio je u svodove svoje palače, a svoje najskupocjenije vrijednosti, drago kamenje i prekrasne bisere stavio je u željezni kovčeg i poslao ih po nekom vjernom sluzi, preobučena u trgovca, u tvrđavu Agra da ih pohrani dok se zemlja smiri. Pobijede li pobunjenici, njemu ostaje zlato i srebro, a ako pobijedi Kompanija sačuvat će se nakit. Pošto je tako podijelio svoju riznicu, stao je na stranu Sepoya, jer su na njegovim granicama oni bili jači. Postupivši tako, obrati pažnju sahibe, njegova svojina pripala je onima koji su ostali vjerni.

Taj lažni trgovac koji putuje pod imenom Ahmet nalazi se sada u gradu Agri i želi da se probije u tvrđavu. S njim kao suputnik putuje moj brat po mlijeku, Dost Akbar, koji zna za tajnu. Dost Akbar mu je obećao da će ga noćas dovesti do stražnjih vrata tvrđave, te je za tu svrhu izabrao ova. On sada dolazi ovamo gdje treba da ga dočekamo ja i Mahomet Singh. Mjesto je sasvim usamljeno i nitko neće uopće znati o njegovu dolasku. Nitko neće znati ni kud se djeo trgovac Ahmet, a golemo radžino blago podijelit ćemo između sebe. Šta kažeš, sahibe?«

U Worcesteshireu život čovjeka se čini kao nekakva velika i sveta stvar, ali kad bukti oganj i na svakom se koraku oko vas proljeva krv pa se naviknete da svuda gledate smrt, posve je drukčije. Trgovac Ahmet, živ ili mrtav, za mene je bio zrak, ali za blago sam se veoma zagrijao. Odmah mi se počelo vrtjeti po glavi šta bih sve s njim uradio, i kako bi me f moji gledali kad bi vidjeli svog besposličara da se vraća s džepovima punim zlatnih moidora.^[44] Zato sam se u sebi odmah odlučio. Međutim, Abdullah Khan misleći da se kolebam, postade još uporniji.

»Gledaj, sahibe«, reče, »ako ovog čovjeka ulovi komandant, on će ga ili ubiti ili objesiti, a

dragulje će uzeti vlast, tako da nitko neće vidjeti ni rupije. I sad, budući da mi sprovodimo u djelo ono prvo, mislim samo njegovo hvatanje, zašto ne bismo poduzeli i ono drugo? Dragulji u našim džepovima bit će na isto tako sigurnom mjestu kao i u škrinjama Kompanije. Toliko će ih biti da svaki od nas može postati bogataš. A za samo ovo djelo već i ovako nitko ne može doznati, jer smo ovdje odsječeni od cijelog svijeta. Kao da se sve upriličilo za tu svrhu! Reci, dakle, ponovo sahibe, jesi li s nama ili te moramo smatrati neprijateljem?«

»S vama sam dušom i tijelom«, rekoh.

»Dobro«, odgovori on, vraćajući mi moju kremenjaču. »Vidiš, vjerujemo ti da nećeš prekršiti riječ, kao što je nećemo ni mi. Sada nam još samo preostaje da dočekamo mog brata i trgovca.«

»A zna li tvoj brat za ovo?« zapitah.

»Pa cijeli ovaj plan je njegov. On ga je i smislio. Sad hajdemo do vrata na stražu s Mahometom Singhom.«

Stalno je veoma uporno sipilo jer su nekako baš u to vrijeme počele velike kiše. Po nebu su se vukli teški, tamni oblaci, tako da se skoro nije vidjelo ni prsta pred nosom. Ispred naših vrata pružao se dubok opkop, ali je voda na nekim mjestima skoro potpuno presahla. Vrlo sam se čudno osjećao stojeći tu, s ova dva surova čovjeka iz Pendžaba i čekajući čovjeka koji je hrlio u vlastitu propast.

Odjednom, s druge strane opkopa opazih prigušeno svjetlo iz nekog zastrtog fenjera. Za trenutak je nestalo iza uzvišice od nasipa, ali se zatim ponovo pojavi približavajući se sve više i više.

»Evo ih«, povikah.

»Ti ćeš ga, sahibe, zaustaviti kao i obično«, prošapta Abdullah. »Nemoj mu dati povoda da se uplaši, ti nas samo pošalji s njim unutra a mi ćemo već, dok ti budeš čuvao stražu, svršiti sve ostalo. Pripremi svoj fenjer i drži ga u pripravnosti kako bismo se mogli uvjeriti da se zaista radi o tom čovjeku.«

Svjetlo je odande žmigalo, zatajkivalo, približavalo se, zastajkivalo, pa se opet približavalo sve dok s druge strane opkopa ne ugledah dvije prilike. Pustio sam ih da se spuste u jarak i iskaljužaju preko blata, uspužu gotovo do vrata i tada ih zaustavih.

»Tko ide?« rekoh prigušeno.

»Prijatelj«, glasio je odgovor.

Ja otkrijem svoj fenjer i bacim na njih mlaz svjetla. Prvi je bio golemi Sikh sa crnom bradom koja mu je dosezala skoro do širokog pojasa. Tako visokog čovjeka sam vidio samo kad su ga pokazivali kao čudo. Drugi, neki mali debeli čovo s velikim žutim turbanom držao je u ruci nešto umotano u šal. Primjetno je drhtao od straha jer su mu se ruke tresle kao da ima malariju. Glavu je unezvjereno vrtio desno-lijevo, promatrajući svojim svijetlim, kao u miša malim, žmirkavim očicama. Prođe me jeza pri pomisli da ga treba ubiti, ali se odmah sjetih na blago pa mi srce postade tvrdo kao kamen. Kad je opazio da sam bijelac, on uskliknu od radosti i dotrča do mene.

»Zaštitite me, sahibe«, govorio je zadihano, »zaštitite nesretnog trgovca Ahmeta. Putovao sam preko Rajpootana da zatražim sklonište u tvrđavi Agra. Tukli su me, vrijeđali, zlostavljali samo zato što sam bio prijatelj Kompanije. Blažena ova noć kad sam opet u sigurnosti — ja i moja bijedna imovina.«

»Što imate u zavežljaju?« zapitah.

»Neku željeznu kutiju«, odgovori on, »u njoj su dvije-tri porodične stvari koje za drugog nemaju vrijednosti, ali bi mi bilo jako žao kad bih ih izgubio. Nisam baš prosjak, dobro ću vas nagraditi, mladi sahibe, a također i vašeg zapovjednika, ako mi dopustite da se ovdje sklonim.«

Nisam imao više potrebe da s njim razvlačim razgovor. Što sam duže gledao u njegovo debelo, prestrašeno lice, to mi se više činilo da ga treba hladnokrvno ubiti. Što prije, to bolje.

»Vodi ga glavnoj straži«, rekoh. Dva Sikha mu priđoše, svaki s jedne strane, div krenu za njima i oni uđoše u mračna vrata. Ne znam da li je ikoga smrt tako svojski priklještila. Ja sam za to vrijeme ostao s fenjerom kraj vrata.

Osluškiavao sam bat njihovih odmjerenih koraka po praznim hodnicima. Odjednom stadoše, a zatim sam čuo glasove užurbanosti i tupe udarce. Na moj užas trenutak kasnije začuh u mom pravcu korake i glasno dahtanje nekog čovjeka u trku. Upravim fenjer niz dugački, uski prolaz i vidjeh debeljka kako, sav krvav u licu, juri kao oluja, a za njegovim petama odbacuje se, kao tigar, veliki crnobradi Sikh s nožem koji mu se sijao u ruci. Nikada nisam vidio čovjeka da tako brzo trči kao ovaj maleni trgovac. Izmicao je Sikhu sve više i više te mi postade jasno da će mu, čim projuri kraj mene ipak poći za rukom da se spasi i dokopa svjetla. U jedan mah bi mi ga i žao, ali sjetivši se blaga postao sam ponovo nemilosrdan, i neraspoložen prema njemu. I tako, baš kad je u punom trku prolazio kraj mene, ja mu hitnuh kremenjaču među noge, a on se prevrnu dva puta kao pogođeni zec. Prije nego što je stigao da se pridigne, Sikh se baci na njega te mu dva puta rinu nož u slabine. Maleni debeljko nije ni trepnuo, već je ostao onako kako je pao.

Mislim da je već pri samom padu slomio vrat. Gospodo, kao što vidite, ja ispunjavam obećanje: iznosim vam sve onako kako se dogodilo, bez obzira da li mi to ide u račun ili ne.

On prestane govoriti, pa ispruži svoje okovane ruke prema viskiju i vodi, što je Holmes pripremio za njega. Ja sam lično, priznajem, sada osjećao prema tom čovjeku najdublje gnušanje i to ne samo zbog hladnokrvno obavljenog posla u koji je bio umiješan, već prije zato što je sve to ispričao tako bezobzirno i nehajno. Bilo kakvu kaznu da dobije, osjećao sam da se od mene ne može nadati nikakvu sažaljenju. Sherlock Holmes i Jones, vrlo zainteresirani pričom, sjedili su netremice držeći ruke na koljenima, ali se na licima obojice ocrtavalo isto onakvo gađenje kao i kod mene. On kao da je to opazio jer, kad je nastavio, u glasu i držanju osjećalo se nešto izazivačko.

— Nesumnjivo, takav postupak nije nimalo lijep — reče dalje. — Ali htio bih znati tko bi, da se našao na mojem mjestu, odbio udio u tom plijenu ako zna da mu od vlastita držanja zavisi život. Osim toga, postavilo bi se pitanje: moja ili njegova glava da se našao u tvrđavi. Da je umakao, cijela stvar bi izišla na vidjelo, ja bih bio izveden pred ratni sud i sigurno strijeljan; ljudi u takvim vremenima nisu baš sentimentalni.

— Nastavite svoju priču — reče Holmes kratko.

— Pa, eto, unijeli smo ga, Abdullah, Akbar i ja. Onako malen bio je ipak prilično težak. Mahometa Singha smo ostavili da čuva vratnice. Donijeli smo ga na mjesto koje su Sikhi već bili pripremili, tamo gdje je vijugasti prolaz vodio u veliku praznu dvoranu s trošnim zidovima. Na jednom mjestu bio je upao zemljan pod, pa smo ga tu položili i nabacali na njega opeke. Kad smo i ovo obavili, vratismo se na mjesto gdje smo ostavili blago. Kovčeg je bio ovaj isti što je sada otvoren na vašem stolu. O toj izrezbarenoj dršci na poklopcu visio je ključ na svilenom gajtanu. Kad smo ga otvorili, svjetlo fenjera zasja nad zbirkom dragulja o kakvoj sam samo čitao i maštao kao dječak u Pershoreu. Zastali smo zasljepljeni u pravom smislu riječi od silnog blijeska. Kad smo ih se siti nagledali, povadili smo ih i popisali. Bilo je stotinu četrdeset i tri prvoklasna briljanta, uključiv i jedan koji se mislim zvao »Veliki Mogul«, ¹⁴⁵¹ i za koga govore da je po veličini drugi na svijetu. Zatim su tu bila devedeset i tri vrlo fina smaragda te sto sedamdeset rubina od kojih su neki bili i manji. Bilo je i četrdeset granata, dvije stotine i deset safira, jedan ahat kao i velika količina berila, oniksa, mačkovih očiju, tirkiza i ostalog kamenja, za koje u ono doba nisam ni čuo, premda se od tog dana bolje u njih razumijem. Osim svega ovoga bilo je još tri stotine vrlo lijepih bisera od kojih su se dvanaest nalazili u nekoj zlatnoj maloj kruni. Napominjem da je ova izvađena iz škrinje i kad sam ponovo došao do blaga nje više nije bilo u kovčegu.

Pošto smo prebrojali sve svoje blago, vratili smo ga u škrinju, i iznijeli na vrata da ga pokažemo Mahometu Singhu. Tad svečano ponovismo svoju zakletvu da ćemo ostati vjerni jedan drugom i da ćemo čuvati tajnu. Složili smo se da sakrijemo svoj plijen na sigurno mjesto dok se situacija u zemlji ne smiri, a tada ćemo ga podijeliti na jednake dijelove. Nije imalo nikakva smisla dijeliti ga odmah, jer da su se dragulji našli kod nas samo bismo navalili na sebe sumnju, a u tvrđavi ga se nije moglo držati negdje po strani, niti pronaći kakvo sigurno skrovište. Odnijeli smo kovčeg u onu istu dvoranu gdje smo pokopali tijelo i na najbolje očuvanom zidu iskopali rupu i smjestili blago pod opeke. Dobro smo upamtili to mjesto. Slijedeći dan nacrtao sam četiri plana, za svakog od nas po jedan, i na svaki stavio u dnu znak četvorice, u duhu položene zakletve: svi za jednog i jedan za sve i da nitko među nama nema nekakve prednosti prema ostalima. Mogu staviti ruku na srce da se o ovu zakletvu nikada nisam ogriješio.

Nema smisla da vam pričam kako se završila Indijska buna.¹⁴⁶ Pošto je Wilson zauzeo Delhi, a sir Colin oslobodio Lucknow prelomljena je okosnica cijelog pokreta. Svježe trupe su počele nadirati, a Nana Sahib jedva se spasio bijegom preko granice. Jedna leteća kolona pod pukovnikom Greatheadom prodrla je do Agre i raspršila Pandije¹⁴⁷ koji su je opkoljavali. Bilo je kao da se približava vrijeme kad ćemo mirne duše otići sa svojim plijenom. Međutim, u hipu propadnu nam sve nade, jer nas zatvoriše kao Ahmetove ubojice.

To se otprilike dogodilo ovako: radža je svoje dragulje predao Ahmetu u ruke zato što je znao da mu je ovaj odan. Ali, ljudi na istoku su uvijek sumnjičavi, pa tako i radža odredi jednog drugog, još pouzdanijeg slugu, da uhodi onog prvog. Ovom drugom bude naređeno da Ahmeta nikako ne ispušta iz vida, pa ga je ovaj pratio kao sjena. Tako je išao za njim i te noći, i vidio je da Ahmet ulazi kroz gradska vrata. On je, razumije se, mislio da se Ahmet sklonio u tvrđavu, pa je idućeg dana tražio da i njega prime, ali kad je ušao, ustanovio je da Ahmetu nema ni traga ni glasa. To mu se učinilo sumnjivo. Odmah je razgovarao o tome s narednikom-vodnikom, ali ovaj prenese slučaj komandiru. Odmah su sve detaljno pretresli i tako su otkrili leš. I upravo kad smo mislili da je sve u najboljem redu nas četvoricu zatvore i optuže za ubojstvo — trojicu od nas jer smo te noći čuvali gradska vrata, a četvrtog jer se znalo za njega da je bio u društvu ubijenog. O draguljima na sudu nije pala ni jedna riječ jer je radža bio svrgnut i protjeran iz Indije, pa se nitko nije ni raspitivao za blago. Ubojstvo bude potpuno dokazano. Sva tri Sikha budu osuđena na doživotnu robiju, a ja na smrt. Presuda je kasnije i meni preinačena u doživotnu robiju.

I tako smo se sada našli u vrlo čudnom položaju. Sputali su nam noge s vrlo malim mogućnostima da se ikada izvučemo iz lanaca, međutim, svaki je od nas znao za tajnu koja bi ga odmah smjestila u palaču samo da se njom mogao koristiti. Bilo je da se čovjek živ pojede što mora podnositi udarce nogom i pljuske nekog činovničića, da jede samo rižu i pije samo vodu, dok ga vani čeka kao zlatna jabuka na drvetu bajoslovna imovina. Pomisao na ovo dovodila me do ludila, no kako sam oduvijek bio čovjek prilično uporan, mirno sam sve podnosio i čekao bolju priliku.

Na kraju mi se učini da je prilika tu. Premjestili su me iz Agre u Madras, a odande na otok Blair na Andamanskom otočju. Kako je u toj naseobini bilo malo robijaša — bijelaca, uskoro sam se našao u položaju povlašćene osobe. Dobio sam kolibu u Hope Tovvnu, malom mjestu na padinama planine Mount Harriet i bio prilično prepušten sam sebi. Bila je to prava pustoš u kojoj je harala groznica, a neposredno iznad naše male čistine bili smo potpuno okruženi domorocima — ljudožderima, pripremnim, čim im se ukaže prilika da zariju u nas po koji svoj otrovni trn. Kopali smo, isušivali močvaru, sadili sladak krumpir i cijeli dan obavljali čitavo tuce drugih poslova, ali smo uvečer mogli malo vremena posvetiti sebi. Između ostalog, od liječnika sam pobrao neko površno znanje i naučio spravljati lijekove. Sve vrijeme tražio sam neku mogućnost za bijeg, ali je užasno teško izvući

se s otoka udaljenog na stotine milja od bilo kojeg kopna.

Vojni liječnik, doktor Somerton, bio je okretan, sportski nastrojen mlad momak, pa su se mlađi oficiri češće uvečer nalazili u njegovu stanu na partiji karata. Ambulanta u kojoj sam ja obično spravljao lijekove nalazila se pored njegove dnevne sobe, a između te dvije prostorije bio je malen prozor. Često bih, zaželjivši se i ja malo društva, ugasio svjetlo u ambulanti i stajao kraj prozorčića, slušajući njihov razgovor i promatrajući igru. Volim se kartati pa sam u tom gledanju uživao kao da igram s njima. Tu su dolazili major Sholto, kapetan Morstan i poručnik Bromley Brown koji su zapovijedali domorodačkim jedinicama, zatim sam vojni liječnik i još tri zatvorska činovnika, sva trojica mačci koji su igrali dobru, sigurnu i lukavu igru. Bilo je to jako zgodno društvance.

Ubrzo mi je nešto palo u oči. Naime, vojnici su obično uvijek gubili, a civili dobivali. Shvatite, ne tvrdim ja da je tu bilo nečeg neispravnog, tek tako je bilo. Ti zatvorski momci, od svog dolaska na Andamane slabo su što drugo radili, pa su upoznali igru u dušu, dok su ostali igrali samo rasonode radi i bacali karte nasumice. Iz noći u noć vojnici su gubili sve više i više, a što god su više gubili utoliko su strasnije igrali. Najviše je bio pogođen major Sholto. U početku je igrao u zlato i na novčanice, no uskoro je prešao na obveznice i to na velike svote. Koji put pri novom dijeljenju malo bi i dobio, tek toliko da se ohrabri, a tada bi se huda sreća još teže okomila na njega. Po cijeli dan bi tumarao unaokolo, tmuran kao kišni dan, i počeo piti mnogo više nego što je smio.

Jedne noći još je više izgubio nego obično. Sjedio sam u svojoj kolibi kad prodoše on i kapetan Morstan, posrćući na putu u svoj stan. Njih dvojica su bili prisni, nerazdvojni prijatelji. Major je bjesnio zbog gubljenja na kartama. Čuo sam ga kako govori iz blizine.

»Svršeno je, Morstane. Morat ću podnijeti ostavku. Ja sam upropašten.«

»Gluposti, stari družo«, reče ovaj drugi, udarajući ga po ramenu, »bio sam i ja u škripcu, ali...«, to je bilo sve što sam čuo, no sasvim dovoljno da me natjera na razmišljanje.

Nekoliko dana kasnije major Sholto se šetao po žalu i tako sam ugrabio priliku da s njim govorim.

»Želio bih vaš savjet, majore«, rekoh.

»Dobro, Small, u čemu je stvar?« zapita on, vadeći cigaru iz usta.

»Htio bih da vas pitam, gospodine«, rekoh ja, »tko je mjerodavna osoba kojoj bi trebalo predati jedno skriveno blago. Znam jedno u vrijednosti od pola milijuna funti, a znam i gdje leži, ali kako se sam ne mogu koristiti njime, mislim da bi možda najbolje bilo da ga predam nadležnim vlastima, pa će mi oni valjda zbog toga skratiti kaznu.«

»Pola milijuna, Small«, promuca on, gledajući me oštro, da vidi govorim li ozbiljno.

»Upravo toliko, gospodine, u draguljima i biserima. Skriveno je i čeka da ga netko podigne. U svemu je najčudnije baš to što se pravi vlasnik nalazi izvan zakona i ne može imati imovine, pa tako ono pripada prvom tko ga pronađe.«

»Vladi, Small, vladi pripada«, promuca on. No, rekao je ovo na tako kolebljiv način da mi je bilo jasno da se ulovio.

»Mislite, dakle, gospodine, da bi trebalo da o tome obavijestim generalnog guvernera?« rekoh mirno.

»Pa, ovaj, ne moraš baš prenagliti, da se ne bi kajao. Reci mi sve, Small. Navedi činjenice.«

Ispričah mu cijelu priču uz male izmjene kako ne bih otkrio mjesto. Kad sam završio, stajao je jako zamišljen kao ukopan. Vidjeh mu po trzajima usana kako se bori sam sa sobom.

»Pa to je vrlo važna stvar, Small«, reče on na koncu. »O tome ni riječi nikome, uskoro ću te potražiti.«

Dvije noći kasnije, on i njegov prijatelj, kapetan Morstan, dođoše u pola noći u moju kolibu.

»Htio bih da kapetan Morstan čuje priču od tebe, Small«, reče on.

Ponovio sam ono što sam već ispričao. »Zvuči istinito, je li?« reče on. »Da li je dovoljno ozbiljno da se nešto poduzme?«

Kapetan Morstan kimnu glavom.

»Slušaj, Small«, reče major. »Moj prijatelj i ja smo pretresli slučaj i zaključili da ta tvoja tajna zapravo i nije nešto što se tiče vlade, već tvoja privatna stvar, kojom imaš pravo raspolagati po vlastitom nahođenju. Postavlja se samo pitanje: kakvu bi cijenu postavio? Mi bismo bili voljni da se toga prihvatimo, ili barem razmotrimo, ako se složimo u uvjetima.« Pokušavao je da govori hladno i ravnodušno, ali oči su mu se caklile od uzbuđenja i pohlepe.

»Što se toga tiče, gospodo«, odgovorih ja, pokušavajući isto tako da budem hladan, no osjećajući se isto toliko uzbuđen kao i on, »postoji samo jedan posao koji može zaključiti čovjek u mojem slučaju. Želim da meni i trojici mojih prijatelja pomognete da se dočepamo slobode. U tom slučaju vas uzimamo za ortake i ustupamo vam jednu petinu da dijelite među sobom.«

»Hm«, reče on, »Petinu! To baš nije previše privlačno.«

»Pa to bi došlo na pedeset tisuća po osobi«, rekoh.

»Ali, kako vas mi možemo osloboditi? Vrlo dobro znaš da tražiš nemoguću stvar.«

»Ni najmanje«, odgovorih. »Smislio sam sve u tančine. Jedinu prepreku za naš bijeg predstavlja okolnost što ne možemo opremiti čamac za putovanje i spremiti namirnice za tako dugo vrijeme. U Calcuti i Madrasu postoji mnogo jola i jahtica koje bi nam mogle dobro doći. Dobacite jednu ovamo. Mi preuzimamo na sebe da se noću ukrcamo, a vi, ako nas iskrcate bilo gdje na indijskoj obali, obavili ste svoj dio posla.«

»Da, kad bi bio samo jedan«, reče on.

»Svi ili nijedan«, odgovorih ja. »Na to smo se zakleli. Nas četvorica moramo raditi uvijek zajedno.«

»Vidite, Morstane«, reče on. »Small je čovjek od riječi. On svoje prijatelje ne vara. Mislim da mu možemo potpuno vjerovati.«

»To je prljav posao«, odgovori drugi. »Ali, kao što kažete, taj bi nam novac sasvim lijepo sredio prilike.«

»Dakle, Small«, reče major, »morat ćemo pokušati da izidemo u susret tvojim željama. Prvo, naravno, moramo ispitati koliko je tvoja priča istinita. Reci mi gdje je sakriven kovčeg. Ja u tom slučaju uzimam dopust i brodom koji donosi mjesečno snabdijevanje vratit ću se u Indiju da izvidim tu stvar.«

»Ne tako žurno«, rekoh postajući sve hladniji što se on više zagrijavao. »Ja najprije još moram dobiti suglasnost i od trojice svojih prijatelja. Kažem vam da se radi ili o svoj četvorici ili ni o jednom.«

»Glupost«, prekine me on, »što imaju ta tri crna svata s našim dogovorom?«

»Crni ili plavi«, rekoh ja, »oni su nerazdvojno vezani sa mnom u svemu ovom i mi sve poduzimamo zajednički.«

I tako se stvar okončala s jednim drugim sastankom kome su prisustvovali i Mahomet Singh, Abdullah Kahn i Dost Akbar. Ponovno smo pretresli cijelu stvar i na kraju smo se sporazumjeli. Morali smo snabdjeti oba oficira s planovima dijela tvrđave u Agri i označiti mjesto na zidu gdje je sakriveno blago. Sporazumjeli smo se da major Sholto pođe u Indiju da izvidi stvar. Ako nađe kovčeg, sporazumjeli smo se dalje da ga ostavi ondje, da pošalje čamac opremljen za put — koji je trebalo da se usidri pred Rutlandskim otocima, a kojeg smo se mi imali dokopati — i kad sve to obavi da se vrati na dužnost. Poslije toga, po sporazumu je trebalo da kapetan Morstan zatraži dopust,

da se s nama nađe u Agri i da se ondje izvrši konačna dioba blaga, a zatim bi Morstan ponio i majorov i svoj dio. Sve smo to zapečatali najsvetijim zakletvama. Cijelu noć sam probudio s papirom i tintom, ali su zato ujutro oba plana bila gotova i nosila potpis znaka četvorice — to jest, Abdullahov, Akbarov, Mahometov i moj.

Vjerojatno vas zamaram, gospodo, svojom dugom pripoviješću. Znam da moj prijatelj, gospodin Jones, već nestrpljivo čeka da me strpa u fijoku. No bit ću što mogu kraći. Nevaljalac Sholto otišao je u Indiju, ali se nikad nije vratio. Uskoro poslije njegova odlaska, kapetan Morstan pokazao mi je Sholtovo ime na listi putnika jednog putničkog broda. Umro mu je ujak i ostavio mu u nasljedstvo veliku imovinu, tako da je napustio vojsku. Usprkos tome, imao je obraza da se ponese prema petorici ljudi tako bestidno. Morstan uskoro odlazi u Agru i ustanovi kao što smo i očekivali, da je blago doista nestalo. Sve nas je orobio taj Sholto, ne ispunivši ni jedan uvjet pod kojim smo mu prodali tajnu. Od tada sam živio samo za osvetu. Danima i noćima mislio sam na osvetu i to mi se pretvorilo u nesavladivu, neobuzdanu strast. Nisam se obazirao ni na zakon ni na vješala. Pobjeći, pronaći Sholta, zgrabiti ga za grkljan — e ta me je misao jedina progonila. Blago iz Agre postalo je manje važno od osvete.

U životu odlučivao sam se na mnogo šta i uvijek to i provodio. Ali, prošle su teške godine dok je došao moj trenutak. Spomenuo sam vam da sam prikupio nešto znanja iz medicine. Jednog dana, kad je doktor Somerton bio bolestan, grupa robijaša je pokupila iz šume nekog malog Andamanca. Teško bolestan, on se povukao na usamljeno mjesto da umre. Premda je bio sav jedna zloća, pravo leglo guja, odnio sam ga na rukama, a poslije nekoliko mjeseci izliječio i mogao je da hoda. On mi zbog toga postade nekako odan, nije se više htio vratiti u svoju šumu, već se stalno negdje motao oko moje kolibe. Kad sam od njega naučio ponešto da kažem njegovim narječjem, on mi postade još skloniji.

Tonga — tako se zvao — bio je dobar veslač, a posjedovao je velik, prostran kanu. Kad sam shvatio koliko mi je odan i da bi sve učinio da mi pomogne, pomislih da bi mi mogao pomoći i da umaknem. O tom sam i s njim malo razgovarao. Određene noći trebalo je da dovede svoj čamac do jednog starog, napuštenog pristaništa koje nikad nisu čuvali, pa da me ondje ukrca. Rekoh mu da se snabdije tikvama s vodom i s mnogo plodova jama, kokosovih oraha i slatkog krumpira.

Mali Tonga je bio neizmjereno odan. Vjerniji se drug u dobru i zlu nije dao zamisliti. Dogovorene noći bio je na napuštenom pristaništu. Ne znam kako se desilo da je baš tada ondje bio na straži neki surovi Pathan,^[48] koji nikad nije propustio priliku da me vrijeđa ili udari. Nebrojeno puta sam se zaklinjao da ću mu se osvetiti i, eto, pružila mi se prilika. Kao da mi ga je sama sudba stavila na metu te noći, da mi otplati dug prije nego što napustim otok. Stajao je na obali meni okrenut leđima s karabinom na ramenu. Osvrnuo sam se da nađem nekakav kamen kojim bih mu razbio glavu.

Tad mi sinu čudna pomisao koja mi pomože da dođem do oružja. Sjeo sam u mraku, odvezao svoju drvenu nogu i u tri duga skoka našao se do njega. On pritegne karabin ramenu, ali ga ja iz sve snage raspalim posred čela i razmrskam mu lubanju. U drvetu kojim sam ga lupio još i sad možete vidjeti naprslinu. Kako nisam uspio da održim ravnotežu, obojica se našosmo na zemlji, ali kad sam ustao, vidjeh da on i dalje leži i da ne daje nikakve znake života. Poslije ovoga, otišao sam na čamac, kojim smo za nepun sat prilično odmakli. Tonga je ponio sobom sve što je imao, svoje oružje i svoje bogove. Između ostalih stvari imao je i dugačko bambusovo koplje kao i nekoliko andamanskih prostirki od kokosa, koje mi poslužiše da načinim od njih neku vrst jedra. Deset dana plovili smo na sreću, a jedanaestog pokupi nas neki trgovac, koji je išao iz Singapura u Jiddah s grupom malajskih hodočasnika. Bila je to čudna gomila, ali smo se Tonga i ja posve dobro snašli među njima. A najbolje je bilo što se nisu na nas ni osvrtni ni postavljali kakva pitanja.

Kada bih vam ispričao sve dogodovštine koje smo moj maleni pobratim i ja bacili preko glave,

ne biste mi rekli hvala. Zadržao bih vas i pričao vam ovdje bez kraja i konca. Potucali smo se po cijelom svijetu, ali nešto nas je sprečavalo da dođemo bliže Londonu. No, za sve to vrijeme nisam zaboravio na osvetu. Noću, dok sam spavao, po stoti put sam sanjao kako ubijam Sholtoa. Na koncu, prije jedno tri, četiri godine mi se ipak dočepasmo Engleske. Nije mi bilo teško pronaći gdje živi Sholto, te se bacih na posao da utvrdim da li je već unovčio blago ili je ono još kod njega. Sprijateljio sam se s nekim od ukućana da mi »pomogne«, neću ga imenovati kako ne bih još nekoga povukao za sobom, i tako sam ubrzo doznao da su dragulji još kod njega. Tada sam pokušao sve i sva da ga se dočepam, ali su ga, osim sinova i Khitmutgara, uvijek čuvala i dva profesionalna boksača.

Međutim, jednog dana primio sam vijest da umire. Odmah sam požurio u vrt, pomahnitao od bijesa što će mi promaknuti kroz prste. Upro sam pogled u njegov prozor i vidio kako leži na krevetu, dok su mu sinovi stajali jedan s desne, a drugi s lijeve strane kreveta. Već sam pomislio da sam stigao do svog cilja i da ću se sada razračunati sa svom trojicom, kad se matorom opusti vilica, i tad mi postade jasno da je s njim gotovo. Još iste noći prodro sam u njegovu sobu i pretražio njegove papire ne bih li pronašao zabilješke o tome gdje je sakrio dragulje. Na žalost, nisam našao ni riječi, pa sam otišao ogorčen i bijesan kao ris. Prije no što sam otišao, pade mi na um da bi mojim prijateljima Sikhima, ako ih ikada ponovo sretnem, predstavljalo krasnu zadovoljštinu, kad bih im ispričao da sam ostavio trag naše prisutnosti. Zbog toga sam našvrljao naš znak četvorice onako kako je stajao i na planu, i prikačio mu na prsa. Bilo bi isuviše da je otišao u grob bez spomena od ljudi koje je orobio i prevario.

U to vrijeme smo zarađivali za život prikazujući kao ljudoždera po sajmovima i sličnim mjestima mog jadnog, malog Tongu. Jeo bi ondje sirovo meso i plesao svoj ratnički ples i tako bismo nakupili svakog dana punu kapu penija. Još uvijek sam doznavao sve novosti iz Pondicherry Dodgea, ali nekoliko godina nije bilo nikakvih novosti, izuzev da su tragali za blagom. I tako se na koncu desi ono što smo tako dugo čekali: blago se pronašlo. Nalazilo se u najgornjem dijelu kuće, iznad kemijskog laboratorija gospodina Bartolomewa Sholtoa. Odmah sam došao i pogledao mjesto, ali mi nije bilo jasno kako ću se ondje popeti sa svojom drvenom nogom. Međutim, saznao sam za preklopni prozorčić kao i za vrijeme kad je gospodin Sholto odlazio da večera. Učini mi se da se to da lako urediti pomoću Tonge. Poveo sam ga sa sobom i vezao mu oko pasa dugački konopac. Pentrao se kao mačka i vrlo brzo popeo na krov, ali na nesreću Bartholomew Sholto je bio još u svojoj sobi. Tonga je vjerovao da će učiniti nešto vrlo pametno ako ga ubije. Kad sam se popeo uz pomoć konopca, zatekao sam ga da se šepuri kao paun. Jako se iznenadio kad je vidio koliko sam se naljutio i kad sam ga stao mlatiti krajem od konopca. Uzeo sam kovčeg s blagom i spustio ga dolje, a za njim sam se spustio i ja, ostavivši prije toga na stolu znak četvorice, kako bih pokazao da su dragulji na koncu pripali onima koji su na njih imali najviše prava. Tonga je tad povukao konopac nagore, zatvorio prozor i vratio se putem kojim je i došao.

Ne mogu reći da imam još nešto naročito da ispričam; čuo sam od lađara o brzini Smithova brodića »Aurora«. Tako sam pomislio da bi odgovarala za naš bijeg. Sporazumio sam se sa starim Smithom. Trebalo je da mu dam veliku svotu novaca, ako nas sretno dovede do našeg broda. On je slutio da ovdje nešto škripi, ali nije bio upućen u našu tajnu. Sve ovo je prava istina, gospodo; ne pričam vam zato da bih vas zabavljao, jer me niste baš mnogo zadužili. Pričam vam zato što mislim da najbolje branim svoju stvar, ako ne prikrijem ništa, već razglasim cijelom svijetu koliko je major Sholto loše postupio prema meni i koliko sam nevin s obzirom na smrt njegova sina.

— Jedan veoma značajan iskaz — reče Sherlock Holmes. — Rasplet koji sasvim odgovara izuzetno zanimljivom slučaju. U drugom dijelu vaše priče za mene nema ništa novo, izuzev, što ste sami donijeli svoj konopac. To nisam znao! Pri tome, još budi rečeno, nadao sam se da je Tonga

izgubio trnove i da ih više nema, no ipak mu je uspjelo da ispali jedan i na nas.

— Sve ih je izgubio, gospodine, osim jednog, koji se nalazio u njegovoj puhaljci.

— Ah, pa razumije se — reče Holmes. — Na to nisam pomislio.

— Ima li još nešto što vas zanima? — zapita robijaš uslužno.

— Mislim da nema, hvala vam — odgovori moj prijatelj.

— Dobro, Holmes — reče Athelney Jones — vi ste čovjek koji zaslužuje da mu se iziđe u susret.

Da ste izvrstan poznavalac zločina to znamo, ali dužnost je dužnost, a ja sam vama i vašem prijatelju sad već dovoljno izišao u susret. Bit ću sigurniji kad našeg pripovjedača budemo imali onkraj brave. Kola nas još čekaju, a dolje su i dva narednika. Obojici vam veoma zahvaljujem na pomoći. Naravno bit ćete potrebni i na suđenju. Laku vam noć!

— Laku noć, gospodo — reče Jonathan Small.

— Najprije vi, Small — primijeti oprezni Jones, kad su napuštali sobu. — Bit ću naročito oprezan kako me ne biste udarili svojom drvenom nogom, kao onog gospodina na Andamanskim otocima.

— E pa lijepo, to je konac naše male drame — primijetih, pošto smo neko vrijeme sjedili, pušili i šutjeli. — Bojim se da mi ovo može ispasti posljednja istraga u kojoj sam imao prilike da se upućujem u vašu metodu rada. Gospođica Morstan učinila mi je čast da mi obeća svoju ruku.

On uzdahnu veoma žalosno.

— Plašio sam se tako nečega — reče on. — Nikako vam ne mogu čestitati.

Malo sam se uvrijedio.

— Imate li nekog razloga da budete nezadovoljni mojim izborom? — upitah.

— Nemam nikakvog. Mislim da je ona jedna od najdražesnijih mladih dama na koje sam naišao, a u poslu koji smo poduzeli bila je od velike koristi. Ona ima izrazit talent za takve stvari, a o tome svjedoči i okolnost da je između svih papira svoga oca sačuvala plan Agre. Ali, ljubav je stvar osjećaja i kao takva suprotstavlja se čistom, hladnom razumu koji cijeni iznad svega. Neću se nikad ženiti da mi srce ne stvori procijep prilikom razmrsivanja niti razboritog zaključivanja.

— Nadam se, — rekoh, smijući se — da će moj razbor preživjeti takve muke. Vi djelujete veoma umorno, Holmes.

— I jesam, svladala me je reakcija. Sad ću tjedan dana ležati kao klada.

— Čudnovato — rekoh. — Kako se kod vas smjenjuje napad lijenosti s napadima čilosti i snage.

— Točno — odgovori on — u meni se kriju nepokretna lijenčina i momak hitar i čio kao vidra.

Stoga često mislim na one redove starog Goethea:

»Schade dass die Natur nur einen Menschen aus dir schuf,

Denn zum würdigen Mann war und zum Schelmen der Stoff«.^[49]

— Uzgred budi rečeno u vezi s ovim poslom, vidite da su kao što sam i pretpostavljao, imali saveznika u kući; sigurno nitko drugi već sluga Lal Rao. I tako Jones ima nepodijeljenu čast da je i on uhvatio jednu ribu u svojoj velikoj lovini.

— Pa onda je podjela zapravo ispala nepravedno — primijetili. — Vi ste obavili cijeli posao, ja sam došao do žene, Jones do priznanja, a šta je ostalo vama?

— Meni — reče Sherlock Holmes — još ostaje da malo ljenčarim. — I on lijeno podiže svoju dugačku, snježnobijelu ruku u znak pozdrava.

KRAJ

SCAN, OCR & OBRADA

PRAETORIOUS

OKTOBAR 2013

Sir Arthur Conan Doyle

Najpoznatiji lik
kriminalističke literature
u četrdesetak
uzbudljivih pustolovina

Beleške

- ^{11} Henri Murger (1822—1861), francuski spisatelj poznat po svom djelu Prizori iz boemskog života (*Scène de la vie de bohème*).
- ^{12} Vehmgericht, Aqua tofana i Carbonari su razna tajna politička udruženja iz prve polovine XIX vijeka u Evropi; Marquise de Brinvillers (1630—1676), poznata francuska trovačica osuđena na smrt i spaljena
- ^{13} Un sot trouve toujours un autre sot qui l'admire. (franc.) — Svaka budala nađe još veću budalu od sebe, koja joj se divi.
- ^{14} outré (franc.) — pretjeran do krajnosti.
- ^{15} Pawnee — pleme sjevernoameričkih Indijanaca u Nevadi (SAD).
- ^{16} Black Feet — pleme sjevernoameričkih Indijanaca.
- ^{17} kojot — prerijski vuk.
- ^{18} škanjac (ornit.) — ptica grabljivica.
- ^{19} Meron — anđeo koji je po vjerovanju Mormona ukazao njihovom proroku Johnu Smithu gdje će pronaći tablice otkrovenja, koje predstavljaju osnovu mormonskog vjerskog učenja.
- ^{10} Mormoni — vjerska sekta koju je osnovao Joseph Smith u SAD 1827. godine. Po mormonskom vjerovanju Smith je prvi prorok njihove sekte. Postavio je temelj svom učenju zasnovanom na apokrifnim spisima i veoma strogu crkvenu organizaciju. Svojim članovima je ova organizacija nametnula obavezno mnogoženstvo. Smith je ubijen 1844. g. u metežu koji je izbio u gradu Nauvu (Illinois), kad je za njegovog nasljednika izabran Brigham Young. Uslijed progona Mormoni su napustili svoju staru postojbinu i tada je uslijedila masovna seoba Mormona na Veliko Slano jezero (Salt Lake), gdje su osnovali grad Salt Lake City. Predstavljali su imovinski veoma jaku sektu. Godine 1887. zabranjena im je poligamija.
- ^{11} Wahsatch Mountains — planine koje se nalaze na zapadnoj granici velike američke nizije u državi Utah (SAD).
- ^{12} Sveci naših dana — Mormoni.
- ^{13} Junice — Mormoni su svoje žene nazivali »junicama« iz mi-lošte. Tepanje ženi koje su uzeli iz Biblije, budući da se u Pjesmi nad Pjesmama slični epiteti upotrebljavaju za žensku ljepotu.
- ^{14} Salt Lake City — glavni grad savezne države Utah.
- ^{15} Leganj — vrsta sove.
- ^{16} Populus me sibilat, at mihi plaudo Ipse domi simul ac nummos contemplar in arca (lat.) — Svijet me ogovara, a ja sam sebi plješcem. I u svojoj škrinji prebrojavam blago.
- ^{17} Magnifique (franc.) — izvanredni, veličanstveni.
- ^{18} coup de maître (franc.) — majstorski potez, vješto izvedeno.
- ^{19} tour de force (franc.) — vješto urađen teški posao.
- ^{20} lunkah — na tamanskom jeziku znači: jaka indijska cigara.
- ^{21} au revoir (franc.) — do viđenja.
- ^{22} khitmutgar — muški sluga koji u Indiji posluhuje kod stola.
- ^{23} Corot Jean-Baptiste (1796—1857), poznati francuski slikar, pejzažist, preteča impresionista.
- ^{24} Salvator Rosa (1615—1673), talijanski slikar poznat po slikama bitaka i krajolika.
- ^{25} Bouguereau William (1825—1905), francuski slikar.
- ^{26} Le mauvais gout mene au crime (franc.) — Loš ukus vodi u zločin.
- ^{27} Ballarat — rudnik zlata u Australiji, 110 km sjeverozapadno od Melbournea.
- ^{28} rigor mortis (lat.) — ukočenost tijela poslije smrti.
- ^{29} risus sardonicus (lat.) — pakostan, jedak i grčevit osmijeh.
- ^{30} Il n'y a pas de sots si incommodes que ceux qui ont de l'esprit (franc.) — Nema neugodnije budale od one koja ima nešto duha.
- ^{31} Wir sind gewohnt dass die Menschen verhöhnen was sie nicht verstehen (njem.) — Navikli smo na to da ljudi ismijavaju ono što ne razumiju.
- ^{32} bouquet (franc.) — aroma, osobito kod vina.
- ^{33} Carlyle Thomas (1795—1881), poznati britanski esejist.

[134](#) outré (franc) — pretjeran do krajnosti.

[135](#) mirakul — srednjovjekovni vjerski igrokaz.

[136](#) Stradivarius Antonio (1645—1737), najpoznatiji talijanski graditelj violina.

[137](#) porto — slatko crveno portugalsko vino, dobilo ime po istoimenom gradu.

[138](#) Surrey — pokrajina u južnoj Engleskoj.

[139](#) Kent — pokrajina na jugoistočnoj obali Engleske.

[140](#) Sepoyi — urođeničke trupe pod komandom engleskih oficira. Naziv potječe iz XVI stoljeća.

[141](#) Pendžap — pokrajina u sjeverozapadnim planinama Indije. Glavni grad: Delhi.

[142](#) Feringhee — nadimak što ga Indijci daju Evropljanima.

[143](#) Vlast Kompanije — »Kompanija Radž« — Vršenje prava suverenosti Istočno-indijske kompanije, osnovane 1600. g. Poslije velike indijske bune 1857. g. vlast u Indiji potpala je neposredno pod Britansku krunu.

[144](#) moidor — stari portugalski zlatnik.

[145](#) Veliki mogul — titula cara mongolske dinastije u Indiji. I naziv briljanta od 280 karata, veličine kokošjeg jajeta, nesta-log u pljački Delhija 1739. godine.

[146](#) Indijska buna (1857—1858) — planula u Mirutu gdje su Sepoyi otkazali poslušnost i savladali engleske oficire. Pod vodstvom Nana Sahiba zahvatila velika područja, a ustanici su zauzeli Delhi i Lakno. Engleski generali ugušili je s mukom 1858. g.

[147](#) Pandi-Pandit — učeni bramin; pandi označava i podsmješljiv naziv za Sepoye.

[148](#) Pathan — pripadnik plemena s tromeđe Indije, Pakistana i Afganistana.

[149](#) Schade dass die Natur nur einen Menschen aus dir schuf, Denn zum würdigen Mann und zum Schelm war der Stoff (njem.) — Šteta da je priroda od tebe stvorila samo jednog Čovjeka, bilo je dovoljno materijala i za hvalevrijednu ličnost i za nikogovića.